

Revija SRP
/Svoboda, Resnica, Pogum/

Letnik 23, februar 2015
shtevilka 121 – 122

Izdajatelj revije	Revija SRP, zavod za založništvo, Ljubljana m.sh.1339427, d.sh.71461965 e.m. urednistvo@revijasrp.si i.a. http://www.revijasrp.si
Naslovnica	Stane Jagodich.: Astronavta, asemblazh, 2012
Izbor likovnih del	Damir Globochnik
Tisk	NTD, Ljubljana
Uredništvo	Revija SRP, Prazhakova 13, 1000 Ljubljana
Uredniški odbor	Ivo Antich Lev Detela Damir Globochnik Matjazh Jarc Jolka Milich Rajko Shushtarshich
Narochila, prodaja	Knjigarna KONZORCIJ, Založba Mladinska knjiga, Slovenska 29, 1000 Ljubljana
Izposoja na dom	Slovanska knjizhnica, Einspielerjeva 1 p.p. 2670, 1001 Ljubljana

Vsebina

<i>Tone Chufar</i>	Zhelezobeton /Pesmi v verzih in prozi/	4
<i>Lev Detela</i>	Achilleion	14
<i>Luka Hrovat</i>	Tirnice brezupa	21
<i>Milenko Strashkek</i>	Ujetniki svobode /haikuji in tanke/	23
<i>Ivo Antich</i>	Euro(b)rains /epigramizmi/	27
<i>Lev Detela</i>	1914 / Morda je bilo popolnoma drugache	32
<i>Marinka Marija Miklich</i>	Drzhavni revizor v občini Mochvirje /tri humoreske/	45
<i>Ivo Antich</i>	Gonja gnoja /Trije dvogovori/	50
<i>Ivo Antich</i>	(Ne)ljubeznivi mozgotrebci o ljubezni /aforizmi/	52
<i>Matjazh Jarc</i>	Psihopat /radijska igra/	54
Prevajalnica		
<i>Ivan Goran Kovachich</i>	Beli most /Pesmi v verzih in prozi/	81
<i>Heiner Müller</i>	Nesrečni angel /Pesem v prozi, pesem v verzih/	87
<i>Guido Zavanone</i>	Kronika iz groba	88
<i>Voltaire</i>	O svobodi; Svoboda misli /dva dialoga/	94
Likovna priloga		
<i>Damir Globochnik</i>	Likovni objekti Staneta Jagodicha	100
<i>Stane Jagodich</i>	Likovna dela /reprodukcije/	102
<i>Damir Globochnik</i>	Prve Preshernove razglednice	111
<i>Ciril Gale</i>	Osamosvojitvena vojna v očeh stripa	115

Esejnica

<i>Damir Globochnik</i>	Popotni fotograf Christian Paier v Sveti dezheli	118
<i>Ivo Antich</i>	Ribich v Ribnici /»Drama« Preshernove erotike/	122

Za zgodovinski spomin

<i>Matjazb Jarc</i>	Tajnost in svoboda	128
---------------------	--------------------	-----

Iz zgodovinskega spomina

<i>Damir Globochnik</i>	Dragotin Dezhman / Karel Deschmann – biografska skica	139
<i>Vladimir Knaflich</i>	Med socializmom in vojno /Refleksije 1912-1916/	153
<i>Albin Prepeluh</i>	Demokracija, diktatura, socializem	172

Vprashalnica

<i>Jolka Milich</i>	Odrpto pismo Davidu Bandlju, gorishkemu pesniku in she marsikaj	180
---------------------	---	-----

Dokumenti

Dokument 1

<i>Rajko Shushtarshich</i>	Program <i>resnichno neodvisne Revije SRP</i> (2013-2022)	191
----------------------------	---	-----

Tone Chufar

ZHELEZOBETON

(Pesmi v verzih in prozi)

NA PRAZNIK SMRTI

Chemu molitev, luchi, cvetje in solze,
zakaj ta grda hlimba ob grobovih?
Milijoni mrtvih nam prezhivo govore
s prerano smrtjo, z muchenishtvom svojim,
da je vse zgolj hinavshchina in lazh,
kar jim v spomin poklanjamo ljudje.

V ognju in krvi, v divjem sovrashtvu
igrali strahotno smo igro sveta,
izgubljali srce in dushe v prostashtvo,
blazneche drveli v objeme gorja,
teptali drug drugemu zadnje pravice,
svoje domove smo rushili v prah;
zdaj se bojimo grozne resnice,
lastnega dela nas je zdaj strah.

Chemu bojazen, zhalost in ves nash obup,
zakaj sramotna smeshnost praznovanja?
Maske snemimo, vrzimo se v hrup
demonске norchavosti z jakim pogumom;
prevpijmo bolest, veseli bodimo,
v pijacho poslednjo nalijmo si strup!

Svoboda, 1929, sht. 11 (1. novembra)

DELOZHACIJA

V hladen mrak jesenskega večera
tiho zro oči njegove,
trudne misli trudnega chloveka
trgajo in zhgo bolesti nove:
v hlad in mrak, na blatno cesto je postavljen,
z njim so vsi njegovi mrazu izrocheni,
vsi obupno zro v temo bodohega zhivljenja,
vsem je v srcih pretezhko,
saj nikamor ne vedo.

Osmim je le svod neba edina streha,
osmim se krivica je storila,
ko je oče zgubil delo,
ko ga je fabrishka krutost zapodila
iz tovarne, od peči gorechih,
kjer je pushchal kri in moč najboljših let,
kamor je zahajal dan za dnem trpet.
Ko so delo pri peceh mu vzeli,
vzet mu bil je tudi dom v baraki,
za napor in dolgi trud, za vročino,
ki mu zhgala je pri delu sleherni ud,
za razjedeno oblichje,
za ves plin, posrkan vase,
za trpljenje, delo zvesto,
je poplachen z blatno cesto.

Svoboda, 1931, sht. 11

BREZ ROK

She zdaj zhivi v njem grozotna ura,
she zdaj ga zhge spomin na tisto noch,
ko je nad strojem zgubil svojo moč.
Z njo zgubil je roke,
ki v stroju so ostale,
roke, roke, edin zaklad,
edini vir zhivljenja zanj,
za zheno in za male.

Ta strashna noch mu je usodo prelomila.
Poprej so ga ljubili, sposhtovali,
zdaj se ga vsakdo izogiba,
od vseh izlochen, vsem odvech,
se klati po cestah,
pozhira prah in gazi sneg,
pozna vse kraje, slednji breg,
predmestja, ulice zakotne,
najbolj pa glad in zhalosti popotne.

Pred to nochjo she ni okusil pravega gorja,
she ni spoznal globine zla in bolechin,
ki so jih tezhke rane dale.

Njegovega srca ni muchila bridkost,
njegovih misli ni obup zastrupljal.
Imel je zheno, dom, otroke,
imel je svoje pridne roke.

Zdaj je ubog, sam in brez rok.
Zheno bi rad objel, z otroki pokramljal,
z njimi na toplem spal
in jih po licih veselo pobozhal.
Pa nima rok,
ne zhene,
ne otrok.

Zheno objemajo tuji ljudje,
otrok pa nihche ne bozha.
Otroci trpe, ljudje jih tepo,
z njimi ravnajo brezsrchno, grobo,
a njega po cestah
in oglih pehajo.

Svoboda, 1932, sht. 1

ZHELEZOBETON

»Zhelezobeton« posvečam spominu znamenitega in kremenitega jesenishkega kovinarja Antona Thalerja

Popotnik:

Chudo mogochno, chudo prelepo
razkriva se mojim ochem:
Iz razorane zemlje
je vstalo novo mesto.
Zravnani so grichi, zasute kotline,
po shirni ravnini speljane so ceste,
ob cestah širokih so hishe visoke,
v hishah pa sončni domovi ljudi.
Tako si ogledam to chudo prelestno,
ki v sončnem odsevu blesteche zhari.

Glas iz žbora:

Ne hodi, popotnik, naravnost v mesto!
Poglej: zajezili široko smo cesto.

Popotnik:

Kdo mi ubrani v mesto prostrano,
che vleche me tjakaj srce neugnano?

Zbor:

Mi, ki zgradili sonchno smo mesto,
s tlakom pokrili slehrno cesto,
mi ti zastavljamo svobodno pot.

Popotnik:

Od kod ste, vi mrki in chrni ljudje?

Zbor:

Iz krajev trpljenja.
Mi smo stvaritelji vse te lepote.
Zdaj pa odhajamo znova drugam,
da s trdom napornim, krvavimi zhulji,
preoblikujemo mrtve krajine
v zhive dokaze nashih stremljenj,
za potrdilo nashega dela,
smisla in vrednosti nashih zhivljenj.

Popotnik:

Chuden ponos in neznana prevzetnost
diha iz vashih besed.
Vi niste ustvarili vseh teh lepot!
Grda, zamazana, suzhenjsko sklonjena bitja
ne morejo charati sonchnih krasot.

Glas iz zhora:

Tvoja misel nas tepta in ponizhuje!
Ti ne sposhtujesh nashega dela
in ne razumesh, da je trpljenje
upognilo nasha telesa.
Vdajash se slepi nasladi svojih ochi!

Zbor:

Nas pa prezirash
in ne doumesh, da so nashe mochi
v soncu ozhgane, v znoju umite,
v delu tezhaskem mochno prekovane
in v mrazu kaljene sile sveta.

Vsa dela gredo skozi nas.
Mi smo priche spochetja
in rojstva vseh ustvaritev.
Spoznali smo nevarnost kamnolomov,
temo in muko rudnikov globokih,
hudo vrochino plavzharskih pechi.

Popotnik:

Iz kamnolomov je vstalo to mesto?

Zbor:

V njih smo izbrusili marmorne skale
in poiskali vsega, kar dali
so kamnolomi za kras teh palach.

Popotnik:

Kaj ste dobili v rovih pod zemljo?
Tam ni svetlobe in ne lepote,
ki jo razkrivajo hishe visoke.

Zbor:

V rovih so gnezda razlicnih kovin.
Premog iz temnih podzemskih krtin
greje udobne, razkoshne domove,
kuri visoke, sajaste plavzhe,
kjer se iz rude zhelezo tali,
snov in vsa sila mochnih traverz,
ogrodja, nosilci vseh velikih stavb.
Opore obokov, stolpov, kaminov,
prekopov in dolgih mostov.
Delo, le delo vse to zgradi,
kjer je pa delo, smo tudi mi.
Mi smo graditelji sončnih krasot.
Nashe roke so zhivljenja pogon,
nashe stvaritve pa silen
in trden zhelezobeton.

Napisano pomladi 1. 1932.

Mladi plamen, 1934, sht. 5-7

SKOZI RESHETKE GLEDAM V SVET

Nad kronami dreves
je sinji svod nebes.
Tam avijon brni,
za njim oči strme
in komaj ga vlove,
ga zhe nikjer vech ni.

Samo za bezhen hip
obchutil sem utrip
jeklenega srca.
Bil mi je pozdrav
prostranega sveta
v jetnishko celico,
kjer sem zdaj doma.

Nash dom z obzidjem je obdan,
vsak zase smo, a vsi vemo,
da skozi zrachni ocean
priplavajo she mnogi avijoni
preden odidemo tod stran.

Ne samo jaz, vsi blodimo z ochmi
skozi reshetke v shirni svet,
v vseh zhivo upanje gori,
da nam ne bo za vselej vzet,
da vrata nam v prostost odpro.

Vse pride, chisto vse!
Morda ni dalech niti dan,
ko avijoni prineso
nam ogenj, razdejanje, smrt,
ko plini nas razzhro
in slehrni zemljan bo strt.

V ozrachje gledam ves zavzet:
kaj vse she chaka nash planet?!
O, chlovek, ti se pnesh v nebo,
obvladash morja, vso zemljo;
zakaj naj vse zdrobi se v prah,
chemu ljudem ta blazni strah?

Modra ptica, 1937-1938, sht. 1

SONCHNA MOLITEV

V tovarni nas je vech tisoč ...

Vech tisoč zhivljenj preoblikuje trdo jeklo, se predaja tezhkemu delu v trpkih skrbih in s trudom zhlavega napora kuje svoj kruh, svoj obstanek. Vech tisoč ljudi bije hud boj za deset, dvajset, morda trideset tisoč usod. Vech tisoč ljudi je k pechem prikovanih, v plavzharsko vrochino, v livarne in strojarne, k razkatcheni zhici, v dim, saje in plin. Vech tisoč ljudi ustvarja in gradi, nosi na sebi tezhko tvornishkih stavb in visokih kaminov, nudi svojo moch ognju in strojem, raztopljenemu in mrzlemu zhelezu.

Tovarna srka, pije, pozhira ...

Kri tisočerih zhivljenj, starih in mladih, mozh in zhena, se zlija v vrelo litino, shkropi strupen prah in rosi hlad mrzlega jekla.

Tovarna je nash dom in nasha jecha.

Chlovek v nji je ubogljiv, poraben stroj.

V tovarni je takih strojev vech tisoč.

Iz plavzhev se jim krohoche vrochina dveh tisoč stopinj. Iz elektrichnih pogonov strashi mochan tok. Transmisije pojo izzivajoche pesmi, ob hrumechih turbinah sta groza in mraz. Tovarna je umazana, strashna in zopet chudovito lepa. V njej se srečuje vsak dan tisočero zhivljenj s chrnimi obrazi, ranjenimi rokami in bremeni tezhkih misli. Nashe delo je muka in nevarnost, nasha oblichja so sajaste maske, a nasha srca plamenechi kristali. V njih je zheja po soncu, upanje nanj in vera vanj.

Moch nashe vere se je v ognju prekovala, ob jeklu zjeklenila.

Zhivi in krepi jo pa silna zavest:

Tudi mi smo ljudje.

Svoboda, 1931, sht. 5

V KACHJEM CESARSTVU

Vchasih se zgodi, da tudi njim privoshchi sonce svoj pozdrav. Skozi razpoke ter odprtine v strehi jih pogleda in razdrazhi. Za bozhajoch poljub mu vrnejo mrk pogled, kajti v delo so priklenjeni, k pechi ter strojem postavljeni, pa sami ne morejo kaj, che jim lep dan vzbuja tezhka občutja in vabi trde besede na ustnice.

Mnogo jih je, vse zhge vrochina, vse dushi moreche ozrachje prostora, vsi so zmucheni, vsem se hoche oddiha, zato je zanje sonchen pozdrav drazhljaj, a ne blazhilo. K sebi jih kliche, sochnost vrtov in vedrost planin jim ponuja, vrisk veselja zheli izvabiti iz njih, toda stroji she smehljaja ne dovolijo nikomur. Vse delavce ob sebi zahtevajo z mislimi vred, z vsem srchnim bistvom. Veliko je njihovo gospostvo, vse si pokoré, nich jim ni svetega, a najmanj chlovek in njegovo zhivljenje. Z oholim hrupom, z oglushujochim ropotom razglashajo svojo

jekleno voljo, tulijo v dan in v noč, kajti zanje ni prestanka. Ogromna turbina v podzemlju brni brez nehanja, srka in bruha strahotne množine vode, goni stroje, a z njimi poganja znojne ljudi.

Vsi delajo.

Pech razgreva težke zhelezne kose, z vsakim kosom posebej se zachne romanje po zheleznih tleh, gladkih in nevarnih. Kleshche grabijo, roke stiskajo, dovodke prezhe, a valji tanjšajo in daljšajo zhelezo. Iz kratkega kosa se zvali rdecha kacha. Po toplih tleh se zvija, črni krotilci jo popadajo, iz luknje v luknjo mora, naposled pa preleze vso dolgo pot in se zvije v klobchich. Takoj sledi druga, prav taka, enako strupena in rdecha. Kup ognjenih klobchichev se vecha, zhilave roke jih ne puste na miru, vlachijo jih, premetavajo in prekladajo.

V tem vedno enakem, morechem, zdravje pijochem pogonu mine dan, preide noč, usahne teden, se zgubita mesec in leto. Pech zhari, turbina brni, kach ne zmanjka, vroche gnezdo je vedno polno. Od ljudi pa, ki prebijejo dan in noč, teden, mesec in leto v boju z nevarno golaznijo, vedno kdo odide in se ne vrne. Izzhgan in zmuchen se poslovi, dal je, kar so mu zmogle mochi. Za njim prihajajo novi, svezhejši, ter komaj vedo, da ne bo z njimi nich drugache. Le te sreche je vchasih kdo delezhen, da ga kachja zvitost ne ukani. Enkrat ali vechkrat vsakogar. Samo redki se izognejo bolehega spopada in pekochih ran. Le malo jih je, ki bi nikdar ne spoznali opekline in po njej povzročenega trpljenja. Saj se tako pogosto primeri, da se zakadi razzharjena kacha z vso strupenostjo v delavca, ki jo kroti in chaka nanjo s kleshchami ob stroju. V zhivo meso chloveka se zagrizi razbeljena zhica, ga prezhe in se zvija dalje. Kakor kacha tam zunaj, v skalovju in drugod, tako tudi tovarnishka najvechkrat pichi v nogo. V ropot in naglico dela se zagrizi ranjenchev krik. Najblizhje sotrpine dosezhe in pretrese, ne prevpije pa obcheha hrupa. In kot dokaz v mochi, ki jo kljub bedi delovni chlovek premore, se vchasih zgodi, da ranjenec sam s kleshchami kacho preseka in se s poslednjo, brez dvoma junashko silo oprosti njene nadležnosti. Vzlic vsej mochi pa ostane razzhgana rana; zhe zgolj v mislih tako huda in strashna, da jo brez izkustva ni mogoche pojmiti. Z njo ostanejo tudi druge opekline, vse pa spremlja nich jenjajocha bolechina.

Kadar pa je kachji pik tolikshen, da vrzhe delavca takoj ob tla, tedaj se opekline podvoje in potroje, takrat ni one mochi, s katero se nesrechnik sam reshuje. Kacha ga ovije in le pomoch sodrugov ga more oteti. Ta pa vchasih prav takoj niti mogocha ni. Prav takoj, zhe prvo sekundo, kajti vsak hip, vsak trenutek je vazhen in morda odlocha o zhivljenju in smrti v bolechine vrzhenega proletarca.

Pa tudi o zhivljenju drugih odlochajo take prilike. O zhivljenju onih, katerim nesrechnik z delom v kachjem carstvu sluzhi kruh in omogocha obstanek. Ocheta, mater, zheno in deco dosezhe nevarni strup. Borno zhivljenje jim otruja in skali she tisto mrvico veselja, ki se le malokdaj smehlja v delavskih domovih.

OPOMBA O AVTORJU

Tone Chufar (1905, Jesenice – 1942, Shentvid pri Lj.), pisatelj, pesnik, dramatik. Izšel iz proletarskih razmer, oče Anton s Tolminskega je bil tovarnishki mizar, mati Ana Kerstein (Tonetov psevdonim: A. Kershtan; prim. srbihrv. turcizem *chufar* iz arab. – nevernik, nemusliman; prim. danes v slov. *chefur*) je bila nezakonska hči shivilje; Tone tretji od osmih otrok, pol jih je zgodaj pomrlo. Zhe v prvem razredu osnovne shole (1910-1911) izstopal z risarskim talentom; z vech sosholci je bil na slovesnosti drushtva Sokol; ker niso bili pri sochasnem nedeljskem verouku, jih je naslednjega dne kaplan najprej zaslisheval, nato pa pretepel; Tone se je zaradi tega za vselej oddaljil od cerkve. Shole zlasti med vojno ni obiskoval redno, zaradi slabotnosti (v družini tbc) sta ga starsha dala za pastirja; 1920 je zachel vajenistvo pri mizarju, obenem obiskoval obrtno sholo KID (Kranjska industrijska družhba) s poukom v slovenshchini in nemshchini (Nemci za strokovne predmete); aktiven tudi v mladinskih in delavskih drushtvih. Do 1931 mizar v jesenishki zhelezarni, obenem dozoreval kot knjizhevnik in politichni aktivist (1929 chlan SKOJ, 1931 chlan KPJ). Objavljal je pesmi, prozo in dramatiko v periodiki in tudi knjizhno; od 1931 je bil poklicni pisatelj (stanoval v Ljubljani na grajskih Osojah), od 1932 chlan Kluba slovenskih socialnih pisateljev. 1936 v Beogradu zaradi komunizma obsojen na leto dni zapora in na »pet let izgube chastnih pravic«. Kot izredni slushatelj ljub. univerze je spoznal chlanico KPJ Silviro Tomasini (r. Trst, 1913; oche nem. porekla, mati z Loshinja); ob prvem srechanju ji je rekel: »Ti bosh moja zhena!« – Ko se je po diplomi FF (nem. in franc.) vrnila v Maribor, se je z njo tja preselil tudi Tone (1939). Silvira je okt. 1940 odshla za profesorico na gimnazijo v Kosovski Mitrovici; tam jo je kot sekretarko partijske celice po muchenju, med katerim z Nemci ni hotela govoriti nemshko, ustrelil gestapo (13. avg. 1942; po vojni po njej ime gimn. v KM, ona narodni heroj 1953). Tone je po okupaciji iz Maribora odshel v Ljubljano, tu aktiven v OF; junija 1942 so ga Italijani zajeli (pod drugim imenom) v raciji in odpeljali v Gonars; mesec pozneje so ga v skupini nameravali predati Nemcem na mejnem prehodu pri Shentvidu, zvezanih rok je zachel bezhati in bil ustreljen (11. avg. 1942; skoraj istega dne kot Silvira; Tonetov brat Jozha padel kot partizan 1. maja 1942 na Mezhaklji). Zhe v Gonarsu je napisal poslovilni pismi starshem in Silviri; v pismu njej med drugim: »Nisem zhivel zaman. (...) Vchasih se zhivljenje zgosti v nekaj dramaticnih minutah. (...) Kljub vsemu je zhivljenje lepo. In che ne bo dano zhiveti nam, bodo zhiveli drugi. Vstaja nov slovenski rod, ki bo ostvaril Preshernovo Zdravljico.« (cit. Izbr. delo, II, 1976). Tone in Silvira sta gotovo najbolj osupljiv par v zgodovini slovenske literature.

Kot plodovit avtor z določenim ideotematskim profilom je imel Chufar soliden uspeh; objavljal je doma in tudi v slovenskih listih v ZDA; posamezni teksti so bili prevedeni v srbihrv. in nem., njegove igre so uspesno igrali delavski odri, najpomembnejsha tridejanka *Polom* (1934; dobro zgrajena podoba tedanje »krize«, spretni dialogi); literarna kritika, ne le slovenska, je spremljala njegovo delo. S hrvashkim knjizhevnikom-chasnikarjem Ivanom Goranom Kovachichem sta bila osebna prijatelja (Chufar vechkrat pri njem v Zagrebu po vech dni, tam tudi pisal, npr. roman *Ljudje iz keleti* na hrbtno stran Goranovih rokopisov; podobna usoda obeh, Gorana ubili chetniki ob Drini jul. 1943). Kovachich, ki je pripadal Krlezhevemu levicharskemu krogu, je napisal o Chufarju pozdravni chlanek *Pravi proletarski pesnik* (zagr. revija *Knjizhevnik*, 1933, sht. 2), v katerem je poudaril *Zhelezobeton* kot njegovo najboljsho pesem (»polna bistrih in globokih misli, preprosta v izrazu in klenu kot

zhelezobeton») in jo primerjal s podobno proletarsko pesnitvijo amer. pisca Michaela Golda *Chudni pogreb v Braddocku*, saj sta obe enako močni (MG psevd., pr. i. Itzok Isaac Granich, 1894-1967, po poreklu balkanski Jud, do smrti dosleden komunist). Poglavitna značilnost vsega Chufarjevega pisanja je zhivljenjska avtentichnost, vezana na proletarsko okolje in v luchi napredne socialne zavzetosti podana z realističnim, jezikovno korektnim izrazom, ki je v dramatikii nakazoval razvoj h groteski in komediji. Njegovo pesništvo, sicer »v sencii« proze in dramatike, vsebuje nekaj markantno ekspresivnih besedil, med katerimi sta *Sonchna molitev* in *V kachjem cesarstvu* mojstrsko oblikovani pesmi v prozi. (Vsi tukajshnji teksti po prvih natisih, brez popravkov; izjema sta le prvotna naslova: *Solnchna molitev*, *V kachjem carstvu*). Posvetilo *Zhelezobetona* se nanasha na kovinarja Antona Thalerja (1883-1931), ki je zaradi tbc umrl v jesenishki bolnishnici; univerzalna bivanjska razsezhnost te mini dramske pesnitve (»mimos») je v eksplikaciji trpljenja kot prikritega ustvarjalca »vse te lepote«.

Izbor in opomba Ivo Antich

Lev Detela

ACHILLEION

ACHILLEION

Zhalovanje oholega marmorja.
Razpoke med kipi mislecev in polbogov.
Chutim nemir sredi boja elementov.
Kdo si, ti neverjetna skrivnost v etru?

Iz parka se priplazi črna senca.
Strmi chez stebre in razprto zelenje
strmo navzdol.
»Moja duša je vedno tu.«

Gleda v morje,
v valove, v obeliske,
v vodne vile in galebe,
bezhi k neznani obali.

Govori nenavadne besede.
Zvočne kot bukolično petje.
Razumljive samo za zanamce.
»Spomnite se vseh mrtvih!«

Rdeča svetloba pada na kamenje.
Se preliva chez goro in gozd.
Pozno je zhe. Visoka gospa
she vedno stoji na bregu.

Na skali pod njenimi nogami
obupuje prelomljena pushchica.
Grozni demon, ne prisili me,
da ti povem zgodbo do konca.

Vilo v obliki elegantnega gradicha Achilleion (v novogrščini Achillion) so zgradili v drugi polovici 19. stoletja na grškem otoku Krf za avstrijsko cesarico Elizabeto, ženo cesarja Franca Jožbeja (primerjaj v pesmi dva namiga = »črna senca«, po tragični smrti edinega sina, kronskega princa in prestolonaslednika Rudolfa, je bila cesarica stalno oblečena v črna žbalna oblachila; »Visoka gospa«). Po Elizabetini tragični smrti, leta 1898 jo je v švicarski Zbenedi umoril italijanski anarhist Luigi Lucheni, je gradich kupil nemški cesar Viljem II. Zdaj je stavba v starem pompejskem klasičnem stilu muzej.

»Na skali pod njenimi nogami obupuje prelomljena pushbica«. Verza se nanashata na ime stavbe Achilleion, ki jo je cesarica poimenovala po glavnem grškem junaku bojev za Trojo Abilu, znanem iz Homerjevega epa Iliada. Na vrtni terasi pred stavbo stojita dva Abilova kipa. Prvi, ki ga je dala postaviti avstrijska cesarica, prikazuje umirajočega Abila, ki ga je zadela bronasta konica pushbice v peto, edino točko telesa, kjer je bil umrljin. Drugi kip, ki ga je naročil popolnoma drugače vojaško usmerjeni nemški cesar Viljem II., je deset metrov visok in slavi zmagovalnega Abila, ki premaga vse nasprotnike. Kljub temu je Viljem II. izgubil prvo svetovno vojno in moral oditi v nizozemski eksil.

(Op. L.D.)

DREVO OB OBALI

V vročem dnevu
te je ujel v objem
razpenjeni val
tik ob obali.

Zachenja se
svechana ura
starih prerokb
in nenavadnih strasti.

Rad bi ostal buden,
toda tu je nekakšno charanje.
Chutim, da se spreminjam
v zeleno drevo.

POD OLJKAMI

Med plimo in oseko
joche voda. In joche veter.
Nemirno je morje.

Velika solza je morje,
ko chakajo mornarji na zarjo,
in chakajo na plimo
in chakajo na oseko,
bosh rekel.

Voda voda bosh rekel,
ko shumi zarja, ko shumi morje,
voda voda kot morje.

In voda teche
zelo hitro teche
voda voda bosh rekel,
teche med oljkami voda
shumi kot morje
shumi kot oljka
se ziblje v vetru
voda voda.

Teche chez morje voda
teche modra kot morje
shumi pod obzorje
in je vse modro
modro kot morje
modro kot solza
na morju
morje.

OLJKA JE PRICHA

Oljka je pricha:
Ob treh popoldne se odpre nebo.
Iz izsushenega studenca sredi strme gore
zazhubori zhiva voda.
Iz chebeljega panja pod skalo
se vsuje blagi sladki med.
Ob treh popoldne se dogodi chudezh.

Ob treh popoldne nastopi novo obdobje.
Uri odpadeta glavna kazalca.
Chas se ustavi sam od sebe.
Dobri Bog spregovori
s starogrshkim naglasom:
Tu sem »eis ton apanta hronon« (za vse chase).

Ob treh popoldne je vse drugache.
Okna v mestu so odprta na stezhaj.
Chez nebo se preлива vijolichasti sij.
Slishi se angelsko petje.
Vzadaj v gozdu so mrachine svetle.
Vse je popolnoma nenavadno:
Oljka je pricha.

SANJASH MORJE

danes je jutro mrežha iz belih chipk
je norost petelinjega petja in svetlobe
v tkivo iz vetra in sanj vdirajo blage besede poletja
med nama se prebuja nedosegljivo nebo

sanjash drobne kaplje neotipljivega
roso na travi
opoldne veliko kot morje

budno petje ti doni
skozi levo uho
sanjash besede
majhne kot mravlje
mogochne kot kres

sanjash skozi desno uho
petelin poje
njegov glas
se spreletava
chez morje

SENCE MRTVIH

sence mrtvih zhde med kamni
starega mesta
zvezda nad njim se ozira navzdol
z jeznimi zharki sita vechnih vojn in krvi

se spominja davnih stoletij
na vetrovnih otokih
nich ne pomeni ji chas
vi izgubljeni mrtvi norci

mlad je vechtisochletni fant
in nihche mu nich ne more

DVANAJST BOGOV

V taberni ob morju je gostilničar
v beli kapitanski obleki glavni bog.
Enajstim bogovom pri petih mizah
prinasha vinsko srečo in veselje.

Vseh dvanajst bogov je pridno na delu.
Dogaja se veliki chudezh.
Dva bogova napovedujeta boljshi chas.
Dvanajst bogov vedezhuje.
Tretji bog pije rdeche vino.
Deveti bog uzhiva musako.
Enajsti bog je enonog.
Napoveduje vreme z onostranskim glasom.

Nedelja je. V vetru se zibljeta palma in cipresa.
Na blizhnjem hribu lebdi magichna tezha neba.
Zevs se skriva v oblakih.
Bogovi igrajo tarok.
Dan se vrti v norem ritmu.
Vino se spreminja v kri.

Sediva tik ob morju pri levi mizi.
V tvojih okeh zablesti nezhen nasmeh.
Srce je skrivna cvetlica,
ki se radodarno razpne.

»Samo ljubezen zmaguje«,
trdi boginja,
skrita v globini gozda
ob studencu zhive vode.

*Osnutek pesmi Dvanajst bogov je nastal 5. avgusta 2014 na grsbkem otoku Krf v pivnici »12 Gods« ob obali Jonskega morja pri naselju Aharavi.
(Op. L. D.)*

BUTRINT

Bodi previden.
 Na nebu tri kache lebde.
 Chuden je veliki svet.
 V vetru se ziblje pozabljeni chas.

Sem je zashel Enej na begu
 v Italijo iz porushene Troje.
 Tolstega vola je daroval
 v slavo chastitim bogovom.

Kraj je za vekomaj svet.
 Asklepios njegov je vladar.

Saranda / Butrint (Albanija), 22. avgusta 2014

Narodni park (Parku Kombetar) Butrint pri obmorskem mestu Saranda v juzhni Albaniji v blizhni grshkega otoka Krj je znan zaradi enkratnih arheoloskih najdbishch. Od leta 1992 je uvrshchen na seznam svetovne kulturne dedishchine organizacije UNESCO. Tu se je zhe v 6. stoletju pred Kristusom nabajalo veliko antichno svetishche, posveчено bogu zdravilstva Asklepiosu. Ime kraja bi naj bilo etimolosko in kulturnozgodovinsko povezano s klasichno mitologijo in Enejevim darovanjem »ranjenega vola« (= grshko Boutbroton; latinsko-rimsko Butbrotum) bogovom v svetishchu. Rimski pesnik Vergil porocha v «Eneidi», da se je Enej na poti iz porushene Troje v Italijo ustavljal v Butrintu. Tu se je mudil tudi Julij Cezar. Poleg tega je Butrint rojstni kraj deda razpyitega rimskega cesarja Nerona.

(Op. L. D.)

LIMONOVEC NA SMETISHCHU

Limonovec trmoglavo vztraja
 ob cesti med staro sharo in odpadki.
 Na razprtem cvetu lebdi rumen metulj.
 Listje rdeche zhari v vechernem soncu.

Pod pocheno bencinsko kanto
 ropota v ozhgani travi nezaslshano vprashanje:
 Zakaj mora biti tako? Zakaj molchimo,
 ko svet krvavi iz tisocherih ran?

Kljub nesnagi v travi limona opojno dishi.
 Je narava mochnejsha kot strup?
 Kaj se pravzaprav dogaja? Gre za seks?
 Za prah? Za smeti? Za chrepinje v obcestnem jarku?

Nihche ne odgovori. Nihche se ne predrami.
 Gora zamolklo grchi. Nebo je preplasheno.
 Vzadaj za morjem so ljudstva na begu.
 Elektrichno grmi. Trpko umira svet.

Vendar metulj she vedno utripa s krili,
 se prelestno preletava od cveta na cvet
 sredi bioritma zhivih stvari.
 Prishel je trenutek odpora.

OLJCHNA BUTARICA

Reci eno samo besedo
 Reci dve odreshilni besedi
 Reci oljka oljka
 Reci shtiri besede
 Reci ljubim mir med oljkami
 In reci oljka nas bo prezhivela

Reci oljka oljka
 Reci gora je narejena iz oljk
 Reci zemlja je oljka
 Reci ta chlovek je oljka

Reci gozd iz oljk ima svojo moch
 Reci chlovek kliche oljko na pomoch
 Reci to so sanje stoterih oljk
 Reci spletla nas je ljubezen tisocherih oljk

Reci oljka je konchno prevzela oblast
 Reci mi smo oljke dokonchna last
 Reci naj se oljka chez svet razpne
 Reci oljka je mir in je zdravje
 in si ti in je vse

Otok Krj je vodnat in zelen, vsepovsod porasel s stoletnimi oljcnimi gozdovi, ki se lesketajo v samosvoji sivozeleni barvi. Ponekod rastejo tudi pinije in smreke, ob obalah palme in drugo sredozemsko rastlinje. Olivno olje je takoj za turistichno ponudbo najrazbnejsi otosbki gospodarski produkt.

(Op. L.D.)

Luka Hrovat

TIRNICE BREZUPA

1.

V drdranju koles, ki peljejo po tirnicah brezupa, se velike gmote zabojnikov, brez oken in vrat, lomijo v dezhju in blatu, ko sprevodnik zapelje na postajo teme. Nasha telesa, vsa zgubana, pretrgana in stlačena drugo ob drugo, ne zmorejo vech vstati. Noge in roke, glave in trupi so zaspali v svoji nemochi. Nich nas ne more vech prebuditi: – ne sonce in chebelji leti, ne vonj pokoshenih trav in ne blodeche sanje mladostnih spominov. Padamo kot drevesa v povodnji, kjer nam odnasha korenine in mlade veje ter listje in grozde, ki naj bi jih nekoch imeli. V tem drsenju in porivanju chloveshkih smeti se oprimem mrtvega srca, ki si ga she prejsnjno noch poljubila za srechno slovo.

2.

Na obrazu se ti zarisujejo steklene ochi, ki stremijo po obalah brez valov in chakajo ugodnega vetra, ki bi te odpeljal stran. Tu, v reshetkah dvomov, porazov in izgub trohnish, v presledkih chasa, za trenutek molka, ko bi se tishina naslonila na tvoje ustnice brez diha: – kot poljubi in solze slovesa, ki chakajo, da dvignesh pogled ... Tam, v ozadju nochi me konchno zagledash in ...: glava je nagnjena vstran, kot bi bezhala s telesa, v noch pekla in pozabe, v dneve brez zharkov in v tedne brez ognja slasti. To so zadnji spomini na telo, ki te je zhelelo zadržhati v objemu topline, upanja in ljubezni.

3.

Pohodi korakov odmevajo po ulicah, kot bi kladiva udarjala po zadnjih ostankih kamnitih kock. Udarci prezhemajo moje telo, ki se vech ne brani. Vedno manjshe je in skoraj nevidno. Mrtvi pretresi me zazibajo v konchni spanec, kjer roke objemajo stopala. Brez tresavice, brez izgube krvi se toplina preлива v mirujoche srce. Solze se spustijo na tla in v njihovem lesku se zrcali usihajoči sonchni zharek spomina, ko se je jezik stkal z vrochico tvoje nemirnosti. V obujanju sklenjenih teles poljubi vznikajo na ozadju elektrichnih nochi: nich jih ne more vech pozabiti, niti nagrobni izreki enosmernih poti ne.

4.

Skozi meglo segam v pozabljeno morje nochi, tistih temnih polnochi brez lune, ki so spominjale na septichne jame izgubljenih zrkel, strmechih v chetverokotno nebo. V iskanju znakov blizhine ishchem razkosane ude tvojih delov telesa, ki so mrtvo plavali po nebesu kot izgubljeni mornarji sredi razbesnelega in valovitega morja. V dotikanju prihajajo spomini – dnevu skritih nochi – ko se je moje telo ovijalo tvojemu pozhirajochemu objemu. Obglavljena jutra preobrazijo skriti obraz v kameno pushchavo, kjer zhivljenje srka zadnje vzdihne prihajajochega ugriza smrti, ki se prebudi in shavsne piskajoche srce mojega bitja na tvoje ponochi ugaslo telo.

Milenko Strاسبek

UJETNIKI SVOBODE

(haikuji in tanke)

HAIKU Ema

Stare zablode
sanjachev starih podob.
Ujetniki svobode.

Robustnost podob.
Prezgodnji grob glasu.
Prepir razsaja med ljudmi.

Hotel sem postati moch.
V jutrih odrekanj.
V vecherih pomot.

Tri palce nad prepadam
prosim za pomoch,
ko sonce vstaja.

V Kamjeku je mir sveta,
svetloba miru,
shepet trenutka.

V trenutkih odločitve
ne slishish listja
ne pokańja vej.

Ob trobentici
marjetica zhdi,
regrat se klanja do tal.

Rad bi se priblizhal stvarem,
se zaupal ljudem,
odshel zravnano.

Svet kristalnih krogel
bezhi mimo mene
v privid veselja.

Zavist kot toča
kot pest debela
pustoshi po dezheli.

Naivnost revnih
kolovrati po cestah
v chevljih robotih.

Za Bohorjem grmi,
nebo se sklepa v obroch,
temno je kot v rogu,
na zahodu sij rdechi
trtam muzhevskim grozi.
(tanka)

Iz trsja je prhnil fazan.
Zashumel je les.
Svinchena toča.

Brez pribitka.
Tako prodaja,
tako kupuje zhivljenje.

Revolucija.
Svet postal bo zakotje.
Sebi nasprotje.

Skrivnost je v ptichjem letu.
Pri tleh se skrivash,
visoko stremish.

Vino se smeje
in krik odbija od sten.
Posmeh bleshchavi.

Golobi pod oboki
cerkvenih temin
k soncu hrepene,
vitrazhe razbijajo,
ujetniki svobode.
(tanka)

HAIKU Spoved

Zamudila bo.
Brezoblichen, chrn mrches
mi grize zhivce.

Lahkozhivec in cinik.
Karakteristika plus.
Odlichja vracham.

Zgubashka zgodba.
Varuh zlatega templja.
Zapushchen kozel.

Zlati tempelj tvoj obraz.
Pagoda sramu
mi brani poljub.

Mrtvoudna otrplost
zvija kosti
starega vrtichkarja.

Stoja na krogih.
Mravlje na pohodu v svet.
Razdrapan in bled.

Delam se, da razumem.
Da me zanima.
Da o tem vse vem.

V chasih milih zvokov pishchali,
na gmajni,
sem sonce bozhal.

Prihodnost sem zapravlil,
ostal mi je slog.
Vriskam med trsi.

Saditi buche
pod slovensko lipo
je uteha mnogih.

Tujec med mojimi,
brat med raztrgano zhlahto,
sebi svojin.

Spravne daritve
na oltarju domovine
ne ganejo.
Na smetishchu norosti
se prepirajo zhivi.

Obala oceana chasa
je nevidna njim,
ki reke ljubijo.

Nad mano sonce,
poletja vznemirljivost
in duh po koshnji.

Kopice sena.
Ljudje v dolgih redeh
strmijo v nebo.

Ivo Antich

EURO(B)RAINS (epigramizmi)

DEZHEVNA DOBA
(D. Dezhman, 1848)

Karl Rainman je napisal pesem:
»She Slovenja ni zgubljena«.
V krizi, zhledu in dezhevju
je le do vratu potopljena.

MIRO IN SHENTFLORJAN

Miro – srbsko: sveto olje.
Cerrar (beri: dzherár) – berach
po turshko. Bo Florjanu bolje
ali pa izdihnil bo brez hlach?

K(R)AMPANILIZEM
(Kamp, K/r/ampf)

Je chas zdruzhevanja,
je chas lochevanja,
vechna pa je kampanja:
za vsak kamp krch krampanja.

DUH MUH
(Muhobor, Muhabran)

Muha, ki se razlikuje,
nemushjo zaroto kuje.
Bor v bran zoper muhe tuje
je »branibor« mushje nuje.

HORTUS DE(I)LIRIORUM
(Hortus deliciarum Illyriorum)

Skriti ilirski kotiček,
rajski lirski vrtiček –
chrna luknja zločinov,
delirij hudih spominov.

P(O)REDNICA

Slovenija je v ES prishla
kot slovanska zvezdnica,
zdaj je vse blizhe evrodna
kot balkanska bednica.

SUITA OKROG KORITA
(s pro/vizijo)

Kriterij kvazikompetence:
elitna evrokratska farsa,
razvidna iz Butal in z Marsa,
rezhijo se mojstri iz sence ...

LEVO-DESNA S(K)LADNOST
(levuloza – dekstroza)

Polarizirana luch
je vseh delitev krizhni kljuch:
fruktoza in glukoza –
leva ali desna poza.

BREZOBRAZNI OBRAZI

Kaj prinese nov obraz?
Kakor star: kupček fraz.
In z lastno zmago dokaz
za nov skupni poraz.

SHANKFILOZOFI

V frustri polpijani
vsezna modrijani:
za sleherni problem
reshitev brez dilem.

RAZVOJNA VOJNA

Kriza je pomembna
razvojna zakonitost:
prilozhnost izjemna
za retro-bojevitost.

PROBLEM IZJEM

Znotraj sistema
se vsaka izjema
s sistemom ujema
kot del problema.

BETTER TOGETHER

(18. 9. 2014)

Kljub viskiju so Shkoti
tudi trezni faloti:
njihov odcepilni punt
je ustavil trden funt.

(F)UK FOR EVER

Shkoti so se reshili fino:
skok v »zahodno UK-rajino«
so prepustili Kataloncem
in morda lastnim potomcem ...

KATALONSKI REFERENDUM

Transatlantskega Brata
tajno opozorilo:
cepitvena potrata
je le za Vzhod »zdravilo«.

DRANG NACH (K)OSTEN

Vsaj zhe tisoč let je Ukrajina
pod Rusijo prusko-poljska mina.
Jedro tega bratskega piratstva
so neskončna sibirski bogastva ...

LE VRAG, NE SOSED

Ne glede na vreme
je za vsako pleme
le sosednje pleme
pach najhujše breme.

POLITURA
(Polit-tortura)

Prej ideološka cenzura,
zdaj kontrola kapitala –
zmeraj pa (s)lepilna glazura
shizoidnega zrcala.

JUGONOSTALGIJA

V balkanskem kotlu od včeraj
ostala »juha juga«
nich drugega ni kot zmeraj
ista kuharska tuga.

35 LET VECHNOSTI
(1980-2015)

Je bil novi Matija Gubec
ali zvit zagorski pubec,
ki je postal »dobri zlođi«
v rdechi jugoepizodi?

ILIRSKI IL
(Ilo vica)

Ilovica, Sibirija,
Kosovo polje – chez barje
gre po Cesti dveh cesarjev
sled krimskega martirija.

ILLYRISCHES BLATT
(1821)

Ob kongresu v blichchu barske lope
Ljubljana za hip center Evrope,
pa dovoljen glas v »Ilirskem blatu«
tudi sloverznemu literatu.

EVROPIN ORIENT
(F. P.: *Kam? Wohin?* - IB, 18/1836)

Shlamastichna situacija,
ko je orientacija
v blatu preorientacija
kot dezorientacija.

BAR(JE) ZA VLADARJE

Kot nekoch za »trojni« Ilion
danes westeast-drajna gre za Krim.
Bosta Angela in Putin v baru
na Barju kadila mirovni dim?

1914 / MORDA JE BILO POPOLNOMA DRUGACHE

Nekje med bosanskimi hribi morda she stoji skromna kamnita hisha z nizko streho, che je ni sto let po dogodkih, ki so popolnoma spremenili svet in ljudi, podrl neprizanesljivi chas. V njej je zhivel suh mladenich v temni obleki. Reven shtudent s temnimi mislimi. Na ta nachin si je gospa Ilich predstavljala anarhista, ki se je med ljudmi namenoma obnashal popolnoma obichajno in nevsiljivo, da ne bi izdal svojih daljnoseznhnih nachrtov.

Nekateri pravijo, da je bil nachitan in nadarjen, toda oster in nestrpen. V aktovko je skrtil bombo, si ogrnil dolgo chрно pelerino in stopil v dez h na cesti. V napetosti usodnega razpolozhenja ni pravzaprav videl nichesar. Ne dreves in oblakov, niti dezhevnhnih kapljic na grmichevju v parku. V njegovi glavi je kot sikajoch plamen gorela le ena sama misel. Usodna misel na atentat. Nihche od tepcev, ki so stali ob cesti, ga ni opazil. Saj je bil vesel dan. Z udarnimi korachnicami in slovesno godbo: »*Bog obrani, Bog obvari nam cesarja, Avstrijo...*«. Krasno in trara. Ob udarcih na boben so cesarjevi vojaki korakali navzdol ob reki.

Morda pa je bilo popolnoma drugache. Morda ni dezhevalo. Morda je bilo sijajno poletno vreme. Kot v pravljici. *Das Kaiservetter*. V odrochni kavarnici ob Miljacki so morda sedeli trije ali shtirje mladenichi. Zarotnishko tiho so se vznemirjeno pogovarjali in ves chas nestrpno opazovali staro turshko – slovansko mesto, ki je onstran rechice she nekoliko zasanjano in zaspano dremalo v mladi dan. Za drevesi in grmovjem nisi mogel videti razen majhne mosheje nichesar. Toda v mladenichih je kljub dopoldanskemu miru pokala razburjenost.

»Tu je orozhje. Pohiteti moramo. Prekleti Habsburzhan je zhe pri mostu!«

»Kaj? Prestolonaslednik je zhe prishel? In kje tichi Princip?«

Suhi mladenich je medtem hitel kot v mori dalje. Kdaj naj ukrepa? Zaslisal je mochno eksplozijo, nato she hrup in krike. Za trenutek se je ustavil, vendar ni hotel pogledati nazaj. Misel na atentat je spremenila njegovo glavo v velikanski ognjeni zubelj. Napetost je postala neznosna. Z roko je segel pod plashch in otipal rochno granato. Hitro se je z granato v roki sklonil naprej in jo zagnal proti avtomobilu.

Zdaj ni vech mogel hiteti dalje. Zemlja se je zatresla pod njegovimi nogami. Stisnilo ga je nekam navzdol. Gorelo je. Neznosno je gorelo v njegovi glavi. Zhgalo ga je globoko v drobu. Vse v ognju. Nepopisno mochna bolechina!

Mogoche sploh ni bila bomba, temvech strel iz revolverja. In mrtvi je bil morda sam cesar, morda njegov prestolonaslednik ali pa kak neumni kralj.

Je zdaj pomislil, da mu je uspelo? Da se mu je posrechila usmrtitev tirana? Je bil razocharan? Prazen in utrujen, ker tiran morda ni umrl?

V sekundah usodnega dejanja se je kljub vsemu chutil popolnoma svobodnega. Za kratek trenutek je bil mochan in slaven, gospodar sveta. V njem je za bezhno sekundo zagorela strast mochi. Hotel je biti vechji kot vsi drugi. V slavi je zhelel prezhiveti vse ostale. Se preko smrti drugih povzpeli v vechno zhivljenje.

So ga pozneje pomilostili? Je morda umrl v zaporu, pozabljen in bolan? Nekateri trdijo, da je na stara leta zhivel popolnoma zapushchen v veliki revshchini, tiho, samotno in izgubljeno, staromodno in smeshno.

Profesor je radovedno pogledal Heleno.

»Veste, najslabshe pri ukvarjanju s temi politichnimi primeri je brezskrbnost in ohlapnost. Tudi tako imenovani strokovnjaki prevechkrat uganjajo norchije z zhrtvami in storilci. V zgodovinskih dejanjih tichi veliko pasti. Znanost je uboga greshnica. Marsikaj, kar se danes kazhe kot resnichno, bo morda zhe jutri problem.«

Iz zhepa je potegnil cigareto in jo pomaknil k ustom.

»Kaj ne kadite?« je vprashal nekoliko obotavljajoche, ker ga je shtudentka oplazila z ostrim pogledom.

»Oprostite prosim. Potem tu sploh ne bomo kadili,« je rekel kratko in odlochno.

»Hvala.«

»Hochem vam le povedati, da ne smete od zgodovine prevech prichakovati. Vash prihod je bil verjetno popolnoma brez smisla. Kako vam naj dopovem, da nash primer dokazuje, da ni mogoche nichesar dokazati.«

»Ja? In?«

»Nesmiselno. Vse je nesmiselno. Nichesar ni mogoche razlozhiti ali pojasniti in dokazati.«

»Storilca bi vendar morali pravochasno opaziti,« je rekel eden od cesarskih chastnikov. »Ampak seveda je zadeva, kot vedno, popolnoma jasna. Nichesar niso opazili in odkrili. Ker nikoli nich ne opazijo. Drugache njegovo cesarsko visochanstvo zdaj ne bi bilo mrtvo.«

»Ja, udari, naval. Krogla za morilca je pripravljena. Rabelj zhe drzhi zanko v rokah,« se je zarezhal drugi chastnik.

»Baraba she ni polnoletna. Ni ga mogoche ubiti.«

»Kaj chvekash? Zaboga? Ali res ne?«

»Ja, taka so pravna dolochila. Avstrija je urejena dezhela. In amen. Takrat pri zajetju bi ga morali dotolchi do smrti.«

»Bomo zhe nashli kakshno mozhnost. Tak malopridnezh nima pravice, da bi zhivel.«

»Kot sem zhe povedal, je zdaj prepozno. Barabi ne moremo odrezati glave.«

»Ah, kaj... Ta nas bo zdaj shele prav spoznal!«

»Morda je bilo popolnoma drugache,« si misli shtudentka v samoti pred hisho, v kateri je baje nekoch zhivel atentator.

Majhno, polomljeno, grozljivo se ji zazdi vse to po tolikih letih in desetletjih. Po tolikih usodnih pretresih, nevihtah, rumenih zorah, rdečih večerih, narodnoprubudnih navdushenjih, upanjih, strahovih, sanjah o novem boljšem chloveku. Vse zaman? Ali pa mogoče vendarle ne? Kdo lahko she zanika dejstvo, da je mladi anarhist s svojim dejanjem pahnil svet v veliko vojno, ki je spremenila vse in vsakogar?

»Sarajevo? To je vendar svinjarija, uperjena proti ustroju avstroogrške monarhije!« V chetrtek, 23. julija 1914 ob shesti uri popoldne izrochi cesarsko – kraljevi veleposlanik baron Giesl v Beogradu uradno noto vladi kraljevine Srbije. Ta je ostra, ker brez dlake na jeziku ugotavlja, da je srbska vlada sokriva za zlochin v Sarajevu. Avstroogrška nalaga Srbiji tezhke pogoje, ki jih ta ne more sprejeti.

»Ja, anarhistovo dejanje je bilo v nekem smislu pomembno. Zlochin je spremenil svet,« meni Helena pred Principovo rojstno hisho v bosanskem Obljaju.

Toda kamnita hishica sarajevskega atentatorja se ji nenadoma zazdi prazna in uboga. Vse uchinkuje naenkrat popolnoma drugache. Hishica izgleda razbito, kot da je pohabljen in zapushchena. Sivorumeno in chnrnorjavo polzi v zimski vecher. Celu oblaki so neusmiljeni. Mechejo temne sence na pokrajino. Nekaj chudnega se premika skozi mrzli zrak, zhvizhga kot bomba skozi poltemo, ogrozhza hribe in doline.

Shtudentka zachuti, da se svet premika v napachni smeri. Vse se vrtil v norem krogu na begu pred samim seboj in se grize v lastni rep... Zaradi sploshne krize je svet konchno popolnoma bankrot.

Res je mrzlo. Svetovna zima!

Kaj je res potrebno, da se vsi prehladimo?

Pozimi namrech odpro vsa okna. V odpetih srajcah se sprehajajo v parku, ja, in bos stopajo po snegu v veliki slabi svet, ki ni shiroko polje, ki te vodi v svobodo.

In jutri bo zopet vihar. Siv in mrzel bo novi dan.

Po daljšem chasu Helena spet obishche neprijetnega profesorja. Pove mu, da je odkrila hisho, v kateri je zhivel Gavrilo Princip.

»Res? Njegovo rojstno hisho?« se profesor zachudi. »Me veseli. Vendar morate biti kljub temu previdni. Zelo hitro se lahko zmotimo.«

»Kako to mislite?« mu skochi mlada zhenska takoj v besedo.

»Zgodovinska znanost bi rada podala objektivno podobo dogajanja. Pa je to sploh mogoče? Ne. To ni mogoče. V resnici ni mozhen odgovor, ki bi natanchno in objektivno opisal in pojasnil dogodke...«

»Zakaj?«

»Celotna zgodovinska znanost je pravzaprav navadna zmes pripovedk in domnev,« reče profesor brez oklevanja. »Tako imenovana objektivnost ni objektivna... Zgodovinski dokumenti so velikokrat navadni ponaredki... Zgodovinske publikacije so napolnjene z lazhmi... Ja, prosim vas, povejte mi, kaj je sploh objektivno?«

Profesor je nekoliko negotov. Mlada zhenska ga vznemirja. Zakaj mu skusha ugovarjati?

Pogled mu obvisi na njenih lepih nogah. Krozhi po njeni polni postavi z zheljo, da bi se sprostil, vendar se ne more sprostiti. Zato postane otozhen in zamishljen. Prevech lepih zhensk je na tem presnetem svetu! Prevech lepote, prevech mladega polnega mesa izziva in moti notranji mir, ki je nujno potreben za znanstveno delovanje!

»Vas smem klicati po imenu,« motovili v zadregi z besedami. »Vam smem rechi Helena? Saj vam je tako ime. Prav bi bilo, da sva si bolj domacha. Najin dosedanji pogovor je tako tog.«

»Z veseljem,« reče mlada zhenska ne prevech veselo.

»Recite mi kar Karl,« reče profesor z navdushenim naglasom. »Pozabite, da sem predstojnik univerzitetnega zgodovinskega oddelka doktor Karl Hensel...«

»Kot zhelite...«

»Recite mi samo Karl – in nich drugega.«

»Ja.«

Po smrti zhene pravzaprav ne zna vech prav zhiveti. Zato to hrepenenje po mladih zhenskah. Po teh zapeljivih princesinjah iz Tisoch in ene nochi.

Na vse nachine poskusha shtudentki ugajati. Z razgretim obrazom ropota z besedami in stresa iz rokava polresnice o Bogu in svetu. Vendar sploh ni zadovoljen s samim seboj. Sramuje se svoje slabosti.

Helena chuti napetost v profesorjevem vedenju. Povesha pogled, cheprav se trudi, da ne bi pokazala svojega nelagodja.

»Helena, poglejte na primer natanchneje zadevo, s katero se ukvarjate, ta atentat na prestolonaslednika, vse je zelo chudno,« reče profesor v zhelji, da bi prishel na druge misli. »Kaj sploh vemo o tem dogodku? Kdo je spodbujal k atentatu srbske oziroma bosanske anarhiste, ki veljajo pri Srbih za narodne junake? Kdo je podpiral Gavriila Principa in oba druga glavna storilca Nedeljka Chabrinovicha in Trifka Grabezha? Verjetno res tajna sluzhba srbske vojske pod vodstvom shrlljivega polkovnika Apisa. To je bil chlovek, o katerem so krozhile najrazlichnejshe govorice. Ni se dalo pogledati v njegovo psiho. Leta 1903 je vodil puch proti tedanjemu Avstriji naklonjenemu srbskemu kralju Aleksandru Obrenovichu in sodeloval pri zverinskem umoru kralja in kraljice. V chasu prve svetovne vojne je baje pripravljaj umor tedanjega srbskega prestolonaslednika in poznejshega jugoslovanskega kralja Aleksandra Karadjordjevicha, zaradi chesar so

ga leta 1917 usmrtili v Solunu. Zelo verjetno je, da je tak tip nachrtoval tudi atentat na Franca Ferdinanda.«

Zapre oči. Zazdi se mu, da mlada študentka erotično vznemirjeno sledi njegovim znanstvenim izvajanjem. Globoko zavzdihne, zheli božhati in ljubkovati mlado toplo telo, ki sedi pred njim. Pochuti se kot v sedmih nebesih, ko jo prime za roko in potegne k sebi... Zdaj ali nikoli...

Oster, trd glas ga zbudi iz sanj.

»Kaj je z vami narobe, profesor?«

Helena je zelo glasna.

»Ste bolni? Ja, kaj je to?«

Profesor Karl je zelo zmeden.

»Morate mi oprostiti...Preveč dela... Utrujen... Te nemogoče znanstvene analize... Ampak kje sva se pravzaprav ustavila...«

»Ja?«

»Veste... Vse je bilo neurejeno... Shibko... Gnilo... Votlo... Monarhija je bila obsojena na propad... Umorjeni prestolonaslednik ni bil priljubljen. Cesar mu ni bil posebno naklonjen. Imel je namreč zelo težaven značaj. Razburljiv kolerik. In ta njegova bolestna sla po streljanju in ubijanju. Vechni lovec. Pomislite na tisoče ubogih zhivali, ki jih je postrelil... Zelo svojevrsten, chuden, zapovedujoch značaj. Na krovu parnika Cesarica Elizabeta, s katerim je podvzel svojo znamenito svetovno potovanje v Egipt, Indijo in Ameriko, je obzhaloval, da mu ni uspelo z ladijskim topom pobiti vechje shtevilo kitov. Lahko bi rekel, da je bil agresivni ubijalec zhivali. Slabo nagnjenje, ne posebno koristno za bodočega vladarja mogočnega imperija. Poleg tega je v chasu velike preнове umetnosti in kulture s svojimi konservativnimi pogledi na najrazlichnejshe nachine kljuboval modernim pojavom in zaviral kulturni razvoj. V primeri z liberalnim, zelo inteligentnim, vendar tragichno umrlim sinom Franca Jozhefa, kronskim princem Rudolfom, je bil preveč neizobrazhen... Kulturni ignorant... Nova umetnost ga sploh ni zanimala... Bila mu je odvratna... Ampak v njegovo opravičilo kljub vsemu vsaj to... Saj v mladih letih ni vedel, da bo moral prevzeti težko nalogo cesarskega prestolonaslednika. Zato se je moral pozneje po Rudolfovem samomoru na hitro tako rekoch v vechernih techajih izobraziti... Vendar je bil po drugi strani zelo discipliniran, delaven, mochan pri nujnih odločitvah. Za svoje vojake je imel vedno chas. Po drugi strani je bil pravi družinski chlovek, ki je nadvse ljubil svojo zheno in otroke. Toda, kar se umetnostni tiche, popolen tepec. Vztrajen nasprotnik modernih pojavov. Moderna umetnost je bila zanj trn v peti. Ga sploh ni zanimala... Zagrizeno se je boril proti slikarju Klimtu. O Plechnikovi dunajski zhelezobetonski cerkvi je nejevoljno menil, da ga spominja na konjski hlev... Vprashanje je, kako bi tak chlovek lahko izvedel nujno potrebne drzhavne reforme... Ampak kdo ve... Morda bi se kot monarh izkazal. Ni bil nasprotnik Slovanov... A kaj. Za Avstrijo je od nekdaj znachilno, da ostane vse nedokonchano... Gavriilo

Princip je pach po svoje izkoristil politichno godljo, da bi dokonchno podrl trhlo neurejenost drzhave med sabo skreganih prepirajochih se narodov.«

Helena vstane. Jezno pokima z glavo. Ta arogantni chvekach in zhenskar, ki izkorishcha svoj nadrejeni polozhaj v popolnoma sebhichne namene.

»Ja, mogoche imate prav,« reche hladno in odide.

Presneta monarhija!

Stari cesar se slabo pochuti. Sedi kot vedno s sklonjeno glavo pri pisalni mizi v Schönbrunnu. Najvishji velichastno okronani apostolski uradnik habsburshke veledrzhave osamljeno sedi v senci dramaticnih dogodkov. Sklanja se nad uradne spise, ki jih mora chim prej natanchno pregledati. Je prevech utrujen, da bi politichni polozhaj she enkrat urejeno pretehtal. Prevech uradnega papirja se je nagrmadilo na njegovi pisalni mizi in prevech dogodkov je obremenilo svet. Toda zadeva s Srbijo mora biti nepreklicno in hitro urejena prav tako kot vsi drugi dokumenti, ki se prerivajo tu na mizi. Vse mora biti urejeno preden umre. Vse, chisto vse mora biti urejeno...

Pravzaprav ne ve, da je zhe preshibak za vladanje. Ne ve, da bodo odlochili verjetno drugi, cheprav je preprichan, da she vedno odlocha vse in o vsem, kar odlochijo za njegovim hrbtom. Sedi nekje v svoji delovni sobi utrujen, gluh in slep, in ne ve, kako bi se she dalo vojno v zadnjem trenutku prepRechiti.

Dan ugasne. Mesec vzide in prekrije mesto in svet s svojo srebrno svetlobo. Pozneje ponochi, ko cesar zhe spi, se plazijo vlazhni oblaki nad cestami, cerkvami in hishami velikega mesta. Cesar sanja, da sredi najvechje teme bozha trdo volkovo glavo. A potem, ko nenadoma prekrije mesechina veliko streho schönbrunnskega gradu, vidi, da ljubkuje glavo svojega dragega lovskega psa, toda pes je mrtev. Prestrasheno vzdihuje v spanju in sanja, da se je izgubil v gozdu. Sanja, da je na lovu, cheprav ni nikjer ne lovcev in ne divjachine, temvech so okoli njega na vseh straneh samo drevesa, drevesa, drevesa in veter, veter, divji veter...

V naslednjih mesecih se Helena le s tezhavo prebija v temne dogodke atentatu sledeche velike vojne, ko izbruhne nova vojna na podrochju razpadajoche Titove Jugoslavije. Kot strela hudobnih demonov treshchi jeza prepirajochih se narodov na Sarajevo.

Medtem, ko skusha napisati diplomatsko nalogo, jo ves chas spremlja neprijetni občutek, da se je znashla v neverjetnem stoletju. To je zhe od zacetka za chloveka pogubno in unichujoche in smrtno nevarno tudi ob svojem nesrechnem koncu.

Spet so tu dnevi, meseci in leta sovrashtva in nestrpnosti med ljudmi. V razmejevanja med narode in njihove voditelje so se vrinile pogubne razpoke. Zdi se, da krvava zgodovina z obema svetovnimaj vojnama ni nikogar izuchila.

Cheprav Srbi, Hrvati in bosanski muslimani podobno kot mogochnezhi v letu 1914 in njihovi nasledniki v letu 1939 ves chas poudarjajo, da hochejo mir, je

vojna zhe tu. Vse dneve razsaja ogrozhajoče bobnenje vojnih letal nekdanje jugoslovanske ljudske armade, te grozljive megabombe v srbskih rokah. Nek general divja v televizijski oddaji kot Hitler v drugi svetovni vojni, ki je, kot vemo, izbruhnila zaradi nerazrešenih problemov prve svetovne vojne. General vpije, da bo, če ne sprejmejo njegovih pogojev, začel obstreljevati glavne sarajevske mestne predele.

Tudi atentatorjeva kamnita hisica, ki jo je študentka pred dvema letoma odkrila v samotni vasi Obljaj pri Grahovem, bo kmalu porušena. Bosanska prijateljica ji bo v naslednjih dneh povedala, da je ob nočnem napadu hrvaskih upornikov zgorela do tal.

Dopoldne lebdijo težki oblaki nad pokrajino. Megle bezhe chez gozd, mechejo sence na grmovje ob bregu. Zemlja joka, gora stoka v mrazu in vetru, kmalu bo dezhevalo.

V nevarnem poletju 1914 se pri zheleznishki postaji Pöchlarn v Nizhji Avstriji v siju bakel sposhtjivo svetijo kovinski gumbi na uniformah veteranskih združenj, ki pred tiri čakajo na cesarsko kraljevski pogrebni vlak. Vzadaj v gozdovih onkraj velike reke je temno. Zhivali, ki jih je prestolonaslednik vse zhivljenje divje zasledoval, imajo končno mir. Gozdovi so ponoči skoraj chrni. Vasi so pogreznjene v temo.

Je grozljivo tiho. Neznosno soparno. Brez najmanjshe sapice. Napetost strashi skozi noč. Toda nad hribom se zhe kopichijo oblaki. Iznenada zapiha topel veter, ki omami in izbrishe vsako misel. Vlazhen in zatohel vrshi chez chrna polja v zagrenjeno in nestrpno mnozhico čakajochih pred postajo.

Oddelki garnizije, meshchanskih združenj in zhalujochih chastilcev čakajo zhe vech ur na nočni vlak z Dunaja. Ljudje so nemirni, ker se je vreme poslabshalo. Vsi so nenavadno utrujeni. V glavah čakajochih shkripa sopara nenavadne nochi. Mozhgani razdrazheno utripajo. Glave mnozhice pred postajo so zaradi chakanja razgrete do onemoglosti. Slaba usoda se noro pozibava v nestrpno razgretih glavah. Zdi se, da se bo chas v naslednji sekundi kruto razpochil kot nekaj dni prej bombe in streli v Sarajevu.

Ravno v trenutku, ko pogrebni vlak končno privozi na postajo v Pöchlarnu, se veter sprevrzhe v vihar. Nevihta zagospoduje nad pogrebnim vlakom in zhalnimi odposlanstvi. Ljudje so v trenutku premochni do kozhe skupaj s krstama prestolonaslednika in njegove zhene. Dezh lije na krizhe, vence, rozhe in zastave, se zлива na čakajocho mnozhico.

»Sam dobri Bog je pripravil prestolonasledniku chastni salut, ki mu ga je dvor odrekel,« se kislo zarezhi neki chastnik, ko nad postajo divje zagrmí in se trikrat zabliska.

Zhe nekaj ur prej je tudi na Dunaju vse narobe.

»To vreme ne obeta nich dobrega!«

»Vreme, ja... Kaj je zhe vreme! Vreme je pri vsem tem she najmanjshe zlo... Veste... Le kako vam naj povem... Danes pokopavajo celotno plemstvo nashe stare Avstrije,« reche stotnik Rosenberg v somraku pozne ure.

»Ah, kaj blebetate,« reche drugi chastnik skoraj jezno. »Nashe cesarstvo je vechno.«

Rosenbergu je neprijetno. Mrmra nerazumljive stavke.

»Nich ni vechno! Vse razpade! To bi vendarle lahko vedeli!«

»Ne! Zdaj bomo vsemu svetu pokazali nasho avstrijsko zhelezno pest. Pred srbskimi faloti ne bomo nikoli kapitulirali.«

»Ja, ja...«

»Manjsa vojna ni pravzaprav nich slabega... Prinese dushevni in tehnicni vzpon...«

»Res?«

»Dobri postanejo v vojni she boljsi in slabi so nenadoma dobri. Vojna ochisti. Vojna je pravzaprav, kljub bolechim izgubam, ki jih prinese, moralna dragocenost.«

»Ja, prijazna smrt, predolgo se ne mudi...«

Svetloba blizhnje cestne svetilke se pomesha s chrnimi chevli in temnimi oblekami zhalujochih v temne madezhe na kamnitih tleh pred velikim poslopjem.

Generaliteta je svechano zbrana na prednji strani dunajskega Juzhnega kolodvora. Zraven, kot vedno, knez Starhemberg skupaj s priblizhno sto odlicniki iz najvishjega plemstva. Vse mochno in odlochno. Redoljubno. Svechano oblecheno v stara chastljiva oblachila.

Chakash in gospodujesh. Toda chas brezbrizhno bezhi mimo glav plemenitih mogochnikov, kot da ne sposhtuje visokega pogreba.

»Baje cesar ob novici, da so umorili prestolonaslednika, sploh ni rekel niti besedice. Baje je, ko so mu sporočili grozno novico, obstal, kot da ga je zadela strela. Grof Paar mi je rekel, da je samo zaprl oči in molchal... Cesarsko velichanstvo je prebledelo in premikalo ustnice, kot da moli... Strashno...«

»Jaz pa sem slisal, da je cesar rekel: Strashno! Vsemogochni se ne pusti izzivati, je rekel. Vishja sila je spet vzpostavila red, ki ga sam nisem mogel uveljaviti...«

»Ne, meni so povedali, da je cesar sprva samo rekel: To je grozno! Ubogi otroci... In nich drugega... Ampak kakorkoli zhe, velichanstvo je bilo najgloblje prizadeto...«

»Cesarja pa danes ni tu...«

»Velichanstvo se ne pochuti dobro... Slovesnosti se odvijajo le v najozhjem zasebnem prestolonaslednikovem krogu... Brez vsakega odvechnega blishcha...«

»Ja, saj vemo, da cesar s prestolonaslednikom ni bil posebno zadovoljen... Saj veste, kako razburljiv znachaj je imel Franc Ferdinand... In oprostite mi pripombo... Navrh she tista nechastna poroka z njihjo cheshko grofico, kar se za bodocheha cesarja sploh ne spodobi...«

»Ja, ja, ampak povem vam, nashemu mrtvemu prestolonasledniku nochejo izkazati niti tiste zadnje chasti, ki jo priznajo celo najnavadnejshemu vojaku – prostaku...«

Cheprav se je do zadnjega zhrtoval za svojo armado, ki jo je najgloblje in iz vsega srca ljubil... Ja, taki so zdaj ti chasi... Kot kakega psa ga hočejo pokopati... Z nočnim vlakom ga pošiljajo v tista zakotja pri zadnjih vaseh, kjer si lisice voshchijo lahko noh...«

»Ja, in vse to samo zaradi te nesrečne grofice Chotek, ki jo je po mnenju cesarskega veličanstva nadvojvoda Franc Ferdinand protipostavno porochil... Prekršil je hisni habsburški zakon... Nizko stojече grofice, pa cheprav je bila njegova največja ljubezen, ne bi smel nikoli porochiti kot bodoči cesar Avstrije... Po mnenju cesarja Bog te nepravilne poroke ni odobril in dovolil... In zdaj je Bog v Sarajevu poskrbel za red in ponovno uveljavil stari zakon...«

»Ah, ja, ja, od kod imate vse to... Prestolonaslednikove otroke cesar nadvse ljubi...«

»Otroci, ja... Otroci so zdaj zares ubogi.«

Ponochi spet neumne sanje. Tema. Svet brez zvezd. Nekje za steno ropot, zmerjanje, grozhnje, poki, prevračanje pohishta. Nekaj se premika po revni sobi. V kotu so prizhgane tri sveče. Skozi modrikasto meglo sanj poskakujejo velikanske chrne sence. Chez majavo mizo se sklanjajo glave mladih sarajevskih atentatorjev. Helena zagleda neposredno pred seboj Principa, Chabrinovicha in Grabezha. V spanju jo preshine občutek, da sicer sanja, vendar te sanje sploh niso sanje, temveč neverjetno nerazlozhljivo srečanje.

Vidi, da je Gavrilo Princip oblečen v sive raztrgane hlače. Takoj mu mora kupiti nove lepe hlače. Mladi bleđi atentator se ji nenadoma zazdi na nek nachin lep. Rada bi prishla k njemu, vendar se na poshevniñh tleh spotakne na grđih rumeniñh kamniñh. Na mah jo obda neznosna vlaga, mraz je vedno hujsi. Vendar hoče k njemu! K dragemu, junashkemu Gavrilu, ki pa je sploh ne opazi.

V njeni glavi se mājējo nore sanje. Ne. V njeni glavi se mājē velik svinchnik, ki ga Princip takoj zagradi in resno reče:« Najprej moramo razchistiti principiēlno vprashanje!«

V tem trenutku se nad Bosno zasveti rezka mesečina. Nekje lajajo psi.

Anarhisti so she vedno tu. Eden reče zelo glasno: »Zdaj sledi obrachun z avstrijsko cesarsko svojatjo! Za vechstoletno zatiranje narodov bodo plachali krvavi davek!«

Helena kljub hudim besedam zachuti neverjetno blizhino mladiñh moshkih, ki bodo vsak trenutek dvignili roko proti starodavnemu cesarstvu. Sanje so mochne kot resnichnost. Specha se nemirno premika v sanjah. Fanaticni obrazi anarhistov so se ji nevarno priblizhali. Nochna svetovna zarota je na vishku.

Princip in Grabez se plazita z vrechama, v katere sta skrila bombe in revolverje, skozi temo po razritih odrochnih bosanskiñh kolovozih mimo zanemarjenih razpadajochiñh hish. Jutro bo modro in mrzlo. Chuti se, da je zarota uperjena proti avstrijskemu nadvojvodi in prestolonasledniku Francu Ferdinandu, ki bo izgubil zhivljenje.

V sarajevskem zaporu Princip nima veliko chasa za sanje. Zhe zelo zgodaj ga privedejo pred preiskovalnega sodnika Lea Pfefferja.

»No, sedi,« nagovori ta bledega suhega storilca s kislim nasmeshkom. »Vesh, vsi Srbi niso taki kot ti. Vash metropolit je v pravoslavni sarajevski katedrali vchera j zelo ostro obsodil vashe anarhistichne zlochine... Jasno in odlochno je zaprosil vsemogochnega Boga, naj vas pogubi, ker je vash princip unichenje sveta. Unichi jih, ker prezirajo sveti evangelij, je rekel. Je tudi rekel: Ti vsemogochni vechni Bog si dolochil, da knezi, ki se jih hudodelci boje in jih sposhtujejo dobri, gospodujejo ljudstvom.«

»Ja, in kaj ima to opraviti z menoj?«

»Se ne zavedash, da si storil najhujshi zlochin? Se nich ne bojjish? Se ne bojjish pravichne bozhje kazni?«

»Zakaj bi se bal. Ne verujem v Boga. Bojim se samo krivichne chloveshke družhbe.«

»Tako, tako,« reche preiskovalni sodnik. »Ti torej ne verujesh v Boga?«

»To je zares smeshno vprashanje, gospod sodnik. Sem ateist. Verujem v ubogo in lachno bosansko ljudstvo. Verujem v Srbijo! Prestolonaslednik Franc Ferdinand je bil sovrazhnik Slovanov!«

»Kakshna neumnost. Prestolonaslednik je veljal za odreshitelja Slovanov. Vsem slovanskim narodom v Avstriji je hotel ponuditi velichastno bodochnost, trializem, samouresnichenje...«

»Ah, kaj govorite... Mi v Bosni in Srbiji prichakujemo izboljšhanje samo tako, da se osvobodimo habsburshkega jarma...«

Leo Pfeffer se ne pochuti dobro. Z odgovori mladega anarhista ni zadovoljen. V nekem smislu se mu mladi chlovek, ki sedi na stolu pred njim, zasmili. Che bi bila visoka avstrijska politika drugachna, zdaj mogoche ne bi imeli tega problema in bi mogli prepRechiti najhujshje. Zhal je za vse prepozno. Saj se sploh vech ne splacha razmishljati, zakaj vse to in kako naprej.

Zapre oči. Molchi.

Izkushnja mu govori, da je mladi storilec izgubljen. Odpisan iz družhbe. Prej ali slej bo v okolishchinah, ki zdaj prevladujejo, mrtev. Celo njegovih dvestodvanajst kosti bo razpadlo v prah, toda saj ni zdravnik in v resnici sploh ne ve, koliko kosti ima chloveshko telo in kaj od atentatorjevega okostja se bo v naslednjih desetletjih sploh she ohranilo.

Sodnik je utrujen. Kmalu bo poldne. Odpre okno. Citronchek prifrfota v sobo, v kateri poteka zaslisanje. Metulj leze chez omaro, razteza krila, miruje kratko dolgo sekundo.

»Ja, to je prekleto slabo poletje,« zamrmra preizkovalni sodnik kot v spanju in povesi glavo.

Celo pozlachena orla visoko nad vhodnimi vrati v Schönbrunn se skoraj sto let po zlomu cesarstva she vedno svetita v soncu, ko Helena v dunajskih ilustriranih revijah prebira nekdanja porochila o povratku cesarja Franca Jozhefa s poletnega oddiha v Bad Ischlu nazaj na Dunaj. Shtudentka se chudi nekdanjemu naivnemu svetu in nesposobnosti tedanjih oblastnikov, ki niso znali politichne krize razreshiti na miren nachin. Toda ali je zdaj res kaj bolje?

Tezhko si predstavlja, kako je bilo, ko se je velika kochija priblizhala grajskemu vходу. Toda ko zapre oči v zhelji, da bi vse to, kar se je dogajalo, bolje dozhivela in premislila, se spet takoj znajde sredi nekdanjih dogodkov. Jasno vidi, kako stari cesar prijazno pozdravlja mimoidoche, medtem ko chastna strazha dvigne pushke v pozdrav.

Chutiti je sicer napetost in nevarnost, ki se poleti 1914 blizha cesarstvu kot temna nevihta, toda Franc Jozhef je podobno kot skoraj vsi Habsburzhani vdan v usodo. Tudi zdaj sredi krize zaupa pri daljnorochnih odlochitvah podobno kot umorjeni prestolonaslednik v bozhjo pomoch. Iz danashnjega zornega kota je tako obnashanje tezhko razumljivo. Toda Franc Jozhef neizpodbitno verjame v bozhjo Previdnost. Njegova monarhija je utemeljena v veri, da je Bog izvolil prav Habsburzhane za nalogo, da vladajo mnogim evropskim narodom. On, cesar, je edini vladar na celotnem svetu, ki mu pripada chastni in zahtevni naziv apostolsko velichanstvo. Zaveda se, da je zaradi tega naslova svetovljanski brat papezha v Rimu in v vsem popolnoma odvisen od bozhje milosti in usmiljenja. Toda zdaj mu neprestano govorijo, da njegovi narodi ne hodijo vech radi v cerkev. Pravijo mu, da hochejo ustanoviti svoje samostojne narodne drzhave. Stari cesar vsega tega sploh ne razume. Svojemu zvestemu sluzhabniku Ketterlu pove, da niti vrabec ne pade s strehe brez bozhje volje, kot je zapisano v Svetem pismu. In tako je tudi z njegovim cesarstvom. Njegova usoda je v bozhjih rokah.

Cesar se ne boji bodochnosti. Bog bo odlochil, kaj se bo zgodilo. Skushal je vladati po svojih najboljših mocheh, trezno in odgovorno. Zhivel je za cesarstvo, za svoje narode, za dinastijo, za vero in katolishko cerkev, za ljubezen do svoje posebne in chudno nesrechne soproge Sisi. Skushal je vladati odgovorno in pravichno. Ne razume kritikov, ki mu ochitajo, da vlada drzhavi brez pravega namena in smisla. Govorijo, da upravlja dvoumen drzhavni stvor z zdolgochassenimi uradniki in nesposobnim vojashtvom. Trdijo, da po vsej veliki Avstriji poka v zidovih drzhavne stavbe, cheprav ves chas opazha prav nasprotno, drzhavno trdnost in vsesplošno zaupanje v vladarske sposobnosti njegove dinastije. Ve, da ga ljudstvo ljubi in brezpogojno podpira. V dolgem zhivljenju, ki mu ga je dobri Bog namenil, je bilo vsega na pretek. Hrepenenje in zaupanje se je prelivalo v bolechino, v razocharanje in praznino, toda kljub vsemu je she vedno trdno prepričan, da celotni svetovni ustroj vodi vsemogochna bozhja Previdnost in je on le izvajalec tistega, kar pochiva v bozhjih rokah. Bog bo zato odlochil, kaj se bo zgodilo z njim in z Avstroogrsko monarhijo. Prav vse na tem svetu je v bozhjih rokah.

Nenadoma se zazdi, da se svet vrta v napadni smeri. Vsi dogodki, upanja in odločitve krozhijo okrog samega sebe, se grizejo kot strupena kacha v lastni rep... Svet dozhivlja moralni in politični zlom.

Stari cesar odloži uradne papirje. Vstane in se ozre po skrbno urejeni delovni sobi v dunajskem Hofburgu. Zamisljeno pogleda skozi okno, zapazi bliskavico na nebu glavnega in rezidenčnega mesta. Nova nevihta ga preseneti.

»Nich mi ni prihranjeno!«

Nekje daleč, na drugi strani Donave, divje grmi in se bliska.

»To Sarajevo bo she moja smrt,« reče cesar utrujeno, ko se vrne nazaj k vechnemu delu pri pisalni mizi.

Kraj zločina Sarajevo. Bosna in Hercegovina 1914. Helena se skloni nad stare chasopise, skusha razumeti tisti chas, ki je zhe zdavnaj odtekel. Zagleda dva avstroogrška oficirja v skromni bosanski pivnici.

»Chehi, Slovenci in Hrvati verujejo v bodočnost Avstroogrške,« reče polkovnik Jovich in oshine z nemirnim pogledom svojega robatega tovarisha. »Vendar si zhelijo lastno upravno avtonomijo...«

»Bedarija. Kakshno avtonomijo?« ga zavrne stotnik Beck. »Nashe veliko cesarstvo potrebuje močno osrednjo vlado. Drugache bo vse razpadlo...«

»Ne, sploh ne. Slovani so osrednja opora celotne Avstrije... Brez njih je vsak napor rachun brez krchmarja!«

»Ja, kar sanjaj lepo naprej. Vashe bedaste nacionalistichne iluzije vas bodo she pogubile!«

Oba chastnika blodita z besedami sem in tja v zacharanem krogu in se ne moreta umiriti in zediniti. Ta svet je nesrečna nepregledna goshchava, reshitve za nastale probleme očitno ni na vidiku.

Z besedami begamo sem in tja, kashljamo, se prenapenjamo, jezimo, toda svet je mogočen, svet je nenavaden, ljudje pa nezanesljivi, politika je gnila, vlade so lene in koruptne.

Polkovnik in stotnik sedita v majhni vashki gostilni. Roke polkovnika Jovicha drgetajo, ko pomakne cigareto k ustnicam ali prime skodelico kave. Je zelo razburjen. Sploh ne ve, kako bi svojemu vojashkemu sotovarishu predochil tezhavnost nastalega položaja.

»Streli so padli,« pove pochasi, z utishanim glasom. »In kaj zdaj? Kaj pochne Avstrija?«

»Vojska bo naredila kratek proces. Srbijo je potrebno zbrisati s politichnega zemljevida...«

»Ah, pojdi, pojdi... Igra z ognjem ne bo prinesla nichesar...«

»Ja, in kaj potem?«

»Nich... Pustiti vse pri miru... Piti turshko kavo... Chakati na ugodno vreme.«

Za hribi grmijo predpriprave za napad. Izvidnice brezglavo blodijo skozi goshchavo, gozd je velik, gozd je gnil in votel, svet je pokvarjen in len.

Zemlja joka, streli padajo, sivi veter nima usmiljenja z ubogim chloveshtvom. Vojaki se stiskajo v umazanem zhivinskem vagonu. Peljejo se poshevno v nich. Nihche ne ve, kaj se bo zgodilo. Dezhuje. V vagonu je mnozhica rok in nog. Glave in hrbti so nakopicheni kot sardine v konzervi. Nekateri pijano pojejo. Ljudje v uniformah cesarsko – kraljeve vojske so hrana za topove, cheprav se ves chas uradno gobezda o skorajshnji veliki zmagi.

»O ti srechna Avstrija!«

»Je cesar zhe podpisal vojno napoved?«

»Preklete svinje!«

»Vso pasjo zalego pobiti!«

»Tiho!«

»Sluga pokoren!«

»To presega vse mere!«

»Srbe na vrbe!«

Nekateri pojejo, drugi preklinjajo.

Chrni oblaki visijo tik nad hribom. Smrdi po ognju in dinamitu. Vechina je vsega sita. Eden od vojakov se pijan bozhjastno trese na tleh. Stoka in se smeje, kot da bi bil blazen.

Z vlaka se zdi mimobezhecha pokrajina v dezhu topa in hladna. Kot da je okamenela v grozi prihajajoche vojne. Srecha se je skrila za oblake in mesec. Mrachi se. Nichesar ne moresh vech videti.

Vlak ropota skozi gozd. Je zhe skoraj noch.

Gozd vrshi. Veter zhvizhga. Noch je brez zvezd. To je noch s stotinami chrnih lukenj, v katere shchijejo garjavi psi.

Dezhuje kot za stavo.

Vse, kar zhivi, je zhe od vsega zachetka pripravljeno za smrt.

Uvodni del avtorjevega daljshega proznega teksta o Sarajevu 1914 in prvi svetovni vojni, ki nastaja v dveh samostojnih paralelnih variantah v slovenshchini in v nemshebini.

Marinka Marija Miklich

DRZHAVNI REVIZOR V OBCHINI MOCHVIRJE

(tri humoreske)

DRZHAVNI REVIZOR V OBCHINI MOCHVIRJE

MOCHVIRSKE NOVICE

Pretekli teden se je v občini Mochvirje zadrževal državni revizor mag. Franc Skaza, ki je opravil pregled zaposlovanja na občinski upravi ter izdelal revizijska poročila za Zobno ordinacijo dr. Shintlerja, Avtoservis Zeger, gradbeno podjetje Shkarpa, Izpostavo Schwache Bank in za Gostishche Pri shpehu.

V ponedeljek, dne 7.04.2014 je občino Mochvirje obiskal mag. Franc Skaza z licenco državnega revizorja. Zhupan Janko Janko Petelin je v Gostishchu Pri shpehu, kjer bo revizor tudi prenocheval, pripravil sprejem in srečanje s predstavniki gospodarstva občine. Na večerji so revizorja seznanili z glavnimi dejavnostmi občine, zhupanova hči Ljubica Petelin, sicer študentka komunikologije, pa je ponudila spremstvo pri spoznavanju občine, kar je revizor z veseljem sprejel.

Takoj naslednji dan je revizor opravil pregled zaposlovanja na občinski upravi. Ozhji in shirshi sorodniki zhupana, ki so zaposleni na občini kot občinski ministri ali uradniki, s svojimi referencami popolnoma ustrezajo zahtevanim pogojem, zato nepotizma in političnega kadrovanja v občinski upravi ni ugotovil. Za občino Mochvirje je izdelal ugodno poročilo, nato pa s hosteso Ljubico obiskal bližnje Mochvirske Toplice.

Popoldne istega dne je opravil pregled poslovanja zasebne zobne ordinacije dr. Shintlerja, ki v popoldanskem času opravlja svojo dejavnost v prostorih državnega zdravstvenega doma. Iz evidenc pacientov je ugotovil, da so vse storitve pravilno evidentirane, da ni preskokov chakalnih vrst, niti dvojnega zarachunavanja. V ordinaciji so tudi revizorju dotrajano zobno protezo zamenjali z implantanti in porcelanastimi zobmi. Dr. Shintler je stroške tega posega sponzoriral iz svojih sredstev. Tako je mag. Skaza v petek, pred odhodom, s porcelanastim nasmehom podpisal revizijsko poročilo o poslovanju Zasebne zobozdravstvene ordinacije in se z dr. Shintlerjem prav prijateljsko poslovil.

V sredo zjutraj je imel revizor zaradi spolzke ceste manjšo avtomobilsko nezgodo, zato so njegov stari Renault odpeljali v Avtoservis Zeger, kjer so ugotovili, da so na avtomobilu obrabljene zavorne obloge in je nadaljnja vožnja nevarna. Zato je direktor Avtoservisa Samo Lukich, Mochvirjanom bolj poznan

kot Tuta Bugarin, revizorju predal za nedolochen chas nadomestno vozilo znamke Audi A8, kar je revizorju zelo ustrezalo. Direktor Lukich je revizorju podrobno predstavil vse dejavnosti svojega podjetja, vključno z avtosholo, kjer po direktorjevem zagotovitvi vsi kandidati opravijo izpit v prvem roku. Revizor v blagajniškem poslovanju Avtoservisa Zeger ni ugotovil nobenih napak, dokumentacija je bila tako vzorno urejena, da je napisal celo priporočilo za drzjavno subvencijo za razširitev servisne dejavnosti.

V chetrtek, 9.04.2014, je revizor mag. Franc Skaza v spremstvu zhupana, njegove zhene Angele Petelin in njegove hchere Ljubice obiskal gradbishihe podjetja Shkarpa, katerega vechinski lastnik je. Na elitni obchinski lokaciji s pogledom na vso mochvirjansko dolino gradi podjetje hishe za prestizhne kupce. Revizor je izrazil zheljo, da bi tudi sam kupil takshno hisho, a za zdaj she nima dovolj virov financiranja. Zato so skupaj obiskali Schwache Bank, kjer so mu na priporočilo bivshe poslanke in zhupanove tete Mile Hishkar iz Zadnje ulice odobrili posojilo z nichno obrestno mero. V gostishchu Pri shpehu so ob shampanjcu podpisali Pogodbo o banchnem posojilu in Pogodbo o nakupu vile v Mochvirju. Nato je mag. Franc Skaza izdelal revizijsko poročilo za Schwache Bank, v katerem je ugotovil, da so vsi odobreni krediti strokovno utemeljeni in ustrezno zavarovani.

V vechernih urah je v intimnem ozrachju z Ljubico Petelin konchal she revizijsko poročilo za gradbeno podjetje Shkarpa. Zapisal je, da neprijavljenih delavcev ni, na gradbishiču sta bila brez delovnega dovoljenja le Asim Zogaj in Jashar Medardi, ki sta na gradbishiču opravljala sosedsko pomoč.

Vse stroshke revizorjevega bivanja in vseh pogostitev je krila gostilna Pri shpehu, saj je revizor v svojem poročilu ugotovil, da ni neevidentiranih nabav in prodaj ter da so vse trosharine od cigaret in alkohola pravilno obrachunane in plachane.

V petek zjutraj so se v gostishchu Pri shpehu na poslovilnem zajtrku zbrali vsi pomembni Mochvirjani, zhupan Janko Janko Petelin se je revizorju zahvalil za korektno opravljeno revizijo, nato so se z revizorjem mag. Francem Skazo ob slovesu prijateljsko objeli in mahali chrnemu audiju, ki je zapushchal obchino Mochvirje.

Mochvirjani so s kozarci v rokah she malo postali na parkirishchu, ko se je pojavil obchinski informator Dane Slov. Povedal je, da je pravkar na zaupnih internetnih novicah prebral, da je mag. Franc Skaza obtozhen lazhne diplome in lazhne licence drzjavnega revizorja. Zato so vsi njegovi revizijski zapisniki nichni in neveljavni.

V naslednjih dneh se bo v obchini Mochvirje oglasil Supervizor, ki bo na novo revidiral poslovanja obchine in posameznih mochvirskih podjetij.

Mina Kopriva
Mochvirje, dne 11.04.2014

PODKUPNINA IN PLACHA

Obupana Placha je zlozhila obrachune v kuverte, datuma izplachila ni napisala. Ozrla se je skozi okno na tovarnishko dvorishche, kjer so se zbirali delavci. Nato se je sključena pesh odpravila proti razkoshni stavbi, v kateri je domovala Banka. Tam je v pisarni v velikem usnjenem fotelju zhe sedela Podkupnina. Bila je velika, lepa in bogata. Spominjala je na kurtizano. Visoko in samozavestno je drzhala glavo in nekako navzdol pogledala nizko in tanko Placho. Placho je tishchalo v prsih, morala bi zhe zdavnaj k zdravniku, a je bila njena kartica zablokirana. V sobi je nekaj obupno smrdelo, smrad ulezhanega gnoja je dushil Placho, da je komaj she dihala. Diskretno se je ozrla proti Podkupnini.

»Saj ni mogoche, da ona smrdi? Tako lepa, pa tako smrdi!« je tiho pomislila.

A ker ni bila preprichana, je stopila korak blizhe njenega fotelja: »Podkupnina smrdi!« je z grozo ugotovila Placha. »In to pri glavi, pri glavi najbolj smrdi!«

Zdaj se je zganila tudi Podkupnina in zvito vprashala: »Koga pa ti tukaj chakash?«

»Chakam gospo Banko, so rekli, da pride s paketom!« je iskreno odgovorila Placha.

»Pa ne zate! Paket bo zame!« je povzdignila glas Podkupnina.

»Kako zate? Kaj pa jaz?« se je Plachi zatresel glas.

»Kaj ti? Ti, ti si vsega kriva, vse to je zaradi tebe!«

»Jaz nisem kriva. Mojim delavcem zhe vse leto delim prazne kuverte,« se je zachela Placha zagovarjati.

»O, si kriva, si! Che nisi ti, so pa tvoji delavci!« jo je obtozhila Podkupnina.

»Kaj so krivi delavci? Lachni brez denarja garajo vse dni!« jih je she naprej zagovarjala Placha.

»Krivi so, krivi! Premalo in slabo delajo. Zakaj je pa kitajska roba lahko tako poceni? Jaz vas naj pa reshujem! Pa she nobene hvalezhnosti nimate!« je zakljuchila Podkupnina.

Zdaj sta obe zaslishali mogochne korake. Podkupnina je skochila iz fotelja in se postavila k vratom she preden je v sobo stopila mastna in spolzka Banka, ki ji je obleka pokala po shivih. V roki je nosila paket, ki je bil tako lepo zavit, da je obema zastal dih.

»Dogovorili smo se za vechjega,« se je obregnila Podkupnina, potem brez besed z obema rokama iztrgala Banki paket iz rok in jo ucvrla z njim skozi vrata.

Shele zdaj je Banka zagledala Placho.

»Kaj pa ti tukaj delash?« je postavila enako vprashanje.

»Moji delavci so lachni, pa tudi k zdravniku ne moremo, pa sem vas prishla prosit za pomoc. Tako ne moremo vech!« je moledovala Placha.

»Nimam. To je bil zadnji paket. Sicer ste pa za vse krivi ti in tvoji delavci,« jih je obtozhila she Banka ter se sesedla na stol. Tedaj ji je naenkrate in v enem zamahu

pochila obleka po vseh shivih. Zastokala je, z zadnjimi močmi vstala in začela odpirati omare, da bi v njih našla drugo preobleko. A vse omare so bile prazne, iz nekaterih so padali okostnjaki.

Placha je pustila slabo Banko in se vrnila k delavcem. She vedno so stali pred tovarno in jo čakali. Placha je stopila mednje in le z roko nemočno pokazala, da so kuverte spet prazne.

»Za nas vedno zmanjka!« so pomislili obupani delavci. Zhe so se nameravali raziti, nekateri so se namenili domov, drugi na Karitas, ko so se na dvorishchu pojavile chiste lopate.

»Skidale bomo gnoj!« so obljubile delavcem.

»Pa na vrhu začnite, pri glavi, tam najbolj smrdi!« so povedali delavci.

DIPLOMA

»Kreten, dripec, trot! Mislim govedo, en dim od dreka! Pa ne bo on meni govoril, da sem nepismen! En Jushk, ko ga vendar dobro poznam. Ampak, da me takole napade zaradi mojih shol! En loj od loja! Kot da jaz ne bi vedel, da je pred leti ravno on v Kladushi kupil shoferski izpit. Zdaj se hvali s tisto svojo hibridno sholo, saj vsi vemo, kako jo je naredil. Pa pred vsemi mi vrzhe v obraz, da sem nepismen. Potem sem pa kar zinil, da imam ravno toliko shol kot on, che ne ve. Mu je v trenutku zaprlo sapo. Pa kaj naj bi naredil?! Tako zhe ne bo sral po meni, zarukanec podgurski! She to sem mu vrnil, da meni vsaj zhena kakshno vejico popravi, on pa lahko s svojo le zelje riba. Sem videl, kako je prebledel, seveda, ko se pa kar naprej hvali s tisto svojo shtrlino, in da lahko dobi vsako zhensko, che mu le pade v oči, jebach posrani. Saj vem, vedno je bil jezen, ker sem se jaz porochil z učiteljico. Sama nevoshchljivost ga je. Ti zhe pokazhem, bivol zatelebljen!« Tako je premleval, ko se je ves razgret vrachal z obchine, na prehodu za peshce bi skoraj povzročil nesrečo. Zgrabila ga je panika, le kje naj tako na hitro dobi diplomo?! Celó noch ni spal, shele proti jutri se je spomnil na Mileta. Vchasih mu v delavnici na hitro zamenja tablice, vchasih tudi sedezhe. In molchi.

Zjutraj je shel zelo zgodaj v delavnico. Svoje podjetje je she vedno imenoval tako, cheprav gum zhe zdavnaj ni vech menjaval sam. Vchasih je vozil tatro po Jugoslaviji, tudi po Turchiji, vchasih naprej v Irak, na parkirishchih je menjaval tahograf in zelo lepo zaslužil. Potem pa je spoznal Natasho, prodal kamion, zachel montirati gume, popravljati avtomobile in se shiriti v prodajni servis. Zaposlil je domache fante, tudi gasilcem je vchasih primaknil kakshen dinar za veselico, zato je na volitvah dobil toliko glasov.

V pisarni je takoj poklical nekaj shtevilk in povedal, da nujno rabi Mileta. Shele nato se je toliko pomiril, da je lahko spil kavo.

Okrog poldneva se je na dvorishchu ustavil mercedes, iz njega je izstopil odishavljen Mile in zhe kar med objemanjem na ves glas govoril:

»Tako sam prisho, chim su mi rekli, da me trebash. Uradit chu ja za tebe sve shto mogu. Pa ti si nash chovek, rekao sam ja to gazdi, kazhe on meni, idi odmah i mu pomozhi. I evo, sad sam tu.«

V pisarni sta si prizhgala cigareti, natochil mu je viski, sebi skoraj poln kozarec. Shele nato se je okorajzhil in povedal, kaj bi rad.

»Problema nema, Janezu moj, napravit chemo ti diplomu in bit chesh inzhener, imamo mi veze, niko neche znat, da nije prava. Budi bez brige!« ga je takoj pomiril.

»Samo koji fakultet bi ti hteo?«

»Sem razmishljaj, ekonomije ne maram, najraje bi imel diplomu strojne fakultete iz Maribora,« mu je odkrito povedal svojo zheljjo.

»E, to ti ni pametno. Znash, oni v Mariboru imajo vse pod rednim brojem, pa vodeni tisk, nemoj slovenski fakultet. Uzmi ti nash beograjski mashinski, ima i odjel za avtomobilizam, znash, to je za tebe najbolje, jer znash sve o avtima.«

Natochila sta si she enkrat in she enkrat. Pa potem ideja sploh ni bila vech slaba.

»Ja, saj res vse vem o avtomobilih, vech kot vsak inzhener! Kaj nisem pri dvajsetih iz odpadnih delov sam sestavil avto?! Jasno, inzhener avtomobilizma, to bo Jushku zaprlo gobec,« je razmishljaj potihlo.

Iz bloka delovnih nalogov je strgal list in kar na hrbtno stran napisal svoje podatke in list pomolil Miletu.

»Znash, to che dochi tri binladne,« je Mile nazadnje povedal she ceno. Segla sta si v roke in spet natochila.

»Seveda bom prishel sam ponjo,« je obljubil ob slovesu.

»Ti boga, inzhener avtomobilizma, take shole nima nihche od znancev, to bodo zijali!«

Iz omare je vzel vrechko, ki jo je prejel za novo leto. Med steklenicami je poiskal kravato, strgal polivinil, v katerega je bila zavita in stopil z njo k ogledalu. Na svojo karirasto srajco si je prichel zavezovati zeleno blago, potiskano z jelenchki.

»Jeseni, jeseni so volitve! Jeseni bom zhupan!« je zadovoljno kimala podoba v ogledalu.

V chetrtek je bil zhe ob peti uri na Bregani. Vozhnje je bil prav vesel, cesto je dobro poznal, cheprav se v to smer zhe vech let ni vozil. V glavi je napletal misli, kako bo naredil red na obchini, in za vsakim kilometrom je bil bolj navdushen nad sabo. Ko se je zhe spushchal v Belo mesto, je ustavil in si na parkirishchu ochistil chevlje. Saj ne more umazan po diplomu!

V parkirni hishi je zaklenil avto, se ozrl na uro, nato she enkrat v ogledalo. Vshech si je bil in prishel je pravochasno. Nameraval je she k Orachu na chevapchiche. Ozrl se je po ulici, nato na semafor, gorela je zelena luch. Ko je stopil na prehod, je zazvonil telefon. Pohitel je, skoraj tekel na drugo stran, toda ko je mobitel nazadnje le privlekel na dan, je crknil. Prazna baterija.

GONJA GNOJA

(Trije dvogovori)

ZVEROHUMANIZEM

- Včeraj sem bil na predavanju filozofa Ljudomila Jazbeca.
- O chem je pa govoril?
- O ljubezni do zhivali kot obliki humanizma ...
- To pa se mi ne zdi nich posebno novega. Najbrzh v stilu: kdor ljubi zhivali, ljubi tudi ljudi – in tako naprej, kajne?
- Ja, na splošno je bilo res tako ...
- Ti je potemtakem zhal, da si zgubljal chas s poslushanjem?
- Ne ... Predvsem zaradi nechesa ...
- Torej je mozh vendarle povedal nekaj zanimivega?
- Interesantna je bila njegova utemeljitev istovetnosti med ljubeznijo do zhivali in ljubeznijo do chloveka ...
- In sicer?
- Ljubite chloveka, saj je vendar tudi chlovek – zhival ...
- To bi bil pach nekaj »zhivalski humanizem«, mar ne?
- Le deloma, kajti Jazbec je shel she dlje ...
- V kakshnem smislu?
- Poudaril je, da je chlovek posebna vrsta zhivali ...
- Zver?
- Tako je. Roparska zhival. Za Jazbeca je avtentichen chlovek – chlovek zver.
- Kako pa naj po Jazbecu humanist ljubi takega chloveka?
- Ljubi drugega, kot ljubish zver v sebi.
- Ker je v vsakem chloveku skrita zver?
- Jazbina ... Jazbec je slikovito omenil star lovski izrek: zverina se skriva po jazbinah ...
- To je torej »zverski humanizem« ali »zverohumanizem«?
- Z vero v humanizem.

ZDRAVJE

- Kaj je zdravje?
- Pot na Navje.
- Kako pa to mislish? Mar je zdravje isto kot bolezen?

- Ni isto, a konchni rezultat smrtne bolezni, ki traja od rojstva, je vedno isti.
- Ampak zhe ljudska modrost pravi, da za vsako bolezen rozhica raste. Ali nima tudi to svojo vrednost?
- Vechinoma, a ne vedno. Che ti odrezhejo nogo, ti z nobeno rozho ne zraste nova. Zdravilna rozha le pobožha ... Chlovek se po določeni »vmesni« bolezni, ko zachasno nekako ozdravi, le za hip strezni ... Potem se naprej plazi po isti poti, vse do konchnega cilja.
- To je torej tisti Rim, kamor vodijo vse poti?
- Ne v sonchni Rim, vse poti vodijo v konchni mir.
- Ali to pomeni, da chlovekov trud nima nobenega smisla?
- Smisel je v tem, da se chlovek trudi, dokler se ne zgrudi.

UMETNOST

- Kaj je umetnost?
- Premaknjena podjetnost.
- Kaj pa je potem ustvarjanje?
- Podtaknjeno pretvarjanje.
- Chesa?
- Duha.
- In kaj je duh?
- Puh. Napuh.
- Torej gre vendarle za pretvarjanje iz nichesar v nekaj?
- Iz nechesa v nekaj ... Med blatom in zlatom ...
- Na primer slikar?
- Mesha barvni drek.
- Pa kipar?
- Mesha glino ali tolche po kamnu, ki je strjen drek.
- Kaj pa pisar?
- Mesha chvek, besedni drek.
- In glasbenik?
- Mesha zvochni drek: tishino in ropot, molk in krik.
- Ali je umetnishki rezultat she zmeraj gnoj ali je predelan v zlato?
- Zlato je najvishja oblika gnoja.
- Kaj je torej kreacija?
- Frustracija, lustracija, defekacija.
- In umetnik?
- Je ujetnik.
- Chesa?
- Kot vsak chlovek: ujetnik v gonji gnoja.

(NE)LJUBEZNIVI MOZGOTREBICI O LJUBEZNI

Ljubezen, ki ni interesna, ni resna.

*

Ljubezen, ki ni ekonomsko utemeljena, je vnaprej zgubljena.

*

Ljubezen je bolezen, ki jo vrezhe nozh dvorezen.

*

Ljubezen se hrani z dobrim okusom kot tudi z gnusom.

*

Ljubezen skozi gnus ishche manj gnusni plus.

*

Ljubezen z gnusom in z zločinom sestavlja ključni trinom.

*

Ljubezenski ideali so v nebo projicirani podzemski kanali.

*

Tudi ljubezen je lahko lažniva, kradljiva in umora kriva.

*

Ljubezen ni isto kot ljubeznivost, vsebuje pa isto varljivost.

*

Tudi v ljubezni ni ugodja brez uporabnega orodja.

*

Ljubezen je neizrekljiva, a je lahko z besedo reshljiva.

*

V opoju ljubezni impotentni ostanejo trezni.

*

Kot vsaka obljuba je tudi ljubezen lahko poguba.

*

Zaradi ljubezni je lahko tudi zloba zvestoba do groba.

*

Ljubezensko zblizhanje lahko vodi v bolezensko ponizhanje.

*

Resna ali neresna – ljubezen je zmeraj stresna.

*

Klin se zbija s klinom, ljubezen z zločinom.

*

Ne le mrzhnja, tudi ljubezen je lahko nevzdrzhna.

*

Včasih se ljubezen in sovrashtvo zdita kot isto preganjashtvo.

*

Ljubezen zanemari dejstvo, da je chlovek spodaj gnus, zgoraj pa neokus.

Matjazb Jarc

PSIHOPAT (radijska igra)

(Vse osebe in vsi dogodki v tej igri so izmisljeni.)

VRVEZH SHTUDENTOV NA HODNIKU VELIKE FAKULTETE. SHTUDENTKA X PRITECHE V PREDAVALNICO, KJER ZHE POTEKA PREDAVANJE.

PROFESOR: ... kdor bi se vsaj malo pozanimal o tem, ne bi trdil v neki resoluciji drzhavnega zakonodajnega telesa, da je Piranski zaliv zhe tisooh let slovenski. Kje pa so bili Slovenci pred tisooh leti, vas vprasham.

(PREDAVA NAPREJ, A GA SLISHIMO LE IZ OZADJA, KER SHTUDENT IN SHTUDENTKA KLEPETATA. NE RAZLOCHIMO DOBRO TEHLE PROFESORJEVIH BESED: Vprashanje nastanka slovenskega naroda je v resnici dosti bolj zahtevno od vprashanja nastanka slovenske drzhave. Uposhtevati moramo pogoje, ki morajo biti izpolnjeni, da lahko sploh govorimo o neki skupnosti kot o narodu, zagotovo je med temi pogoji pomemben dejavnik – narodni jezik. So pred tisooh leti v Piranskem zalivu govorili slovensko?)

MEDTEM: SHTUDENTKA NAJDE PROSTOR.

SHTUDENT Y: Chau. Sem zhe mislil, da te ne bo.

SHTUDENTKA X: Ful sem mal spala. A je kej rekel, kdaj pishemo kolokvij?

SHTUDENT Y: Sej je on tud ravn prdriftov. Ma ni pet minut tega. Spet je pjan, jasno.

SHTUDENTKA X: A pol nisem nich zamudila?

SHTUDENT Y: Nisi.

SHTUDENTKA X: Kul.

PROFESOR (SPET BOLJ RAZLOCHNO): Slovenci, ki smo itak bolj zgodovinski fenomen kot kaj drugega, se zhe od nekdej odlicno prilagajamo vplivom drugih kultur, rekel bi, da se danes ne globaliziramo, ampak asimiliramo v global. He he he ... Ja, to je dobro recheno. He he he ... Asimiliramo se Slovenci v global!

SHTUDENT Y: Ta je prtegnjen. Ne sfolga realnosti.

SHTUDENTKA X: Daj tih bod, k nich ne slishim.

PROFESOR: Tako včasih pomislim, da je o Slovencih še najlajzije govoriti zgodovinarjem. Vse, kar je kaj vredno, se je namreč že zgodilo, predvsem čisto na koncu prejšnjega stoletja, kajne. No, čeprav so o tem mnenja deljena. Nekateri kolegi trdijo, da lahko iščemo vrhove slovenske samobitnosti že dosti prej. A za nas pravzaprav ni toliko pomembno, kdaj se je kaj zgodilo. Bistveno je, da se je ZHE zgodilo. Sedanjost in prihodnost slovenstva naj zato preučujejo fenomenologi, ekonomisti in psihologi. Pa kvečjemu še kulturologi. Zgodovinarjev pri nas kmalu ne bo več treba. Razen za morebitno pomoč arheologom pri izkopavanju kosti. He he he ...

SHTUDENT JOZHE: A lahko nekaj vprašam, gospod profesor? Kakšen smisel pa sploh imajo narodi? Ravno zaradi izkopavanja kosti vprašam. A ni vse to en sam blef? Meni se zdi, da gre v ozadju za čisto nekaj drugega; a niso narodi samo instrumenti, sredstva, orodja za neko chudno politiko?

PROFESOR: A tako mislite? No, veste, to pa niso tako enostavna vprašanja. Vas si bom pa zapomnil. Ker ste popolnoma zanemarili celo vrsto zgodovinskih procesov, ki so nas pripeljali v tele sijajne chase, ko cveti slovenski jezik in vihra slovenska zastava celo sredi Združenih drzhav Amerike pa na Kosovu in v Afganistanu ... No, tam je vsaj vshita v uniforme, che zhe vihra ne ... Res ne vem, che je to bilo zajeto v programu Zedinjene Slovenije. Pravzaprav vem, da ni bilo. Je pa zgodovinsko dejstvo, o tem ne gre dvomiti. Danes si ne moremo več predstavljati niti Severnoatlantske vojashke zveze, ali politichne ali kako ji zhe rechejo, brez slovenskega naroda ... To ste pa res chudno vprašali ... No, čeprav je v vašem vprašanju tudi kanchek soli.

Sicer je pa itak ura zhe enajst. Hvala lepa, predavanje je konchano.

HRUM OB ODHODU SHTUDENTOV IZ PREDAVALNICE. MI SPREMLJAMO PROFESORJA, KI SE JE PO HODNIKU NAPOTIL V KABINET.

TAJNIK: Profesor Jurshich! Utegnete trenutek? Nekaj bi vas vprašal.

PROFESOR: Seveda utegnem, gospod tajnik. Kaj pa vas muchi? Stopite z mano v kabinet.

TAJNIK: Nich posebnega ni. Vprašal bi vas nekaj v zvezi z danashnjo sejo senata.

MEDTEM PRIDETA DO KABINETA.

PROFESOR: Seveda. Izvolite. Upam, da boste vprašali kaj takega, na kar vam bom lahko odgovoril, hochem rechi, vam bom znal odgovoriti.

ZAPRETA ZA SABO VRATA KABINETA.

TAJNIK: Vi poznate zgodovino nashe fakultete, jaz sem pa tukaj čisto nov. In zato določenih zadev ne razumem.

PROFESOR: Se strinjam, da je tu pri nas marsikaj povsem nerazumljivo. Vsaj meni in to zhe od nekdanj. Pa sem tukaj od leta 1974. In sem dal skoz zhe ... niti ne vem vech natanchno, koliko dekanov.

TAJNIK: Očitno se kar dobro razumeva. Danes bodo na senatu volitve, to veva. In kdo je kandidat za dekana tudi.

PROFESOR: Ampak saj ni edini.

TAJNIK: Jaz se ne nameravam vmeshavati v to, ali bo she enkrat izvoljen ali ne, bi me pa zanimalo, kaj si mislite o njegovem prejšnjem mandatu. Eni menijo, da je psihopat.

PROFESOR: Ojej. A to se zhe tudi govori? Priznam, da nich ne vem o tem, cheprav sem ga enkrat hotel kar s sekiro po glavi.

TAJNIK: S chim pa vas je tako razjezil?

PROFESOR: Ne bom govoril o tem, ne mi zamerit. Jaz se tudi ne bi rad vmeshaval v te zadeve bolj kot je nujno potrebno, da se tega chloveka nekako zaustavi.

TAJNIK: No, potem sva oba na isti strani reke.

PROFESOR: Che je samo to vprashanje, potem sva res.

TAJNIK: Hvala, ne bom vam vech kradel chasa. Se potem vidiva na senatu. Rachunam na vasho pravilno presojo. Bi bilo res grozno, che bi bil sedanji dekan she enkrat izvoljen. Na svidenje!

TAJNIK STOPA PO HODNIKU. SRECHA KOLEGICO IZ UPRAVE.

KOLEGICA: Ta je nor, a veste kaj je prejle naredil?

TAJNIK: Kaj?

KOLEGICA: Odpustil je shefa rachunovodstva. A ni uprava vash resor, gospod tajnik? Chesa takega she ni bilo, kar sem jaz tukaj.

TAJNIK: Ne morem verjet!

KOLEGICA: V eni uri mu moramo pripraviti sklep o prekinitvi delovnega razmerja. Ampak a vi sploh kaj veste o tem?

TAJNIK: Nimam pojma. Govoril bom z njim.

KOLEGICA: Dajte no, lepo vas prosim! Ne more kar takole odpustiti chloveka!

TAJNIK: In sploh ne veste, zakaj?

KOLEGICA: Baje ga ni ubogal, ni hotel podpisati nakazila enemu od oddelkov, ker ni bilo sklepa upravnega odbora.

TAJNIK: Očitno si gospod dekan kupuje glasove pri oddelkih. Ok, vas poklichem.

TAJNIK ODHITI PROTI DEKANATU. POTRKA. ODZNOTRAJ STRASTNI VZDIHI ZHENSKE IN MOSHKEGA. TAJNIK SHE ENKRAT POTRKA, GLASNEJE. ONADVA V PISARNI SE NE ZMENITA ZA TRKANJE, VZDIHI SE POSTOPOMA DVIGUJEJO K VRHUNCU.

TAJNIK (SAM ZASE): Bogve, a daje dol profesorico ali shtudentko ... Najbolje, da grem tachas pogledat v rachunovodstvo, kateremu oddelku je nakazal denar ...

MEDTEM DEKAN V SVOJI PISARNI UZHIVA V MLADI SHTUDENTKI SOCIOLOGIJE. RAVNOKAR DOZHIVLJA ORGAZEM.

DEKAN: Oghhhh ....

TUDI SHTUDENTKA ZVENI NA NEK NACHIN ZADOVOLJNO. NJUN AKT SE UMIRI.

DEKAN: No, vidish, da ni bilo nich hudega.

SHTUDENTKA X: Oh, gospod dekan ...

DEKAN: Bosh vsaj vedela, za kaj jo imash. Zdaj ti bo shel tudi shtudij lazhje v glavo, ko imash pospeshen krvni pretok.

SHTUDENTKA X: Saj mam res naslednji teden izpit pri vas ...

DEKAN: No, lepo! Lahko takrat ponoviva vajo!

SHTUDENTKA X: Oh ... Ampak niste mi povedal, che bo nasha shtudentska organizacija lahko obdrzhalo bife ...

DEKAN: To pa ni odvisno samo od tebe in tvoje lepe ritke. Saj vesh, ni vseeno, kako boste danes glasovali shtudentski senatorji.

SHTUDENTKA X: Men se zdi, da so volitve dekana tajne. Kako boste pa vedel, kdo je glasoval za vas?

DEKAN: Za to pa ti nika ne skrbi. Jaz zhe vem, kdo bo glasoval za koga. In bom tudi vedel, za koga ste glasovali shtudenti. Saj bi bili radi she naprej uspesni pri izpitih, a ne?

SHTUDENTKA X: Ne vem. Se bom pogovorila z njimi. A bi potem sigurno lahko obdrzhal shtudentski bife? Jim lahko rechem, da ste dal besedo?

DEKAN: Ti kar reci, hehe. Se bomo zhe zmenili. Zdaj pa morash hitro oditi, imam sestanek. So zhe trkali. In ne pozabi hlachk! Hehe.

SPET TRKANJE.

DEKAN: Ja! takoj! (SHTUDENTKI: A si zhe?)

SHTUDENTKA X ODPRE VRATA, ZAMOMLJA POZDRAV TAJNIKU, KI JE TRKAL (Dober dan, gospod tajnik.) ODIDE. TAJNIK VSTOPI.

TAJNIK: Gospod dekan ...

DEKAN: Aha, tajnik! Ravno prav. Je za sejo vse pripravljeno? Pa za volitve. Kakšno je po vašem mnenju razmerje sil? A bomo še en mandat skupaj?

TAJNIK: Tega pa ne vem. Bolj me zanima odpoved Drushkovichu. Se vam ne zdi to malo prenagljena gesta?

DEKAN: Drushkovich ni uposhteval navodil, poleg tega je nesposoben.

TAJNIK: Chakajte malo, tako enostavno pa to ne gre ... Saj veste, da so delavci še vedno zashchiteni, poleg tega bi morala biti odpoved korektno izvedena, ne pa takole na horuk ....

DEKAN: Tajnik, a mi boste spet vi solili pamet? A ste sploh zhe naredili, kar smo vam naročili na kolegiju?

TAJNIK: Če nas bo Drushkovich tozhil, bo to visok strošek za fakulteto.

DEKAN: Kdo je pa rekel, da bi dobil tozhbo? In tudi če bi jo, bodo medtem minila dolga leta.

TAJNIK: Nimamo argumentov, da bi mu prekinili delovno razmerje ...

DEKAN: Kolikor jaz vem, je podpisal kar nekaj nakazil, ki niso chista.

TAJNIK: Po mojem naročilu ne. Če ste pa to od njega zahtevali vi, ste prav tako odgovorni kot on. Ne pozabite, da boste mogoče takrat, ko bo izrečena sodba, vi dekan.

DEKAN: Vi pa v to dvomite? Da bom dekan?

TAJNIK: Nich ne rechem. Vse se lahko zgodi.

DEKAN: Lahko bi pokazali malo lojalnosti in mi pomagali pri volitvah. Ampak ne, prej bi verjel, da drzhite z mojimi nasprotniki.

TAJNIK: Če vam povem chisto po pravici, si ne zhelim še enega vashega mandata.

DEKAN: A tako?! Proti meni delate! Vam kar zdajle povem, da si lahko zhe naslednji dan po moji izvolitvi zahnete iskat drugo sluzhbo!

TAJNIK: No, upam, da boste pogoreli. Chas bi namrech zhe bil, da zahnemo delat po predpisih.

DEKAN: Zdaj me pa zhe obtozhujete! Chesa? Goljufije mogoche?

TAJNIK: Ne bom zdaj govoril o tem. Mogoche bo res enkrat zanimalo kakega sodnika. Vsa ta dvomljiva nakazila, neutemeljena odpushchanja in premeshchanja ljudi ... Mogoche tudi spolno zlorabljanje shtudentk!

DEKAN: Zlorabljanje shtudentk?? Vi pa ne veste, če shtudentkam to pashe? Če nimajo za tem svojih skritih rachunov? Kdo bi vam pa verjel?

TAJNIK: To se bo vse razčistilo, če bo treba. In to ob svojem času. Zdajle mi pa obrazložite, na podlagi česa odpuščate Drushkovicha!

DEKAN: Vam, tajnik, nimam česa razlagati. Po statutu lahko odpuščam kogar koli. Tudi vas! Ne pozabite tega! Zdaj pa mi dajte mir in pojdite opravljati svoje delo. Zahtevam, da bodo volitve izvedene brez najmanjshe napake. Na svidenje!

TAJNIKU ZMANJKA BESED. ODIDE, NARAHLO ZALOPUTNE VRATA ZA SEBOJ. GRE V SVOJO PISARNO. VMES GA ZMOTI KOLEGICA IZ UPRAVE.

KOLEGICA: Gospod tajnik, a ste kaj uredili?

TAJNIK: Nich nisem uredil.

VSTOPI V SVOJO PISARNO. ZVONI TELEFON.

TAJNIK: Zhivjo. Si v redu? ... Ne she. ... Ne, ne preveč dobro. ... Ah, saj vesh, volitve imamo. Saj sem ti povedal, kdo kandidira. Pa she druge neumnosti se dogajajo. ... Tega si ne bi mogel niti zamisliti, če se mi ne bi dogajalo. Ampak pustiva to, raje povej, kako si ... Ma ne, če ti rečem, da pusti to pri miru! Sluzhba pach! A se jaz vtikam v tvojo? ... Ne, nich ne povzdigujem glasu. Najbolje, da pozabish na ta klic. Adijo.

VRZHE SLUSHALKO DOL.

TAJNIK (SAM SEBI): Zdaj pa she to. Vse naenkrat. A ne more bit vsaj nekaj v redu?

TELEFON SPET POZVONI.

TAJNIK: Halo. Ja? Lahko vstopi.

POTRKA, VSTOPI PROFESORICA.

PROFESORICA: Dober dan, saj ne motim?

TAJNIK: Ne, kar izvolite.

PROFESORICA SEDE. (Hvala!)

TAJNIK: Povejte, gospa profesorica, kaj ste zheleli.

PROFESORICA: Rada bi se vam opravičila zaradi tega, kar bom storila. Veste, danes bom glasovala za dekana. Nel Pochakajte, da vam razložim. ... Vem, da ni prav. Vem, kakshen je, kako ravna z ljudmi. Vem, da ni dobro za fakulteto. Ampak ne morem drugache. Če bi bil spet izvoljen, kljub temu, da ga jaz ne bi volila, bi posledice nosil moj oddelek. In moji kolegi na oddelku so odvisni od mene. Konchno nam je obljubljen dodatni kabinet. Saj veste, da se shtirje stiskamo v enem in tako ne gre vech. In ... dekan je pritisnil name. Res ne morem drugache. Ampak hochem, da vsaj vi veste, kako mi je. Vem, da ne ravnam prav ... Ah! Kar na jok mi gre ... Gospod tajnik, in sram me je!

TAJNIK: Saj razumem. Ne jokajte. Saj vem, kako se počutite. Ampak pomislite ...

PROFESORICA: Nikar mi prosim ne otezhujte položaja! Ne prepričajte me v to, kar zhe tako sama vem, da bi morala, pa se ne da!

TAJNIK: Kaj pa, če ne bo drzhal besede? Saj vendar veste, da kar pozabi na to, kar je obljubil.

PROFESORICA: Vem samo to, da nam ne bi nikoli pozabil, če bi glasovali za drugega. Mashchevalen pa je, to veva oba!

TAJNIK: Res je mashchevalen.

PROFESORICA: In briga ga, če smo na upravnem odboru sklenili, da se nashemu oddelku dodeli dodatna soba. On gre gladko chez to!

TAJNIK: Res je. Zhal.

PROFESORICA: Mi smo rachunali na vas, da ga boste vsaj malo zaustavili, pa sami vidite, kako se pogovarja z vami na kolegijih! Ne razumem, kako lahko to sploh prenashate. A mislite, da ne vem, kako ste poskušali urejati ta problem v okviru univerze, pa ni bilo nobenega pravega odziva?

TAJNIK: Res sem poskušal v prazno. Vem to.

PROFESORICA: Meni je tako zhal za vas, ki ste poshteni. In vem, da hočete fakulteti dobro.

TAJNIK: Saj veste, da bo lahko ravno vash glas odločilen.

PROFESORICA: Vem. Lahko pa, da bo ravno she eden premalo. In s kolegi ne moremo tvegati. Delamo v res nemogochih razmerah. Saj veste. Upam, da razumete. Samo to sem hotela povedati. Oprostite mi, prosim.

PROFESORICA V KOMAJ SLISHNEM JOKU ODIDE.

TAJNIK OSTANE SAM. TISHINA. SAMO PROMET S CESTE.

NATO SHE ENKRAT ZAZVONI TELEFON.

DEKAN (NA DRUGI STRANI): Prosim, da takoj pridete v mojo pisarno.

TAJNIK: Samo trenutek.

PRIDE K DEKANU, V SOSEDNJO PISARNO.

DEKAN: No, a ste prishli. Tule sva s predstojnikom inshtituta ravnokar govorila o vashi nesposobnosti. In o vashem netaktnem in protipravnem ravnanju v zvezi s prostorsko problematiko.

PREDSTOJNIK INSHTITUTA: Meni je zelo nerodno ...

DEKAN: Saj vemo, da ste vi krivi, ker ministrstvo ni odreagiralo, kot bi bilo treba. Če vas jaz ne bi ustavil, ko ste hoteli poslati tisti hudo vprashljivi dopis, bi pa lahko prishlo do katastrofalnih posledic za inshstitut, kajne.

TAJNIK: Nobenega dopisa niste zadržali! To je lazh!

DEKAN: Vidite, gospod predstojnik, kako se v dekanatu obmetavamo z zmerljivkami. Nekateri ne premorejo niti osnovne vljudnosti.

TAJNIK: Kako naj nam bo ministrstvo naklonjeno, če ste osebno ozmerjali drzhavnega sekretarja, ker ni kar takoj ugodil vsem vashim zheljam?

DEKAN: Tule imam papir, v katerem ste zapisali, da nekatere moje zamisli v zvezi z inshstitutom ... bom kar prebral ... »objektivno niso izvedljive in bi bile lahko celo shkodljive«. Saj ste prebrali to, kajne, gospod predstojnik.

PREDSTOJNIK: Jaz se ne bi rad vmesheval, če je tu zadaj kakshen spor, zadeve ne poznam v celoti ...

TAJNIK: Zakaj kzhete tukaj samo zadnjo stran? Takole sploh ni razvidno, da gre za vasho idejo o izločitvi inshtituta iz okvirov fakultete, gospod dekan.

DEKAN: To je pa zhe prevech! Vam ni nich nerodno zavajati ugledne znanstvenike z izmishljotinami in ... in konstrukti? Prosim vas, da takoj odidete. Tega ne bom mogel vech dolgo tolerirati, to sem vam zhe povedal! Naj vedo tudi drugi! Na svidenje!

TAJNIK BREZ BESED ODIDE. DEKAN IN PREDSTOJNIK INSHTTTUTA OSPANETA SAMA.

DEKAN: Res mi je nerodno, da morate biti pricha takshnim pogovorom. Boste pa vsaj dobili priblizhen vtis, kako tezhko se je boriti tule v dekanatu za kakrshen koli pozitiven premik.

PREDSTOJNIK: Priznam, da ne razumem chisto dobro ...

DEKAN: Vam bom razlozhil. Ni mu vech dovolj, da shiri o meni lazhi na fakulteti, zdaj je zachel pisati zhe neke vrste ovadbe na univerzo in na ministrstvo. In kot ste videli, je tam predlagal, da se ukine vash inshstitut.

PREDSTOJNIK: No, tega sicer nisem videl, tule pishe samo ...

DEKAN: Prva stran dopisa, kjer jasno pishe, na kaj se nanasha, je pa chez noch izginila z moje mize. In on ima dostop v mojo pisarno, kadar me ni. Kam pa smo prishli? Se bo zdaj treba zaklepat ali kaj?

PREDSTOJNIK: Tudi v moj predal je prejsnji mesec nekdo vlomil.

DEKAN: No, vidite! In kaj je storil tajnik? Je sploh kaj ukrenil?

PREDSTOJNIK: Saj ga niti nismo obvestili.

DEKAN: Ste zhe vedeli, da ga nima smisla obveshchati, ker mu je fakulteta zadnja skrb na svetu. Najbrzh pa tudi zhe dalj chasa veste, da ga vash inshstitut zelo moti. Che bi vi vedeli, kakshne nachrte snuje proti vam ... Che ne bi bilo mene, bi kolegij zhe zdavnaj predlagal spremembe statuta, o kakrshnih ne zhelite niti slishati.

PREDSTOJNIK: Jaz vem samo to, da se z dekanatom zadnji dve leti nikakor ne moremo dogovoriti ...

DEKAN: Ampak zdaj sva dogovorjena. V mojem naslednjem mandatu bo vasha problematika v celoti reshena.

PREDSTOJNIK: Che vi tako pravite. Vse skupaj je res chudno. ... Prav res. ... No, gospod dekan, ne bom vas vech nadlegoval. Chaka nas tezhka seja senata.

DEKAN: Brez skrbi. Moja beseda drzhi kot pribita.

PREDSTOJNIK: Hvala ... Na svidenje.

DEKAN: Lep pozdrav, gospod predstojnik.

PREDSTOJNIK ODIDE.

MEDTEM SE V ENI OD PISARN POGOVARJAJO NEKA DOCENTKA, Odstavljena ADMINISTRATIVNA DELAVKA IN TAJNIK.

DOCENTKA: Leta 1968 smo se borili za drugachno fakulteto! In kaj imamo zdaj? Kje je she kaj poguma? Poglejte, v kaj so se izrodile nashe sanje! Isti ljudje, ki so takrat postavili barikade, zdaj ravnajo tako, da me je sram! Ne samo za njih! Zase me je sram, da delam tukaj. Resnichno!

ADMINISTRATORKA: Jaz sem vsa pretresena. Na kraj pameti mi ne bi padlo, da je kaj takega sploh mogoche.

DOCENTKA: To so bili chasi! Zdaj pa vsak samo she za svojo rit skrbi. Poglej, Minka, kaj so naredili tebi: mene je groza, ko te gledam v tej luknji, ki nima niti oken. Pa si vech kot 30 let delala odgovorno in poshteno! Za vse dekane si bila dobra, potem pa pride tale ... da ne rechem besede ... in te zapre semle noter. In ti ne da nich za delat. Mene bi pobralo, jaz bi umrla. She srecha, gospod tajnik, da se vsaj vi zavzimate za Minko, vsi ostali so ji obrnili hrbet.

ADMINISTRATORKA: Saj mi kdo telefonira in me tolazhi, ampak k meni se pa skoraj nihche ne upa priti. Da ne bi zvedel dekan. Se ga bojijo kot hudicha. Samo vidva sploh prideta do mene.

TAJNIK: Mogoche ga pa danes ne bodo ponovno izvolili. Jaz namrech niti svojega dela ne morem vech opravljati. She zapisnikov kolegija mi ne podpishe vech, ker noche, da bi prishlo na plan, kar se dogaja na sejah. Minka, res mi je zhal za vas. Che bi vas vsaj premestil na neko konkretno delovno mesto in vam zagotovil osnovne pogoje za delo. Jaz bi ga na vashem mestu tozhil.

ADMINISTRATORKA: Ne morem, ne upam si. She nekaj let imam do penzije, rada bi zhivela v miru. Bom zhe nekako potrpela. In bog ve, kaj bi se zgodilo na sodishchu? Saj bi vsi verjeli njemu, ker je dekan, zame pa nihche ne bi rekel dobre besede. Vsi se ga bojijo in se tresejo za svoje sluzhbe. Ta chlovek je zmozhen vsega.

TAJNIK: Jaz bi prichal za vas, Minka.

ADMINISTRATORKA: Dvomim, da bi pomagalo, a vseeno prisrchna hvala.

DOCENTKA: Ja, to niso vech tisti chasi. Jaz te chisto razumem. Ampak che bi meni naredil kaj takega, ga ubijem!

ADMINISTRATORKA: Vsi dekani so me imeli radi! Tale me pa kar takole brcne v kot! Samo zato, ker sovrazhi bivshega dekana, ki je bil do mene tako prijazen! Oh!

DOCENTKA: In ker se boji, da bosh bivshemu dekanu kaj povedala, chesar ne bi smel izvedeti. Kako se danes upravlja s fakulteto! Potihem in zahrbtno! Cheprav bi morali to izvedeti vsi! Ker to je pa nezaslishano, kar se zdaj dogaja pri nas!

TAJNIK: Tako je, kot povsod drugje: chlovečnosti ni vech. Brezobzirno te odrinejo, samo zato, ker si pach prej delal pod vodstvom njihovih politichnih nasprotnikov. In menjajo ljudi, ki s politiko sploh nimajo neposredne zveze.

DOCENTKA: Ja, res je! In kakshne metode uporabljajo pri tem! Chloveka v organizaciji totalno izolirajo in vrshijo nad njim pritiske! Vsak dan mora po osem ur sedeti brez dela in razmishljati in biti pod stresom. Sluzhb pa nikjer nobenih! In chakajo, da bo izgubil zhivce in povedal, kar jim gre. Zato, da ga bodo potem lahko odpustili. Mene je groza! Kam smo prishli?

ADMINISTRATORKA: Jaz vse dneve samo jokam. Tudi doma! Ooooooh! Moj ubogi oche, ki zhe tako trpi zaradi bolezni, zdaj trpi she zaradi mene! Joooj!

TAJNIK: Potolazhite se, Minka. Skushali vam bomo najti primernejshi prostor in kaj dela, da ne boste ves chas samo razmishljali o tem. Upajmo, da se bo danes veter obrnil. Chez pet minut se zachne seja senata. Saj zdaj zhe vechina ve, kaj se dogaja. Gotovo se bo vse obrnilo na bolje! – Moram oditi. Minka, drzhite se. Na svidenje.

OBE: Na svidenje. Vso srecho!

TAJNIK ODIDE. ONIDVE OSTANETA SAMI.

DOCENTKA: Vesh Minka, imam občutek, da je tale nash tajnik chisto v redu chlovek, ampak ni realist. Razmishlja tako, kot smo razmishljali takrat, medtem pa se je vse spremenilo. To je chisto drugachen svet. Ne ve, chesa se loteva.

ADMINISTRATORKA: Ja, vem, zato mi je pa samo she bolj hudo!

DOCENTKA: Vesh, nekaj ti bom povedala. Dekan bo mogoče izvoljen prav zaradi tajnika! Zato ker ga lahko chrni pred vsemi senatorji. Krivi ga za vse svinjarije, ki jih dela sam, in lazhe tako prepričljivo, da mu marsikdo verjame. Nash tajnik je pa tako chista dusha, da se sploh ne zaveda, kako se bo vse skupaj obrnilo proti njemu. Vchasih smo take ljudi tako obchudovali! Danes pa jih imamo za naivne.

ADMINISTRATORKA: Res je. Naiven je. Ampak za take ljudi vchasih ni bilo prav nich drugache.

DOCENTKA: Ne bo mu uspelo.

ADMINISTRATORKA: Vem, da ne. Ooooooh!

SEJNA SOBA. PROFESORJI IN SHTUDENTI, CHLANI SENATA FAKULTETE, SE POCHASI ZBIRAJO. NERAZLOCHNI VRVEZH BESED, SHKRIPANJE STOLOV, ODPIRANJE OKEN ... NEKDO PRESKUSHA MIKROFON.

DEKAN: Pozdravljam vse prisotne. Sposhtovani senatorji in senatorke, zachenjam letoshnjo chetrto sejo senata fakultete. Kot kazhe, smo sklepchni, tako je, 40 nas je, zato kar zachnimo. Pod prvo točko je moje porochilo. Ima kdo she kakshen predlog?

OPONENT A.: Jaz! Menim, da lahko dekanovo porochilo izpustimo. Danes so namrech, kot vemo, volitve dekana in to porochilo bi izzvenelo kot predvolilni govor.

DEKAN: Moj predvolilni govor je uvrshchen pod drugo točko, tako kot govor mojega protikandidata, profesorja Mehteta. Che nima nihche drug she kakshnega predloga, bi kar zachel. V zadnjih dveh letih je fakulteta dozhivela velike uspehe, za katere sem predvsem zasluhzen jaz ...

OPONENT B.: Oprostite! Strinjam se s predlogom, da to točko chrtamo z dnevnega reda! Nesprejemljivo bi bilo poslushati kar dva dekanova predvolilna govora!

OPONENTI (PRIBLIZHNO POLOVICA PRISOTNIH): Tako je! To ne gre! Nezaslishano! Chrtajmo to točko! Preidimo k volitvam! Dovolj je bilo!

DEKAN: Kot sem dejal, sem zasluhzen jaz! Nekateri bi radi prav po nojevsko vtaknili glave v pesek in prezrli to neizpodbitno dejstvo.

OPONENTI: Naj se glasuje o tem predlogu! Ne morete ga kar ignorirati! Preidimo k volitvam! Dovolj je bilo! Chrtajmo to točko! Je to kakshna demokracija? Kot da nas ni!

DEKAN PA KAR POVOZI VZKLIKE IN NADALJUJE SVOJ GOVOR.

DEKAN: Mir! Saj ne moremo delati! Obnashate se kot razred prvosholcev! Tishina! – Torej, kje sem ostal, aha: za vse to pa sem zaslužhen jaz. Ti veliki uspehi so nam prinesli mnoge ugodnosti, tako da she nikoli nismo razpolagali s toliko sredstvi kot letos.

OB BESEDI *sredstva* SO SE OPONENTI UMIRILI IN PRISLUHNILI.

DEKAN: Da, sredstva imamo! Sploh jih ni malo. Preskrbel sem jih od ministrstva in to predvsem za potrebe, ki jih zhe toliko chasa nismo mogli uresnichiti. Doslej to she ni uspelo nobenemu dekanu. Izdelal sem prioritetno listo prejemnikov teh sredstev, ki jo bomo potrdili na naslednji seji upravnega odbora. Na to listo sem uvrstil tiste kandidate, ki so najbolj tvorno prispevali k razvoju nashe fakultete. Zaenkrat skorajda ni kandidatov, ki bi ostali brez. Seveda pa she ni nich recheno. Lahko se izkazhe, da so med nami tudi nasprotniki razvoja, ki delujejo proti interesom tistih, ki smo ta sredstva zagotovili. Ima na tem mestu mogoche kdo kakshno pripombo?

SENAT SE JE MEDTEM POVSEM UMIRIL. VSI SENATORJI POSLUSHAJO MOLCHE.

DEKAN: Se mi je zdelo, da se bomo vsi strinjali.

TAJNIK: Jaz bi imel pripombo.

DEKAN: Vi pa nimate besede, tajnik. Tu govorimo samo senatorji.

OPONENT B: Mene pa zanima, kaj ima o tem povedati uprava.

TAJNIK: Seveda imam besedo, tako dolocha statut. Rad bi opozoril senatorje in senatorke, da je omenjenih sredstev dalech premalo za izpolnitev vseh prichakovanj. Vech kot polovica, mnogo vech kot polovica nashih nachrtov je neizvedljivih, ker ne bo denarja.

OPONENT B: Se mi je zdelo. Dajte nam shtevilke!

OPONENT C: Da niso to samo predvolilne dekanove obljube! Ko bi ga izvolili, bi pa zamenjal ploshcho!

OPONENT D: Ne bodimo naivni! Saj se vendar poznamo!

DEKAN: Mir! Sredstev je dovolj za vse! Tajnik, za te dezinformacije vas chaka disciplinski postopek! In resni ukrepi!

TAJNIK: Tule imam podatke, ki izhajajo iz analize nashe rachunovodske sluzhbe ...

DEKAN: Senatorji, ti podatki so ponarejeni! Ravno danes sem odpustil zaradi teh potvorb shefa rachunovodske sluzhbe! In kot kazhe, bo treba resno razmisliti she o kakshni odpovedi!

V DVORANI JE VSE BOLJ HRUPNO. SENATORJI VPIJEJO DRUG CHEZ DRUGEGA.

DEKAN: Mir! Tishina! Torej, od ministra sem zahteval vseh sredstev in je seveda moral ugoditi vsem mojim zahtevam. Govorim o vseh kot milijonu evrov dodatnega denarja. V naslednjem študijskem letu pa nameravam zagotoviti še dodatna sredstva, ki jih bom namenil za vaše nove kabinete, gospodje senatorji. Nachrtujem shtirideset novih kabinetov. Nachrtujem tudi zvišanje neto plach za 20 odstotkov.

SENATORJI: Bravo! To pa je nekaj! Saj je bil zhe chas!

TAJNIK: Ti nachrti so popolnoma neosnovani!

DEKAN: Ste slishali?! Nekateri se borijo proti temu! Moji nasprotniki hochejo, da se she naprej stiskate po shtirje v eni sobi! Ste slishali tajnika? On je skushal dosechi na univerzi, da nam oklestijo nachrte! Dobro razmislite o tem!

OPONENT: Jaz bi nekaj vprashal. Ali to pomeni, da bomo lahko tudi zmanjshali obvezno shtevilo ur za predavanja?

DEKAN: Seveda. Predavanj bo bistveno manj kot doslej.

OPONENT B: Kaj pa predavalnice? Ali bomo dobili kaj novih predavalnic? Saj vsi vemo, da so razmere trenutno nemogoche. Shtudenti prvih letnikov se sploh ne morejo nagnesti noter.

DEKAN: To sem reshil ravno danes. Rektor mi je prejle po telefonu obljubil dvanajst novih velikih predavalnic tamle chez cestu. Fakulteto, ki zdaj tam zaseda prostore, bodo na mojo zahtevo enostavno ukinili.

OPONENT C: Za to vam pa lahko chestitam, cheprav sem bil doslej vash nasprotnik.

TAJNIK: Opozarjam vas, da o tem, kar govori dekan, ni nobenih pisnih dokumentov. In nihche od nas ne more potrditi njegovih besed.

DEKAN: In pregledali bomo poslovanje uprave, ki jo vodi gospod tajnik tukajle, kajti zhe ob bezhnem preletu shtevilk sem lahko ugotovil, da so bila nekatera sredstva uporabljena v neznane namene.

OPONENT D: Gospod dekan! Morda je res, kar govorite, morda ni. To se bo izkazalo, osebno podpiram takshne preglede poslovanja. Vendar pa me moti, ker v svojem porochilu kar naprej govorite o nachrtih. Povejte raje, kaj ste zhe storili.

DEKAN: Zmanjshal sem shtevilo zaposlenih in s tem znizhal stroshke fakultete. Che vzamem to samo kot primer. Samo danes se je shtevilo zaposlenih v rachunovodstvu zmanjshalo za 25 odstotkov.

OPONENT: Res lepi dosezhki. To je treba priznati. Vendar pa vse ostalo she vedno visi v zraku. Nash kandidat, profesor Mehte, ima po preprichanju velike vechine dosti lepshe nachrte.

DEKAN: Dovolite, da vam povem nekaj o profesorju Mehtetu. Njegovi izrachuni so povsem napachni.

OPONENT B: To ne sodi v porochilo dekanal! To so navadne diskvalifikacije!

OPONENTI: Dovolj je bilo! Preidimo k drugi točki, volitve! Naj se konchno izkazhe, kdo bo dekan!

DEKAN: Prav. Che res nochemo dodatnih sredstev, novih prostorov, vishjih plach za manj dela, potem sem tudi jaz za to, da izvolimo profesorja Mehteta. In prehajam k drugi točki ... Predstavitev programov obeh kandidatov. Najprej jaz.

PROF. MEHTE: Zdaj bom pa she jaz nekaj povedal. Konec koncev sem tudi jaz kandidat za dekana. Imam pravico, da povem. Ne more kar naprej govorit samo dekan!

DEKAN: Ah seveda! Profesor Mehte, dokazal bom, da znam biti tudi velikodushen in vam predajam prvo besedo.

PROF. MEHTE: Hvala! Sposhtovane senatorke in senatorji, chas je za spremembe. Pod mojim vodstvom bomo zacheli razmishljati o izboljshevanju pogojev dela ...

DEKAN: No, che bomo samo razmishljali, pa ne bo v redu.

PROF. MEHTE: Prosim, da mi ne skachete v besedo. Poiskali bomo najboljshe mozhne reshitve ...

DEKAN: ... ki jih pa profesor Mehte danes zhal she ne pozna ...

PROF. MEHTE: Res vas prosim, da mi dovolite v miru povedati moj govor!

DEKAN: Povedati zna vsak! Kdo zna pa tudi kaj narediti? Vam bom kar povedal – edino jaz!

PROF. MEHTE: Ne bom ponavljal za dekanom, kaj vse je treba storiti, ker to itak zhe vsi vemo.

DEKAN: Potem pa molchite, Mehte, che ne znate povedati nich svojega.

PROF. MEHTE: In ne bom se oziral na tele njegove necivilizirane izpade. Dejstvo je, da je zavozil fakulteto in nima vech dovolj podpore, da bi ga she enkrat izvolili.

DEKAN: Dejstvo je, da sem zrihtal denar, ki ga vi nimate. In ne veste, kje bi ga dobili.

PROF. MEHTE: Mogoče v tem trenutku tega res ne vem, bom pa zhe v prvem letu svojega mandata poskušal to izvedeti. Skupaj bomo nashli nove financhne vire! Povechali bomo shtevilo shtudentov in shtudijskih programov! In zacheli bomo razmishljati, kje se bodo diplomanti potem tudi zaposlili! Odpustili bomo she vech delavcev uprave! Preverili bomo delo gospoda tajnika, ali je res on kriv za katastrofalno stanje! V kabinetih ne bo vech gneche in ne bo vech treba predavati po dvakrat ali celo trikrat na teden!

TAJNIK: Dovolite gospod profesor, ali se vam ne zdi, da ste zashli v napachno smer? Delo uprave je bilo ves chas korektno! Zhe vash nasprotnik, dekan, je skushal name in na upravo prenesti vso odgovornost za nezavidljivo stanje, zdaj pa to pochnete she vi? Tega res ne morem podpreti! Oprostite, toda chesa takega she v sanjah ne bi prichakoval!

PROF. MEHTE: Kdo, vas vprasham, je odgovoren za slabo delo dekanata? Poglejte ga, tukaj se oglasha in nam prepRechuje mirno delo. Kar naprej nas opozarja na toge predpise in uvaja birokracijo v utechene obichaje. Temu bom kot dekan naredil konec enkrat za vselej!

OPONENTI: Bravo! Tako se govori! Chestitam! To so besede! Odlicno!

DEKAN: Sposhtovani profesor Mehte, lepo ste povedali ...

PROF. MEHTE: Saj she zachel nisem.

DEKAN: Ne gre izgubljeni chasa, pred nami so volitve, vi pa ste za mano ponovili zhe skoraj vse, kar je pomembnega. Skratka, razmishljali boste o denarju, posvetovali se boste o reshevanju resnih problemov, ugibali boste, kako zmanjšati stroshke, porabili boste skoraj ves mandat za to, da boste ugotovili, za kaj sploh gre ... Res odlicno, gospod profesor. Opisali ste nam, kaj se nikakor ne sme dogajati. Ne sme se izgubljeni chasa, takoj je treba storiti korake, s sredstvi, ki jih imam jaz zhe na razpolago in jih skusha nash tajnik prikriti pred senatom! Vam se pa she sanja ne, kje so in koliko jih je! In namesto da prichakujete od senatorjev, naj vam dovolijo, da se skushate okoristiti na njihov rachun, bodite raje tiho! Priznajte, da nimate pojma o tem, kako se vodi fakulteta!

PROF. MEHTE: Nimam besed!

DEKAN: Odlicno. Torej prehajam kar k volitvam. Upam, da je uprava poskrbela za njihov nemoten potek.

SPROSTI SE HRUP. ZAROPOTAJO STOLI, MIZE. UPRAVNE DELAVKE PRIPRAVIJO VOLILNO SKRINJICO, SENATORJEM RAZDELIJO LISTKE. MEDTEM NA HODNIKU NEFORMALNO KLEPETANJE.

PROFESOR: Zdaj pa res ne vem vech, che smo podprli primernege protikandidata. Sploh ni nich spraval iz sebe.

OPONENT: Tezhko se je zoperstaviti dekanovi demagogiji.

PROFESOR: Hja, pa bi se bilo treba. In to uchinkovito. Ne pa takole.

OPONENT B: A mislita, da je dekan res zrihtal denar?

PROFESOR: Zgodovina nam pove, da vechina vseh predvolilnih obljub v demokraticnih sistemih sploh ni bila izpolnjena.

OPONENT: Saj tole ni demokracija, tole je samo fakulteta.

PROFESOR: Je pa chisto primerljiva situacija.

OPONENT B: Ne bom oponiral. Samo sprashujem se, koliko od tega, kar je dekan govoril, je res. In navsezadnje nimamo nobene garancije, da bi Mehte po izvolitvi za nas naredil kaj pametnega in koristnega.

OPONENT: Ne, tega pa res nimamo.

PROFESOR: Bati se je celo shkode, kar se je tudi zhe dogajalo. Marsikdo je prishel na oblast zato, ker so ljudje hoteli spremembe, pa se je vse skupaj potem spremenilo samo she na slabshe.

POGOVOR UTONE V HRUPU. V DRUGEM KOTU AVLE SE POGOVARJATA DVE SENATORKI.

SENATORKA 1: Ti, tale Mehte je pa ena mevzha, se ti ne zdi?

SENATORKA 2: Nich chudnega, che ima tako zheno. Saj si zhe slishala za Mehtetovko?

SENATORKA 1: Ne, nisem. Kaj pa?

SENATORKA 2: Bajega ima dobro zdresiranega. Njej doma sploh ni treba nich delat. Vse naredi on. Kuha, pomiva, lika ... Ona pa medtem dela kariero v neki firmi. Se ve, na kakshen nachin.

SENATORKA 1: Ti, a res? Sem zhe nekaj slishala o tem. A nimata enega otroka?

SENATORKA 2: Ja, eno punco, ki je nasha shtudentka, baje jo prav tale nash dekan daje dol. Lepo te prosim. Cheprav kar pridno shtudira in je aktivna tudi v shtudentski organizaciji.

SENATORKA 1: Ti, a si preprihana? A kar dol jo daje?

SENATORKA 2: Punca oчитno ve, kaj hoche, ampak to pa ne gre, a vesh.

SENATORKA 1: Potem je pa bolj po mami? Od Mehteta chesa takega chlovek zhe ne bi mogel prichakovati.

SENATOTRKA 2: Saj se strinjam. Meni se zdi ful mehkuzhen tip.

SENATORKA 1: Ti, a ne da.

SENATORKA 2: Je pa zhe bolj preprichljiv tale nash sedanji petelin.

SENATORKA 1: Meni se zhe zdi.

SENATORKA 2: A ti nekaj povem?

SENATORKA 1: Povej!

SENATORKA 2: Ko si rekla, da daje dol Mehtetovo hchero. Zadnjih sem pa videla Frantarco, kako je vsa zardela in skushtrana priletela iz njegove pisarne. Zvecher ob sedmih!

SENATORKA 1: A Frantarca? Bi rada vishji naziv ali kaj? A ni vech zadovoljna kot docentka?

SENATORKA 2: Tega se pa res ne dela, lepo te prosim! Cheprav si najbrzh kaj dosti ni mogla pomagat ...

SENATORKA 1: Ti, a ti lahko nekaj zaupam? Jaz jo tudi chisto razumem. Ochitno se tip ne pusti zaustavit.

SENATORKA 2: Meni se tudi zdi, da ne. Sigurno ve, kaj hoche.

MEDTEM V TRETJEM KOTU KULOARJA.

SHTUDENTKA X: A si volil, Luka?

SHTUDENT Y: Ma valjda, da sem.

SHTUDENTKA X: Da nisi kaj zamutil?

SHTUDENT Y: Nisem nor. Cheprav bi ga najraj skenslou. Ampak bife je bife, mi pa rabmo kesh. Vcheraj nam ga je spet obljudil.

SHTUDENTKA X: Kaj pa ti, Jozhe?

JOZHE: Ja sej smo se zmenil, a se nismo.

SHTUDENTKA X: Pa ostali trije? Kje pa so?

SHTUDENT Y: Po moje so se shli zakajat.

SHTUDENTKA X: A so sploh shli volt?

JOZHE: A ni vseen? Kva te briga, che so shli. Sam da niso bli proti unmu tvojmu dekanarju.

IN V CHETRTEM KOTU:

OPONENT: No, Mehte, pa imash to za sabo. Sem ti rekel, da bo shlo.

PROF. MEHTE: Kaj se ti zdi? A sem bil dober? Sicer me ni hotel pustit do besede, ampak tako se ne dela. To pa res vsak ve.

OPONENT C: Ja no. Shkoda, ker se ga nisi lotil malo bolj odločno. Nisi povedal, da vesh za njegovo razvratništvo. Na primer.

PROF. MEHTE: O tem se pred senatom ne spodobi govorit.

OPONENT C: Če mene vprashash, se ne spodobi govorit o polovici svinjarij, ki jih počne sedanji dekan. Pa bi bilo treba reči bobu bob. Nekdo bi to moral.

PROF. MEHTE: Pa ne jaz. Jaz sem ugleden profesor. Ne bom se spushchal na tako nizek nivo.

OPONENT C: Zakaj si pa potem kandidiral? A ne vesh, na katerem nivoju se vodi fakulteto, če hochesh, da te kdo sploh opazi?

PROF. MEHTE: Saj mi je zhe skoraj zhal. Vesh, če ti priznam, imam nekoliko slab občutek. Mogoče si pa nismo uspeli zagotovit vechine. Zadeva je izpadla chisto drugache, kot sem si predstavljal.

OPONENT C: Nich she ni izgubljeno. Dokler ne razglasijo zmagovalca. Saj bo vsak hip prishla nazaj volilna komisija.

IN RES SE MEDTEM VRNE VOLILNA KOMISIJA, SENATORJI SE S HODNIKA ZDRENJAJO NAZAJ V DVORANO.

PREDSEDNIK VOLILNE KOMISIJE: Razglashamo rezultate volitev, volilo je 39 upravicencev, 35 glasovnic je bilo veljavnih, dosedanji dekan je dobil 28 glasov, prof. Mehte pa 7.

SENATORJI (ZAPLOSKAJO): Bravo!

DEKAN: Hvala! Hvala za zaupanje! S tem dnem so za fakulteto nastopili svetli chasi!

Zahvaljujem se vsem in s tem je danashnja seja zakljuchena.

SENAT SE RAZIDE.

PRI TAJNIKU DOMA

TAJNIKOVA ZHENA: Daj no, povej, kaj je narobe. Ne vem, zakaj ne pojesh vecherje.

TAJNIK: Nich ni narobe, draga. Bil je naporen dan, to je vse.

TAJNIKOVA ZHENA: Vesh kaj, nisi she prishel takle domov, odkar si tajnik na faksu.

TAJNIK: Danes so bile volitve. Dekan je izvoljen she za dve leti.

TAJNIKOVA ZHENA: Ojoj. To ti pa ni vshech. Meni tudi ni, po vsem tem, kar si mi povedal o njem. Ampak saj bosh nekako zvozil z njim. Che si lahko doslej, bosh pa she naprej. Ali si bosh pa poiskal novo sluzhbo.

TAJNIK: Saj si jo bom moral, ker mi je zagrozil z odpovedjo.

TAJNIKOVA ZHENA: Kaj? Na podlagi chesa pa? A nisi delal vsega, kot je treba? Kaj ti pa lahko ochita?

TAJNIK: Ta tip se nich ne trudi z iskanjem argumentov. V glavi ga nekaj pichi in tisto naredi. Mu je chisto vseeno za posledice. Samo da pade njemu v koncept.

TAJNIKOVA ZHENA: Tako nor pa spet ni! Saj vendar ve, da ga lahko tozhish?

TAJNIK: Tozhim lahko fakulteto, ne njega. Za fakulteto se pa ne sekira kaj dosti.

TAJNIKOVA ZHENA: Che bo morala fakulteta plachat, kar bosh iztozhil od nje, ga bo pa she prekleto brigalo.

TAJNIK: Preden se bo zadeva na sodishchu obrnila, bo izvoljen zhe tretjih.

TAJNIKOVA ZHENA: A mislish, da res lahko kdo tako razmishlja?

TAJNIK: Ne vprashaj.

TAJNIKOVA ZHENA: Ah, vesh kaj, pozabi na sluzhbo. Zhivljenje je samo eno. Bova zhe. Sploh se pa nobena juha ne poje tako vrocha, kot se skuha. Bosh videl, jutri bo spet vse v redu.

TAJNIKOVE SANJE:

ZHENA: Bo spet vse v redu! Lepo bo in prav!

SHTUDENTKA X: Ful bo seksi! Se bomo dol dajali v bifeju!

PROF. MEHTE: Bomo razmishljali! Razmishljali o novih, poshtenih in bogatih financhnih virih!

ADMINISTRATORKA: Si bomo okna izrezali v stene! In jokali bomo od sreche, joooj!

SHTUDENT Y: Bo kesha do neba, ko bomo tajnika skenslal!

DOCENTKA: Bomo zasedli fakulteto na prashko pomlad!

OPONENT: Ko zrushimo tirana, bo spet vse v redu.

OPONENT B: Si bo she prof. Mehte vzel kakshno shtudentko, da ga bo senat jemal bolj resno!

OPONENT C: Bo sredstev za vse dovolj, ko bo tajnik razreshen!

OPONENT D: A mislish, da je res, kar pravi dekan?

TAJNIKOVA ZHENA: Dragi, bova zhe nekako.

ADMINISTRATORKA: Joooj, dajte mi kaj za delat!

SENATORKA 1: A ni gajsten, tale nash dekanček?

SENATORKA 2: Ti zhe vesh, prastica!

PROFESOR: Iz izkushenj vemo, da je bil za demokracijo vedno skrit vsaj en avtokrat!

SENATORKA 1: Zhelim si resnichnega avtokrata, vsaj enkrat v zhivljenju!

SENATORKA 2: Bodi moj avtokrat! Bodi moj!

DEKAN: Bova pa drugache zaorala, tajnik, che nochete po moje. Bova zaorala, zaorala, zaorala ...

DOCENTKA: O, kako smo zaorali med shtudentskimi demonstracijami!

SHTUDENTKA X: She! She! She!!!

SHTUDENTKA VEDNO GLASNEJE VZDIHUJE.

DEKAN: Takole te bom, tajnik! She te bom! In she te bom! In she!

TAJNIK ZAKRICHUJE V SPANJU.

DRUGO JUTRO NA FAKULTETI.

KOLEGICA POTRKA NA VRATA TAJNIKOVE PISARNE.

KOLEGICA: Dobro jutro, gospod tajnik. Vas smem za trenutek zmotit?

TAJNIK: Izvolite.

KOLEGICA: Ne vem, kako naj vam to povem.

TAJNIK: Tako, kot je res. A mi morate napisat odpoved?

KOLEGICA: Ja. Ne vem, kaj naj naredim. Najraje bi shla na bolnishko.

TAJNIK: Naredite tako, kot vam je naročil.

KOLEGICA: Ampak a res ni druge poti? Telefonirala sem prijatelju, ki je odvetnik, in mu vse povedala. In veste, kaj je rekel? – Da je nash dekan psihopat.

TAJNIK: Hm. Saj je menda res. In kaj vam je svetoval prijatelj?

KOLEGICA: Da naj se ga pazim. Che senat nich ne stori, kaj bom reva jaz?

TAJNIK: Res je. Tu ni pomoči. Senat je povedal svoje. Če hočejo psihopata, naj ga pa imajo.

KOLEGICA: Saj vem, da bom za vami jaz na vrsti. Vsi se ga zdaj bojimo in se tresemo, kaj mu bo padlo na pamet.

TAJNIK: In vestno izpolnujete njegove ukaze. Samo kam bo chez nekaj chasa to pripeljalo fakulteto, se vprasham.

KOLEGICA: Mi ne boste zamerili? Ne morem se mu postaviti po robu, doma imam družino. She pomisliti si ne upam, da bi ostala brez sluzhbe. She devet let imam do upokojitve. Bom morala nekako zdrzhat.

TAJNIK: Pojdite raje v svojo pisarno, da vas ne bo nashel pri meni. To vam gotovo ne bi koristilo.

KOLEGICA: Ja, saj bi bilo res bolje, da grem. Zhal mi je, res mi je zhal, da se je takole konchalo. Moram iti. Vso srecho!

TAJNIK: Saj se she ni konchalo.

KOLEGICA ODIDE IZ PISARNE. TAJNIK TELEFONIRA.

TAJNIK: Halo, Primozh? Spet te rabim. ... Ja. ... A tiste kamere, ki ste nam jih prodali prejšnji mesec, mislish? Super delajo. Posnetki so prima. Samo zdaj bi jih bilo treba predvajati, pa nimamo dovolj dobrih projektorjev in platen. ... Ja ne, veliko sliko, kot v kinu, no, lahko je malo manjša, samo rabimo osem kompletov, za vsako nadstropje po dva ... ja, vem, da ni tako poceni ... boste poslali predrachun, seveda ... a bosh ti poskrbel she za dva predrachuna ... aha, super. Daj, potem pa zrihtaj she osem varnostnikov, da ne bo kdo kaj sharil po projektorjih. ... Ja, jutri, od 8-ih zjutraj do 4-ih popoldan ... ja, neprekinjeno. ... Ok. Se lahko zanesem nate! ... Ja, takoj, poshlji po kurirju, ne po faksu, a je prav? ... Meni osebno. ... Kdaj? ... Ja. Samo da ga ne bo izročil komu drugemu! ... V redu. Hvala. Zhivjo. ... Tudi ti.

TAKOJ, KO ODLOZHI SLUSHALKO, ZHE ZAZVONI TELEFON.

TAJNIK: Halo? ... Ja, seveda, gospod dekan. ... Takoj? Ne, chisto takoj pa zhal ne bo shlo ... No, boste zhe nashli chas ... Chez pol ure. ... Prepozno? Oh, bolje pozno, kot nikoli, kajne. ... No, se vidiva chez pol ure.

PREKINE ZVEZO IN ZHE SPET TELEFONIRA.

TAJNIK: Vesna? Zhivjo! ... Joj, res nisem utegnili, imel sem ful frko na fakulteti. ... Ja, seveda sem se spomnil. Vechkrat. ... Ja, prav, bova. ... Vesh da. ... No, ampak zdajle imam eno ful zanimivo zgodbo zate. A te zanima? ... A te? Ja, samo bi morala jutri zjutraj priletet z ekipo ... Ne, mi morash zaupati. ... Ne bom te ... Ne, a sem te zhe kdaj, saj vesh, da se lahko zanesesh name. ... Ja, seveda. ... A pridete? ... Super! Ob osmih. Ne bo ti zhal. ... Ja, pa greva jutri potem na vecherjo, ok? ... Obljubim! ... Chao! Se vidimo!

ODLOZHI SLUSHALKO, VZAME IZ MAPE LIST PAPIRJA IN ODHITI IZ PISARNE. MED POTJO NA HODNIKU SRECHA SENATORKO 1.

SENATORKA 1: O, gospod tajnik, dober dan, kako?

TAJNIK: Hvala, kar v redu. In vi?

SENATORKA 1: Ne prav preveč dobro, saj veste, po vcherajsnjih volitvah ...

TAJNIK: Kaj ni zmagal vash kandidat?

SENATORKA 1: Ne, saj veste, da sem bila jaz za spremembo ...

TAJNIK: A chisto zares?

SENATORKA 1: No, che sem iskrena, se mi profesor Mehte ni zdel preveč preprichljiv. Chudno, saj ga poznam zhe vech let, pa si prej nisem mislila, da je tako ... Kako naj rechem ... mehak.

TAJNIK: Saj niti do besede ni mogel priti.

SENATORKA 1: Ravno zato na koncu nisem glasovala zanj. Bom kar povedala. Upam, da niste zdaj jezni name. Che je res, kar se govori. Da ste zdaj zaradi takshnih, kot sem jaz, v tezhavah vi.

TAJNIK: Nich hudega ne bo, ne skrbite. Glasovali ste po svoji vesti in tako je prav. Na svidenje, se mi mudi.

STECHE PO STOPNICAH V KLET. PRIDE V SHTUDENTSKI BIFE. TRDA GLASBA.

SHTUDENTKA X: O, poglej, poglej, kaj pa ta tukaj?

SHTUDENT Y: Mater, tajniku se je zrolal in je prdriftov v nash bife. Ne shtekam.

TAJNIK: Ste mi pa senatorji! Nochete vech bifeja!

SHTUDENTKA X: Kaj nochemo!? Zakaj pa mislish, da sem se she zalizala z uno gnusobo v dekanatu? Saj vem, da si me zasachil.

TAJNIK: Ti se zaradi mene zalizhi s komer koli hochesh. Samo tale bife bo shel k vragu, ker je tvoj partner vcheraj podpisal tale papir.

SHTUDENTKA X: Nich mi ni jasno, kaj govorish. Kakshen papir?

TAJNIK: Pa si ga preberi. In si oglej dekanov podpis in shtempiljko.

SHTUDENTKA X: »... odlocham, da se z dnem 15. 4. 2013 ukine shtudentski bife. Prostori se od tega datuma naprej uporabljajo za potrebe profesorjev oddelka za ...«.

A je tip znoru! Kva mi dela! Idiot!

TAJNIK: Malo te je izkoristil.

SHTUDENT Y: Kva pa je blo?

SHTUDENTKA X: Tipa sem tuki not, v seb, prenashala! Trikrat! Tisto njegovo mehko, sluzasto, polzhasto ... Da mi zdaj nardi tole! Da bo ukinu nash bife! O, faki! Shit!

SHTUDENT Y: Ne mi recht, da si bla z unim cepcem? Zarad tele zakajene lukne tuki? A se ti je zbledl al kaj?

SHTUDENTKA X: Nehi me tolcht! Si znorul?

TAJNIK: Daj, pusti jo, no. Samo dobro je hotela. Pusti jo!

SHTUDENTKA X PADE V JOK, TAJNIK JO OBJAME IN TOLAZHI.

TAJNIK: Daj no, daj. Ne zdaj jokat. Ne bosh nich sprepenila. Tip te je zajebal. Ni kaj.

SHTUDENTKA X: Saj bi lahko vedla, da me bo ...

TAJNIK: E, pa nisi. Zdaj pa ne bo najbolj fino zate.

SHTUDENTKA X: Saj tud ni fino! O, kakshn sranje.

TAJNIK: Poslushaj me. Tale pa res ne more bit dekan. A je lahko?

SHTUDENTKA X: Ja, a si slep? Kdo pa je bil izvoljen?

TAJNIK: Te volitve ne veljajo. In tudi tale pildek ne velja, che ga jaz zadrzhim v predalu.

SHTUDENTKA X: A ta sklep, da nam vzame bife, bosh skenslou?

TAJNIK: Lahko ga skenslam, che mi naredish uslugo.

SHTUDENTKA X: Kaj pa hochesh, da nardim?

TAJNIK: Napishi izjavo, da te je spolno zlorabljal pred izpitom, za pozitivno oceno. In da je izsilil od tebe in shtudentskih senatorjev glasove na volitvah, zaradi bifeja!

SHTUDENTKA X: Te izjave pa ne napishem, tud che gre bife u tri krasne.

TAJNIK: Premisli she enkrat, da ti ne bo zhal, ko bo zvedel tvoj foter.

SHTUDENTKA X: Ma, saj bo itak zvedel!

TAJNIK: Ne bo, che mu ne bom jaz povedal.

SHTUDENTKA X: Bo zvedel od drugih!

TAJNIK: Drugi ne bodo vedeli, che jim ...

SHTUDENTKA X: ... ti ne bosh povedal. Kdo bo pa sploh zvedel za izjavo?

TAJNIK: Samo she dekan.

SHTUDENTKA X: On pa zhe itak ve.

MOLK.

TAJNIK: A bosh napisala izjavo?

SHTUDENTKA X: Pojma nimam, zakaj ti zaupam. Cheprov vem, da ste vsi isti.

TAJNIK: Napishi.

SHTUDENTKA X: Ne bosh nobenemu povedal? Je ne bosh razkazoval?

TAJNIK: Obljubim.

SHTUDENTKA X: Daj mi ta dekanov sklep, da ga raztrgam, che mislish resno.

TAJNIK: Na. Strgaj ga, che zhelish.

SHTUDENTKA X STRGA PAPIR IN ZACHNE PISATI IZJAVO. TRDA MUZIKA V SHTUDENTSKEM BIFEJU PREGLASI ZVOKE KULIJA PO PAPIRJU.

MEDTEM V DEKANOVI PISARNI NAZDRAVLJANJE S SHAMPANJCEM. DEKAN SE JE ZHE MALO OPIL.

DEKAN: Dobro smo jih! Vchasih se vprasham, s kom se je lazhje poigravat, s shtudenti ali profesorji. Kaj mislish o tem, kolega prodekan?

PRODEKAN: So vam nashi kolegi kar verjeli na besedo, to drzhi.

PROFESORICA: Saj jo boste drzhali, kajne?

DEKAN: Te lahko kar takoj primem zanjo, gospodichna profesorica.

PROFESORICA: Mislila sem na besedo, ki ste nam jo dali. Da dobimo nov kabinet.

DEKAN: Kaj ti bo nov kabinet, saj lahko opraviva kar v moji pisarni, hehe.

PRODEKAN SE VLJUDNO ODKASHLJUJE.

PROFESORICA: To bom raje kar preslilhala! Vas chisto razumem, da ste spili po zmagi na volitvah kozarchek prevech ... Cheprav sem malo presenechena nad vashim izrazhanjem.

DEKAN: Ti bosh zhe prav kmalu presenechena she nad mojim prijateljem, ki ga imam tule v hlachah, che ti je res kaj do tistega kabineta. Hoho!

PRODEKAN: Dekan se shali, draga kolegica, nika mu ne zamerite, saj ne misli resno.

PROFESORICA: Ja, shali se. No, saj razumem. Cheprav ... Ampak ...

DEKAN: A ti bi bil rad she naprej prodekan?

PRODEKAN: Sem mislil, da sva zhe dogovorjena.

DEKAN: Menda sva res. Zakaj se pa potem vmeshavash v moja intimna razmerja?

PRODEKAN: Nich ne vem, da bi se kaj vmeshaval, hotel sem samo kolegici ...

DEKAN: Vem, kaj si ji hotel!

PRODEKAN: To bo najbrzh nesporazum.

DEKAN: Ne! Ampak to bo ena tvojih perverznh svinjarij! Napadati kolegice! Nich hudega sluteche revice!

PRODEKAN: Se opravičujem, ampak ...

DEKAN: Naj ti bo, za zdaj. Opravičilo sprejeto! Kajne, kolegica?

PROFESORICA: Zhal mi je, ampak jaz moram oditi. Mislim, da je zadnji chas.

DEKAN: Nikamor ne bosh shla! Tale bo shel! Prodekan, a si she tukaj?!

PRODEKAN: A jaz? Saj res! Moram iti, se mi zhe mudi. She enkrat chestitke za zmago na volitvah!

DEKAN: Vesh, kam si jih lahko vtaknesh.

PRODEKAN ODIDE (Na svidenje, se vidimo jutri.).

DEKAN: Zdaj sva pa sama. A ne bi rajе sedla tjale na zofo?

PROFESORICA: Niti v sanjah! Jaz tudi grem. Na svidenje.

DEKAN: Hej! Kam pa?

PROFESORICA: Spustite me! Tega si ne dovolim! Roko stran! Kaj si drznete!

TEDAJ PA TAJNIK ODLOCHNO POTRKA IN VSTOPI, NE DA BI CHAKAL NA ODGOVOR.

TAJNIK: Hoteli ste govorit z mano.

DEKAN: Zdaj nimam chasa.

TAJNIK: Nich hudega. Saj imam jaz chas. Vidim, da se zabavate.

PROFESORICA: To ni nobena zabava. Meni je res nerodno! Chesa takega pa she ne!

DEKAN: No, ko ste pa zhe tukaj – tule je vasha odpoved in mi prosim podpishite, da ste jo prejeli.

TAJNIK: Smem pogledat? – Hvala. Vi si pa medtem oglejte kopijo izjave vashe priljubljene shtudentke o spolnem nadlegovanju. Izvolite.

DEKAN: Kaj pa je to? Je mogoče, da ste takšno lažno izjavo izsilili iz naše študentske senatorke? S čim ste ji pa zagrozili, da vam jo je napisala? Mislite, da bo temu skrupalalu kdo verjel? Kar takole, brez dokazov?

TAJNIK: Bom pač poskrbel še za dokaze.

PROFESORICA: Mogoče lahko še jaz napišem podobno izjavo, če bo potrebno!?

DEKAN: Molchi, komaj sem se te otresel, ko si prejle zachela kar plezat po meni!

PROFESORICA: Lazhnivec! Prevarant! Saj je bil prodekan pricha, kaj ste govorili!

DEKAN: A misliš, da bo prodekan kakšno zinil? Se prekleto motiš! – Vi pa podpishite odpoved in se poberite iz moje pisarne!

TAJNIK: Ne vem, zakaj bi podpisoval kar nekaj. Bi si mogoče raje skupaj ogledali kak video, ki ga je posnela tistale kamera?

DEKAN: Katera kamera?

TAJNIK: Tistale, tamle v zgornjem kotu, ki tako lepo posname vse, kar se zadnje chase dogaja v vaši pisarni.

DEKAN: Kaj??? To ni res! Kakšna predrznost! Za tole boste leteli! Kaj ste mi podtaknili!!! Hinavec! Prevarant! Vi – psihopat!

DEKAN S STOLOM RAZBIJE KAMERO.

DEKAN: Kje so posnetki? Zahtevam, da mi takoj izročite vse kasete!

TAJNIK: Saj nisem nor. Jih bom jutri raje predvajal na vseh hodnikih fakultete. Vabljeni so pa tudi mediji. Končno vas bo gledala po TV cela država. Saj je to vasha stara želja, a ni tako?

DEKAN: To ne more biti res. Prosim vas! Ne delajte mi tega! Povejte, kaj naj naredim!

TAJNIK: Mogoče bi se lahko kaj zmenila.

DEKAN: Povejte, kaj. Karkoli! Samo ne mi tega delat! Unichite posnetke!

TAJNIK: Kaj vem ... Mogoče bi podpisali tole izjavo. Gospa profesorica bi bila pa za pricho, saj bi bili, kajne?

PROFESORICA: Seveda bi bila. Tega si pa ne bi mogla nikoli misliti o njem! Podpishem, kar hočete!

DEKAN: Chakajte malo. Kakšno izjavo?

TAJNIK: Da nepreklicno odstopate kot dekan in ne morete prevzeti še enega mandata. Napisal sem, da iz zdravstvenih razlogov.

DEKAN: Tega pa ne bom podpisal. Nikoli.

TAJNIK: Kakor zhelite. Che jutri ob pol osmih zjutraj ne bo na moji mizi tegale papirja, in to opremljenega z vashim velichastnim podpisom, gre zadeva v medije. Prijetno razmishljanje vam zhelim. Che podpisnete, pa vam lahko zagotovim diskreten umik.

DEKAN: Kaj pa vasha odpoved? Je ne boste podpisali?

TAJNIK: Chlovek, vam se pa res mesha. Grem. Prijetno tuhtanje!

PROFESORICA: Gospod tajnik, jaz grem z vami.

ODIDETA. DEKAN GLOBOKO ZAVZDIHNE IN GRDO ZAKOLNE.

ZJUTRAJ SHTUDENTI VSI ZASPANI PRIHAJAJO NA PREDAVANJA.

SHTUDENT Y: A mamu dons filmski festival al kaj? Poglej ta platna. Me prov zanima, kva bojo rolal.

SHTUDENTKA X: Ne shtekam nich.

SHTUDENT JOZHE: A vesta, da je televizija je zhe ob osmih prshla neki snemat. Gor so shli v dekanat. Mogoche bojo predvajal te posnetke. Al pa kakshno kriminalko.

SHTUDENTKA X: Horor! Najbrzh bo un bebec dal izjavo o svojih novih nachrtih. Prasec!

SHTUDENT Y: Zdej pa zhe pospravljajo projektorje. Ej, a ne boste nich predvajal?

SHTUDENT JOZHE: Sploh ne shljivijo. Kar odhajajo. Ludnica! She prshli niso.

SHTUDENT Y: Pazi, tajnik gre. Pa prov sem ga nese.

TAJNIK: Dobro jutro, kako kaj?

SHTUDENTKA X: Mene skrbi, kva je s tistim pildkom, ki sem ga vcheri napisala. Nisem mogla spat zarad njega.

SHTUDENT Y: Kakshnim pildkom pa?

SHTUDENTKA X: Tih bod ti. Te nich ne briga.

TAJNIK: Evo, ti ga vracham. Ne rabim ga vech. Niti nimam vech chasa za to, ker moram organizirat nove volitve. ... Aja, a she ne veste? – Dekan je odstopil.

SHTUDENTKA X: Kva?

Prevajalnica

Ivan Goran Kovačič

BELI MOST

(Pesmi v verzih in prozi)

BELI MOST

Preskочil je reko,
V hrptu se je svil,
Bel ko chisto mleko
I velo od vil.

To so dva se vala
Slila vu jen tren;
Slika je ostala
Od njihove pen.

Srebrna se riba
K njemu pripelja,
Voda se zaziba:
On se v nje smehlja.

Kada riba projde,
On tiho zaspi –
Kochijica dojde,
Pa ga probudi;

Strese se od sreche
Da ne more jach;
Popevko okreche
Kochijin kotach:

Beli beli beli most
Ko slonova kost!

(1938)

MARTINOVA BRADA

Stari ocha Martin
Bil je veseljak,
Do sto let je zhivel
Vavek zdrav i jak.
Z brado se je gizdal,
Belo ko oblak.

Bash o stotem letu
Ochi je zaprl,
Na postelj se prozhil,
Z brado se prostrl
– Ko z belem pokrovom –
I tiho je vmrl.

Potlje sake nochi,
Dok misec sveti,
Na grobu je svetlo
Pod kem Martin spi:
Velido da brada
To mu se beli.

(1938)

RODNI KRAJ

Okolo sela breg do brega
Visoke hrptov, chvrste, jake;
I divlje zveri sakojake
Se javljajo iz grla sega.

Tu shume rastó za seljake,
Im hisho dajó, pljug, postèljo,
Kantredo, ormar i zibèljo –
I trdo trugo za grobne mrake.

V dolu lezhi, ko na stolu,
Hiljade zlate lebov kruha,
Hiljade bele metrov ruha,
Hrane konju, gazde, volu.

Po prisoje so grozdi zlati,
Rumeni, plavi, zhoti – slatki:
I dani gredó, dugi, kratki –
Ko pogrebi i kudi svati!

(1938)

SAMEMU SEBI

Mar naj se samo nagibash
nad nebeshki akvarij,
da bi z nevidnim trnkom
ujel ribico zlato?
Mar naj samo gledash sadovnjake
in s slepili varash chutila:
poslushajoch zelene vodomete
sadnih dreves in drhtech ob mrzlem shumu
slapa vrbe zhalujke?
Mar naj rechesh: Naj teche chas,
zaprl sem ochi, in slishim
samo tisto, kar prichara sen,
vidim samo okrogle griche,
kjer se zmeraj jagenjchki pasejo;
nasmeh prichakuje topli objem otozhnosti,
zhalost pa se bleshchi s svetlimi solzami;
ker vem: srecha je kakor srce,
ne moresh je razcepiti na dvoje.

Ampak che otrpnesh in zajoresh
zaradi tuje nesreche, mar ni tudi tvoja?
Che pobesnish in zakrichish
zaradi tujega ponizhanja, mar ni tudi tvoje?
Che zavpijesh zaradi tuje nemochi
ohladi si jezo, mar ni mashchevanje tvoje?
Che je tujemu otroku zaklana mati
in obeshen oche, mar ne bosh v obup poniknil?
Mar ne bosh kriknil?
Ali lahko zapresh ochi, kadar teche chas
kot krvava reka?

Che vchasih vendar prevarash chutila,
sanjaj le mashchevalni mech,
ki sije kot sonce!

(prva objava 1947)

SHKRJANCHEVA ZHALOSTINKA

Vashki zvon zvoní Zdravamarijo! Tihi trepet zvona se oglasha v gozdichu. Nedaleh v grmu ga spremlja otozhna večerna pesem shkrjanca. Umolknil je pobožni zvok zvona, shkrjanec pa poje in poje zhalostno, neutolazhljivo, bolešno! Temna je noč. Vse je mrtvo, otrplo, le nekaj zaprhuta poleg mene in izgine v temni noči. Ni vech nisem slíshal shkrjanchevega petja ...

Radoveden grem zjutraj v gozd. Razgrnem mladike grma, iz katerega odleti prav tisti zhalostni shkrjanec. Zakorachim blízhe, pogledam na tla ... Zastal mi je dih. Na tleh je lezhalo gnezdo, naokrog pa majhni poklani ptichki. Zdaj sem razumel zhalostno pesem shkrjanca ...

(Omladina, nov. 1929, let. XIII, sht. 3; srednjesholski list, Zagreb)

TISHINA

Velikansko gnezdo sestavljajo planine in globok dol. V njem lezhi tishina kot mrtvo morje, ki vanj se potone z otrplimi udi in s težkimi vekami. Strah in ugodje kot pred globinami umiranja.

Prek dola, pochasi, plavajoch s krili neslišno od kraja do kraja, preleti velika ptica. Kot sen.

Zdi se mi: s prestreljenim srcem lezhim v dolinah Dagestana.

(iz rokopisov)

NEVIHTNA NOČ

Ponochi je nastala nevihta, ki kot da je iz mene preshla v naravo in z besnenjem lajšala moje nemire.

Zjutraj sem stopil pod nash hrast. Stal sem kot vkopan: strela je udarila v kroshnjo in razcepila drevo, ko ga je vzhgala.

Pochutil sem se lahko in vedro. Vzel sem z gromom odcepljeno trsko in odnesel sem jo domov kot kos sebe samega, pozabljenega, daljnega, unichenega ...

(iz rokopisov)

OPOMBA O AVTORJU

Ivan Goran Kovachich (1913, Lukovdol, Gorski kotar – 1943, Vrbnica, BiH), hrvashki pesnik, novelist, kritik, esejist, enigmatik (Goran je nadimek/avtonim, 1935). Rojen v vasi na hrvashki strani Kolpe, oče Ivan (1983-1923; katolik, trgovec, ranjen v prsi med 1. sv. v. na fronti ob Piavi, umrl za tbc), mati Rozalija-Ruzha (t. Klein v Cluju v Transilvaniji, madzharska Judinja). Goran konchal osnovno sholo v Lukovdolu, po očetovi smrti v revshchini na realki v Karlovcu in Zagrebu, po maturi shtudij slavistike, poklicni chasnikar, sprva simpatizer jugoslovanstva, nato Radicheve »kmechke« opozicije, prek Krlezhe vse bolj levichar, NDH ga imenuje za upravnika poshte v Fochi, konec 1942 z Nazorjem odshel v partizane (dalmatinska in chrnogorska brigada), bolnega na pljuchih ujeli in ubili chetniki v vasi Vrbnica pri Fochi na meji BiH-CHG, grob neznan (kot napovedal v pesmi *Moj grob*, 1937); chetnishki kapetan chrnogorskega porekla, ki ga je (menda) ustrelil, 30 let po vojni ubit kot viden emigrant v Bruslju.

Objavljal od 1929; leta 1932 je kot soavtor z dvema kolegoma izdal zbirko pesmi *Lirika 1932* (istega leta je Kocho Racin, mak. pesnik s podobno usodo, ubit kot partizan 1943, v trojnem soavtorstvu v Skopju objavil zbirko z naslovom *1932*). Leta 1936 izide Goranova zbirka novel *Dnevi jeze* (Dani gnjeva); vse poznejshe knjizhne izdaje njegovih del so posmrtno. V desetletju pred vojno je uspešno nastopal v vseh literarnih zvrsteh (z izjemo dramatike), vendar nikjer ni presegel svojevrstnega »briljantnega povprechja«, znotraj katerega je v okviru ideostilskega tradicionalizma (neoromantichno-realistichni, delno ekspresionistichni levokritichni socialni angazhma) sicer ustvaril nekaj antologijskih primerov lirike in novelistike. V liriki je »dvojezichen« (kot Krlezha): pesmi v kajkavskem narechju rodnega kraja so vedrejshe, deloma »idilichne« (unikatni *Beli most*), a tudi v njih zazvenijo temnejshi, grozechi toni (nachrtoval zbirko s kontrastnim naslovom *Ognji i rozhe*), pesmi v knjizhni shtokavshchini so tezhje, s tragicšno-upornishkimi vizijami in slutnjami (*Moj grob*, *Mrachno doba*, *Leshevi putuju*). Kvaliteta novelistike, v kateri je slikovito predstavil Gorski kotar z njegovo lepoto, divjino (boji kmetov z volkovi) in socialnimi problemi (npr. prefinjeno humorna simbolika dveh kontrastnih, napol izobchenih vashkih posebnzhev, rahlochutnega »tepchka« Shafrana, govorechega v pomanjshevalnicah, in krpansko silashkega drvarja Brdarja, govorechega v povechevalnicah, v »mrachno-svetli« zgodbi *Mrak na svetlih stezali*), je poleg dveh nekonchanih romanov dopushchala dvom glede Goranovega avtorskega »jedra«: je bolj pesnik ali pisatelj (ali morda kritik-esejist: njegovi tovrstni spisi so dokaj populistichni, polni okornega citiranja obravnavanih avtorjev, a tudi izjemno lucidnih ugotovitev). Dvoma je bilo konec, ko je po vojni zaslovela njegova leta 1943 napisana lirsko-epska pesnitev *Jama*. Emil Shtampar je v spremni besedi k slovenskemu prevodu (*Jama* in drugi spisi, 1966) opozoril na dolocheno zvezo med Goranovo *Jamo* in sto let starejšim Mazhuranichevim epom *Smrt Smail-age Chbenjicha* (prva ideja 1843, prvi izid 1846). Med obema avtorjema je sploh vech vzporednic: isto osebno ime (»tretji epik Ivan« Gundulich z epom *Osman* iz 17. stol.), podobnost imena rojstnega kraja na neshtokavskem obrobju (kajkavski Lukovdol – chakavski Vinodol), po dolgoletnem skromnejšem »pripravljalnem« delu z virtuoznim obvladovanjem shtokavshchine (Goranovi nadvse spretni prevodi poezije iz angleshchine, slovenshchine in drugih jezikov; tudi »partizanske popevke« v chast kompartije, Lenina, Stalina itd.) v priblizhno istem letu starosti (ok. 30 let) »nenaden izbruh« v obliki krajshega, monumentalno intenzivnega epa (epilija) kot

epohalnega literarnega unikuma, kateremu je sledil molk. »Gorjanec«, ki se je napatil na goro poezije, je spoznal, da domovina ni le (Mazhuraničeva) mitska »Chrna gora«, temveč je tudi chrna mora ali chrna luknja, klavska jama, iz katere se je kljub balkanski jezikovni aporiji dvignil njegov suvereno v shtokavshchini oblikovani testamentarni bivanjski krik, ki sklepa tematski krog (univerzalna groza pokola) s prozno pesmijo *Shkrjancheva zhalostinka*, prvim objavljenim besedilom (1929; iz leta 1930 pa je chrtica *Zhidovska bizba* o votlini blizu Lukovdola, kamor so se pred Turki skrivali premozhni Judi). V luchi esencialnega vprashanja »samemu sebi« o odgovornosti literata pred strahotami realnosti se Goranova onto-poetichna situiranost v geohistorichnem kontekstu razpenja kot bleshchechi »beli most« v »mrachni dobi« med dvema vojnama od mejne Kolpe do mejne Drine ...

Tukajshnja predstavitev: tri pesmi v metricno-rimanih verzih (v izvirnem gor/j/anskem narechju), »prehodna« prostopoverzna pesem in tri pesmi v prozi; prevodi le iz knjizhne (ijekavske) shtokavshchine, saj je t. i. kajkavshchina v marsichem blizhja slovenshchini.

Izbor, prevod in opomba Ivo Antich

Heiner Müller

NESRECHNI ANGEL

(Pesem v prozi, pesem v verzih)

NESRECHNI ANGEL (1)

Za njim naplavi preteklost, nasuje mu prod na krila in ramena s hrupom kot iz pokopanih bobnov, medtem ko se pred njim nalaga njegova prihodnost, mu stisne oči, zrkli izskochita kot kakšna zvezda, besedo mu obrne v zvenech zatik, dushech ga s svojim dihom. Nekaj chasa je she videti njegovo mahanje s krili, slishati v hrupu kamnite udarce mimo njega zadaj padajoche kot chedalje bolj glasno in togotno nekoristno gibanje, posamichno, che je pochasnejše. Potem se nad njim sklene trenutek: na hitro zasipajochem se stojishchu se nesrechni angel umiri, chakajoch na zgodovino v okamenelosti od pogleda letechega diha. Do ponovnega hrupa mochnih zamahov kril se v valovih shiri skoz kamen in naznanja svoj polet.

NESRECHNI ANGEL (2)

Med mestom in mestom
 Po zidu brezna
 Veter na ramenih tuja
 Roka na samotnem mesu
 Angel ki ga she slishim
 Ampak on nima vech drugega obraza kot
 tvojega ki ga vech ne poznam

Heiner Müller (1929, Eppendorf na Sashkem – 1995, Berlin), nemshki dramatik, po mnenju kritike najpomembnejshi po Brechtu; tudi pisatelj, pesnik, esejist, vodja gledalishcha, znan kot »simbol razdvojene Nemchije«. Njegov oche je bil levicharski nasprotnik nacistichnega rezhima, po nastanku NDR pa nasprotnik stalinizma, zato je emigriral v ZRN, sin pa je ostal in zhivel kot »asocialen nomad« ter se tezhko uveljavljal kot avtor, ves chas v problematichnem razmerju samostojnega misleca do represivnega rezhima. Po zdruzhitvi Nemchije je bil zasut s slavo, a je ostal kritichno distanciran do sodobnega sveta, ki ga je jedko reflektiral zlasti v svojih zgoshchenih dramskih tekstih (vchasih minidrame) v luchi zgodovinsko-literarnih parafraz (Hamlet-stroj; Machbeth). Avtobiografija: *Vojna brez bitke – Zbivljenje v dveh diktaturah* (1992). Objavil je tudi knjigo pesmi. Tukaj je (minimalistichno) predstavljen s pesmima, ki v dveh »zhanrskih oblikah« (prozna – verzna) metaforichno tematizirata isti fenomen »ekscesnega individuuma«.

Izbor, prevod in opomba Ivo Antich

KRONIKA IZ GROBA

LAZAR

Glej, od mrtvih sem te obudil.
Kako zgubljeno strmish, Lazar,
kako po grobu dishish!
V okeh ohranjash she vedno
belino nagrobnih kamnov,
tvoj obraz je kot maska,
zazrta v prazno. Krpe,
v katere so te povili,
posmehljiv spomin na otroshtvo,
zhal, brez iger, brez upanja.
Sem te mar zmotil,
mili Pierrot, moj brat?
Chemel si pritajeno v grobu,
končno na varnem
pred chloveshkimi nezgodami.
Odpusti mi, da sem te
obsodil na ponovno zhivljenje,
na ponovni s solzami zaliti pokop.

KRONIKA IZ GROBA

Iz te poslushalne tochke
slishim, kako trava raste,
kako se poljsko cvetje razpira,
kako minljivo zhivljenje
vablivo kliche in shelesti.

Bolijo me sklepi kosti,
v temi mi besede prazno
zvenijo, kot nemi
odmevi se zdijo spomini.
V zemlji, ki me pokriva, so
poletne plohe odprle vrzel.
Ne chutim sovrashtva in niti
ljubezni, tu spodaj vechnost
le po trohnobi dehti.

TI SI

Che izpraznim morje
do zadnjega vala,
ta neskončna praznina
si Ti.

Che izpraznim nebo
z vsemi zvezdami,
spricho ugasle svetlobe sveta
ta temna praznina
si Ti.

Che svoj razum izpraznim
vseh misli,
zvena vsake besede,
ta neizrekljiva praznina
si Ti.

PRAVICA

V tem času
nas nih bolj ne prepricha
od zmagovite krivice.
Posvečena je v svetishchih, napisana
v zakonikih, kot doma na sodishchih,
upravlja nasho miselnost,
pomirja nas z videzom tega,
kar je bilo od nekdej,
kar je splošno znano
in vzbuja sposhstovanje.
Je pa nasprotje
pravice, ki se bori,
vpije in kriči na strehah
ter spravlja ob zhivce tiste,
ki jo slishijo
in prelivajo svojo kri
ter med ljudmi kazhejo
svoj unicheni in objokani obraz.

OBCHINSKI VRTOVI

V obchinskih vrtovih
ukazujejo psi
z njihovimi lastniki na vrvi.
Ne manjkajo kajpak klosharji,
ki spijo na klopcah
in sanjajo daljne dezhele.
Njihove sanje se gubijo
sredi zelenja, drekcev
in lajezha psov.

CHLOVEK

Klechi
pod arkadami
z iztegnjeno roko,
podoba, ki se nam vsiljuje
o bedni vdaji.

Gledati stran,
se ga izogniti,
hliniti, da ni nich,
nismo mi v tistem
lazhnivem zrcalu,
v tistih zmedenih očeh,
v tistem zapushchenem starcu,
ki chisto nich ne shteje.

OCHE NASH

»O Bog, ne bodi tiho,
ne molchi in ne miruj, o Bog.«
(*Psalmi, 83*)

Oche nash in pobitih iz Ruande,
otrok iz Bagdada in Gaze, ljudstev,
ki blodijo po svetu
brez domovine in upanja,
Oche, ki si v nebesih, in na zemlji
se vse to dogaja,
bodi posveчено tvoje ime,
a ne tistih,
ki so vedno to pochenjali, pobožnih
zatiralcev ljudstev, z goljufijo

obogatelih shpekulantov, in niti tistih,
ki njih in tebe blagoslavljaajo, Oche, in te
posvechujejo le z besedami. Pridi k nam
tvoje kraljestvo in naj zavlada mir, naj
se vrne plashna golobica
k skrinji zaveze.

Daj nam

danes nash vsakdanji kruh. Ti, ki
hranish ptice na nebu, ne pozabi
na blede mnozhice tvojih otrok,
ki bezhijo pred zhejo in lakoto.

In odpusti nam

nashe dolge, a chisto vsega
tu spodaj ne bo mogoche odpustiti.

Oche,

nasha skushnjava je, da bi se odreshili
samih sebe, se znebili Zla.

PREDNOSTI

Ko sem se rodil jaz,
si bila ti shele zametek
v bozhjem umu.

Chuvaj se, lepo te prosim.

Moja dolzhnost je, da grem pred
tabo na oni svet, da ti v temi,
spotikaje se, utrem pot.

Smehljaje mi odvrnesh,
da onostranstvo ne obstaja
in da ne sprejmesh moje
sumljive radodarnosti.

Vztrajam: to je vendar naravni
zakon, ti si na vrsti, moja draga,
da bosh vzdihovala po meni in dolgo
obzhalovala mojo »prerano« smrt.

PALCHEK

Da bi spet nashel Ochetov dom,
sem svojo pot posul z besedami,
ampak veter jih je
odnesel in she vedno ishchem
stezo, ki pelje do bozhjega praga.

CHRICHEK

Po poljih se sprehajam, chrichek
na kamnu me premeri in zaustavi:
»Se potepamo, kaj?« mi reče in se mi
domache prikupno nasmehne. »Kaj pa ti
pochenjash?« mu odvrnem enako prijazno.
»Na skrivaj zlagam pesmi. Pôjem jih,
kot vem in znam, nihche me jih namrech ni
nauchil, naj ti eno zapojem?« Nagonsko
se umaknem, nato pa pomislim,
kako si pesniki zheliyo, da jih kdo
poslusha (in kako trpijo zavaljo nabito
polnih shportnih igrishch, na njihovih
vecherih pa le peshchica bralcev!).
»Rade volje,« odgovorim
in on opogumljen vstane
na svojih chvrstih nozhicah in se postavi,
mislim, da iz sramezhljivosti, za shopom trave.
V usodo vdan, vendar sposhtljivo
poslusham zhalostno chirikanje soneta.
Ni mogoche objeti chrichka,
drugache bi ga prav gotovo.
Obljubil sem mu eno od svojih zbirk
(ki sem jo nashel v nekem remainderju,
she nedotaknjeno.)

LASTOVKA

Prishla je zima.
»Bézhi pred mrazom!« je listich
zashepetal lastovki drhte.
»Zima mora stran,«
mu je trmasto odvrnila. In medtem,
ko je zapoznela lastovka to trdila,
je skoraj otrdela od mraza.
Opazil jo je dobri Bog, in ves ganjen,
kot je samo v pravljicah: »Chimprej odpotuj!«
je padel njegov ukaz. Komaj slishno
je dahnila: »Ne jaz, prosim te, zapôdi zimo!«
Bog se je tedaj popraskal
po glavi, da so zvezde vztrepetale.

»Ta je pa lepa; bom vprashal Tomazha,
 ker je dognal, da zhivim in obstajam,
 bo pach reshil tudi to vprashanje.«
 Zagledal je pesnika, ki je mimo hitel:
 »Zhe spet kakshna pesnishka potegavshchina!«
 Izrekel je in zhe snoval mashchevanje.
 Zaprhutala so krila, iz ljubezni do umetnosti
 je uporna lastovka konchno le odfrlela.

SRCE

Daj mi
 kljuch svojega srca,
 da stopim vanj,
 ne da bi vdiral,
 in vsaj za hip si ogledam
 skrite zaklade in
 skrivnosti tvojih ekstaz.

V njem bom
 pustil listek
 le s svojim imenom;
 dodal mu bom
 nedolzhno risbico
 s sulico predrtega srca.

O pesniku

Italijanski pesnik **Guido Zavanone** se je rodil leta 1927 v mestu Asti, po poklicu je bil chastni republshki pravdnik pri Kasacijskem sodishchu v Genovi, kjer zhivi in dela.

Izdal je vech pesnishkih zbirk, med njimi: *La terra spenta* (Ugasla zemlja), 1962; *Arteria* (Arterija), 1983 – prejela nagradi »Val di Comino« in »Elimo«; *La vita affievolita* (Pojemajoche zhivljenje), 1986 – nagrada »Libero de Libero«; *Il viaggio* (Potovanje), 1991 – nagrada »Città di Cariati«; *Qualcosa* (Nekaj), 1994 – nagrada »Massarosa«; *Se restaurare la casa degli avi* (Naj obnovimo hisho prednikov), 1994; *L'albero della conoscenza* (Drevo spoznanja), 2004; *Il viaggio stellare* (Zvezdnato potovanje), 2009; *Tempo nuovo* (Novi chas), 2013 – nagrada »Cesare Pavese«.

Objavlja v shtevilnih literarnih revijah v Italiji in po svetu, pri nas v *Reviji SRP*, v *Primorskih srechanjih*, v reviji 2000 in v istrski *Fontani*. Je urednik revije *Satura*, sourednik revije *Nuovo Contrappunto* in za ligurskega zalozhnika De Ferrarija ureja poeziji namenjeno knjizhno zbirko *Chiaro-Scuro*.

Prevedene pesmi so iz njegove zadnje zbirke *Novi chas*, ki je izshla v Genovi pri zalozhbi De Ferrari.

Prevod in zapis o avtorju Jolka Milich

Voltaire

O SVOBODI

O SVOBODI

“(…) od vsega, kar je bilo v Franciji napisanega o svobodi, se mi je zdel naslednji kratek dialog najbolj nazoren ...”

A – Tamle je topnishka baterija, ki nam strelja na ushesa; ali se lahko svobodno odlochite, da jo slishite, oziroma da je ne slishite?

B – Nedvomno, ne morem si kaj, da bi je ne slishal.

A – Ali zhelite, da bi vam tale top odnesel glavo in she glavi vashe zhene ter hchere, ki bi se sprehajali z vami?

B – Kaj mi vendar predlagate! Dokler sem pri pameti, si take stvari pach ne morem zheleti; to je nemogoche.

A – Dobro; nesporno je, da slishite ta top, in nesporno nochete, da bi vi in vasha družhina umrli zaradi topovskega strela na promenadi; ni pa v vashi mochi, da topa ne bi slishali, niti ni v vashi mochi, da bi zdajle hoteli ostati tu.

B – To je jasno.

A – In tako ste naredili kakih trideset korakov, da bi bili v zavetju pred topom; v vashi mochi je torej bilo, da ste storili z menoj teh nekaj korakov?

B – Tudi to je povsem jasno.

A – Che pa bi bili hromi, se ne bi bili mogli izogniti topovom, bili bi izpostavljeni topovskim strelom in ne bi bilo v vashi mochi zdajle biti tu, kjer ste; nujno bi bilo, da bi slishali in prestregli topovski strel; in nesporno bi bili mrtvi, kajne?

B – Nich ni bolj resnichnega.

A – V chem je torej vasha svoboda, che ne v mochi, ki jo je vash jaz uporabil za to, da stori tisto, kar je vasha volja zahtevala pod nujno?

B – V zadrego me spravljate; svoboda ni torej nich drugega kot moch, da delam tisto, kar hochem.

A – Premislite malo o tem in ugotovite, ali lahko svobodo razumemo kako drugache.

B – Potemtakem je moj lovski pes svoboden v enaki meri kot jaz; nesporno je, da se hoče spustiti v tek, kadar zagleda zajca in ima moč, da – če ga ne bolijo tace – to stori. Nich vishjega torej nisem kot moj pes; spravljate me na raven zhivali.

A – Kako borni so sofizmi ubogih sofistov, ki so vas pouchevali. Tu ste, vsi pretreseni, ker ste toliko svobodni kot vash pes! Kaj ne jeste, ne spite in se ne razmnozhuje tako kot on, na podoben nachin? Bi si zheleli vonjati drugache kot z nosom? Chemu bi zheleli imeti drugachno svobodo kot vash pes?

B – Toda saj imam dusho, ki veliko premishljuje, moj pes pa tega sploh ne pochne. Ima v glavnem le zelo preproste predstave, jaz pa imam na tisoche metafizicznych idej.

A – No ja, vi ste tisochkokrat bolj svobodni kot on; to pomeni, da imate tisochkokrat vech mentalne mochi kot on: niste pa nich drugache svobodni, kot je svoboden on.

B – Kaj! Mar nimam svobode hoteti tisto, kar hochem?

A – Kaj menite s tem?

B – Menim to, kar menijo vsi. Kaj ne rechemo vedno: chlovek ima svobodno voljo?

A – Pregovori ne razlozhijo nichesar. Pojasnite bolje, kaj mislite s tem.

B – Menim, da imam svobodo hoteti, kot mi bo vshech.

A – Dovolite mi, a to vendar nima prav nobenega smisla; kaj ne vidite, da je smeshno, che rechemo: hochem hoteti? Vi nekaj hochete – neizbezhno – zato, ker je hotenje posledica pojmov, ki so se pojavili v vashih mislih. Ali se hochete porochiti, da ali ne?

B – In che bi vam rekel, da nochem ne enega ne drugega?

A – Potem bi odgovorili tako kot tisti, ki je rekel: “Eni verjamejo, da je kardinal Mazarin mrtev, drugi verjamejo, da zhivi, jaz pa ne verjamem ne enega ne drugega.”

B – No, prav, hochem se porochiti.

A – Ah, temu se reche odgovor! Zakaj se hochete porochiti?

B – Zato, ker sem zaljubljen v neko mlado dekle, lepo, nezžno, dobro vzgojeno, precej bogato, ki zelo lepo poje, katere starshi so zelo poshteni ljudje, ki mi, kot si domishljam, ljubezen vracha in sem zelo dobrodoshel pri njeni družhini.

A – Tu je razlog! Vidite, da ne morete nechesa hoteti brez razloga. Izjavljam, da se svobodno lahko porochite; to pomeni, da je v vashi mochi, da podpisete porochno pogodbo, napravite svatbo in spite s svojo zhenou.

B – Kako! Da ne morem hoteti brez razloga? Kaj pa je potem s tistim pregovorom, ki pravi: Sit pro ratione voluntas; moja volja je moj razlog, hočem zato, ker hočem?

A – Dragi prijatelj, to je absurdno; v vas bi bil tedaj uchinek brez vzroka.

B – Kaj? Najsi stavim na sodo shtevilko ali ne, imam torej razlog, da raje kot liho izberem sodo shtevilko?

A – Da, brez dvoma.

B – In kateri je ta razlog, lepo prosim?

A – Gre za to, da se je misel na sodo shtevilko v vaši glavi pojavila prej kot njej nasprotna misel. Smeshno bi bilo, če bi obstajali primeri, ko bi nekaj hoteli zato, ker bi zanje obstajal vzrok, in primeri, ko bi nekaj hoteli brez vzroka. Ko se hočete porochiti, očitno za to občutite prevladujoč razlog; ne chutite pa ga, kadar stavite na sodo shtevilko ali nanjo ne stavite, pa vendar bi.

B – Toda, she enkrat, torej nisem svoboden?

A – Vasha volja ni svobodna, toda vasha dejanja so. Svobodni ste v dejanjih, kadar je v vaši mochi, da jih storite.

B – Toda vse te knjige o pravici do svobodne izbire, ki sem jih prebral ...

A – Kaj hočete rechi s svobodo izbire?

B – Hočem rechi, da lahko pljuvam na desno ali levo, da lahko spim na desni ali levi strani, da se lahko sprehodim po promenadi petkrat ali šestkrat.

A – Potem pa bi imeli res hecno svobodo! Bog bi vam naklonil res lepo darilo! Res bi se imeli s chim ponashati! Chemu bi vam sluzhila volja, ki bi se izvrshovala edinole ob tako nepomembnih prilozhnostih? Dejstvo je, da je smeshno podrediti svojo voljo – hotenju pljuvanja na desno. Ne samo, da je taka volja absurdna, nesporno je tudi, da vam dejanja, ki jih imenujete postranska, dolochajo shtevilne drobne okolishchine. V njih niste nich bolj svobodni kot v katerih koli drugih. A naj ponovim, svobodni ste vedno in povsod, brzih ko pochnete tisto, kar hočete pocheti.

B – Slutim, da imate prav. Bom premishljeval o tem.

SVOBODA MISLI

Okoli leta 1707, v času, ko so Anglezhi zmagali v bitki pri Saragosi, zashchitili Portugalsko in za nekaj chasa dali Shpaniji kralja, je general milord Boldmind (“Drznegaduha”), ki je bil v tej bitki ranjen, okreval v toplicah Barège. Tam se je srechal z grofom Médrosom (“Bojazljivcem”), ki se je po padcu s konja za vojashko tovarno kolono, šest kilometrov stran od bojishcha, prav tako zdravil s slatino. Bil je zaupnik Inkvizicije; milord Boldmind jo je poznal le kot temo pogovorov: nekega dne je, potem ko sta popila svojo slatino, imel z njim tale pogovor:

Boldmind – Vi ste torej v sluzhbi dominikancev. To je pa grd poklic.

Médroso – Res je; toda ljubshe mi je bilo postati njihov sluga kot njihova zhrtev in raje imam nesrecho svojega blizhnjega, ki ga sezhgem na grmadi, kot da bi bil sam spechen.

Boldmind – Kakshna gozljiva alternativa! Stokrat srečnejši ste bili pod jarmom Mavrov, ki so vas pustili svobodno trohneti v vseh vashih vrazhah in si, kljub temu, da so bili taki zmagovalci, niso prisvojili nezashlishane pravice vkovati vasho dusho v zhelezje.

Médroso – Kaj hochemo! Ni nam dovoljeno ne pisati ne govoriti niti misliti ne. Che govorimo, lahko nashe besede izmalichijo, celo she bolj po svoje lahko razlozhijo nasho pisano besedo. In navsezadnje, ker nas ne morejo obsoditi na sezhig na grmadi zaradi nashih skrivnih misli, nam grozijo z vechnim ognjem, ki ga bo nad nas poslal sam Bog, che ne bomo mislili tako kot dominikanci. Preprichali so oblast, chesh, che bi imeli zdravo pamet, bi bila vsa dezhela v ognju, narod pa bi postal najbolj nesrechen na vsej zemlji.

Boldmind – Ali se vam zdi, da bi morali biti mi, Anglezhi, ki polnimo morja z ladjami in ki pridemo ter namesto vas zmagujemo v bitkah na tem skrajnem koncu Evrope, zelo nesrechni? Ali nemara vidite, da so Nizozemci, ki so se nezakonito polastili skoraj vseh vashih odkritij v Indiji in imajo danes polozhaj vashih zashchitnikov, od boga prekleti, ker so dali tisku vso svobodo in ker trgujejo s chloveshko pametjo? Je bil rimski imperij morda manj mochan, ker je Cicero pisal svobodno?

Médroso – Kdo je ta Cicero? She nikoli mi ga ni nihche omenil; tu ne gre za Cicera, gre za nashega svetega ocheta papezha in svetega Antona Padovanskega in vedno sem slisal govoriti, da je katolishka vera izgubljena, che bi zacheli razmishljati.

Boldmind – Vam pach ni treba tega verjeti; kajti prepričani ste, da je vasha religija bozhanska in da je “vrata podzemlja ne bodo premagala” (Matej xvi,18). Che to drzhi, je ne bo nikoli nich porushilo.

Médroso – To ne, lahko pa bi se zelo oshibila, pomislite samo, kako zaradi takega razmishljanja, v strasni nesrechi, da niso vech papezheve podanice, jechijo Shvedska, Danska, ves vash otok in polovica Nemchije, govori se celo, da bi ljudje, ki bi she naprej sledili njihovim napachnim idejam, postali preprosti chastilci boga in vrlin; le kaj bi postal Sveti sedezh, che bi vrata pekla kdaj segla tako dalech!

Boldmind – Kaj ni tako, da sploh ne bi bilo krshchanstva, che prvi kristjani ne bi imeli svobode mishljenja?

Médroso – Kaj hochete rechi? Sploh vas ne razumem.

Boldmind – Verjamem, da ne. Hochem rechi, che bi Tiberij in prvi cesarji imeli dominikance, ki prvim kristjanom ne bi dovolili uporabljati peresa in chrnila, in che bi v starem Rimu zhe dolgo prej ne bila dovoljena svoboda mishljenja, potem kristjanom ne bi bilo mogoche osnovati njihovih dogem; che se je torej krshchanstvo oblikovalo le po zaslugi svobodne misli, kako nasprotujoche in kako krivichno bi bilo, che bi zdaj hotelo iznichiti to svobodo, na podlagi katere je osnovano?

Ali ne pregledate natanchno ponudbe kakshnega pomembnega posla, preden se odlochite zanj? In kaj je bolj pomembnega na svetu od nashe sreche ali vechnega gorja? Sto religij na svetu je in vse vas poshiljajo v pekел, che verjamete svojim dogmam, ki jih imajo one za absurdne in brezbozhne; preglejte torej te dogme.

Médroso – Kako naj jih pregledujem? Jaz nisem dominikanec.

Boldmind – Chlovek ste in to zadostuje.

Médroso – Oh! Vi ste dosti bolj chlovek kot jaz!

Boldmind – Samo od vas je odvisno, ali se nauchite misliti; s to sposobnostjo ste se rodili. Ste kot ptich v kletki Inkvizicije, pristrigli so vam peruti, toda lahko vam spet zrasejo. Kdor ne zna geometrije, se je lahko nauchi; vsakdo se lahko izobrazí. Sramotno je izrochiti svojo dusho v roke tistih, ki jim ne bi zaupali svojega denarja: upajte si misliti samostojno!

Médroso – Pravijo, da bi zavládala chudna zmeshnjava, che bi vsi mislili s s svojo glavo.

Boldmind – Nasprotno, kadar gledamo predstavo, vsakdo o njej svobodno pove svoje mnenje, pa to nich ne skali miru; che pa bi hotel kak nesramen zagovornik kakshnega slabega pesnika prisiliti vse ljudi dobrega okusa, da bi ploskali nechemu, kar jim ni vshech, bi se zaslíshali zhvizhgi in z obeh straneh bi zachel leteti v glave

krompir, kot se je to nekoch zgodilo v Londonu. Tirani duha so tisti, ki so povzročili del nesreče na tem svetu. Mi v Angliji smo srečni shele zdaj, ko vsakdo lahko svobodno izkoristi pravico, da pove svoje mnenje.

Médroso – Tudi mi v Lizboni, kjer nihche ne sme povedati svojega, smo zelo mirni.

Boldmind – Mirni ste res, niste pa srečni; to je mir suzhnjev, ki na galejah veslajo v enakem ritmu in v tishini.

Médroso – Mislite torej, da je moja duša v suzhenjstvu?

Boldmind – Da, in rad bi jo osvobodil.

Médroso – In che se na galeji dobro pochutim?

Boldmind – V tem primeru si jo pa zasluzhite.

OPOMBA K VOLTAIRU

Filozofski slovar je bil vsezhivljensko delo francoskega intelektualca François-Marie Aroueta s psevdonimom Voltaire.

Prve zamisli o slovarju, ki bi obravnaval glavne filozofske pojme, so se porodile okoli leta 1750 na dvoru pruskega kralja Friderika Drugega, kjer je Voltaire tedaj zhivel. Resneje pa se je zachel ukvarjati s to zamisljo leta 1763, ko je bil na vrhu svoje slave in je imel velik vpliv na celotno razmishljajočo Evropo. Vsebinsko naj bi to delo, poleg filozofskih, strnilo she njegove religiozne, moralne in politichne ideje.

Slovar je izshel anonimno, v Zhenevi, leta 1764, pod naslovom: *“Dictionnaire philosophique portatif”* (portatif – knjizhica zhepnega formata), pri zalozhbi Grasset, ki jo je Voltaire izbral zato, ker mu je zagotavljala anonimnost. Njegova prejšnja dela so namrech izhajala drugje. Po izidu je, zvest svoji formuli “udarite in skrijte svojo roko”, zatrjeval, da s knjigo nima nobene zveze, kar je bilo zelo pametno, kajti po tedanji zakonodaji so lahko avtorja anonimnih tekstov preganjali le, che je svoje avtorstvo priznal. Previdnost se mu je obrestovala, kajti delo je izzvalo velik shkandal. Najprej v Zhenevi, kjer so knjigo zhe takoj po izidu obsodili na “trganje in sezhig”, ker je “predrzna, nesramna, brezbozhna in zanichuje Razodetje”. Knjigo so sezhigali in ozhigosali tudi drugod po Evropi: na Nizozemskem in v Bernu so jo zazhgali she istega leta, v Parizu jo je naslednje leto obsodil parlament, leto pozneje pa je en izvod s svojim lastnikom vitezom de La Barrom vred konchal na grmadi v Abbevillu.

Zgodba o tej knjigi in njenem avtorju se seveda tu ne koncha, a naj se danes tu ustavi.

Za prevod obeh odlomkov sem se odlochila nakljuchno, je pa res, da sem na Voltaira v zadnjem chasu vechkrat tako ali drugache naletela. Morda pa ni odvech, da ga srecha she kdo, prav v tem chasu in tu.

Prevod in opomba Nadja Jarc

Likovna priloga

Damir Globočnik

LIKOVNI OBJEKTI STANETA JAGODICHA

Stane Jagodich je eden redkih vizualnih umetnikov, pri katerih bi lahko govorili o mnogostranskem in kompleksnem likovnem delovanju. Izvrstno obvladovanje risbe je bilo predpogoj za satirichno ilustracijo in karikaturu, s katerima je Stane Jagodich dosegel mednarodni uspeh. Kritichno in ironichno pozicijo do okolja je ohranil tudi pri drugih likovnih zvrsteh. Slikarstvu in ilustraciji so se pridruzhili kreativna uporaba fotografskega medija (fotomontazha, fotogram), kiparstvo, performans, asemblazh in instalacija, ki spadajo tudi med osrednje znachilnosti delovanja chlanov mednarodne in angazhirane Grupe Junij, katere gonilna sila je bil Jagodich. Tovrstno likovno delovanje je mogoche po zaslugi avtorjevega poznavanja sodobnih likovnih tehnologij in novih tehnicnih zmozhnosti, skratka razgledanosti, ki sega izven ozhjega likovnega podrochja. Pri nekaterih konceptualnih izhodishchih se je Stane Jagodich namerno naslonil na zgodovinske avantgarde oziroma radikalne umetnishke prakse prve polovice 20. stoletja. Tudi v tem primeru je vechina avantgardistichnih pristopov sluzhila negovanju vsebinske – celo socialne, politichne in druzhbene angazhiranosti, kar je v slovenskem prostoru redkost.

Lev Menashe je v umetnikovem opusu izpostavil dvoje kljuchnih principov. Tako je Stane Jagodich v poznih shestdesetih letih preteklega stoletja na svojih objektih-montazahh zachel uporabljati nachelo konstrukcije, pozneje pa ga je prenesel tudi v fotografijo in fotomontazho oziroma fotokolazh, grafiko, spraygram in karikaturu. Drugi je princip »neprichakovanega srechanja«, ki je bil vzpostavljen v simbolizmu, v likovni umetnosti pa so ga uveljavili dadaisti in povzeli surrealisti (dr. Lev Menashe, besedilo v katalogu razstave *Zoo Poetika / Zoo Poetics 1963–2008*, Jakopicheva galerija v Ljubljani, 2008, str. 3)

Stane Jagodich se je z likovnimi objekti zachel ukvarjati konec shestdesetih let. Oprl se je na nekatere pristope, ki jih je uveljavil tudi pri satirichni ilustraciji in fotomontazhi (satirichna akumulacija motivov, paradoks). Tudi pri objektih je prisoten konstruktivistichen postopek oziroma postopek »likovne montazhe«, ki je hkrati postopek vzpostavljanja neobichajnih vsebinskih odnosov med predmeti, ki dobijo v umetnikovem likovnem svetu nove pomene. Formalno plat postopka je sorazmerno lahko pojasniti. Stane Jagodich uporablja oziroma bolje recheno izbira *ready-made* predmete in jih povezuje v nove celote, v nove likovne organizme – *asemblazhe*. Ne moremo govoriti o »klasichnih« *ready-made* predmetih in objektih ali asemblazhah, saj avtor najdene, odsluzhene ali kupljene predmete (t. i. *objet trouvé*, zlasti serijski izdelki) pogosto razdira, dopolnjuje z barvo, iz dveh ali vech sorodnih

komponent sestavi novo celoto, ki lahko spet uchinkuje kot *ready-made* predmet. To počenja z veliko mero estetskega posluha, saj na primer lepoto oblik in struktur lahko najde v ustroju računalnika in drugih elektronskih ter mehanicnih naprav, ki ga spominjajo na chloveshko telo.

Sicershno nezdruzhljivost različnih predmetov in njihove navidezno nesmiselne in paradoksalne kombinacije je Stane Jagodich uspel premagati z veliko mero estetskega posluha. Med raznolikimi komponentami (npr. plastichne zhivali in otroshke lutke / tehnoloski elementi) je vzpostavljena nova konstelacija, ki privede do novega konteksta, nove poante objekta in hkrati spodbudi dialog z gledalci. Brez fizichne preobrazbe nastanejo novi likovni organizmi. Stane Jagodich tovrsten kreativni postopek imenuje »poetichna kombinatorika«, »asemblazhna kombinatorika« ali »objekt montazha«.

Likovni objekti avtorja, ki je v svojem likovnem opusu izprichal posluh za surrealistichne in dadaistichne izkushnje, imajo vechplasten znachaj. Velja opozoriti na prepletanje osebnega in obchega oziroma sploshnega, individualnih izkushenj in odzivanja na globalne druzhbene probleme. Pomenska podstat vechine objektov je dokaj premochrtna in bolj kot na razumski ravni dojemljiva intuitivno. Zato spodbujajo gledalca k intenzivnejšem miselnem angazhmaju, s katerim lahko postopoma odkrije izpovedno poanto in sporočilno ostrino posameznega objekta. Stane Jagodich je od konca shestdesetih let zasnoval vech kot 250 tridimenzionalnih objektov, v katerih lahko vidimo likovne komentarje vojne, militarizma, komercializacije zhivljenja, potroshnishtva, druzhbene manipulacije, odtujenosti, deformacije, represije in drugih mehanizmov sodobnega sveta. Zato objekti Staneta Jagodicha iz ozhjega likovnega podrochja pogosto zahajajo v shirshi teritorij humanistichne angazhiranosti.

Stane Jagodich je razmishljujoch umetnik in zheli v ta proces vplesti tudi obiskovalce razstav, o chemer prichajo naslovi objektov, ki povzemajo njihovo vsebinsko podstat. Pri vrsti likovnih objektov je namerno ohranil pomensko dvoumnost. Predmeti, iz katerih so sestavljeni, so znani, a kljub temu zhe prvi Jagodichev pomemben objekt *NLP* iz leta 1969, sestavljen iz lesenih kljukic za perilo, spominja na futuristichno tvorbo, zgrajeno iz neznanih elementov. Podobni predmeti imajo v posameznih Jagodichevih predmetnih zdruzhbah lahko razlichne pomene. Tovrsten princip spodbuja gledalce k iskanju vsebinske poante in razbiranju asociativnih in simbolnih razsezhnosti. Povezovanje otroshkih lutk ali zhivalic in kovinskih aparaturn vchasih opozarja na krhkost in ranljivost chloveshkega habitusa ali na ekolosko problematiko. Lahko nas spodbudi k razmisleku o chlovekovem mestu v sodobni tehnoloski civilizaciji. Kletke praviloma nastopajo kot simbol utesnjenosti in ujetosti. V primeru multipliciranja kovinskih kletk pri velikih objektih *Srebrna vertikalna* in *Neskonchna vertikalna* pa so posamezne enote spremenile v simbola neskonchnega, v vrata v iracionalno. Ta vtis krepri enakomerno nizanje steklenih krogel ali srebrno obarvanih kamnov, medtem ko odlitki nog postavljajo objekt na tla umetnikove humanistichne angazhiranosti.

Stane Jagodich

LIKOVNA DELA /REPRODUKCIJE/

1. NLP, asemblazh, 1969
2. Neskončna vertikala (detajl), asemblazh, 1983
3. Horizont plazme, asemblazh, 1983
4. Klon 1/3, asemblazh, 2002
5. Digitalni meni, kolazh, 1993-03
6. Klon 10/30, asemblazh, 2001
7. Digitalni triptih, kolazh, 2006-14
8. Digitalno igrishče, asemblazh, 2008-13

Naslovnica

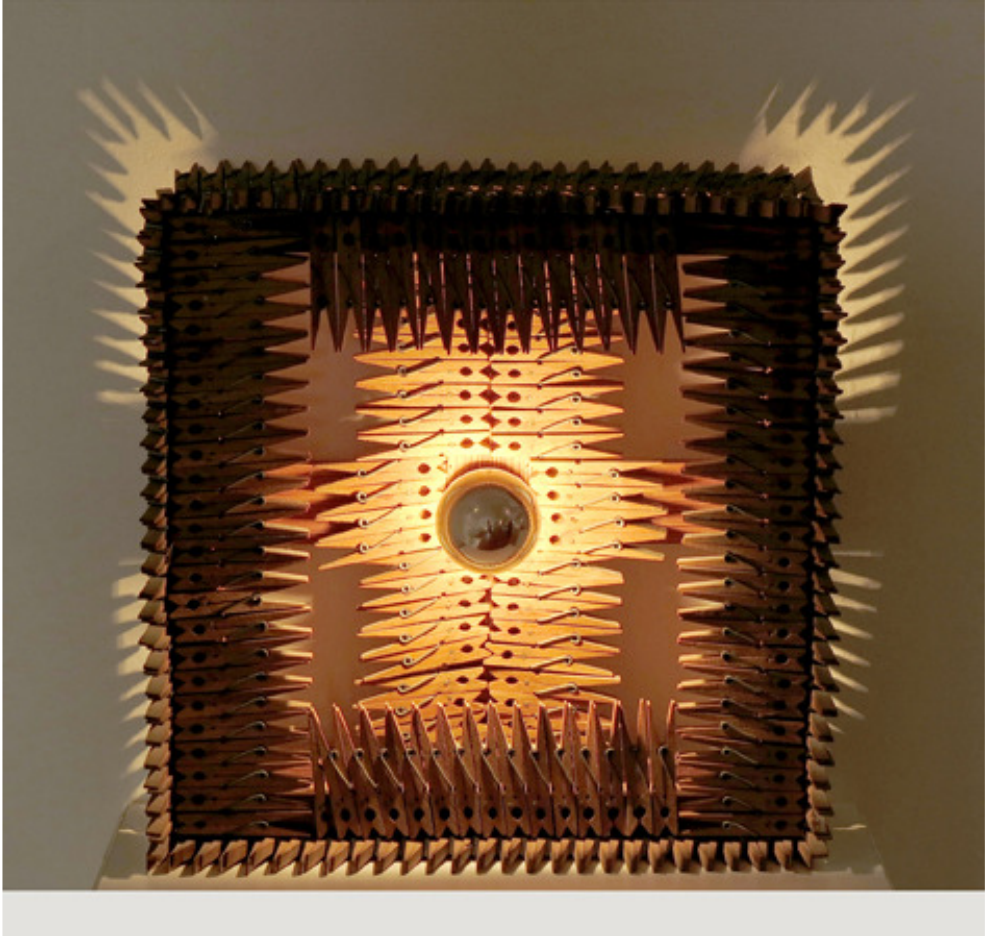
- 9 Astronavta, asemblazh, 2012

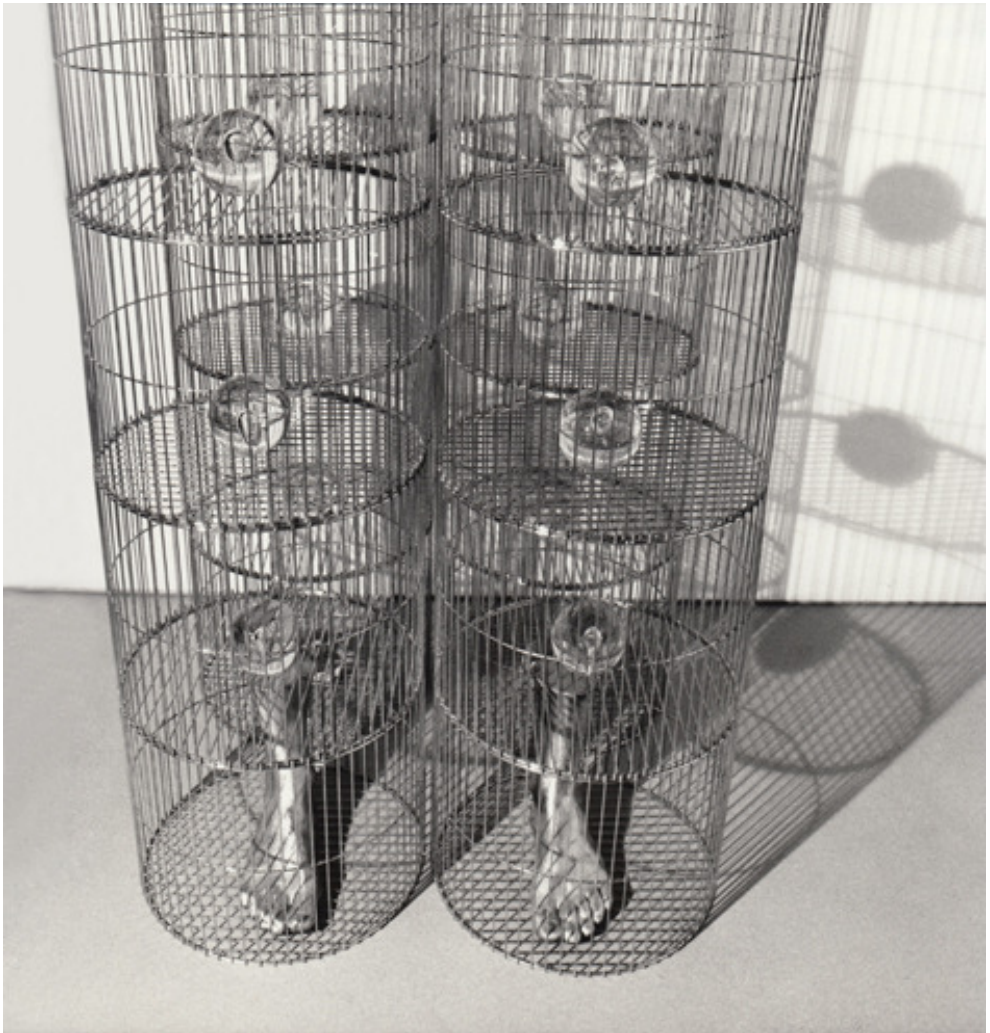
Fotografije del Staneta Jagodicha:

Stane Jagodich

Rodil se je 15. junija 1943 v Celju in mladost prezhivel v raznih krajih v okolici Šmarij pri Jelshah, pretežno v vasi Brecljevo. Leta 1964 je konchal Sholo za oblikovanje v Ljubljani, nato učiteljeval na Osnovni sholi v Lesichnem na Kozjanskem in leta 1970 diplomiral na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani. Deluje kot samostojni ustvarjalec na področjih: slikarstvo, grafika, risba- karikatura, spraygram, x-ray art, kolazh, fotomontazha, objekt montazha, asemblazh, performans in kot publicist. V zacetku sedemdesetih (1972) se je zachel ukvarjati z rentgenskimi kolazhi (x-ray art) in vzporedno z abstraktnim slikarstvom, kinetičnimi reshitvami (igra svetlobe in sence), ter postopoma zachel sistematično prodirati tudi v notranjost strojnih, računalniških aparatov (kibernetični konstruktivizem, razgibana struktura mehanizmov). Vse od leta 1965 daje velik poudarek angažirani umetnosti, občečloveški problematiki, skozi sartično poetično obarvano simboliko.

Bil je član ZDSLU in DOS, Cartoonists Writers Syndicate New York, Board Advisors of the American Biographical Institute, Raleigh (ZDA) in zunanji sodelavec mednarodne revije *Design Journal*, Seoul (Juzhna Koreja). Bil je pobudnik in vodja likovne skupine Grupa Junij, 1970-1985 (mednarodno likovno gibanje), snovalec Mednarodne likovne zbirke Junij, pobudnik zbirke fotografij 'Slavko Ciglencehki, šmarski fotokronist' in pobudnik ter vodja Slovenskega trienala satire in humorja Aritas-satirA (1995-2001) ter član shtevilnih likovnih zhirij doma in v tujini. Vech kot deset let je redni sodelavec glasila *Ljubljana* in trenutno zunanji sodelavec revije *Diogen* v Sarajevu. Priredil je preko 50 samostojnih razstav in sodeloval na preko dvesto skupinskih razstavah. Za različne zvrsti ustvarjanja prejel 45 nagrad, priznanj in 9 priznanj za uspešno delovanje pri različnih kulturnih projektih. Leta 1989 je izshla njegova monografija in leta 2006 knjiga spominov z naslovom *Orbis Artis-Nemirno in Kreativno (1943-2004)*, ki obsega 800 strani. Njegova motivika je bila objavljena in obravnavana v shtevilnih chasopisih, revijah in antologijah shirom sveta.

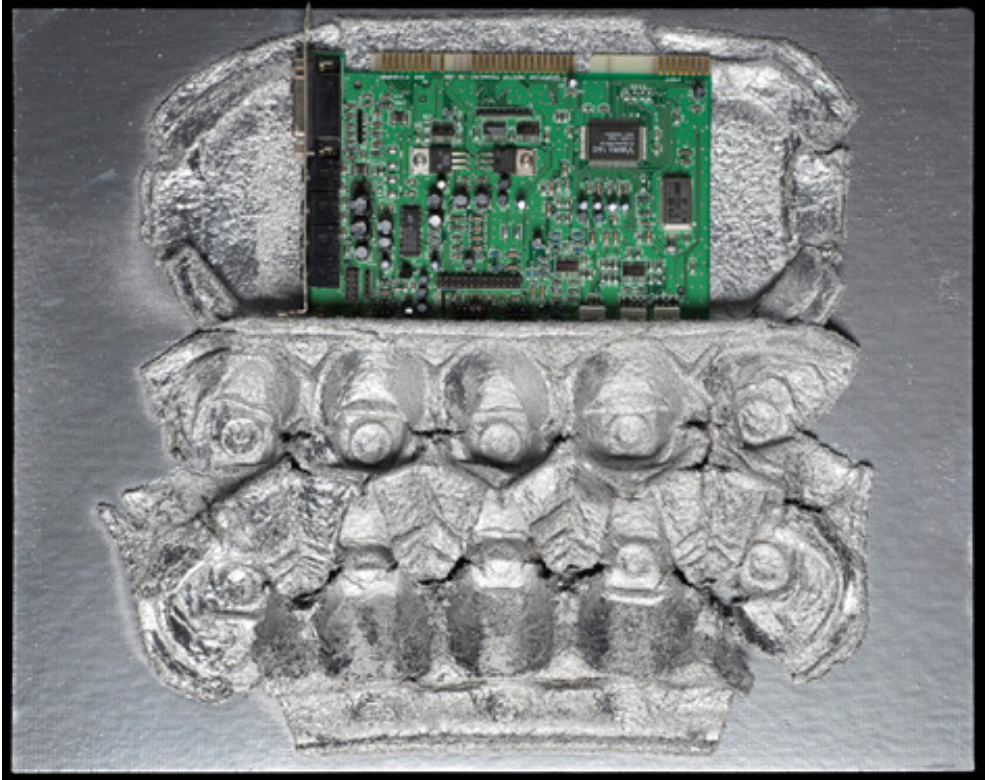

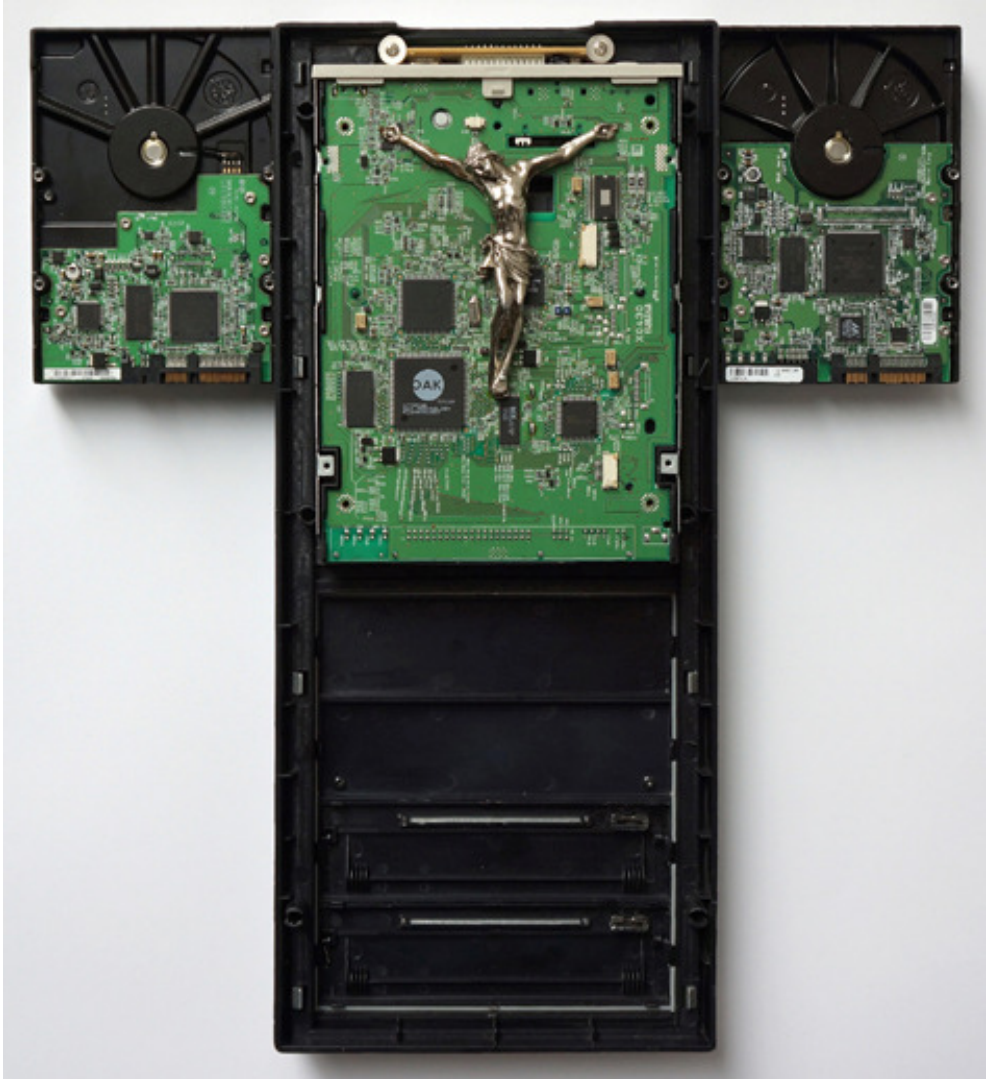

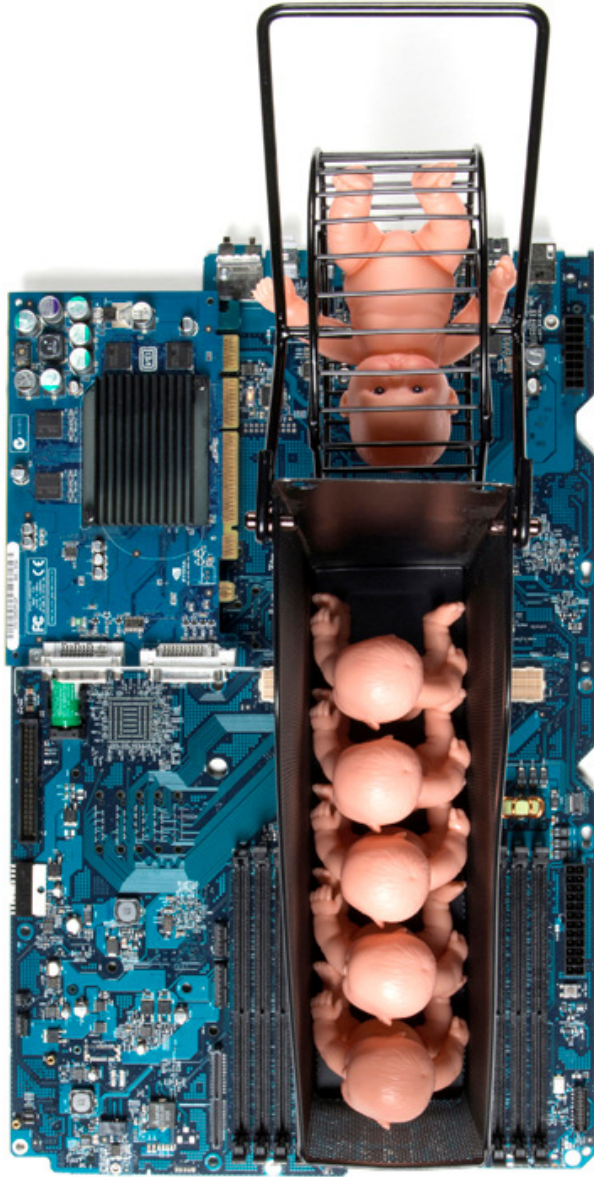

Damir Globočnik

PRVE PRESHERNOVE RAZGLEDNICE

Prva dopisnica oziroma razglednica naj bi bila poslana po poshti okrog leta 1840 v Angliji. Leta 1869 je bila v Avstro-Ogrski izdana prva dopisnica, ki jo je podprla Dunajska poshtna uprava. S tem je sporočanje z dopisnicami dobilo uraden status in se hitro razširilo po vsem svetu. Dopisnice so sprva imenovali »listnice« (nem. *Correspondenz-Karte*). Za dopisnice s slikovno opremo se je schasoma začel uporabljati izraz razglednica.

Razglednice so se razvile iz dopisnic. Na razglednicah je bil predstavljen nek kraj oziroma »razgled«, kakršne so zhe pred uvedbo dopisnic tiskali na pisemske glave. Poleg razglednic z upodobitvami krajev, gostiln, hotelov, planinskih koch idr. so se uveljavile tudi »ilustrirane« dopisnice in razglednice z različno motiviko. Razglednice so se iz Nemčije razširile v Shvico, Avstrijo in druge države. Konec 19. stoletja se je izdajanje razglednic uveljavilo tudi na Slovenskem, na kar sta vplivala razmah turizma in razvoj tiskarske tehnike.

Leta 1899 so bralci lista s podobami za leposlovje in znanost *Dom in svet* lahko prebrali naslednje besede: *»Kakor 'lista in trave' je pršblo v najnovejšhem chasu razglednic na povrshje. Pred tremi leti so bile she redke take dopisnice, ki so imele na drugi strani natisnjeno kako pokrajinsko ali arhitekturno sliko. A v poslednjih treh letih so preplavili podjetniki tudi nasho domovino z razglednicami. She nedavno so nekateri nabirali take razglednice: a danes, ko jih je neizmerno veliko, mislimo, bo za nabiravca zhetev le prebogata, da bi se dala spraviti v kak predalček. Cheprav je ta stvar nekak chasovni sport, vendar ni brez pomena za nasho domovino. Lepe razglednice, ki zabajajo v razne kraje, kazhejo tudi nasho domovino tujcem. A tudi v gmotnem oziru ni to delo slabo za nasho narodne trgovce. Le to naj bi jim bilo na srcu, da bi slovenski jeziki v slovenskih napisih in pozdravah bil zastopan chastno, ne pa prav nich ali pa nechastno. Ako je kaj slovenskega na razglednici, ne bo je kupec zato zavrgel, ako jo sploh namerja kupiti. Torej nujno svetujemo podjetnikom v tem oziru vech ponosa in narodne zavednosti.«*¹

V članku »Korak za korakom naprej!«, ob I. slovenski umetnishki razstavi, prirejani leta 1900 v Ljubljani, objavljenem v kranjskem liberalnem listu *Gorenjec*, je pisec, skrit za psevdonimom »Fr. Selski«, dobrohotno svetoval novoustanovljenemu Slovenskemu umetnishkemu drushtvu, naj se poloti tudi izdajanja razglednic z umetnishkimi narodnimi slikami domachih umetnikov, saj jih bodo ljudje radi kupovali, che jim bodo seveda na voljo po nizkih cenah. Izvirnike slik pa bi si lahko privoshchili premozhnejshi posamezniki in razna narodna drushtva. Pisec je predlagal, naj bi natisnili tudi vechje podobe narodnih mozh.²

Poleg razglednic s pozdravi iz slovenskih krajev naj bi torej razglednice in slike z upodobitvami zaslužnih slovenskih mozh izprichevale in budile narodno zavednost. Slovenci so na ta način tekmovali z razglednicami, ki so jih množično izdajali Nemci. Med slovenskimi so okrog leta 1900 izstopale razglednice, posvečene pesniku dr. Francetu Presheru. Slovenci so se namreč odločili, da bodo tudi z drobnimi razglednicami počastili stoletnico pesnikovega rojstva. Založniki razglednic so bili narodnozavedni posamezniki, podjetni trgovci, knjigotržci, umetniki, drushtva ali ljubitelji Presherneve poezije.

Eno prvih Presherovih razglednic je leta 1897 v tehniki litografije ali kamnotiska natisnil Th. Böhm v Novem mestu na Moravskem. Prvi znani Presherov portret, t. i. Wagnerjeva litografija iz prve posmrtno izdaje *Poeziji* leta 1866, je postavljen v rokokojsko razgiban okvir, okrashen s planikami in angelchkom. Krashenje razglednic in drugih tiskov z rastlinskimi, figuralnimi in dekorativnimi motivi je bilo v tem času pogosto. Presherov portret spremljata pogleda na Blejski otok in pesnikovo rojstno hisho v Vrbi.

Založnik in knjigotržec Lavoslav Schwentner (1865–1952) je leta 1899 založil serijo »Presherovih umetnishkih razglednic«. Osnutke zanje sta pripravila slikarja Ivan Vavpotich (1877–1943) in Matija Jama (1872–1947). Vavpotich je narisal nekaj ilustracij Presherovih pesmi, ki ga poleg Janeza in Jurija Shubica, Simona Ogrina, Adolfa Karpellusa in Ivana Groharja uvrshchajo med prve Presherneve ilustratorje.³ Jama je na razglednici združil Presherov portret, rojstno hisho v Vrbi, nagrobni spomenik v Kranju in pesnikov spomenik, ki so ga nameravali postaviti pred Narodnim domom v Ljubljani (najbrz h z Ganglovim kipom). Jamova risba Presherneve rojstne hishe v Vrbi je bila leta 1899 objavljena v *Domu in svetu*, Vavpoticheve ilustracije pa naslednje leto v *Preshernovem albumu*, ki ga je z vinjetami okrasila prva pomembna slovenska slikarka Ivana Kobilca (1861–1926). *Presherov album* je predstavil javnosti tudi Goldensteinov portret Preshera (to je bila prva objava Goldensteinovega portreta) in fotografijo Presherneve rojstne hishe v Vrbi, ki jo je izdelal blejski fotograf Benedikt Lergetporer, ter fotografiji hishe v Kranju, kjer je pesnik umrl, ter spomenika na njegovem grobu, ki ga je fotografiral kranjski fotograf Ivan Jagodic. Tudi Presherov nagrobni spomenik in spomenik na Bledu sta bila reproducirana na razglednicah in v revijah.

Lavoslav Schwentner je leta 1899 izdal eno najbolj nenavadnih Presherovih razglednic. Na razglednici je reproducirana fotografija »zhive slike« z naslovom »Slava Presheru«.⁴ Preshera predstavlja režiser in igralec cheshkega rodu Rudolf Inemann, genija (prisodobno slavljenceve izjemne duhovne ustvarjalnosti) pa Marica Vencajznova.⁵

Na vabilu na Presherново proslavo na Dunaju leta 1900 je bilo upodobljeno Presherново poprsje kiparja Alojzija Repicha, ki je skupaj s Presherovim portretom slikarja Petra Markovicha (1858–1929) krasilo dvorano, v kateri se je

odvijala dunajska Preshernova slovesnost. Markovich je narisal tudi Preshernov portret za razglednico, ki jo je ob stoletnici pesnikovega rojstva zalozhilo akademsko drushtvo »Slovenija«. Razglednico je pripravljali odbor obenem s 50 razglednicami parchka v gorenjski noshi v pokrajini pod Triglavom prodajal na dunajski slovesnosti.⁶ Slednje razglednice je podaril zalozhnik Ivan Bonach iz Ljubljane, ki je izdelal tudi platnice za *Preshernov album*.⁷ Razglednice so bile tedaj sorazmerno drage, izkupichek prodaje nekaterih Preshernovih razglednic so namenili postavitvi Preshernovega spomenika v Ljubljani.

Tiskarna sv. Cirila v Mariboru je vechkrat natisnila razglednico s Slovenko v narodni noshi, okraseni s trakom v slovenskih narodnih barvah in slovensko trobojnico v eni in lovorovim vencem v drugi roki. Razlichice razglednice so bile opremljene s prilozhnostnimi napisi, na razglednici iz leta 1900 srehamo npr. napis »Zhivio nash slovenski pesnik Dr. France Presheren« in droben Preshernov portret v dekorativno okrasenem tondu.

Zanimiva je tudi razglednica z upodobitvami Vodnika, Presherna in Simona Gregorchicha, ki je delo istega litografa kot razglednica z upodobitvijo Presherna, Vrbe in Bleda in naj bi bila prav tako natisnjena na Moravskem. Na razglednici je upodobljena cvetocha lipova vejica. Portreti pesnikov so postavljeni v lipove liste. Spremljajo jih Gregorchichevi verzi iz pesmi »Bratje, v kolo se vstopimo!«.

Okraski iz lipovih vejic in cvetja na vrsti razglednic iz okrog 1900 so zgovorno prichali o njihovem slovenskem poreklu. Slovenci so se spomnili na starodavna zborovanja pod lipo (stare vashke lipe naj bi bile »pechat slovenstva nashih vasi«)⁸ in si za simbol izbrali lipov list (podobno vlogo je za Nemce opravljal hrastov list, ki ga prav tako srehamo na razglednicah). Lipove liste je npr. na vinjeti »Olepshaj se, Ljubljana!« za *Dom in svet* leta 1896 narisal Matija Jama. Duhovnik in zgodovinar Josip Lavtizhar (1851–1943) poudarja: »Lipa je bila starim Slovincem priljubljeno, rekel bi sveto drevo. Kakor chisla Nemeck brast, Grck oljko, Arabeck palmo, Indijec smokevo, tako chisla Slovan lipo, saj je lipa domá v Rusiji. Iz Rusije, kjer je she dandanes veliko lipovih gozdov, do prinesli slovanski rodovi lipovo seme tudi v nashe kraje. Pod okriljem prijatno dishchegega lipovega cvetja se je vrshilo od otroshkih pa do poznih let veselo in zhalostno zbhivljenje starih slovanskih ochancev. Vsaka stara lipa bi nam lahko veliko povedala, che bi mogla govoriti o zgodovini nashe davno pretekle dobe.«⁹

Leta 1904 je izdal ljubljanski trgovec Jernej Bahovec razglednico, na kateri je bila reproducirana slika oziroma ilustracija Sashe Shantla (1883–1945) z naslovom »Presheren na Vrbi« (ilustracija soneta »O Vrba! srechna, draga vas domacha«). Dobichek od prodaje razglednice, ki je bila natisnjena v tribarvnem tisku, je shel v fond za Preshernov spomenik.

Ilustracije Matije Jama na razglednici iz leta 1899

¹ »Razglednice«, *Dom in svet*, 1899, str. 639.

² Po: Fr. Selski, »Korak za korakom naprej! / Dobrohoden nasvet 'Slovenskemu umetnishkemu drushtvu'«, *Gorenjec*, 1900, sht. 38.

³ Glej tudi: D. Globočnik, »Lex Heintze' v Novem mestu«, *Rast*, 2001, sht. 5, oktober 2001, str. 445-451.

⁴ Zhive slike: prizori, v katerih se gledalci ne gibljejo in ne govorijo (nem. *lebende Bilder*, fr. *tableau vivant*).

⁵ Po: France Kidrič, *Presbernov album* (z uporabo Kidričevega gradiva dokončala Alfonz Gspan in Mirko Rupel), Ljubljana 1949, str. 326.

⁶ Po: Svito Repouzh, »Presbernova slavnost na Dunaju«, *Slovenski narod*, 1900, sht. 59.

⁷ Po: »Presbernov album 1800–1900«, *Slovenski narod*, 1900, sht. 276.

⁸ Po: Fredo Kočevar, »Narodopisne slike iz našega naroda / II. Slovenska vas«, *Slovenski narod*, 1869, sht. 12.

Slovenci so v 19. stoletju sadili lipe tudi v pohastitev raznih dogodkov ali obletic in zato, da bi dokazovali svoj patriotizem, npr. »cesarska lipa«, ki so jo leta 1879 posadili v Mengshu v chast cesarjeve srebrne poroke, »Rudolfova lipa« v Shenchurju pri Kranju itd. (po: *Slovenski narod*, 1883, sht. 167, *Slovenec*, 1883, sht. 91).

⁹ Josip Lavtizar, »Junashka doba Slovencev / Pod vashko lipo«, *Gorenjec*, 1935, sht. 1.

Ciril Gale

OSAMOSVOJITVENA VOJNA V OCHEH STRIPA

V osemdesetih letih preteklega stoletja so postali interesi posameznih republik nekdanje Jugoslavije tako različni, da je bilo vechini njihovih prebivalcev vse bolj jasno, da bo prej ali slej prishlo do razpada skupne drzhave. Zvezna oblast je seveda nasprotovala osamosvojitvenim tezhnjam republik in je grozila »z uporabo vseh razpolozhljivih sredstev«, vendar to republiskih vodstev ni odvrnilo od odlochitev za samostojne poti, ki so imele svoj vrstni red. Ko je predsednik slovenskega predsedstva Milan Kuchan izjavil, da se bo Slovenija odcepila in dne 25. junija 1991 postala samostojna drzhava, je tudi takratni hrvashki predsednik Franjo Tudjman pohitel z izjavo: »Che gre Slovenija iz Jugoslavije, bo istega dne odshla tudi Hrvashka ...« Nadaljnja zgodovina je znana: sledile so »republiske vojne«, slovenska se je zachela zhe naslednjega dne, 26. junija 1991, in je na srecho vsaj uradno trajala le deset dni, na Hrvashkem in v BiH pa vech let. Prichujochi zapis zheli v osnovnih potezah nakazati, kako se je na to prelomno zgodovinsko dogajanje odzval likovno-literarni medij stripa v sosednjih osamosvojitvenih pionirjih – v Sloveniji in Hrvashki. Strip iz teh dveh okolij se namrech glede te tematike zdi najbolj zanimiv.

Slovenski in hrvashki »osamosvojitveni strip« (vzemimo pogojno to skovanko) imata marsikaj skupnega in hkrati tudi razlicnega. Glede na dolochene vzporednice v ozadju in glede na razlicno trajanje obeh vojn je to pach povsem razumljivo.

Znachilno je, da so slovenski avtorji ustvarjali »osamosvojitvene« stripe v glavnem samostojno in neodvisno drug od drugega. Najprej je treba omeniti Tomazha Lavricha in njegovo, zdaj zhe legendarno, *Diarejo*, kot je naslov stripa in hkrati ime glavnega (edinega) junaka. Lavrich je s tem svojim preprosto karikiranim junakom zhe dobro desetletje pred slovensko osamosvojitvijo satirichno komentiral druzhbeno dogajanja, ki so v posledicah privedla do razpada nekdanje skupne drzhave in do novih balkanskih vojn.

Posebno poglavje sodobne slovenske »devete umetnosti« pomeni Lavricheva serija realistischnih stripov s skupnim naslovom *Evropa*, ki jo sestavljajo trije »albumi«: *Prihodi*, *Obhodi* in *Povratki*. Avtor jih je narisal za francoskega zalozhnika Jacquesa Glenata, v nadaljevanjih pa je ta strip izhajal v tedniku *Mladina*. Glavni junak je »...Zhile, bivshi vojak, kriminallec, begunec s pogorishcha povojnega Balkana. Pregarja ga policija, SDV in tudi duhovi njegove preteklosti ...« (povzeto iz spremne besede na ovitku celotnega stripa v zalozhbi Aleksandra Buha). *Evropa* vsekakor sodi med najpomembnejsha slovenska stripska dela po letu 1945. Kakovost Lavrichevih risb je splošno znana, priznana z evropskimi nagradami, vsebina stripa *Evropa* pa je she posebno tehtna. Skozi vse tri dele Zhileta pregarjajo more, ki so posledice grozot osamosvojitvenih bojev na prostoru ex-

YU. Mojster stripske pripovedi in virtuoz risbe je tokrat prishel še posebej do izraza. Lavrich je prikazal vidik vojne na povsem osebni ravni junakov, kjer okolishchine povzročijo sštevilne tragedije »navadnih« drzhavljanov.

Tudi Lavrichev album *Rdechi alarm* je do neke mere »osamosvojitveni« strip. Glavni protagonisti so osebe iz urbane soseshchine, ki so jih dogodki pahnili v vojne razmere. Strip je sicer bolj ali manj realistichen z rahlim karikiranjem situacij in likov, vendar preprichljivo prikazuje dileme vsakdanjika povprečnih drzhavljanov tako v nekdanji skupni drzhavi kot tudi v samostojni Sloveniji. Zdi se, da se junaki na koncu sprijaznijo z usodo, ki je za ene bolj kruta kot za druge.

Nich manj pomembna niso dela scenarista in risarja Zorana Smiljanicha (psevdonim: Vittorio de la Croce), prevsem njegovi stripi: *1943* (Mladina, 1995/1996), *1945* (Katedra, 1986/1987), *Zadnja vojna* (Mladina, 1999/2000), *1991* (ponatis v reviji *Strip bumerang*, 2010). Zhe po naslovih je videti, da gre za stripe o vojnah na nashih tleh, po vsebinski plati pa kazhe opozoriti na dvoje. Vsi omenjeni stripi obravnavajo spopade, ki so se resnichno zhe zgodili, le *Zadnja vojna* je domishljajska, za katero pa bralci lahko le upajo, da do nje ne bo prishlo. Risarska stran spominja na francoskega umetnika Jeana Girauda (risar znamenitega evro-vesterna *Porochnik Blueberry*), vsebinsko pa so vsa nashteta dela tako rekoch »partizanski vesterni« z veliko akcije, kakrshne se ne bi sramoval niti legendarni Sergio Leone. V razliko glede obichajnih partizanskih stripov so glavni junaki negativci, predvsem ustashi in chetniki. Vojna za samostojno Slovenijo v stripu z naslovom *1991* pa ima drugachen poudarek. Ne gre za epopejo kakshnih neutrashnih junakov, temvech za navadne ljudi, ki niso imeli druge možnosti kot prijeti za orozhje in se postaviti po robu tuji oborozheni vojski: posamezniki, ki so se znashli na določenem kraju in bili prisiljeni v oborozheni spopad. Cheprav se zdi, da avtor ponekod pretirava s prikazovanjem grozot, ni odvech, da se prikazhe tudi najbolj chrna stran vojne.

Ker je na Hrvashkem precej vech avtorjev stripa kakor v Sloveniji, je tudi hrvashkih stripov na temo osamosvojitvene vojne, ki jo tam imenujejo »domovinski rat«, znatno vech kot slovenskih. Hrvashki avtorji stripa so ustvarjali dela s to tematiko tako v chasu vojne kot tudi po njej. S tem je ves chas povezano tudi razmeroma dinamicno organizacijsko dogajanje: objave v periodiki, razstave, konchno pa tudi tematski natechaj in posebna shtevilka *Strip revije*, ki jo izdaja zagrebshko drushtvo Stripforum, z naslovom *Domovinski rat* (julij 2014) ter monografija *Domovinski rat u stripu* (sozalozhba Stripforuma in dnevnika *Vechernji list*), ki je po svoje tudi dopolnitev nekaj prej izdane sorodne monografije *Hrvatski antifashistichki strip*, posvechene NOB. Urednik *Strip revije*, predsednik Stripforuma in organizator tematskega projekta Mladen Novakovich, agilen ljubitelj stripa, cheprav je sicer doktor fizike, je zapisal, da je shlo predvsem za poudarek na obichajnih ljudeh, ki jih je zajela vojna, brez izkljuhevanj v smislu nacionalizmov ipd.

V omenjenem gradivu je vech avtorskih dosezhkov vrednih posebne omembe. V glavnem gre za spomine na osamosvojitveno vojno, prikaz trpljenja in nemoch

posameznikov v iztirjenih okolishchinah. Milan Tomas, ugledni ilustrator in scenarist, je v svojem stripu *Četvorica* prikazal usodo shtirih mladeničev, ki so padli za Hrvashko, a konec je vseeno optimističen: zhivljenje teče naprej. *Vukovar Hash* scenarista in risarja Nenada Barinicha je pogovor med očetom in sinom, ki se je pravkar prebil iz obkoljenega Vukovarja; avtor je strip posvetil padlemu prijatelju iz svoje mladosti: mrachna atmosfera, pogovor o vojnih grozotah, zločinih in trpljenju prebivalstva – vse uchinuje prepričljivo. Znachilno je tudi delo *Savjest* (Vest) Brajena Dragichevicha (besedilo) in Gorana Sudzhuke (risbe) o vojaku, ki mu vest ne dovoli, da bi ubil nedolzhnega chloveka, pa je zaradi tega sam ubit. Minimalistichno zgovoren je enotablojski strip *Balkanska novogodishnja rapsodija* Edvina Biukovicha: skoz polnochno silvestrsko zvonjenje odmevajo eksplozije granat in min kot groteskna vsakdanja »praznichna glasba«. *Smisao rata* scenarista Zheljka Gashicha in risarja Miodraga Ivanovicha Mikice obsega petnajst tablojev, a so vsi brez besed. Za ta strip torej velja kitajski izrek: »Ena slika je vredna vech kot tisoeh besed.« Zgolj eksplozije bomb in granat, strelj iz najrazlichnejshga orozhja, mrtvi, ranjeni, prezhiveli, z razvidnim sporochilom: delirichno klanje, katerega smisel je »onkraj obzorja«.

Tablo stripa "1991" Zorana Smiljanica

Esejnica

Damir Globochnik

POPOTNI FOTOGRAF CHRISTIAN PAIER V SVETI DEZHELI

Christian Paier (Kristijan Pajer), ki spada med pionirje popotnishke fotografije, se je rodil 14. decembra 1839 v Kranju.¹ Njegova rojstna hiša (Mesto sht. 104) ima danes naslov Glavni trg 8. Zaradi ochetove smrti se je moral zgodaj osamosvojiti. Po končanem sholanju na pripravljalnici v Celju je leta 1854 – v starosti petnajst let – nastopil sluzhbo učitelja v Zhalcu. Tri leta pozneje je bil učitelj na Dovjem pri Mojstrani. V njem je tlela zhelja po potovanjih, zato je zaprosil za mesto pomočnika v slovenskem misijonu v Kartumu. Urednik *Doma in sveta*, dr. Franchishek Lampe, ki je objavil podrobnosti o Paierjevih pustolovskih dogodivshchinah na Blizhnjem vzhodu, omenja, da se je Paier pred potovanjem »za silo izučil fotografije«.² Zgodnja *Danica* je zapisala, da se je Paier učil »svitloslikarstva« v Ljubljani in Trstu. Svojim bralcem je pojasnila, da je Paier »svitloslikar« oziroma fotograf, t. j. umetnik, »ki z močjo svitlobe po posebnih pripravah zamore na papir napraviti popolnoma enako podobo krajev, cerkev, mest in vsake rechi, ki jo ima pred seboj«.³

Christian Paier je poleti 1860 s tremi tovarishi odpotoval iz Trsta v Aleksandrijo in od tam do misijonske postaje Shelal. Po shtirih mesecih je zbolel za grizho, zato se je moral vrniti v Aleksandrijo. Odlochil se je obiskati Sveto dezhele, februarja 1861 pa se je vrnil domov. Znova si je zhelel potovati. Franchishek Lampe je zapisal: »Kdor je bil jedenkrat v Egiptu ali sveti dezhele, ne pozabi ju nikdar. Kdor je pil Nilovo vodo, zhelel jo piti tudi drugich. Nash Kristijan pa ni imel samo te zhelje, ampak hkrati nemirno kri, ki ga je gonila po svetu in mu ni dala obstanka doma. Vrhu tega se je bil nauchil fotografije, ki se je bila takrat zhe razvila do dobra. In – rajshi je hotel biti fotograf in boditi po svetu, kakor biti v domovini učitelj. Kajpada: za kar imash veselje, to te stori srechnega.«⁴

Christiana Paierja je bolj kot učiteljski poklic privlachela fotografija. Fotografije, ki jih je posnel na Blizhnjem vzhodu, je po vrnitvi domov razmnozheval in jih prodajal.

Paier je prvi med popotnimi fotografi v Evropo prinesel fotografije Svete dezhele. Album s 26 fotografijami svetopisemskih krajev (»Pogledi iz obljubljene dezhele. Po naravi fotografiral Ch. Paier«), ki ga danes hrani dunajska Albertina, je leta 1864 podaril cesarju Francu Jozhefu I, ta pa mu je v zahvalo poslal zlat prstan s shestnajstimi briljanti. Podoben album fotografij je podaril tudi sashkemu kralju.⁵

Denar za drugo potovanje v Egipt je zbiral tudi s prodajo v Sveti dezhele posnetih fotografij. Zgodnja *Danica* je objavila obvestilo: »G. Pajer stanuje zraven zvezdnega sprehajalishcha. Pri njem se dobivalo velike, pa tudi prav majhkine podobe sv. krajev, n. pr. Jeruzalema, Betlehema, cerkve Bozhjega groba in veliko enacega.«⁶

Spomladi 1864 je Paier obiskal Kranj. Naveden je namrech v seznamu odličnih gostov Narodne chitalnice.⁷ Ko je novembra 1864 zaprosil za potni list, mu ga oblasti kot vojashkemu obvezniku niso hotele izdati. Na ladjo se je uspel pretihotapiti v posebej izdelanem lesenem zaboju. »Slepi potnik« je ob prihodu v Aleksandrijo zbudil precejšnje zanimanje.

V Aleksandriji si je uredil fotografsko delavnico. Fotografske potrebschine je naročil z Dunaja. Pridružil se mu je družhabnik Friderik Meissner, ki je najprej delal kot pek in nato kot sluzhabnik pri pruskem konzulu v Aleksandriji. »*Fotografije sicer ni umel, a imel je zanjo veliko veselja in bil chlovek dobrega srca, chetudi protestantske vere,*« je zapisal Franchishek Lampe.⁸ Paier se je z Meissnerjem odpravil v Jeruzalem, kjer sta si temnico uredila v strazhnici. Fotografija je prinashala dober zaslužek, saj je bilo v Jeruzalemu vedno veliko tujcev, Paier pa je bil tedaj edini fotograf v mestu. Nauchil se je arabski in turshki jezik.

Fotografiral je z mokrimi kolodijskimi ploshchami, zato je nosil s seboj veliko zalogo kemikalij. Uporabljal je ploshche velikega formata. Steklene ploshche so bili negativni, ki jih je na soncu kopiral na papir. Fotografije na fotografskem (albuminskem) papirju imajo enake dimenzije kot ploshche, t. j. okrog 20 x 25 cm, v cesarjevem albumu okrog 30 x 45 cm.

Paier naj bi v Egiptu in Palestini bival dve leti »*ter si napravil obrazov in podob naj imenitnishih krajev, spominkov, poslopij itd. iz svete dezhele. Kako rad bi imel marsikateri kristjan natanchno podobo od tega ali onega svetega mesta, kjer je n. pr. nash Zvelichar hodil in terpel! Z vsimi tacimi rechmi more postrechi gosp. Pajar: v ta namen naj imenujemo le samo nekatere rechi, ktere se pri njem dobivajo, namrech: Mesto Jeruzalem, kakor se od zunaj vidi; Jeruzalem od znotraj; Betlehem; Oljska gora z vertom Getzemanom; Salomonov tempelj; medzid in mosheja Aksa; dolina Josafat; Absolonov spomin, Zabarijev in Jakopov grob; hrib Mórjja; gora Sijon; mesto pri sv. Janezu v pushchavi; Abrahamov brast; Rabelin grob; pot proti Betlehemu; kópel Betzajda; vrata Sv. Shtefana (kjer je bil kamnjan); dol Ben-Hinom; Betanija; avstrijanska romarska hisha; obtók 'Ecce Homo'; cerkev Bozhjega groba; Jeruzalem, kakor se vidi s hriba Kobus-a itd. itd. Podobe so na belem debelem papirju (kartonu) in razne velikosti, n. pr. po 18 palcev visoke in 24 palcev dolge, pa tudi po 5, 4, 3 chevje dolge. Vzame se jih lahko vech skupaj ali posamem velike podobe (po 2 gld.); ima jih pa tudi v majbni obliki po 7 palcev dolge in 5 palcev visoke (po 50 kr.)*«⁹

O Paierjevem delovanju po vrnitvi z drugega potovanja ne vemo veliko. Morda je bil tudi na Kranjskem nekaj chasa popotni fotograf, t. j. fotograf, ki potuje po dezheli in zbira narochila. Tako lahko sklepamo iz Paierjevega javnega odgovora nekemu Lashchanu, ki ga je obtozhil, da mnogi niso prejeli zhe plachanih fotografij. »*Da ne bi kdo she kje drugod tako naletel, svetujemo vsakateremu, naj bo previden in naj se ne da prevariti od chloveka, ki je po vsem svetu doma, pa she nemchur povrbu, saj imamo dovolj izvrstnih fotografov s stalnim sedezhem v domachej dezhele.*«¹⁰

Christian Paier je »Lashchanu« odgovoril: »Kar se tiche brezdomovja, katero meni Lashchan očitava, mu povem, da imam svojo domovino. Da pa nisem noben slepar, kaže najbolj to, da je Njib Velichanstvo presviti cesar l. 1864 moje zasluge, za Njemu podarjeni album slik jutranjih dežel, poslalil s tem, da mi je podaril brilanten prstan z njegovim presvitlim imenom. Jaz sem poshten chlovek in tako bodem tudi ostal, naj si lazhnjivi 'Lashchan' she toliko trudi moje ime ogrditi.«¹¹

Vsaj zachasno pa je bil Paier leta 1876 znova učitelj, tokrat na Brdu. Tako namreč sporoča obvestilo v *Učitelskem tovarishu*, ki omenja, da je Pajer kot fotograf deloval v Afriki in Aziji.¹² Potoval je tudi na Madzharsko.

Paier je leta 1888, ko je kot fotograf deloval v Kranju, ponovno podaril cesarju fotografije iz Svete dežele. Cesar se je za fotografije oddolžil z 20 cekini.¹³ Isto leto je Paier mdr. fotografiral blagoslovljenje sholske zastave v Dobropolju. Tedaj se je najbrž dalj chasa zadrževal v tem kraju ali okolici, saj je *Slovenec* dvoumno zapisal: »Slednjich je bil tukaj bivajochi fotograf g. K. Pajer tolikanj prijazen, da je fotografoval novo zastavo, pod katero so bili zbrani nekateri uchenci in uchenke z učiteljskim osebjem.«¹⁴

Leta 1877 je dobil dovoljenje za opravljanje fotografske obrti v Ljubljani. Deloval je kot poklicni fotograf. Atelje, v katerem je izdeloval portretne fotografije in razmnozheval fotografije Svetih krajev, je imel najbrž na danšnjem Kongresnem trgu. Ohranile so se tudi vedute Ljubljane in Ribnice. Umril je leta 1895 na Vodmatu.

Christian Paier, *Mosheja Al-Aqsa*, Jeruzalem, okrog 1861–1864, 19 x 24 cm
Nadshkofijski arhiv Ljubljana, NSHAL 107, sh. 35

Christian Paier, Jeruzalem, okrog 1861–1864, 18,2 x 23,2 cm
Nadshkofijski arhiv Ljubljana, NSHAL 107, sh. 14

¹ Biografski podatki po: Franchishek Lampe, »Potovanje krizhem jutrove dezhele«, *Dom in svet*, 1894, str. 27.

² Po: Franchishek Lampe, »Potovanje krizhem jutrove dezhele«, *Dom in svet*, 1894, str. 734.

³ Po: »Iz Ljubljane«, *Zgodnja Danica*, 1864, sht. 11.

⁴ Franchishek Lampe, »Potovanje krizhem jutrove dezhele«, *Dom in svet*, 1894, str. 27.

⁵ Po: »Iz Ljubljane«, *Zgodnja Danica*, 1864, sht. 33.

⁶ Po: »Iz Ljubljane«, *Zgodnja Danica*, 1864, sht. 33.

⁷ Po: »Odlični gostje 'Narodne chitalnice' v Kranju«, *Gorenjec*, 1907, sht. 12.

⁸ Po: Franchishek Lampe, »Potovanje krizhem jutrove dezhele«, *Dom in svet*, 1894, str. 734.

⁹ Po: »Iz Ljubljane«, *Zgodnja Danica*, 1864, sht. 11.

¹⁰ Po: »Poslano / Svarjenje«, *Slovenski narod*, 1877, sht. 268.

¹¹ Po: »Poslano«, *Slovenski narod*, 1877, sht. 269.

¹² Po: »Premembe pri učiteljstvu / Na Kranjskem«, *Učiteljski tovarish*, 1876, sht. 4.

¹³ Po: »Najvishje priznanje«, *Slovenec*, 1888, sht. 148.

¹⁴ Po: »Iz Dobropolja 31. julija«, *Slovenec*, 1888, sht. 178.

RIBICH V RIBNICI

(»Drama« Preshernove erotike)

Eden ključnih problemov literarne zgodovine (in seveda, kolikor je možno razmejevanje med temi strokami, tudi literarne teorije in kritike) je personalno-tekstualno razmerje med avtorjem kot zgodovinsko osebo in njegovim delom kot posameznim tekstom ali z vidika celotnega opusa. V izhodishchu gre za »temeljni pozitivizem«, ki identificira faktično umeshchenost avtorja in njegovega delovanja v določenem prostoru in času; tudi v dobi vsakršnih modno-modernističnih (kvazi)libertarnih in virtualističnih ekshibicij namreč vloga tradicionalnih »newtonovskih« faktov ostaja nujna in praktično nespodbitna. V slovenski literaturi so tri osebnosti, ki to literaturo kot pisno (vpisno, zapisno, skripturalno, tekstualno) ubesedeni megakorpus določene etnoidentitete zaznamujejo tako odločilno in po svoje usodno v specifičnih presechishchih, da gre za izredno izrazit primer (simbolnega) fenomena »trikrat-enkrat-za-vselej«; se pravi, da jim noben avtor, ki sledi zadnjemu od te trojice, ne more – ne glede na kvaliteto, vrsto in obseg svojega dela – sechi blizu do te mere, da bi v esencialnih potezah zasenchil ključnost njihovih pozicij ali celo »nadomestil« katero od njih. (Podobne trojice je mogoche določiti tudi v drugih nacionalnih literaturah, vendar komaj v kateri s tako zanesljivo razvidnostjo.) Te tri osebnosti so, kot je zhe za bolj povrshinsko poznavanje slovenske literature očitno tako rekoeh samo po sebi, Primozh Trubar, France Presheren in Ivan Cankar. Nikakršna »radikalno kritična« inovativnost ali posteriorna nonshalansa ne more v jedru dezavuirati za dani socialni kontekst epohalno markantne veljave teh treh imen: Trubar kot postrenesanchni (ideoloshki, protestantski) zachetnik literarnega jezika in knjizhne produkcije, Presheren na valu sicer jecljave mikroprovincialne romantike kot globalni unikum izbruha pesmotvorne jezikovne elegance, Cankar kot prva velika in vsestranska (vse zvrsti zajemajocha) avtorsko profesionalna in virtuoorna zrelost na prelomnici moderne. Seveda pa ta aksiomska definitivnost v interesu strokovne refleksije dialektichno vključuje tudi zmeraj odprto možnost za posamezne dodatne poskuse razlag, pogledov, informacij, korekcij, deziluzij, saj za avtenticno znanost ni mitologiziranih tabujev, ob katerih bi bili apriorno nemogochi kakršni koli kritični pridržki ali pomisleki. Ta imanentna kritična odprtost velja tudi za t. i. komparativo, she posebno za primerjave med literaturami velikih in malih narodov, ki naj bi bile v smislu vsestranske (neo)demokratichnosti »povsem enakovredne«, chesh saj sploh ni »velikih« ali »malih« literatur. Očitki o (samo)podcenjevanju, shibkem patriotizmu in podobnih kompleksih so brezpredmetni ob ugotavljanju »sine ira et studio« objektivnih dejstev o neukinljivih razlikah med

geohistoričnimi socialnimi konteksti in fenomeni znotraj njih; primerjava bio-bibliografskih faktov in globalne odmevnosti npr. med trojicama Trubar-Presheren-Cankar in Luther-Goethe-Mann (Thomas) pach kazhe različnost kalibrov. Prichujochi zapis nakazuje skico za prispevek k tovrstni (post)analizi personalno-tekstualnega fenomena **Presheren**, ki je v zadevni trojici sredishchni ne le formalno, temvech tudi v smislu kulminacije in kumulacije glede na oba »sosed«, tako da v bistvenih potezah lahko on sam pomeni simbolichno uteleshenje »sukusa« slovenske literature.

Tukaj seveda ne gre za pregled celotnega preshernoslovja, namen je le izpostaviti nekaj za obravnavano temo simptomalnih tochk. Okoli 1850 sta Franc Malavashich in Janez Trdina she nihala med Preshernom in Koseskim (po Trdini naj bi bil Koseski sonchni orel, Presheren otozhni labod). Inavguracijo Presherne v t. i. nacionalni konstitutivni mit so zacheli mladi intelektualci »dvajset let pozneje« ob zrelosti nove generacije; v drugi izdaji Preshernovih *Poezij* (1866, ob 20-letnici prvega izida) je Stritar »skoz dvojno optiko« v dveh poglavjih uvoda (Preshirnovo zhivljenje; Preshirnova poezija) postavil to knjizhico na vrh nacionalnega Olimpa kot fokus etnoidentitete. Chetudi je Stritarjev uvod očitno napisan namensko za shirshi krog in se danes bere kot nekakšno navodilo za osnovnosholski poduk (poudarjanje Preshernovega preprostega, narodnega in hkrati vzvishenega izraza, iskrenosti, srchne krvi chustev, domovinske ljubezni, navezanosti na ljudsko pesem, hkrati citira iz Petrarkovih sonetov, enega navede v celoti kot ilustracijo podobnosti s sonetom *Je od vesel'ga chasa*; citira dvostishje s konca Goethejevega *Fausta* o vechni zhenskosti; ljubezen do Julije je »le poetishka fikcija«, simbol hrepenenja po nedosezhnem idealu; zaplete z Ano in drugimi zhenskami zamolchi; vse v luchi svetobolne disharmonije med idealom in svetom itd.), je pomemben zlasti po prelomnih posledicah. Vsekakor je dosegel svoj namen, predvsem med liberalnimi mladoslovinci, medtem ko je konservativna klerikalna stran ostala nachelno rezervirana do Presherne. Levstik je Stritarjev uvod oznachil kot »epoho v nashem slovstvu«; to po svoje drzhi, vendar je ta spis v bistvu bolj kompenzacijsko »dejanje obupa« zaradi pomanjkanja konstitutivnih identifikacijskih simbolov v inhibiranem etnokolektivu (manko t. i. kritichne mase) kot pa dokaz njegove avtentichne in vsestransko veljavne geohistorichno-kulturne mochi. Znachilen je stavek na koncu biografskega poglavja, ker obenem s »poistovetenjem« preusmeri tezhishche od avtorja na njegovo delo: »Pravo Preshernovo zhivljenje pa so njegove pesmi.«

O Preshernu je poljudno (t. i. biografski esej) pisal Fran Levec, ki je opravil tudi obsezhno pionirsko zbiranje biografskega gradiva (npr. *Prilogi k Preshirnovem zhivotopisu*, LZ 1880, sht. 1, 2). Pesnikova nezakonska hchi Ernestina Jelovshek v knjizhici *Spomini na Presherne* (napisano desetletja prej na Dunaju; prevod iz nem., Ljubljana 1903) o ochetu pove le malo tehtneje relevantnega. Nesrečno zaznamovana, do osebnih in etnosocialnih korenin razdvojena, preprosta, a

nedvomno bistra in samorastnishko razgledana zhenska, ki je bila, kot je razvidno iz besedila, brez pravega stika oche-hchi in ji je Presheren v bistvu ostal tuj, med svojimi meditacijami podaja prgishche drobcev, ki nakazujejo protislovno in izjemno problematično pesnikovo osebnost. V zacetku pravi, da je bil njegov obraz »zdravo rudech in nekoliko od sonca zagorek« (cit.), na drugem mestu, da je bil zhe v 30. letu zelo bolan (vodenica); nabuhlo kritichno govori o pesmi *Zhenska zvestoba* in o Preshernovi skrajni nezaupljivosti do zhensk, ki jih je kar vse zanicheval; omenja, da ni hotel krstiti otrok, ki jih je imel z Ano Jelovshek (kot nezakonski brez krsta bi bili tedaj dodatno stigmatizirani); zavrachal je cerkveno spoved; nagnal je Ano iz polne stolnice na veliki petek 1839; z njo je govoril le nemshko in jo kot chrolasko primerjal s ciganko; zavrnil je ponudbo za sluzhbo knjizhnicarja v Moskvi; njegova ljubezen do Julije je zgolj »pesnishka«, o praktichni ljubezni pa naj bi ga pouchil hlapec ... Ernestina je izjemno zadržhana in kritichna do matere, a jo imenuje tudi »ubogi otrok« ob veliko starejšem Preshernu. Nacheloma se, kljub priznavanju t. i. chloveshkih napak, trudi za ohranitev chim bolj plemenite podobe Presherna kot chloveka, kot pesnik pa je absolutna svetinja.

Na Jelovshkovo se naslanja pozornosti vredni esej Josipa Tomishka *O Preshernovi ljubezni* (LZ 1905, sht. 9), zanimivo realistischno razmishljanje o relaciji pesnikova biografija-poezija. Ustrezno je opozoril na protislovja v Stritarjevi razlagi Preshernove »idealne« ljubezni in poudaril, da je Presheren nedvomno ljubil dve zhenski, vsako po svoje: Julijo in Ano (prvo resda »idealno«, a ne v smislu abstraktnega literarnega ideala, drugo pa povsem konkretno z obichajnimi bioloshkimi posledicami).

Kritichni pogledi na Presherna s tedanje eksplicitno katolishke strani so v zadevnem kontekstu logichni in dosledno argumentirani, le chashchenje Koseskega, svojevrstne karikature pesnika, je zaradi ochitne depласiranosti naposled morala opustiti; neuspeshni so bili tudi poskusi, da bi identifikacijski manko zapolnil skromni Vodnik. Tukaj le omemba treh piscev, vidnih kulturnishkih aktivistov, sicer duhovnikov. Luka Jeran je v svojem pisanju kritiziral Preshernovo ljubezensko poezijo in povzdigoval Koseskega; zhe za zhivljenja je bil pravi pojem dogmatischno trdega neposluha zlasti za posvetno ljubezensko pesnistvo (npr. zhe po naslovih znachilni njegovi razpravi *Nechedno pisarstvo* in *Babezhevansko slovstvo*, obj. *Danica*, 1855 in 1859). Josip Marn je v publikaciji *Jezichnik* (1880) pod motom iz Koseskega (Kdo je mar?) v treh razpravah pretezhno bibliografsko korektno pisal o Kopitarju, Chopu in Preshernu, s tehtnim opozorilom: »Osebe naj se v knjizhevni zgodovini opisujejo le, kolikor je potrebno in koristno v njeno pojasnjevanje.« (cit. str. 1). Povzetek zadevne strani je podal Anton Mahnich, ki je Presherna oznachil kot v greshni ljubezni izgubljenega obupanca; v knjigi *Dvanajst vecherov* (Gorica 1887) je kritiziral Stritarjev uvod k *Poezijam*, priznal Preshernu prvo mesto med slovenskimi pesniki in

jezikovno-oblikovno nesporno mojstrstvo ter zarezal ostro lochnico glede na vsebino: »Preshiren nam v zlati, umeteljno izdelani posodi podaja strup pregreshne strasti.« (cit. *Deseti večer*, str. 155).

Z novim stoletjem sledi velika četverica utemeljiteljev znanstvene, v glavnem pozitivistične slovenistike in preshernoslovja: Murko, Prijatelj, Kidrich, Slodnjak (prvi trije, bolj liberalno usmerjeni, so se izpopolnjevali v Rusiji, Slodnjak kot bližnji katoliški tradiciji pa v Krakovu). »Patriarh« Matija Murko, ki je tudi zacetnik komparative in etnologije, ostal pa je dokaj na stranskem tiru (deloval le v tujini, umrl v Pragi star 91 let, deloma naklonjen neoilirizmu), je avtor tehtne razprave *Misli k Preshernovemu življenjepisu* (LZ 1901, sht. 2), s katero je v glavnih potezah zachrtal preshernoslovje. Na zacetku tega spisa postavi Preshera kot največjega pesnika, tako lirika kot epika, »na celem slovanskem jugu«, se chudi nekdanji tekmi Presheren-Koseski in Levstikovemu mladostnemu »popravljanju« Preshernovega jezika ter poudari: »Pred vsem pa je treba pesnikov nastop in znachaj tolmachiti v zvezi z njegovo dobo.« – Omenja she Preshernovo izjavo, da je tendenca njegovih pesmi kultiviranje materinskega jezika, ter nakazhe njegovo razmerje med etnonimi: »Domovina je bila Preshernu kranjska dezhela in materinski jezik seveda kranjsko narechje. Zaradi tega rabi tudi njemu navadno izraz Kranjec za Slovenec, Slovenci pa so mu drugi Slovani.« (podobno Stritar v uvodu).

Ivan Prijatelj je v razpravi *Drama Preshernovega dushevnega življenja* (NZ 1905) stilistichno blesteche, pa tudi nekoliko preciozno podal svoj pogled na Preshera v specifichnem presechishchu liberalno-idealisticne filozofije, pozitivisticne biografike in tekstualne analize. Zachne z visoko tezo o chloveshkem umu, ki je kot »kralj stvarstva sam zase celoten kozmos«, v vsakem chloveku sta kot v Goethejevem Faustu dve dushi, to je drama slehernega chloveka, she posebno pa Preshera kot velikega chloveka. Julijo razlozhi kot na realnem bitju utemeljeno poimenovanje nedosegljivega pesnishkega ideala, ki ga je Presheren namenoma ohranjal v doloceni distanci od realnosti. Osrednji tekst opusa je pesem *Pevcu*.

France Kidrich je avtor monumentalnega prispevka k preshernoslovju kot zgled klasichnega pozitivizma brez vsiljevanja bolj ali manj samovoljnih »filozofskih nadgradenj«; ogromno in minuciozno zbrano gradivo je skushal osvetljevati, kolikor je omogochalo samo po sebi v omejenem razmerju do literarnih tekstov. Tukaj gre predvsem za razpravo *Preshernove Lavre* (LZ 1934; Izb. spisi, III, 1978): na zacetku omenja presentljivo opombo nekega znanca, »da mu je skoraj nemogoche spraviti ljubezenske Preshernove pesmi v logichno medsebojno zvezo.« (cit.). Ključno izhodishche za nadaljnjo raziskavo zhensk, ki so na Preshera naredile tako ali drugache zaznaven vtis, pa kazhe naslednji citat (ibid.): »Bivanje pri ribnishkem učitelju 1810-12 je pustilo v Preshernu muchen spomin, ker je pesnik she na smrtni postelji vzkliknil: "Zame bi bilo bolje, da nisem nikdar

v Ribnici bil" (LZ 1881, 16). Toda podoba je, da se ta muchni spomin ne tiche seksualne sfere. Morebiti je bil ribnishki učitelj, pri katerem je bil deček na hrani in stanovanju, alkoholik in je seznanjal z vinom tudi svojega gojenca.« – Nato Kidrich citira Ernestinine *Spomine*, kjer pravi, da je Presherna, ko je bil star šestnajst let, »veliki hlapec ... pouchil prijazno o razliki med obema spoloma in o medsebojnih razmerah«. – V nadaljnjem besedilu Kidrich polemichno do drugachnih mnenj vztraja pri svoji ugotovitvi, da je edino realisticchno zanesti se na sonet *Je od vesel'ga chasa*, v katerem je Presheren dolochil dan, ko se je zaljubil v Julijo: 6. aprila 1833.

Anton Slodnjak je o Preshernu izchrpno pisal kot znanstvenik in kot literat (biografska monografija in roman); tudi njegov preshernoslovski opus ima danes klasicchno veljavo, vmes pa so seveda tudi kakshne manj zanesljive podrobnosti. Svojevrsten unikum je izdaja Preshernovih *Poezij* iz leta 1946 (ob 100-letnici prve izdaje, ki ima sicer letnico 1847) v Slodnjakovi ureditvi in z njegovim komentarjem, ki je nedvomno pouchen, mestoma pa tudi grotesken poskus, kako vzpostaviti zvezo med (bidermajersko in tudi lastno) meshchansko tradicijo in novo oblastnishko ideologijo socializma ter Presherna priblizhati »shirokim ljudskim mnozhicam«, kot se je tedaj reklo. V dolochenem smislu gre za »novo verzijo« Stritarjevega pedagogshkega dushebrizhnishstva; skoraj ob vsaki drugi besedi v Preshernovih pesmih je shtevilchna kazalka za razlago v fusnoti, vse farmacevtsko prirejeno t. i. materialisticchnemu duhu novega chasa. Tukaj v ilustracijo le citat prve opombe k pesmi *Ribich*: »Mlad ribich = France Presheren. Ker se je po domache reklo njegovi rojstni hishi Pri ribichu, je bil France "mladi Ribich".« (Resolutnost te »razlage« postavlja pod vprashaj zhe dejstvo, da gre za tretjeosebno balado z avtorsko distanco do samega sebe.)

Janko Kos v knjigi *Neznani Presheren* (1994) osvetljuje razlicchna pesnikova protislovja. V prvem poglavju za izhodishche svoje razlage problema njegove erotike postavi »Preshernov ribnishki dozhivljaj« (cit.), s kritichnim pridržkom do Kidricha (v ozadju alkoholizem) in Slodnjaka (nejasno suponirana mladostna spolna zabloda). Kos meni, »da je shlo skoraj gotovo« (cit.) za dozhivljaj erotike, mozhne pa so tri razlage: da je dechka zapeljala zhenska, da je bil »zhrtev homoseksualnega zapeljevanja in zlorabe« (cit.), najverjetnejsha »pa je seveda mladostna spolna razvada v obliki samozadovoljevanja« (cit.), ki je izvir vse poznejshpe pesnikove eroticshne travmatiziranosti. – V zvezi s tem tukaj nekaj pripomb: V sodobni psihologiji in seksologiji samozadovoljevanje ni le »mladostna spolna razvada«, ker ni omejena ne s starostjo ne s spolom in ne s partnersko-zakonskim statusom, dogaja se v vsakrshnih, tudi skrajno bizarnih okolishchinah (konclageriji) ter ne velja za tako kataklizmicchno anomalijo, da bi bila preprichljiva kot nevropatska travma »she na smrtni postelji«; v luchi legendarnega Preshernovega »pijanstva« Kidricheva domneva o alkoholisticchni iniciaciji ni povsem neustrezna; zapeljanost od zhenske bi bila bolj ali manj »normalna« in zato

tudi premalo travmatična; dolgoročno usodnejše, na podezhelju nikakor ne povsem nemogoče doživeti je bil homoseksualni akt, ki se zdi (tudi z nekaterih dodatnih vidikov: sled pedofilije v Preshernovi afiniteti do mladoletnic, izredna navezanost vsaj na Chopa) skorajda najbolj verjeten; Ernestinina zgodba o »velikem hlapcu« je brezpredmetna, saj je kmečkimi otrokom v stiku z zhivljenjem zhivali zhe v predsholski dobi »vse jasno«; vendar pa so vse to zgolj spekulacije in konstrukcije na osnovi govoric brez trdnejshe dokumentacije in brez razvidnejših odmevov v pesnikovem delu.

V povzetku je mogoče reči, da je »fenomen Presheren« nedvomno poln vsakovrstnih protislovij tako v njegovem pesniškem delu kot v podobi njegove osebnosti, kolikor jo je sploh mogoče zaznati iz »parazitsko« nabranega biografskega ozadja, ter tudi v razmerju med obojima. Radikalna pozicija bralca kljub informacijskim poplavam in tehničnim modernizacijam ostaja: sam s Preshernovo knjigo v roki, ne da bi bil pri tem dolžan vedeti in upoštevati kar koli zunaj nje. Tedaj od vsega »biografskega ozadja« glede vprasanja Preshernove erotike kot edini zapis v pesemskem tekstu preostane le akrostih: Primicovi Julji (posebna vrednost »tvojega imena«, ponavljane sintagme na zacetku cikla *Gazete*: bleshchecha / bozhanska iniciacija; etim. Julija iz lat. Iulus, Iulius, Iuvilius; die Primiz – nem. primicija, nova masha, iz lat. primitiae). V ozhje tekstualnem smislu je na prvem mestu Preshernovo epohalno mojstrstvo izraza, med danes vechinoma deplasirano vsebino (zlasti provincialna poulichna »erotika pogledov« ipd.) pa je nekaj pesmi nedvomno najvishje veljave.

Za zgodovinski spomin

Matjažb Jarc

TAJNOST IN SVOBODA

Prejšnji teden mi je profesor s Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, dr. Slavoj Žižek, z nekega angleskega spletishcha namignil, naj iščem svobodo v ljubezni. Ko je to storil, se seveda ni zavedal, da govori tudi meni. Namig je podchrtal z znachilnimi kretnjami: najprej si je s palcem in kazalcem pogladil shtreleche nosne kocine, hip zatem se je z drugo roko dodatno skushtral in se za piko na i she zelo na hitro obliznil od levega do desnega kotichka ustnic in nazaj. Uvidel sem, da bi bilo odslej moje iskanje svobode podvojeno, che ne bi – z vso srecho, ki mi jo daruje zhivljenje – ljubezni zhe nashel. Toda kako, kdaj in kje se je to zgodilo, o tem tule ne bom pisal. Ta tema je zaupne narave. Zakaj sem jo oznachil kot zaupno, pa je moja svobodna odlochitev.

S pojmi *tajno*, *zaupno*, *strogo zaupno* ... sem se obilno srecheval v svojem uradnishkem obdobju tik po osamosvojitvi Slovenije. Med njimi je zlasti prednjachil pojem *interno*, ki smo si ga birokrati shtempljali skoraj na vsak tretji spis, s chimer smo si dali vedeti, da smo locheni od navadnega sveta, saj smo vendar del vlade, v katero sleherniki nimajo vstopa. Upravljanje javnih zadev je bilo torej privilegij nas, izbrancev, zato smo si toliko javnih zadev preprosto prisvojili (jih tako rekoch *internirali*) in se pri tem pretvarjali, da se javnosti sploh ne tichejo.

Prvich pa sem resno pomislil, kaj pravzaprav ti pojmi pomenijo, ko me je neki nich hudega slutechi drzhavni sekretar iz zdruzhene liste komunistov vtaknil v komisijo za pripravo novega arhivskega zakona. Kot zelen svetovalec ministra za kulturo sem se seveda delal dosti pametnejshega, kot sem bil v resnici, zato so me pomembnejshi chlani kmalu vrgli iz komisije, povod pa je bil naslednji: predlagal sem, da naj bi bilo tudi *gradivo z oznako tajnosti* v arhivu dostopno takoj in ne shele po sedemdesetih letih od nastanka, kot je bilo predlagano v prvem osnutku zakona. Po domache povedano – bil sem za svoboden, prost dostop do arhivskega gradiva.

Kot nekdanji arhivist sem dobro vedel, da vechine drzhavljanov arhivi itak niti najmanj ne zanimajo. She najmanj pa v tistih delih, za katere se jim she sanja ne, da sploh obstajajo. V prejšnjih chasih takih dokumentov sploh ni bilo treba oznachevati, da so tajni, ker itak skoraj nihche, razen arhivarja, ni mogel priti do njih. No, jaz sem imel v osmi sobani svojega arhiva zlozhene dokumente, ki si jih je – razen mene – prishel ogledat samo she Matija Machek, pa she ta v vseh shtirih letih mojega arhiviranja samo enkrat. Spomnim se njegovega pogleda, ko me je

mimogrede premeril, ali sem dovolj neumen in nepouchen za opravljanje te službe, torej ali sem vreden zaupanja. Očitno je bil zadovoljen, kajti res sem bil krepko omejene pameti: she nedavno tega se mi je zdela oznaka *strogo zaupno* omejujocha, naravnana proti idejam svobode, mirú in prijetnega sožitja med ljudmi.

Ah, navaden idealistichen pogled, bi zamahnil z roko kak star machek, preskushen v rokovanju z dragocenimi in potencialno usodnimi podatki.

Toda prejšnji teden se mi je vendarle posvetilo, kje ga lomim! Razsvetilil me je nash Slavoj, ko je z obema rokama zamahnil z zaslona proti meni, da sem kar vztrepetal, in tedaj mi je prishlo: tajnost je mati svobode. V socializmu smo zhiveli svobodno tudi zaradi neizmerne kolichine tajnih podatkov, ki niso prishli do nas. Svobodno smo zhiveli zato, ker smo se pochutili, da tako zhivimo, in kdor je samo malo podvomil v ustreznost takega pochutja, si je s tem zhe predochil podatek, za katerega bi bilo morda bolje, che bi ostal tajen. Vsaj z vidika dobrega pochutja. Nevednost je sestra modrosti: manj podatkov ko vesh, lazhje ti je na svetu in bolje se pochutish; bolje ko se pochutish, lepshe ti je, in lepshe ko ti je, bolj si svoboden. Svoboda je v lepoti bivanja, svoboda je v ljubezni. Hvala ti, Slavoj.

Toda to ni bilo she nich! Filozofovo vrtanje po nosu me je namrech hkrati s tem, ko mi je ponazorilo pomen nevednosti in nepouchenosti za občutek svobode in z njim vsaj deloma tudi za svobodo sámo (kajti le poglej, koliko svobodnih in mirnih desetletij sta nevednost in nepouchenost ljudstev tudi skozi institut tajnosti podatkov prinesla v osrednji balkanski kotel!), napotilo naravnost na 65. chlen veljavnega arhivskega zakona. Nekaj v meni se je namrech podzavestno uprlo zhivchnemu kosmatincu, ki me je z ekrana navdusheval za ljubezen, ne da bi sploh vedel, da ga gledam in poslusham.

Kar sem videl, me je prestreslo do dna dushe:

65. chlen

(roki nedostopnosti arhivskega gradiva)

(1) Javno arhivsko gradivo v javnih arhivih, ki vsebuje tajne podatke po zakonu, ki ureja tajne podatke, ali davčne skrivnosti in katerih razkritje nepoklicani osebi bi lahko povzročilo škodljive posledice za varnost države in drugih oseb ali za njihove pravne interese, postane dostopno za uporabo praviloma 40 let po nastanku ...

V tistem hipu me je namrech pretreslo spoznanje, da določeno javno gradivo ni javno in da je javnost lahko povsem zakonito prikrajšana za del aktualnih informacij, ki so nastale zanjo, v zvezi z njo, zaradi nje in/ali v njenem imenu. In da obstajajo predpisi, s katerimi smo ljudje v veliki vechini preprosto odrezani od pomembnega dela vednosti o lastnih zadevah, torej poneumljeni in osiromasheni

za podatke, ki se nas pravzaprav globoko dotikajo. Iz tega sledi, da nas ima zakonodajalec za neumne in nevredne doslednega obveshchanja o naših skupnih zadevah.

Zavedam se, da pishem o znanih stvareh, tudi sam sem vedel zanje zhe prej, toda pretresle so me prvich. Ko pa sem hip zatem pomislil she, da nas zakonodajalec, ki je nash predstavnik, nima samo za neumne, ampak nam tudi ne zaupa in se nas celo boji, ker meni, da ga ogrozhamo, in nam zato prikriva nashe lastne podatke, sem bil zhe toliko pretresen, da se zaradi tega sploh nisem vech vznemirjal, pach pa sem se odlochil najti luknjo v zakonu, ki utemeljuje tajnost podatkov.

She preden ga razgrnem v njegovem bistvu, pa bom povedal, da se mi vse to sploh ne zdi nenavadno. Na zakonodajalcu se preprosto odrazha narava chloveka posameznika z vso njegovo nezaupljivostjo, z vsemi strahovi in ogrozhenostjo, z nagnjenjem k prikrivanju in laganju, goljufanju, kradljivosti in kar je she podobnih pa she hujshih chlovekovih lastnosti. Pomislil sem na kosmatinca, ki se je med praskanjem za ushesi she maloprej pretvarjal, da ve, komu in kaj govori. Ochitno je mislil, da nihche ne vidi skozi zastor njegovega pretvarjanja, torej se je motil. Ko sem pogruntal to, sem bil do kraja pomirjen in vesel vsega tistega, chesar mi ni zaupal. Kakor bodi tudi ti bolj vesel tistega, chesar ti raje ne pishem, kot pa tega, kar tule relativno svobodno razgrinjam pred tabo.

Se pravi: zakon, ki dolocha, kakshne podatke sme *organ* (tako machistischno se pri nas, kot vsakdo ve, reche institucionaliziranemu chloveku ali skupini ljudi) razglasiti za tajne in kako lahko to stori pa kdo jih sme vendarle izvedeti in pod kakshnimi pogoji, je metafora za zakonito pretentavanje ljudstva, ki je s tem zakonom zreducirano na predmet manipulacij oziroma delovanja za njegovim hrbtom. Velja predpostavka, da je mogoche ljudstvo s prikrivanjem podatkov zashchititi pred veliko nevarnostjo, da bi prevech zvedelo o tem, kar se ga dotika.

Ljudstvo torej zheli, chlovek torej zheli, da mu drzhava v njegovem interesu prikriva najpomembnejshe informacije in na ta nachin varuje njegovo svobodo.

***

Takoj za tem zakonom pa se je pred mojimi ochmi pojavil she slovenski vohunski zakon, ki od vseh, kar jih je bilo doslej objavljenih pri nas (v prejsnji drzhavi so bili tajni uradni listi pogosta praksa, kako je s tem v nashi novi drzhavi, pa zaenkrat she ne moremo vedeti), skoraj zagotovo she najgloblje temelji na tajnosti informacij. Ker pa golo razpravljanje o zakonih ni dolgochasno samo za bralca, ampak tudi zame, sem vchera napisal nekoliko daljshe pesmico o aktualni epizodi iz slovenske pravno-vohunske prakse. Vmes jo bom tu in tam malo prekinil, samo toliko, da jo nekoliko pojasnim, toda obljudlam, da bo tega chim manj in da bom chim vech dodatnih obrazlozHITEV zamolchal. Kajti tudi s tem je tako, kot s

skrivanjem podatkov nasploh: chim vech ti jih prikrijejo, tem manj jih poznash in toliko bolj svobodno si jih lahko ponazorish sam. Che ne drugje, pa tam nekje na meji med pravom, poezijo in literaturo:

RDECHA SOVA

*Na trbli veji Rdecha Sova
v tishini nochni prislushkuje
vsem potencialnim zbrtvam lova,
ki lovcev trop jih zasleduje.*

*Nibche ne ve, kaj opazuje,
kaj vse v temi z ochmi poslika
in kakshno moch ji podeljuje
dekret vrhovnega sodnika.*

*Ne skeriva svojega namena,
da z lovci se je povezala
zato, da bi Zelenega jelena
s celotno chredo jim izdala.*

Naj najprej povem, da se pesmica dogaja v gozdu med ogroženimi zhivalmi zato, da bi chim bolj jasno oznachila dosezheno civilizacijsko raven nashe družbe. Posebej opozarjam na vlogo sove: ta ponazarja varnostno-obveshchevalno agentko v sluzhbi gozdne skupnosti, ki jo tvorijo vladajochi lovci in sluzheche zhivali: slednje so lovcem neke vrste opozicija in naj bi imele pravico do nadzora nad delovanjem sove, torej tudi do vpogleda v tajno dokumentacijo, ki jo sova ustvarja na shirshi zhivalski javnosti prikrite nachine. Toda zhe sovino prvo ime, Rdecha, ponazarja njeno politichno pristranskost, she zlasti v razmerju do jelena, ki je Zelen, in mu pesmica zhe v tretji kitici napoveduje vlogo potencialne zhrtve anomalichnih (lahko beremo tudi *animalichnih*) dejavnosti sove ter njenih vladajochih gospodarjev. Institut dekreta vrhovnega sodnika je skoraj dobesedno prepisan iz slovenskega vohunskega zakona, ki dolocha, da posebne tajne ukrepe, prikrite pred prizadetimi posamezniki, na katere se ti ukrepi nanashajo, lahko odobri samo predsednik vrhovnega sodishcha.

*Naslednje jutro pa se zbere
na sonchni jasi zbor zhivali,
med njimi tudi nekatere,
ki bi jih lovci pokonchali,*

*che vsaj posredne bi dokazže
lahko na silo skup stlačili,
za nove skrili se obraže,
jelenov chredo "odstranili".*

V teh dveh kiticah je opisan demokratični zhivalski zbor; sončna jasa predstavlja neke vrste parlament, kar nam skupaj pove, da gre pri tej gozdni skupnosti za svojevrstno parlamentarno demokracijo, ki se sicer ne odvija v Plechnikovem parlamentu, bi se pa lahko, che v pesmici ne bi nastopale zhivali, ampak ljudje. Nato sta na hitro nakazani pravosodna in volilna praksa, znachilni za to skupnost, iz katere bi zheleli lovci z zvijachami in prikritimi metodami odstraniti oziroma kakor koli zhe izlochiti eno od interesnih skupin prebivalstva.

In zhivali zborujejo nekako takole:

*"Ti, Sova, naj bi varovala
nash gozd pred tujimi krdeli!
Skrivaj bi jih opazovala,
da mi na varnem bi zhiveli.*

*In che bi te o tem vprashali,
bi nam z veseljem razlozhila,
kaj tujci so nachrtovali
in s chim grozji sovrazhna sila.*

*Tako pa, che se kdo zanima,
kaj si na prezhi opazila,
ochitno vech pravice nima,
da bi mu splob odgovorila."*

S tem nagovorom zhelijo zhivali sovo opozoriti, da so jo pooblastile za nochno opazovanje in zbiranje informacij iz tujine, ne pa za vohunjenje v domachem gozdu. To opozorilo sloni na temeljnem razlikovanju med klasicno varnostno-obveshechevalno sluzhbo, kakrshno naj bi opravljala nasha sova in tajno politichno policijo, znachilno tudi za nasho prejsnjho drzhavo, ki je opravljala tako zunanje kot notranje vohunske in iz njih izvedene posle. Za slednjo je bilo znachilno tudi to, da za svoje delo nikakor ni odgovarjala ljudstvu, ki naj bi ga varovala (v veliki meri tudi pred samim seboj), ali njegovim predstavnikom, temvech nadrejenemu politichnemu organu, natanchneje Partiji, katere pravni nasledniki so si ohranili pomembno mesto v vechstrankarski paleti nashega danashnjega parlamentarnega sistema. Pesmica tudi sicer govori o parlamentarnem sistemu, a seveda na stopnji zhivalske skupnosti. V zadnji od teh treh kitic je zoper sovo naperjen pomemben ochitek, da ne omogocha drugim zhivalim parlamentarnega nadzora nad svojo

dejavnostjo, kar naj bi bil osnovni standard za delovanje vohunskih služb v razvitih demokracijah. Morda je samo zhalostno naključje, da tudi v Sloveniji tak nadzor zhe od izvolitve novega parlamenta dalje, torej zhe kar nekaj dolgih mescev, ni zagotovljen. Kdo ve, kaj medtem pochno sova ...

*“Ni te za to pooblastila
zhivalska skupnost, tu, na jasi,
da bi se proti nam borila,
ker danes so drugačni chasi,*

*ni vech sovražnikov med nami,
da bi jih ti doma iskala,
morda so res, tam, za mejami,
che bi tujina jih poslala ...*

*Zato razkrij nam vse skrivnosti!
Kdo si pri nas obeta plena?
Kdo bi lomastil po tej hosti,
ubil Zelenega jelena?*

*Pokazhi nam, kaj si odkrila,
opishi svoje nam prisluhe
kaj si pospravila pod krila,
predstavi svoje ovadube ...*

*Zeleni jelen bo pregledal
vse, kar si ugotovila,
ker mu zaupamo, da bo povedal,
che si nam zopet kaj prikrila.”*

Kot sem skushal prikazati zhe v uvodu članka, je prikrivanje javnih informacij pred javnostjo dvorezen mech. Po eni strani osvobaja chloveka odvečne vednosti in mu s tem lajsa zhivljenje, po drugi pa ga postavlja v negotov položaj, saj pravzaprav ne more vedeti niti tega, kdaj se mu krati informacije o njem samem. In to she celo tiste, ki so bile pridobljene brez njegove vednosti prav pri njem oziroma v njegovem intimnem ali delovnem okolju, ne da bi on to vedel.

To dejstvo nasho zhivalsko skupnost mochno vznemirja, zato zhivali pričakujejo od sove, da bi jim porochala o svojih opazhanjih in jih prepriчала, da ne deluje proti njim, ampak v njihovo korist, kar v atmosferi vsesplošnega nezaupanja seveda tudi za sovo ni enostavno. She posebej zato, ker je njena predhodnica iz prejšnje drzhave v svojih najslavitejših akcijah delovala prav proti pripadnikom lastnih ljudstev. Tudi zaradi tega se polashcha zhivali sum, da je njihov legitimni

predstavnik Zeleni jelen morda celo v zhivljenjski nevarnosti, saj se je od nekod pojavila govorica, da ga hočejo neznane politichne sile ubiti, kar bi bilo po njihovi oceni za zhivalsko demokracijo lahko pogubno, ker je prav on edini voditelj edine resne opozicijske politichne sile v gozdu. Njegov umor bi pomenil konec demokracije in absolutno prevlado lovcev v gozdu.

(Tu moram na hitro povedati, da je obravnavana pesmica pravzaprav komentar pesnitve LOVSKI GONJACH JERNEJ TRPINC IN ZELENI JELEN, avtorja Viktorja Vztrajnika, objavljene pred tremi dnevi na Facebook-u, ki karikira dolochen vidik v tem chasu razvpite afere Patria. Zdi se mi, da je v njej lovski gonjach Trpinc prispodoba drzhavnega tozhilca, kar seveda s tukajshnjo razlago moje pesmice nima nobene zveze.)

No, ampak ... che nadaljujem, kjer sem ostal ... Zhivali na jasi torej zahtevajo, da se nad delovanjem sove vzpostavi parlamentarni nadzor, za prvega nadzornika pa predlagajo prav Zelenega jelena in najbrzh ne vedo, da bi ta v primeru uspehnega nadzora lahko odkril dejavnost, uperjeno proti njemu samemu.

Niti chloveku niti dovolj pragmatichni zhivali seveda she na misel ne bi prishlo, da bi predlagala za glavnega nadzornika prav glavnega nadzorovanca (tudi che jima ta podatek ne bi bil prikrit), toda tu smo na sonchni jasi, kjer vladajo iskreni, chisti nameni, svinjarije se pochnejo samo na skrivaj, zato se mi zdi, da je prijazno od nas, che to zhivalsko naivnost sprejmemo s prizanesljivostjo in jo dobrohotno podpremo.

*Seveda je Rdecha Sova
dejavnost spet prikrila
ter od vrhovnega sodnika
prejela nova navodila:*

*“Vsi prebivalci nasbe boste,
med sabo neenaki,
odslej vech mislili ne boste,
ker ste samo bedaki.*

*Kaj se to pravi, da na jasi
ima zhe vsake pravico,
da kar svobodno nekaj kvási
in prazni si betico!?*

*Zeleni jelen, kar je znano,
ima pa to naravo,
da slej ko prej bo za prebrano
dobil en metek v glavo!*

*Da pa zato ne boste vztrajno
na jasi zborovali,
bomo pochistili to gmajno,
Zelenca pa izgnali.”*

V tem delu pesmica pokazhe na sovo kot na spretno pripadnico izvršne oblasti, ki se zna s političnimi triki na videz podrediti vodilnemu predstavniku pravosodne veje in s tem vzbujati lažni videz, da je politično neodvisen in torej nepristranski. Tudi po veljavnem vohunskem zakonu je predsednik vrhovnega sodišča tisti, ki dovoljuje izvajati vohunski agenciji prikrita ukrepe v konkretnih primerih in s tem morda vendarle dolocha neke okvire njenega ravnanja; vendar pa je agencija tista, ki si ukrepanje zamisli in jih zapisane na papirju postavlja pod sodnikovo pero.

Zato je nenavadno, da se v pesmici sodnik oglasha z navodili, kakor da bi si akcijo omislil on. Toda iz njegovih pogledov, ki jih javno razglasi, kaj hitro postane razvidno, da je pravosodna veja oblasti te gozdne skupnosti v shkripcih, saj njen shef ne verjame v ustavno nachelo enakosti (najbrzh pred zakoni, ampak ti se mu očitno ne zdijo omembe vredni), poleg tega ima ljudi za bedake in je oster nasprotnik svobode izražanja kot temeljne sestavine demokratičnega parlamentarizma. Mozhak je pri tem tako predrzen, da pred zhivalskim zborom kar javno zagrozi izbranemu predstavniku ljudstva z metaforo iz staroreka (s tem je mishljena govoricca iz prejšnje držhave; natanchneje bi moral pravzaprav zapisati “... metak u chelo ...”).

In vrhovni sodnik na koncu svojega nastopa zagrozi z ukinitvijo parlamenta, smrtno kazen Zelenemu jelenu pa spremeni v kazen izгона iz držhave. Gre pa seveda samo za njegovo nastopanje v javnosti, ki ga ne gre zamenjevati s kake vrste resnim pravnim postopkom.

Poleg tega je moja razlaga zhe skoraj literarna, tako da je bralcu ne priporočam jemati prevech dobesedno; ves chas bi se bilo pametno zavedati, da pesmica govori o neki primitivni zhivalski skupnosti in je torej kakršna koli podobnost s slovensko držhavo zgolj naključna.

*In res, takoj naslednji teden
se zberejo lisjaki,
nobeden ni nichesar vreden,
so sami uchenjaki.*

*Je chisto nemogoche skriti,
da so od lovske zveze,
ker zlezejo v ta prave riti,
povlechejo poteze,*

*v imenu protipravne "vede",
s podpisom brez imena,
izžbenejo iz rodne chrede
Zelenega jelena.*

Che sem she maloprej zatrdil, da pesmica ne opisuje realnih dogodkov, pa lahko zdajle povem, da zgornjih pet kitic govori o resničnem dogodku, ki me je pretresel skoraj tako močno kot 65. člen arhivskega zakona. Skorajda sem obupal nad svetom, v katerem zhivim, popolnoma sem se zapustil, da mi je pognala dolga brada, las si nisem vech umival, tudi iz nosu so mi shtrlele kocine in mi shle tako zelo na zhivce, da sem si ga ves chas mel, kar naprej sem imel suha usta, da sem si moral neprestano oblizovati ustnice iz levega v desni kotichek in nazaj, ali pa bi se totalno zapil.

Opisano stanje me je prignalo tako dalech, da sem o tem dogodku na svojem blogu: <http://matjazh.wordpress.com/2014/08/09/delegati-2/> objavil naslednji zapis:

Delegati

Vchera j so se poslanci drzhavnega zbora spoprijeli z vprashanjem, ali je lahko pravnomočno obsojeni zapornik hkrati tudi poslanec v drzhavnem zboru. Zakonodajno pravna sluzhba drzhavnega zbora je zhe prej argumentirano ugotovila, da se to glede na obstojecho pravno ureditev lahko zgodi. Kar nekaj zelo uglednih ustavnih pravnikov je zhe objavilo pritrdilna mnenja, dva ali trije pa so za medije zatrdili nasprotno.

Najprej se je izkazalo, da poslanci ne zaupajo lastni strokovni sluzhbi. Nekateri so celo zavzeli stalishche, da mora pripraviti drugachno mnenje. Ustavnega sodishcha raje ne bi vpletali, saj bi lahko njihove politichne cilje zameglilo z ustavnostjo. Eden je predlagal, da je treba ukrepati po zdravi pameti in moralnih principih, v skladu s politichno kulturo, ne pa v skladu s predpisi.*

Zhe s tem so dali vedeti, da bo v tem mandatu njihova zakonodajno pravna sluzhba nepotrebna, che ne celo motecha, da se bodo rajshi shli kar golo politiko brez prava. Zakonodaja bo torej v drzhavnem zakonodajnem telesu igrala stransko vlogo.

Takshno stalishche pa se je she potrdilo s sklepom, da bodo na pravnishkem trgu kupili dodatna mnenja t.i. neodvisnih pravnih strokovnjakov po izboru politichnih strank. Stroski bodo najbrzh bremenili rachun drzhavnega zbora, njihova vishina pa bo skupaj s politichno voljo vsake stranke, ki bo med pravniki izbrala svojega strokovnjaka, vplivala na neodvisnost tako pridobljenih mnenj. Lahko predvidevam, da bodo vechinoma angazhirani tisti strokovnjaki, ki svoja mnenja drzhavnim institucijam tudi sicer prodajajo prek svojih zasebnih firm. Nashim poslancem se takshni kalibri zdijo bolj verodostojni od lastne zakonodajne

službe, razen če bodo razlozili veljavno zakonsko ureditev tega vprasanja v nasprotju z njihovo politično voljo. Tega pa se ni treba bati, ker bodo vse stranke izbrale prave, naše strokovnjake, nasprotno mislečega kandidata pa bo izbrala samo ena stranka, tista, katere poslanca je treba vreči iz parlamenta.

Bedniki: delegati, ne pa poslanci. Če ne bo farse s kaznivim dejanjem, ki naj bi se zgodilo na neznanem kraju, ob neznanem času in na neznan komunikacijski način, na sodishchih kmalu konec, znajo prepustiti primer še mednarodni arbitrazhi, ki se bo zbrala po koncu njihovega mandata.

Se pravi, da imamo tri nedelujoče veje oblasti: pravosodno, ki odlochi, če odlochi, kadar odlochi, zakonodajno, ki ne zaupa lastni zakonodajno pravni službi in izvršno, ki je ni. Volivci, treba se bo malo zamisliti nad sabo.

* To je bil poslanec Matjazh Hanzhek.

Zhivali na jasi so se seveda zamislile nad sabo, za razliko od slovenskega volilnega telesa, ki bi še kar naprej sililo v isto ogrado. Toda kaj, ko tudi zhivalim ni nich pomagalo: pet lisjakov je sprejelo sklep, ki jim ga je ponoči skicirala sova, njej pa bogvekdo, vrhovni sodnik gotovo ne; skupshchina na jasi se je s sklepom seznanila, potem pa so začeli vrabci chivkati, da ga je sprejela ona in tako je v javnosti tudi obveljalo. Vidim, da je ta kitica ostala prikrita, s chimer pa nam je vsem omogočena povsem svobodna presoja.

Sem zhe rekel, da je tajnost pogoj za svobodo, ali nisem?

Zdaj pa samo še zaključek pesmice. Meni se zdi, da ga ne bo treba posebej razlagati. Dogajanje, ki ga obravnava, ima namrech tako globoke razsežnosti, da ga lahko – poleg moshkih chlanov slovenskega ustavnega sodishcha in deloma doktor Sovdatove – doume samo še magister Matevzh Krivic.

*A pet še višjih razsodnikov
vrhovnega sodnika zđaj polula,
da mu znad felshastih zobnikov
pod nosom zraste gnojna bula.*

*Je pach tako, da pravna veda
se včasih vendar rada izpostavi,
da tam nastane malo reda,
kjer je nered v prazni glavi.*

*Zato je hosta vsa vesela
Zelenega jelena sredi jase,
le Rdecha Sova se še ni vzhivala,
še vedno sili v stare chase.*

*A veja ji trobni pod rito,
nadzira jo izbrana komisija:
nich vech ne bo zhivalim skrito,
kar se za hrbti jim odvija.*

No, nekaj malega razlage vendarle ne bi škodilo, čeprav je neizpodbitno, da ima pesmica srechen konec. Brez sence dvoma so namrech zmagale dobre sile: parlamentarni nadzor nad tajno sluzhbo je zagotovljen, pravo se je osvobodilo politike, veja pod sovo se je zhe skoraj odlomila in zhivali so konchno obveshchene o vsem, kar ta nochna ptica odkrije. Demokracija na jasi je reshena. Vse je spet tako, kot bi moralo biti tudi v resnichnosti, čeprav je prodornemu bralcu hkrati povsem jasno, da je pesmica she vedno samo pesmica, vse, o chemer je govorila, pa je bila samo neslana shala.

***

Zdaj, ko sem prishel na konec pesmice, sem spet na zacetku chlanka. Nisem vech kosmat in zanemarjen, odleglo mi je. Zaradi vsega, kar sem doslej zvedel od nashega obveshchevalnega sistema (beri: iz medijev) o zgoraj opisanem dogajanju, she zlasti pa zaradi vsega tistega, chesar nisem zvedel in mi je ostalo prikrito, se pochutim bolj svobodnega kot prej.

Tajnost je strashljiva zato, ker je znotraj votla, okrog pa je nich ni, vsaj zame, navadnega drzhavljana. Toda ni ga chez občutek svobode, ko mi ni treba brskati po arhivih in iskati podatkov o tem, kaj mi je bilo pred shtiridesetimi leti prikrito o meni samem. Kajti kar koli bi zhe zvedel o tem, za zadnjih shtirideset let ne bi zvedel nichesar. V vsakem primeru bi umrl prej, preden bi potekel rok prikriivanja zaupnega arhivskega gradiva o pomembnem delu mojega zhivljenja ali pa zhivljenja moje skupnosti, che bi me zhe res – bolj kot zase – skrbelo zanjo. Zato je tako zelo osvobajajoche spoznanje, da se je s takshnim sistemom nesmiselno ukvarjati.

Kako torej ne bi uposhteval Zhizhka, ko pravi, da je smiselno svobodo iskati v ljubezni?

Iz zgodovinskega spomina

Damir Globočnik

DRAGOTIN DEZHMAN / KAREL DESCHMANN – BIOGRAFSKA SKICA

»*Kranjskega slovenskega naroda uganka*«¹ Dragotin Dezhman oziroma Karel Deschmann² je bil ena najpomembnejših osebnosti političnega in kulturnega življenja na Kranjskem v 19. stoletju. Rojen je bil v Idriji leta 1821. Zgodaj je izgubil očeta, sodnega aktuarja v Idriji. Za njegovo družino je skrbel stric Mihael Dezhman, bogat ljubljanski trgovec, chastilec metelchice in Metelka (na njegovem nagrobniku je bil napis: »*perjatelj homeopatii in slovenshcini*«), ki ga je navdushil za slovenstvo. Dezhmana je sprva nameraval vzgojiti za kmetovalca ter mu kupiti posestvo na Brdih pri Radovljici, odkoder naj bi izviral Dezhmanov rod. Med letoma 1831 in 1834 je Dragotin Dezhman z bratom Andrejem shtudiral v kolegiju Rupertinu v Salzburgu. Po strichevi smrti se je vrnil v Ljubljano, kjer je leta 1839 dokonchal gimnazijo in licej. Na Dunaju se je posvetil shtudiju medicine in po daljši bolezni pravu ter se ukvarjal z naravoslovnimi shtudijami. Marchna revolucija mu je preprečila, da bi zaključil shtudij prava. Leta 1849 se je kot doktorand vrnil v Ljubljano, poucheval na gimnaziji naravoslovne predmete (1851–1852) in uvedel z Jozhefom Orlom kmetijski pouk za učiteljske in duhovnishke pripravnike v slovenskem jeziku. »*V živem spominu nam je zmeraj njegov prelepi govor, s katerim je bil začel razlago sadjoreje leta 1849 v tedanji kmetijski sholi v slovenskem milozvochnem jeziku. Serce se je shirilo, oko veselja solzilo, ko je njegova umeta beseda prerokovala Slovincem lepsbo prihodnost s katedra, kejer je poprej le sama nemschhina kraljevala.*«³ Leta 1852 je postal kustos ljubljanskega Dezhelnega muzeja za Kranjsko, ki ga je vodil do smrti leta 1889.⁴ »*Dné 17. novembra 1852. bil je izvoljen za varuha dezhehnemu muzeju, kateri se je pod njegovim shestintridesetletnim spretnim in pozhrtvovalnim vodstvom zlasti zadnja leta izpremenil v velichasten zavod, katerega redkim in bogatim zbirkam se po pravici chudi znanstveni svet.*«⁵

Dezhman je sprva veljal za enega najzavednejših Slovencev. Leta 1839 je bil med dijaki, ki so nosili Korytkovo krsto.⁶ Leta 1848 naj bi celo vihtel sabljo, »*ki je imela napis 'udri nemschktarje!', ter se z njo neizmerno ponashal.*«⁷ S slovenskimi pesmimi in chlanki je sodeloval v Bleiweisovih *Novicah* (od 1844 do 1847, bil je eden prvih naročnikov, zaradi Bleiweisove odsotnosti jih je nekaj chasa tudi urejal), v *Sloveniji* (1848–1849) in v Bleiweisovem koledarchku (1854–1856). Leta 1848 je bil med podpisniki adrese dunajskih Slovencev kranjskim stanovom, sestavil je poziv dunajskega drushtva Slovenija. Govor na »besedi« ljubljanskega Slovenskega

drushtva »Slava Slavjanam!« 1. januarja 1849 (dan pozneje je bil objavljen v *Sloveniji*) prekipeva od slovenskega in slovanskega narodnega navdushenja, ki se približuje celo patetiki Koseskega, ki pa – kot meni Ivan Prijatelj – ni samo bobneča, ampak vsebuje toploto srca.⁸ Dezhmanove pesmi (predvsem »She Slovenija ni zgubljena« in »Proklete grablje«) so bile razumljene kot pravcate domovinske hvalnice in jih velja »prishtevati formalno in vsebinsko k boljšim onega časa, kajzi jih le malo koseskizmov«.⁹ Dezhman je hkrati pisal tudi nemshke pesmi.

Nekaj časa je urejal *Novice in Slovenijo*, pomagal Bleiweisu pri sestavljanju beril, ocenjeval slovensko knjizhevnost (porochila o *Kranjski Chbelici*, Mikloshichu in staroslovenskem jezikoslovju, Auerspergovem prevodu slovenskih narodnih pesmi, v rokopisu je ostalo porochilo o Levstikovih pesmih), opisal je Notranjske gore in Cerknishko jezero, napisal Vodnikov zhivljenjepis, sestavil naravoslovno terminologijo za nemshko-slovenski del Wolfovega slovarja, sodeloval pri prevajanju obchnega drzhavnega zakonika itd.

Imel je velik vpliv na slovensko mladino, ki ga je imela za svojega voditelja. Tudi Dezhmanovo politichno delovanje je imelo v tem času slovenski znachaj. Leta 1848 ga najdemo med podpisniki adrese dunajskih Slovencev kranjskim stanovom, sestavil je poziv dunajskega drushtva Slovenije in pozival pokrajinsko razcepljene Slovence k skupnemu delu za Slovenstvo in Slovanstvo (Slava Slavjanom!, 1849). V Ljubljani je postal tajnik Slovenskega drushtva. Intenzivno je deloval v muzejskem in zgodovinskem drushtvu, v slednjem pa je prishel v nasprotje z dr. Etbinom Henrikom Costo in Davorinom Trstenjakom.

»V Dezhmanovem zhivljenji in javnem delovanji moramo razlochevati dve dobi: v prvi do 1861. leta se nam kazhe domoljubnega Slovenca, v drugi navdushenega – Kranjca. Strjic njegov Mihael bil je domoljub z dusbo in telesom; prijatelj Metelkov, pravijo, da je zalozhil celo njegovo znamenito slovnico. Hisbo svojo v Shpitalskih ulicah (zdaj Sosovo) je okrasil s svetimi reki v metelchici; nekatere take napise she zdaj lehko beresh nad vrati. V domorodnem dubi je vzgajal tudi netjaka svojega.«¹⁰

Dezhman se je sredi petdesetih let zachel postopoma odmikati od slovenstva. Njegovi dvomi so bili znani samo nekaterim rodoljubom, mdr. Bleiweisu, Levstiku in ljubljanskim gimnazijcem, ki so mu leta 1860 predlagali, da bi zachel izdajati slovenski leposlovni list. Dezhman, ki je dijake navdusheval za lepoto slovenskih narodnih pesmi in »jih je tudi ucbil ceniti Presberna, chigar velik chastilec je ostal tudi she po svojem odpadu od slovenstva«,¹¹ jim je to sprva obljubil, a se nato premislil. Bril, Erjavec, Jenko, Mandelc, Tushek in Zarnik so zato sami zacheli pripravljati znamenite *Vaje*.

Dezhman je na zacetku leta 1861 Valentinu Zarniku, ki ga je v imenu slovenskih visokosholcev na Dunaju prosil, da bi vodil akcijo za osnovanje novega slovenskega politichnega chasnika, napisal zgovorno odklonilno pismo, ki je pozneje sluzhilo za dobrodoshel pripomocek pri osvetlitvi Dezhmanove nazorske orientacije. »Vi in slavno slovensko drushtvo na Dunaju mislite, da je politichni

chasnik za Slovence neobhodno potreben. Ja, pa Vam rečem, da Slovenci in avstrijski Slovani sploh v sedanji dobi najbolj 'pasijonskih bukvic', kakor jih je znani franchishkanski oče a Portu Mauritio [op. franchishkanski pridigar in pisec Sv. Leonard iz Porto Mauricio, 1676–1751] o Kristusovem trpljenju zložil,« Zarniku v pismu odgovarja oziroma ga pregovarja Dezhman. »Chudna se bo Vam moja misel zdela? Pa le dalje poslušajte! Kakor so Judje Kristusa na križ razpeli, ravno tako so tudi avstrijski Slovani leta 1848 'sveto svobodo', katera je v nashe dezhele pribegnila, zverzhili, kot mrho na glavi bili in tako dolgo trpinčili, da je uboga reva oči zatisnila in za 11 let srečno v Bogu zaspala. To zhalostno legendo najdete natanko popisano v vseh slovenskih chasnikih tiste dobe. Tachas so nashi chasnikarji le od narodnosti in slovanskega jezika blebetali, svobodo pa so kot deseto hchi preganjali. Komaj zachnemo zdaj nekoliko prostejsbi sopsi, komaj je vlada z verigami, ki so nas skozi 11 let zvezane drzhale, nekoliko odjenjala, se zopet chujejo ravno tisti ostudni glasovi o narodnosti in jeziku. Mi hochemo politizirati, pa smo sbe otroci v vseh drzhavnih zadevah, smo glubi za ojstre stvaritve zgodovine, smo neobchutni za krvave rane, ki so nam jih zadnja leta vsekala, in zares zasluzhimo, da nas tiranska vlada zopet v zasluzheno suzhenjstvo teledi. Nasha vest se mora najprej zbuditi. Pri taistih stacionih, kjer so Slovani l. 1848 muchenico svobodo posebno po trinoshko trpinčili, naj postojmo, naj se skesamo, naj si na prsi bijemo, rekoch: 'Sveta svoboda, odpusti nam in nebeshka lush omike razsvetli nashe mozhgane! Che bomo na ta nachin sami sebe spoznali, che se bomo spokorili, che se bomo zavedli, da ne nemshchina, temvech nasha lenoba, nasha farsbka potubnjenost in pohlepnost, nashe chrtenje vsake zdrave in pravichne kritke, zaljubljenost v jerbaste blache, v kranjske osbtarije in v pijanchevanje, nasha apatija za javne rechi, nasha tesnosrchnost, nasha prazna babarija, nasha pozheljivost po ravsanju in kavsanju, nasha surovost so poglavitni vzroki, da ne napredujemo; che bomo k temu spoznanju enkrat prishli, takrat bomo shele v resnici svobodni postali. Do tiste dobe pa po svetlobi hrepenechemu Slovcu le nemshka omika pravo pot napredovanja pokazati more. Ruski profesor Gregorovich, ki je bil zadnjikerat v Ljubljani je rekel, da na Ruskem imajo sledechi pregovor: 'Kdor hoche chlovek postati, mora francoski jezik znati.' Ravno tako je pri nas z nemshchino. Velikane slovanskega duba, Kopitarja, Dolinarja, Vego, Cojza je nemshka omika na visoko stopnjo pripeljala. Najkrepejsbi mozhje slovanskega naroda, vrli Gorenjci, nemshchino visoko cenijo in svoje sinove na Gorotan posbiljajo, da se nemshko nauche, in kdo bi rekel, da so Gorenjci polutani? da so zvrzhenci? Poprashajte Tushka, kaj je nauposhteni Sbest v bohinjskih planinah o nemshchini govoril. On je celo na zgornji Shtajer s svojim fantom romal, da ga je tam v sluzhbo spravil, kjer bi fant se nemshki nauchil. Profesor Petruzzi je meni mnogokrat rekel, da uchenci, ki so v slovenshchini prvaki bili, kakor Levstik, Valjavec i.t.d., so se tudi v nemshki prozi najbolj odlikovali. Slovanskim farjem od chasov reformacije sem nobeden ni branil, da so se v verskih zadevah slovenshchine posluzhevali, nemshchina se v to rech ni nikakor vtikala. In kaj so oni ta dolgi chas na dan spravili? Kvechjemu molitvine bukvice, ki so kot mushice proti velikanskim knjigam, katere so reformatorji Slovcem podarili. Bohorich, uchenec slavnega Melanchtona,¹² Trubar in Dalmatin so na nemshkih uchilishih pri virih modrosti in uchenosti svoje zhejne dushe napajali. Vrnili so se domov s krepostjo nemshke vrednosti, prvi so Slovcem pisali in s podporo nemshkih knezov slovanske knjige na svitlo djali. Torej glejte, kako neumno je blebetanje zoper nemshchino, po kateri smo vendar edino lush v

*temnih chasib dobivali. Ako se nemshchini popolnoma odpovemo, bomo kmalu obskurantizmu in ultramontanizmu zapadli.*¹³

Dezhman je bil leta 1861 v Idriji izvoljen za poslanca v kranjski dezhelni zbor, ta pa ga je poslal v dunajski drzhavni zbor. V zahvali je poudaril, da se bo vedno potegoval za nachela svobode in prava, za svoje za vodilo pa si je izbral nachelo: *In necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus caritas.*¹⁴

Slovenski drzhavnozborski poslanci so se na Dunaj podali s peticijo, namenjeno drzhavnemu ministru Schmerlingu, ki jo je podpisalo 19.368 podpisnikov. Peticija je zahtevala vpeljavo izključno slovenskih ljudskih shol, zagotovitev enakopravnosti slovenskega jezika na srednjih in visokih sholah, enakopravnost slovenskega jezika v uradih in zakonodaji, uvedbo uradnega slovenskega chasnika, prevode drzhavnega zakonika in postavitev vseh slovenskih pokrajin pod skupno poglavarstvo (združenje vseh slovenskih dezhel). Ob prihodu so jih na juzhnem kolodvoru slovesno sprejeli chlani dunajske »Slovenije«. Dunajski dijaki so jih pochastili z dvema »komerzoma«, na katerih sta govorila »oba zraven Bleinweisa najbolj chislana narodnjaka«¹⁵ dr. Lovro Toman in Dezhman, ki »je rotil slovenske akademike, naj si jemljó edino pristne Slovenke v zakon«. Dijaki so she zlasti chastili Tomana, saj je ta malo prej v kranjskem dezhelnem zboru »z efektivno zgovornostjo« zahteval, naj bo opravilni jezik slovenski.

8. junija Dezhman ni podpisal Tomanove interpelacije glede slovenskega uchnega jezika v vishjih razredih gimnazije. Interpelacijo so podpisali Chehi in Poljaki, izmed slovenskih poslancev pa samo gorishki poslanec Anton Cherne (1813–1891).¹⁶ »Tukaj ni dopushchen nikak izgovor, marvech veljá popolnoma: kedor ni z nami ta je proti nam; ta nam je protivnik. S tem, da nashim poslancem za spolnitev gori omenjenega ukaža vselej nich mar ni bilo, so očitno pokazali svojo misel, da se v slovenskih gimnazijah ne sme nobena rech, tudi slovenski jezik in kershchanski nauk ne, in kaj she le zgodovina ali zemjlopis po slovensko uchiti!«¹⁷

27. junija je Dezhman v dunajskem drzhavnem zboru izrazil nestrinjanje z govoroma Antona Cherneteta in cheshkega poslanca dr. Václava Zelena (Zeleny). Dezhman je Chernetovo izjavo (»Med vsemi, tukaj zastopanimi narodi, Slovenec je, s kterimi se she zmirom ravná, ko da je Paria (pankert), cheravno se sbteje Slovincov 11 milj. dush.«)¹⁸ ovrgel z naslednjimi besedami: »Gosp. predsednik, mi nismo nikaki Parija! Jaž sem Slovenec, sem zastopnik dezhele, ki ima z vechino slovenske prebivavce; pa takoshni zasmeb nashe narodnosti na vso moch odbijam.« Nemshka levica je med Dezhmanovim govorom vzklikala: »Bravo!« »Gospod predsednik, narod, ki je izredil sto in sto mozg, ki je mnogozasluzhni za znanstva in cerkev, ni narod Parije; verjemite mi, da nam je dovolj mar za poshtenje; in da imamo serchnost, da se krepko upremo vsakemu, ki bi nas hotel za helote, za Parijo imeti.« Dezhmanov komentar izjave cheshkega poslanca dr. Zelena, da je cheshka knjizhevnost uspešno vplivala na juzhne Slovane, je na nemshki levici naletel na she glasnejshe vzklike »Bravo!«. »Jaž sem juzhnoslavenskega plemena, zbhivim za svoj narod, udelezhujem se zhivo njegovega dushnega napredka, pa moram gosp. dr. Zeleny-a

zagotoviti, da mi ni znano, da bi bila dozdaj cheshka literatura s kakim vidnim uspehom delovala na slovensko; naproti morem, gospod predsednik, poteriti, da vsaki v najbornejí kmechki kochi povedati zná, kako vazhno pomembo, kako veliko moch ima nemshka kultura za nasbe telesno blagostanje, in za nash dushni napredek! (Pravo! na levi). Mi zhivimo z Nemci v bratovski slogi, in naj nas Bog varuje, da bi se kadaj seme prepira in sovrazhtva med nas zasejalo (Pravo! na levi). Moja gospóda, ne bodimo malodushni; tudi jaz bohem, da naj se narodu vse pravice podelijo; da je v ljudski sholi narodni jezík sredstvo, po katerem se ljudstvo izobrazhuje; al kjer gré za vishjo dushevno povzdigo, tam bi jaz ne poznal prave koristi, ako bi besedo poprijel za odpravo nemshkega jezika in nemshke kulture. Kar se tiche vprashanja o kompetencii, menim, da avstrijskemu derzhavnemu svetovavstvu pripada zastopovanje vsega, kar je avstrijskim dezbelam koristno, pa dushevne koristi ne cenim manj od telesnih. Toraj menim, da derzhavno svetovavstvo prav stori, ako izreche, da je oblasten, da uredbo nauka in znanstva v svojo roko vzame (Pravo, pravo! na levi). Priporoeram tedaj, da naj se odborov nashert poterdi brez premene. (Pravo! na levi!).¹⁹

Dunajska *Die Presse* (1848–1896) je naslednjega dne Dezhmanu podelila chastni naziv »der deutsche Krainer«.²⁰ Trzhich in Idrija sta mu poslala zahvalno pismo.²¹ Nemci so bili Dezhmanove »spreobrnitve« veseli. Po Kranjskem so nabirali podpise za zaupnico Dezhmanu (uspeli so zbrati zgolj skromnih 500 podpisov). V Idriji in pozneje tudi v Trzhichu in Kochevju so ga izvolili za chastnega meshchana.

64 shtudentov je v dunajskem nemshko pisanem politichnem chasniku za slovanske interese *Ost und West* (1861–1865) »moshko« protestiralo proti Dezhmanovemu govoru v drzhavnem zboru.²² Slovenski shtudenti so Dezhmana dvakrat pozvali na dvoboj. *Novice* so objavljale dopise ogorchenih rodoljubov.

Dezhman, »bojevník Slovencev v pisavi, besedi in dejanju«,²³ se je odkrito odpovedal solidarnosti s Slovani, zlasti s cheshkimi federalisti. Znashel se je na nemshko-nemshkutarski strani oziroma med nemshkimi liberalci. Nekdanji panslavisticzni slovenski pisatelj in slovenski pesnik Dezhman je postal glasnik nemshke kulture in voditelj ljubljanskih liberalnih Nemcev – »zdaj v narodnih slovanskib recheh budoben nihilist, protivnik slovenshchine, jezika svoje matere, na zhivljenje in smrt«, kot je zapisal Josip Jurchich.²⁴

Pridruzhil se je kranjskim Nemcem, postal je vodja nemshke ustavoverne stranke. Dezhman je bil agilen, delaven, nadarjen in vesten politik,²⁵ glavni nemshki govornik v kranjskem dezhelnem zboru in nadvse sposoben organizator. Sodeloval je pri ustanovitvi chasnikov *Laibacher Tagblatt* in *Laibacher Wochenblatt* ter bil soustanovitelj in predsednik kranjske sekcije nemshko-avstrijskega alpskega drushtva in odseka nemshkega sholskega drushtva (Schulverein), ustanovil je drushtvo Kranjski sholski penez (Krainisches Schulpfennig). Turnarsko drushtvo so ljubljanski Nemci ustanovili na izletu v Dezhmanov rojstni kraj. Kot dezhelni poslanec in dezhelni odbornik je bil aktiven v raznih odsekih. Do 1879 je bil

poslanec v drzhavnem zboru, tudi tu je deloval v raznih odsekih. Med letoma 1861 in 1883 je bil chlan ljubljanskega mestnega sveta, od 1871 do 1873 ljubljanski zhupan.

Zastopal je naprednejsha liberalna stalishcha kot slovenska stranka, na primer glede vpliva duhovshchine na javno zhivljenje in glede vprasanja razveljavitve zakonskega dovoljenja. Nasprotoval je slovenski univerzi in uveljavitvi slovenshchine v ljudskih in srednjih sholah, v drzhavni upravi in gledalishchu. Kot ustavoverec (pristash decembrske ustave) je pri debati o adresi, oktobrski diplomi, februarški ustavi in drugih prilozhnostih nastopal proti federalizmu in zahtevi po Zedinjeni Sloveniji ter Slovencem ochital pansalvizem.²⁶

Dezhmanov prestop v nemshki tabor si lahko razlagamo na razlicne nachine: s pozitivnim odnosom do nemshke kulture in njenega zgodovinskega poslanstva, s pripadnostjo meshchanstva nemshkemu jeziku in kulturi, z zavestjo dezhelne pripadnosti, z odporom do konservativnosti oficialnega vodstva slovenske politike (zagovarjanje konkordata) z njegovo radikalizacijo slovenskega narodnega gibanja, s proslovansko orientacijo slovenske politike (posnemanje Chehov, rusofilstvo), s karierizmom in prerachunljivostjo.

Fran Shuklje (1849–1935) kot vzroke navaja »zhbaljeno samoljubje in malenkostno ljubosumnost na bolj popolarnega dr. Tomana« ter »Bleiveisov rustikalni konservatizem in Jeranovo tesnosrchnost«.²⁷ Mishljeno je Dezhmanovo svetovnonazorsko nestrinjanje s konservativnimi slovenskimi voditelji oziroma Dezhmanova privrzhenost svobodomiselstvu, prav tako tudi njegovo nestrinjanje s prohrvashko oziroma jugoslovansko in slovansko usmeritvijo slovenskega vodstva.²⁸ Vmes je bil morda tudi znanstveni spor z »nemshkim uchenjakom«²⁹ (»nemshko odgojenim sinom germanizovanega Italijana«)³⁰ dr. Etbinom Henrikom Costo ter z Davorinom Trstenjakom, chigar delo je bilo za Dezhmana opozorilo na psevdostrokovnost slovenskih voditeljev. Ivan Hribar je bil prepričan, da se je Dezhman pridruzhil Nemcem in postal »praktichni Kranjec« iz koristoljubja (»zaradi gmotnih koristi – tedaj iz zhelodchnega ugodja«).³¹ Ivan Prijatelj omenja tudi Dezhmanov obup nad bodochnostjo Slovencev. »Njemu je bilo vech za svobodo kakor za narodnost, nad katero je glede Slovencev obupal.«³²

Fran Shuklje je poudaril: »Do dushe sem uwerjen, da je Deschmann istinito ljubil dezhele in narod, toda prezhet z modernimi idejami, gorech za razshirjanje omike in prosvetljenosti je obupal nad mozhnostjo, da bi pod takim vodstvom nash narod mogel dosechi vse cilje, koje je on stavil svojemu ljudstvu. Tragika Deschmannova izvira odtod, ker ni razumel, da mora politik delati 'auf lange Sicht', na dolge roke, da ni spoznal, koliko je vredna v politiki – potrpezhljivost... Vbil si je v glavo, da more slovenski narod napredovati zgolj v tesni zvezi, v ozkem prijateljstvu z naravnimi svojimi prijatelji, z Nemci, in na tej fundamentalni napaki se je unichil ta izredni mozgh. Podal se je na poshevno plosbcho in ko je zachel iti navzdol, ni bilo vech mochi, da bi se ustavil. Celo njegovo delovanje je postalo nekaksben paradokson: ker je v istini ljubil slovenski narod, je postal njegov zakleti sovrazhnik! Mozgh ne zasluzhbi nashnega sovrashstva, marvech globoko nashe milovanje!«³³

Vzroki za narodno odpadništvo (*apostazija*) so različni: prepričanje, prerachunljivost, razocharanje, uzhaljenost, negativna izkushnja z lastnim jezikovnim in kulturnim okoljem. Odpadnik poskusha svoj odpad pred samim seboj in drugimi opravichevati, zato je do pripadnikov svojega izvirnega rodu vedno bolj napadalen in se v tem vse bolj povezuje z najbolj napadalnimi pripadniki tistega naroda, s katerim se skusha na novo identificirati. Tako odpadnik postane nasprotnik, v hujshih primerih sovrazhnik in izdajalec lastnega naroda.³⁴

Za vechino Slovencev na Kranjskem je bilo pozitivno narodnjashstvo oziroma slovenstvo, negativno pa odpadništvo. Niso si prevech belili glave zaradi konservativnosti politichnih vodij. Za Dezhmana je bil negativen konservativizem in pozitivna visoka (nemshka) kultura ter svobodomiselne, napredne/liberalne ideje, ki so prevladovala med kranjskimi Nemci. Slovenski liberalci so shele s pojavom mladoslovencev postali pomemben politichni dejavnik. Dezhmana je prezhemal strah pred federalistichno nastrojenimi Slovani, ki so jih povechini vodili konservativni fevdalci (Chehi).

V omenjenem pismu Zarniku iz januarja 1861 je Dezhman poudaril, da so njegove politichne zamisli *»sedanjim terjatvam slovenskih kolovodij diametralno nasprotne«*. Odklonil je zedinjenje z brati Hrvati, ker so bili ti od nekdanj rablji absolutizma. *»Tudi dokler so bili sami svoji, njih slavna (!!!) zgodovina le o umorih in enakih grozovitostih pripoveduje. Kaj mislijo kranjske branjevke o Hrvatih? Komaj se po mestih zachuje, da 'reshitelji Avstrije' primarshirajo, vsi peki vrata svojih pekarij zachopnejo in branjevke svoje shtante spraznujejo. Kaj pravi dr. Hrytl na Dunaju o Hrvatih? On reche: Ta drhal, ki je pod Jelachichem l. 1848. na Dunaj privibrala, mi je iz vseh posod, kejer sem anatomichne preparate imel, shpirit popila. – Le prenapeti Slovenci pravijo: Slovenski narod mora 'mit Sack und Pack' v hrvasbko taborishche pobegniti, sicer ga bo nemshchina popolnoma okuzhila. Tako malo torej sebe in svoj narod cenijo, da ne premislijo, da se celó kranjske branjevke njihovim zvelichavnim idejam posmebujejo. Edini Presheren vech velja kot cela hrvasbka literatura, in kam bo lepa slovenshchina prishla, ako jo hrvasbckemu barbarstvu izrochimo? Brali ste morebiti borni spis Macuna v zadnjih 'Novicah', mozha, ki je luch iz hrvasbkih Aten v Ljubljano prinesel [op. Ivan Macun (1821–1883), sholnik in slovstveni zgodovinar, uchtelj na gimnaziji v Zagrebu, najbrzh njegov spis »Kaj je narodnost sploh in kaj posebno narodnost slovenska«, *Novice*, 1861, sht. 1]. Tam, kejer je prava omika, kejer je prava svoboda, bo tudi za Slovence najboljše. Ne bodemo se sicer toliko bahati mogli, kakor bratje Hrvatje, pa tudi v zvezji z omikanimi narodi se nam ne bo treba bati, da bo drugi narod nash jezik in nash narod zachtrl.«*³⁵

Dezhman je v slovenskih pismih Bleiweisu maja 1861 izrazil nasprotovanje slovenski podpori cheshki politik: *»Chehi le hochejo svojo cheshko krono, oni hochejo to delati, kar pri Madjarih izvedeno vidimo«*, zadovoljni bi bili, che bi se cesar preselil v Prago in bi Clam-Martinic postal minister, pa cheprav bi potem zavladal najhujshi absolutizem.³⁶ Po Dezhmanovem mnenju je Rieger absolutni vladar cheshke stranke, pri kateri ne gre za svobodno gibanje, ampak za drugo obliko absolutizma.

»Zares shkoda, da 'Slovani' zgodovine leta 1848 si nočejo v poduk vzeti. Ravno tako se tudi zdaj snuje pogin svobode. Namesto, da bi vsa ljudstva z obema rokama po zlatih jabolkih svobode segla, bodo she zoper svobodo protestirali zacheli, mislecb, da bi to njih 'avtonomiji' shkodovati moglo.«³⁷

»Odpadenec« Dezhman³⁸ je postal eden najnevarnejših slovenskih narodnih nasprotnikov in »prototip grdega renegata«.³⁹ Med vsemi renegati (odpadniki), narodnimi izdajalci, nemshkutarji, nemchurji, »nemchonik«, ponemchenci, kranjskimi Nemci, »liberaluhi« ipd. so njega Slovenci najbolj sovražili in zanichevali.

Valentin Zarnik je kot odgovor na anonimno broshuro *Eine Thierfabel aus Krain* (Dunaj, 1861, avtor je najbrz F. Keesbacher), ki je smeshila prvake in slovenske narodne zahteve, napisal satiro na Dezhmanovo narodno odpadnishtvo *Don Quixotte della Blatna vas* (1862), v kateri je Dezhmana obtožil odpadnishtva iz koristoljubja in chastihlepnosti. Dezhmanu so pripisovali tudi avtorstvo broshure *Das Deuschtum in Kranj* (1862), v kateri je avtor dokazoval da je Kranjska, cheravno vechinsko slovenska dezhele, nemshko kulturno podrochje. Na broshuro se je odzval Fran Malavashich, ki je v svoji broshuri *Krain und das Deuschtum* iz istega leta argumentirano zavrnil trditve neznanega avtorja.⁴⁰

Pisatelj Janez Trdina (1830–1905) je Dezhmana v pismu Pavlu Turnarju oznachil za »najgrjega lopova in nashlega najnevarnejshlega nasprotnika in budodelca«, za »najgnusnejshlega izmed vseh sinov, koje je rodila mati Slovenija, njenega chrnege izdajalca in morilca, pravega naslednika Jude Ishkarijota.«⁴¹

Dezhmanovo mladostno narodnozavedno preprihanje ni bilo pozabljeno. Nanj so ga opominjali s pomocjo humoristiczne pripovedne pesmi (verzificirane pripovedke) »Proklete grablje«, ki jo je Dezhman objavil v Bleiweisovem *Koledarcbku slovenskem za leto 1855*. Snov za pesem, v kateri je »ochitno razodel ljubezzen do slovenshcine in domovine slovenske«,⁴² je nashel v Majarjevih koroshkih pripovedkah. Dezhmanova prepesnitev anekdote o »prokletih grabljah« govori o domishljavem abiturientu ljubljanske gimnazije Anzhetu iz Rovt, ki po opravljeni maturi ni vech hotel znati slovenshcine. »Slovensh'ne toraj kar ni hotel rabit' / Zares! Prav naglo jo je znal pozabiti!« Chebljal je v klavrni nemshchini in za vsako stvar povprasheval, kako se imenuje po slovensko. Ko je ponevedoma stopil na grablje, ki so ga lopnile po ustih, je pozabil na pridobljeno znanje polomljene nemshchine in zaklel v slovenskem jeziku: »Proklete grablje!« Nauk pesmi je v zadnji kitici: »Naj bodi tistim v prid letá povest, / Ki gerdit' le domachi jezik znajo, / In druž'ga nich, kot kerub domachi jest', / Che glas slovensk' le slish'jo – godernjajo. / Gotovo ni za tak nesramne zhnablje / Mazila bolshega na svet' kot – grablje?«⁴³

Dezhman naj v pesmi ne bi opisoval le izmishljene anekdote, temvech naj bi tudi opozarjal na dejanske razmere. Josip Zhvegel (Josef vitez Schwegel) iz Zg. Gorij pri Bledu, ki je kot dijak gimnazije nekaj chasa stanoval pri Dezhmanu (!), v

spominih na zacetek sholanja omenja: »V jeseni 1843 me je oče skupaj s sestro Mino odpeljal v Beljak, kjer sem se vpisal v prvi razred, pri čemer nisem razumel niti besedice nemshko, toda že v sholskem letu 1834/44 sem se je toliko naučil, da sem ob koncu leta dobil nagrado za trud in dobro vedenje ter bil tretji v razredu. Materinsbchino sem v tem letu tako zelo pozabil, da se poleti, ko sem prishel na pochtнице, z mamó prve dni nisem mogel sporazumevati.«⁴⁴

Pesem »Proklete grablje«, »zelo srečna in dotipna satira na slovenske renegate, ki se izprevržejo v zanichevalce materinega jezika«,⁴⁵ velja za Dezhmanovo »zadnje priznanje slovenstva, zadnji bojni klic proti nemshkutarstvu.«⁴⁶ Po zaslugi te satirichne pesmi so grablje po letu 1861 postale Dezhmanov grb⁴⁷ oziroma satirichni atribut ter nasploh razpoznavni znak renegastva in nemshkutarstva na Kranjskem,⁴⁸ ki ga je Levstik poimenoval »pohlevna dezhele 'prokletih grabelj'«. ⁴⁹ Aleshovec, ki je spesnil parodijo na Dezhmanovo domovinsko hvalnico, je za Dezhmana uvedel vrsto posmehljivih vzdevkov, na primer »gosp. Regenmozh«, »Ocha Grabljan«, »Dezhman il. Grabljevich«, »vitez srebernih grabelj« idr.

V Brenclju je Dezhman veljal za »naj bolj interesantno osebo«,⁵⁰ saj se njegova karikirana figura pojavlja v vseh letnikih satirichnega lista, vselej z grabljami v rokah. »Za oshabne tvoje zhnable / So nalashch proklete grablje,« je zapisal Jakob Aleshovec v persiflazhi Dezhmanove pesmi.⁵¹ »Iz rajnc'ga Slovenca / Postal renegat; / So 'grablje' mu senca, / A postelja 'Blatt'.«⁵²

Tudi v politichnih polemikah so grablje veljale za znamenje slovenskega odpadnishtva in nemshkutarstva. Matjazh Kmecl pishe, da so Dezhmanu v kranjskem dezheltnem zboru med njegovimi govori in nastopi zoper Slovence z galerije radi pokazali grablje ali pa mu zaklicali: »Preklete grablje!«, slovensko opredeljeni del zbora pa se je pri tem demonstrativno rezhal.⁵³

Pesem »Proklete grablje« so izvajali tudi na chitalniskih »bésedah« (npr. dijaki na slovesni »béseidi« celjske chitalnice v Mozirju avgusta 1863). Na sokolski mashkaradi v dvorani ljubljanske chitalnice na pustni torek 1870 so bile med maskami tudi »Dezhman«, »Keesbaher« (ljubljski zdravnik dr. Friedrich Keesbacher), »Kromer« (sodni svetnik Franz Kromer, poleg Dezhmana najodlochnejshi nemshki govornik v kranjskem dezheltnem zboru) in »Laibacher Tagblatt«. ⁵⁴

Dezhman, ki se je iz slovenskega liberalnega narodnjaka prelevil v glasnika nemshke politichne in kulturne ideologije na Kranjskem, je bil zaposlen kot kustos in ravnatelj kranjskega dezheltnega muzeja. Leta 1855 je ozhivil muzejsko drushtvo, prirejal je mesečna predavanja in sestanke ter uredil njegove publikacije. Vodil je pripravljalna dela za gradnjo muzejske stavbe (danashnjega Narodnega muzeja) v Ljubljani.

Odlikoval se je s širokim, polihistoriskim znanjem. Sprva je deloval predvsem kot botanik, zoolog, mineralog, geolog in meteorolog Kranjske. Velik odmev so imela Dezhmanova arheoloshka izkopavanja in objave o najdbah (neolitična mostishča na ljubljanskem barju, grobishča iz Hallstatske dobe idr.). Objavljal je v poročilih geoloshkega drzhavnega zavoda, dunajske akademije, dunajskega antropoloshkega drushtva, planinskega drushtva, drushtva za ohranitev starih stavbnih spomenikov in v raznih nemshkih chasopisih, ki so izhajali na Kranjskem.

Fran Levec je poudaril: *»Sploh ni bilo umetnostnega ali znanstvenega, dezhele Kranjske se tikajočega predmeta, za katerega bi se Dezhman ne bil zhibivo zanimal, in lahko rechemo, da od Valvasorja sem ni bilo možha, ki bi bil zgodovino, starine in prirodnine svoje rojstvene dezhele poznal tako, kakor jih je poznal Dezhman, ki bi bil Kranjsko dezhele ljubil tako, kakor jo je ljubil Dezhman. Dezhman je bil zhibiva encikopedija Kranjske! Dasi na videz malobeseden in ohol, bila ga je sama prijaznost in ljubeznivost, kadar si pribel k njemu v njegovo pisarno ter ga prosil njegove pomochi v znanstvene namene. Tu ti je bilo vse na razpolaganje: zbirke, knjige, listine in pred vsem – bogato znanje Dezhmanovo, s katerim ni skoparil, ampak ne gledé na osebnost in politichno mishljenje pojasnil vse, chesar si zhelel. Marsikdo poreche, da hvalimo in slavimo politichnega nasprotnika, in kar je she huje, narodnega uskoka. Res je! Toda bodimo pravichni in priznavajmo odkrito in brez pridržhka, tudi resnichne zasluge tega v Slovencih toli grajanega možha. Politika je bila nesrecha nasha – in njegova!«⁵⁵*

Bleiweis je Dezhmana, ki je sprva veljal za *»najvechjo potenco slovenskega razumnishstva«, imenoval »nash visoko ucheni in v slovenskem slovstvu obsbirno izvedeni rodoljub«. Dragotin Lonchar nashteva, da je bil Dezhman »umetnik (pesnik, knjižhebni kritik in glasbenik), znanstvenik (fizik in astronom, botanik in zoolog, mineralog in geolog, metereolog, etnograf in numizmatik, arheolog in prehistorik, chasnikar in politik, pravnik in strokovnjak v kmetijstvu.«⁵⁶*

Ljubljanski Nemci slovenskih dvomov niso poznali. Cenili so Dezhmanove sposobnosti ter politichno, ogranizacijsko in strokovno delovanje. Dezhmanov politichni somishljenik, poslanec, ljubljanski mestni svetnik, tajnik Ustavovernega drushtva in eden izmed voditeljev nemshke stranke na Kranjskem Adolf Schaffer (1840–1905) je poudaril: *»V Deschmannu je prevladoval chustveni chlovek, imel je dar humora in satire; druge njegove izredne lastnosti so bile spomin, opazovalnost in delavnost, a družhben ni bil v navadnem pomenu besede, kejer gre za prazne oblike, dasi se ni izogibal družhbe, v kateri se je znal uveljavljati z duhovitostjo svojih opazk. Bil je pesnishko navdahnjen, nagibal se je k umetnosti, posebno je bil vnet za glasbo; ljubil je resnico, strpnost, skromnost, zlasti je nesebichno pospesheval znanost nasproti vsakemu, ki se je v tem oziru obrnil nanj, dasi redko iz domovine, kakor je mnogokrat tozhil. V vsem svojem dejanju in nehanju je bil chlovek obchutja: kak zunanji povod, kaksbna malenkost ga je lahko spravila iz enakotezhja, da je postal otozhben in nejevoljen, a isti tako lahko se je zopet razvedril.«⁵⁷*

Na karikaturi »*V Blatni Vasi*« iz 16. sht. *Brenclja* v letu 1869 biricha silita Brenclja-Aleshovca in njegovega sinchka, »Mladega Brenclja«, da bi se odkrila pred nemshkutarskimi grabljami, na katere je obeshen nemshkutarski cilinder. Biricha: »*Gólt, ferdaman guncvet! Tukaj bosh vzel slamník iz glave! Vidish, kako se vklanja tam Kásmacher in prof. Heureich!* [morda Anton Heinrich (1830–1888), germanist in stenograf, profesor na ljubljanski gimnaziji, avtor vech razprav in uchbenikov, popularizator in reformator Gabelsbergove stenografije, hud nasprotnik slovenskega narodnega gibanja]. *To znamenje je edino, katero zdaj v Ljubljani gospoduje. Marsh na Zhabjek!*« Brenclj-Aleshovec: »*Ne bosh, Jaka!*«

Na karikaturi »*Ljubljana in Dezhman*« v 8. sht. *Brenclja* iz leta 1871 Dezhman nastopa v vlogi Don Kihota, ki si prizadeva reshiti »devico Ljubljano«. Karikatura je nastala ob Dezhmanovi izvolitvi za ljubljanskega zhupana. Na karikaturi »*Prazno delo*« v 23. sht. *Brenclja* iz istega leta Dezhman poskusha ochrniti slovenske narodne kandidate na volitvah.

Zanimivo je, da je karikirana predstavitev Dezhmana kot renegata prevladala nad drugimi portretnimi upodobitvami (Dezhmanov slikani portret, fotografije in spomenik v Narodnem muzeju).

Karel Dezhman

„Proklete grablje.“
(Stara pesem, po D. Dežmanu ponarejena.)
(koniec.)

10.

Oče, ko da bi ga strela
Z neba jasnega zadela,
Kar strmi: „Le pojdi noter!“
Sinko prav: „Feraš nik, foter!“
Zdaj očeta juna sgrabi,
Briča k sebi brž povabi,
Kteri namiki nekaj daši;
Ta za groše rad tolnači.

11.

Oče bil je hude jezo,
Strašno misli tukaj tvezo:
„Čakaj no, ti bom pokazal!
Bukev več ne boš mi mazal.
Tolko že jaz vem, da dražjar
Je še slabši, kakor cvajjar.
S tebe, spačena prasnoda,
Nikdar mi ne bo gospoda.“

12.

„Alo z mano marš špencirat,
Bom učil to jaz štedirat!“
S tem povolem grablje vzamō
In jih asu dā na rane.
Zdaj je sin prav slabe volje,
Ko z očetom grē na polje,
Obraz jezni mu očeta
Dobrega nič ne obeta.

13.

Ko na njivo zdaj dospela,
Grabljō detelje značeta,
Solnce sinu dolno peče,
Da mu pot z obraza teše.
Sin na zobē grabljam stopi,
Da ga drog po nosu lopi.
Skrēci vdarjeno zdaj žnabile,
Zakriči: „Proklete grablje“.

14.

„Ej, ej, oče mimo reče,
„Spet slovanak' ti jezik teče?“
„Brenclj“ grablje brž pobere,
Urno ž njimi v mesto dere.
Tu domā jih varno spravi,
A nemōrja vsakmu pravi:
„Za osobne tvoje žnabile
So nalašč proklete grablje.“

»Proklete grablje«, *Brenclj*, 1871, sht. 2

Prazno delo.

Mazač. Pred volitvami vselej počrnim te-le može, pa jih ljudstvo vendar-le voli. Le po mestih se jih še tu pa tam vstrašijo, da prodam nekaj svoje robe. Na kmetih pa ta barva nikogar več ne straši. Ali je morda črnilo slabo?

»Prazno delo«, *Brenclj*, 1871, sht. 23

Viri

- ¹ »r.« (Fran Levstik), »Iz Ljubljane. (Izv. dopis)«, *Slovenski narod*, 1868, sht. 94.
- ² Do sredine petdesetih let se je podpisoval tudi kot Dragotin Dezhman (Dezhmann, Deshmann), kasneje pa izključno kot Karl Deschmann (po: Dragotin Lonchar, »Dragotin Dezhman in slovenstvo / Boj za slovenski narodno-politični program«, *Razprave V–VI* (Znanstveno drustvo za humanistične vede), Ljubljana 1930, str. 306).
- ³ »S Cerknice 4. julija«, *Novice*, 1861, sht. 28.
- ⁴ Po: Fran Levec, »Karl Deschmann +«, *Ljubljanski zvon*, 1889, str. 254.
- ⁵ Po: Fran Levec, prav tam.
- ⁶ Po: »Panslavistiški renegat Dezhman«, *Slovenski narod*, 1879, sht. 147.
- ⁷ *Jadranska Zarja*, 1870, sht. 4.
- ⁸ Po: Ivan Prijatelj, »Slovenske kulturnopolitične zahteve in pridobitve v tem obdobju«, *Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina, II. del, Obdobje okorelega konservativizma 1860–1868*, Ljubljana 1956, str. 63–64.
- ⁹ Po: Avgust Pirjevec, »Dezhman Karel«, *Slovenski biografski leksikon*, I. zvezek, Ljubljana 1925, str. 131.
- ¹⁰ Po: Fran Levec, »Karl Deschmann«, *Ljubljanski zvon*, 1889, str. 254.
- ¹¹ Miroslav Gorshe, *Doktor Valentin Zarnik*, Ljubljana 1940, str. 29.
- ¹² Adam Bohorich (ok. 1520–1598), prvi slovenski protestant, sholnik in slovnichar. Philipp Melanchton (1497–1560), nemški verski reformator, teolog in filozof, profesor na univerzi v Wittenbergu, Luthrov sodelavec.
- ¹³ Dezhmanovo pismo Valentinu Zarniku z dne 9. januarja 1861, po: »Iz politične korespondence dr. Janeza Bleiweisa« (Priobčuje dr. Dragotin Lonchar), *Nashi zapiski*, 1909, str. 11–13.
obskurantizem: mrachnjashtvo, sovrazhen odnos do napredka, svobode in kritičnega mishljenja, zhelja drzhati ljudstvo v mraku neznanja
ultramontizem: strogi dosledni katolicizem, ki skusha chimbolj okrepiti moch papezha
- ¹⁴ Po: Dragotin Lonchar, »Dragotin Dezhman in slovenstvo / Boj za slovenski narodno-politični program«, *Razprave V–VI* (Znanstveno drustvo za humanistične vede), Ljubljana 1930, str. 321.
In necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus autem caritas: lat. V nujnih rečeh (je potrebna) sloga, v dvomljivih svobodna odločitev, v vseh pa ljubezen (dobrohotno potrpljenje).
- ¹⁵ Po: Josip Voshnjak, »V Ljubljani 1861. l.«, *Spomini*, Ljubljana 1982, str. 75.
- ¹⁶ Po: »y«, »Na Dunaji 9. junija«, *Novice*, 1861, sht. 24.
- ¹⁷ Prav tam.
- ¹⁸ »Govor gosp. Cherne-ta, poslanca gorishkega v zbornici poslancev 27. junija«, *Novice*, 1861, sht. 28.
parija: v južni Indiji pripadnik najnižje kaste ali chlovek zunaj kast, tj. brez pravic, fig. preziran, brezpraven, zatiran chlovek.
- ¹⁹ »Govor gosp. Dezhman-a, poslanca kranjskega, v zbornici poslancev 27. junija«, *Novice*, 1861, sht. 28.
- ²⁰ Po: »+«, »Na Dunaji 30. junija«, *Novice*, 1861, sht. 27.
- ²¹ Po: Ivan Prijatelj, »Slovenske kulturnopolitične zahteve in pridobitve v tem obdobju, *Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina 1848–1895, Druga knjiga: Obdobje okorelega konservativizma 1860–1868*, Ljubljana 1956, str. 75.
- ²² Po: »Na Dunaji 5. julija«, *Novice*, 1861, sht. 28.
- ²³ Po: Dragotin Lonchar, »Dragotin Dezhman in slovenstvo / Boj za slovenski narodno-politični program«, *Razprave V–VI* (Znanstveno drustvo za humanistične vede), Ljubljana 1930, str. 321.
- ²⁴ Po: Josip Jurchich, »Karel Dezhman«, *Slovenski narod*, 1874, sht. 81.
- ²⁵ Po: »Nesreča naroda«, *Jutro* 1912, sht. 6.
- ²⁶ Po: Avgust Pirjevec, »Dezhman Karel«, *Slovenski biografski leksikon*, I. zvezek, Ljubljana 1925, str. 133.
- ²⁷ Po: Fran Shuklje, *Iz mojih spominov*, I. del, Ljubljana 1988, str. 35–36.
- ²⁸ Glej tudi: Janez Cvirn, »Kdor te srecha, naj te sune, che ti more, v zobe plune«, *Zgodovina za vse*, 2007, sht. 2, str. 38–56.
- ²⁹ Fran Levstik, »Pavlihi 'Slovenski Narod' ochita ...«, *Panliha* 1870, sht. 7.

- ³⁰ Po: »Tiskovna pravda 'Slov. Naroda'«, *Slovenski narod*, 1869, sht. 13.
- ³¹ Po: Ivan Hribar, *Moji spomini*, I. del, Ljubljana 1983, str. 488–489.
- ³² Ivan Prijatelj, »Slovenske kulturnopolitične zahteve in pridobitve v tem obdobju«, *Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina, Druga knjiga, Obdobje okorelega konservativizma 1860–1868*, Ljubljana 1956, str. 82.
- ³³ Fran Shuklje, *Iz mojih spominov*, I. del, Ljubljana 1988, str. 35–36.
- ³⁴ Po: Vinko Oshlak, »Vzroki in razlogi narodnega odpadništva in jezikovne asimilacije«, *Bodi, kar si! / O verskih in filozofskih nagibih za rast in vztrajanje v svoji narodnosti in jeziku*, Celovec, 2001, str. 69–70.
- ³⁵ Dezhmanovo pismo Valentinu Zarniku z dne 9. januarja 1861, po: »Iz politične korespondence dr. Janeza Bleiweisa« (Priobčuje dr. Dragotin Lonchar), *Nashi zapiski*, 1909, str. 13.
- ³⁶ Dezhmanovo pismo Janezu Bleiweisu z dne 13. maja 1861, po: »Iz politične korespondence dr. Janeza Bleiweisa« (Priobčuje dr. Dragotin Lonchar), *Nashi zapiski*, 1909, str. 35.
- ³⁷ Dezhmanovo pismo Janezu Bleiweisu z dne 30. maja 1861, po: »Iz politične korespondence dr. Janeza Bleiweisa« (Priobčuje dr. Dragotin Lonchar), *Nashi zapiski*, 1909, str. 36–37.
- ³⁸ Po: »-A.« (Fran Levstik), »Iz Ljubljane, 23. septembra«, *Slovenski narod*, 1868, sht. 75.
- ³⁹ Po: Josip Voshnjak, »V Ljubljani 1861. l. / 1. Moj prihod«, *Spomini*, Ljubljana 1982, str. 75.
- ⁴⁰ Po: Janez Cvirn, »Kdor te sreča, naj te sune, che ti more, v zobe plunex«, *Zgodovina za vse*, 2007, sht. 2, str. 42.
- ⁴¹ Aleksander Hudovernik, Spomini na Janeza Trdino, III. Iz Trdinove korespondence, 1. Pisma Pavlu Turnarju – pismo z dne 26. julija 1889, *Ljubljanski zvon*, 1913, str. 353.
- ⁴² »y«, »Na Dunaji 9. junija«, *Novice*, 1861, sht. 24.
- ⁴³ Dragotin Dezhman, »Proklete grablje«, *Slovenski narod*, 1879, sht. 147.
- ⁴⁴ Josef Schwegel, »Sholanje«, *Na cesarjev ukaz*, Ljubljana 2004, str. 42.
- ⁴⁵ Po: Ivan Hribar, *Moji spomini*, I. del, Ljubljana 1983, str. 488–489.
- ⁴⁶ Avgust Pirjevec, »Dezhman Karel«, *Slovenski biografski leksikon*, I. zvezek, Ljubljana 1925, str. 132. Od tu je vechina biografskih podatkov o Dezhmanu.
- ⁴⁷ Po: Anton Slodnjak, opombe k: Fran Levstik, *Zbrano delo, Chetrti knjiga, Pripovedni in satirichni spisi / Mladinski spisi / Prevodi / Dodatek*, Ljubljana 1954, str. 523.
- ⁴⁸ Vech o Dezhmanovih karikaturah: D. Globochnik, »Vitez prokletih grabelj«, *12 jeznih mozih*, Radovljica 1997, str. 31–56.
- ⁴⁹ Fran Levstik, »Epilog«, *Slovenski narod*, 1868, sht. 31.
- ⁵⁰ Po: »Shod nemshkutarjev v Celji«, *Slovenski narod*, 1869, sht. 93.
- ⁵¹ Jakob Aleshovec, »Proklete grablje (Stara pesem, po D. Dezhmanu ponarejena)«, *Brenclj*, 1871, sht. 3.
- ⁵² »Koreljnu«, *Brenclj*, 1870, sht. 2.
Blat: *Laibacher Tagblatt*, chasnik nemshke ustavoverne stranke na Kranjskem.
- ⁵³ Matjazh Kmecl, »Zelo kratek pogled na humor v slovenski knjizhevnosti«, *Satira Multi: satira, humor – multimedialno*, Celje 1995, str. 61.
- ⁵⁴ Po: »Iz Ljubljane 5. marca (Izv. dop.)«, *Slovenski narod*, 1870, sht. 28.
- ⁵⁵ Po: Fran Levec, »Karl Deschmann«, *Ljubljanski zvon*, 1889, str. 255–256.
- ⁵⁶ Po: Dimitrij Rupel, »Fran Levstik«, *Svobodne besede od Presberna do Cankarja*, Koper 1976, str. 200/201.
- ⁵⁷ Adolf Schaffer, »Karl Deschmann«, *Laibacher Wochenblatt*, 6. 4. 1889, po: Dragotin Lonchar, »Dragotin Dezhman in slovenstvo / Boj za slovenski narodno-politični program«, *Razprave V–VI* (Znanstveno drushtvo za humanistichne vede), Ljubljana 1930, str. 315.

Vladimir Knafljch

MED SOCIALIZMOM IN VOJNO

(Refleksije 1912-1916)

NARODNI RADIKALIZEM, SOCIALIZEM IN DRUGO

Dasi je narodni radikalizem dijashka in po svojem programu izključno kulturna struja, je zanimiva tudi za političnega zgodovinarja, ker je njen postanek v vzročni zvezi z dekadenco tedanjega naprednjastva, pa tudi s poznejšim prichetkom kulturnega preporeda slovenske inteligence. Zhal, da se je ta struja v zadnjem chasu tako zelo izpremenila. Izgubila je mnogo na svoji idejni mochi vsled dogmatizma in avtoritarnosti nekaterih voditeljev, pa last not least zaradi ponesrečenega političnega nastopa nekaterih svojih starejšin. Ko je nastal v struji revizionizem, ki je hotel izpremembo strujinega stalishcha napram socializmu, napram političnemu udejestvovanju radikalcev itd., se mu je odgovorilo, da to ni potrebno, in ko je L. Brunchko poizkusil na svoj simpaticni nachin edino pravilno interpretacijo narodnoradikalnega programa v njegovem razmerju napram socializmu,¹ s katero interpretacijo je pokazal, da bolje ume nash narodni program, nego oficialni »nacionalisti« med radikalci, je dobil od njih *ex cathedra* odgovor:² ki dokazuje, da je struja v epigonski dekadenci in da kazhe v svoji dogmatichnosti in avtoritarnosti sumljive znake reakcionarne plesnobe.

Na Slovenskem se razmere tako razvijajo, da bo kmalu postalo diskutabel vprashanje o kooperaciji med naprednjaki in socialno demokracijo. To stanje se zrcali v vednem boju nachel. Kdo neki nas navaja, da venomer in z zanimanjem prelevamo problem socializma v njegovih relacijah z narodnostjo, individualizmom, socialnim reformizmom in verstvom? Ali ne bash dejanski razvoj, ki nas sili pechatu se z vsem tem? Res, da je chloveku tezhavno oprostiti se predsodkov in apriornih nachel, v katere verujemo, ne da bi jih znanstveno hladno preiskali, a kdor ni zmozhen take operacije, je dusheven reakcionar, pa naj ima dober namen in polno filozofemov pri roki, s katerimi slepi samega sebe. To potrjuje tudi Rostoharjev referat, ki je dogmatichen na dve plati: zagovarja dogmo radikalcev proti dogmi socialistov. Dvboj je podoben onemu don Quijota proti veternim mlinom: nihche nima haska od njega.

Ali je za presojo nachel socializma edino merodajen res le program – socialne demokracije? Mislím, da ne. Ta program je, kakor vsak drug, produkt kompromisa, tvori minimum na dejanskih zahtevah tedanje dobe in onih ljudi, ki so ga zamislili in sprejeli, je sam na sebi dokument preteklosti, ni pa absolutno merodajen za vse, kar se godi v njegovem imenu v prihodnosti. V trenutku, ko je program sprejet, je lahko tudi zhe zastarel. In ravno to poslednje je zadelo stari socialnodemokraticni program morda bolj ko vsakega drugega. Od erfurtskega,

hainfeldskega, brnskega in dunajskega programa ni ostalo dejanski mnogo vech, ko tiskan papir, tako velikanski je bil razvoj v socialni demokraciji. Zakaj se n. pr. Rostohar ne ozira na ljubljansko narodnostno resolucijo jugoslovanske socialne demokracije,³ ki je tudi oficialna programaticna enunciacija stranke, in ki je gotovo tako narodna, da jo more podpisati vsak nacionalist z obema rokama? Kadar presojamo nachela klerikalnih strank, tudi ne sodimo po lepih besedah v programu, ampak presojamo stranko po njenem udejstvovanju. Enako presojamo nachela naprednih strank. Zakaj naj bi Rostoharjeva izjema veljala za socialne demokrate? Ono razvojno fazo, ki jo Rostohar zavracha, ima v njeni chistosti socialna demokracija zhe zdavnaj za seboj in se ravno vsled tega zhe celo desetletje pishejo debeli folianti o krizi v marksizmu. Pa tudi v praksi. V Nemchiji vidimo boj med starimi radikalci in mladimi reformisti, ki hochejo biti udelezheni na upravi drzhave, v Italiji je polozhaj podoben, isti proces smo pred leti videli v Franciji, Anglija je vzor drzhavnega socializma, avstrijska socialna demokracija pa pravkar preboleva notranji boj za nove oblike. Zato nam je možno suho konstatirati, da je socialnodemokraticno prakso le tedaj mogoche spraviti v sklad z erfurtskim programom, che se v chrko interpretira pomen, katerega v navadni jezikovni rabi nima. Slavnemu poizkusu Kautskega in drugih radikalnih nesrechezhev se pridruzhuje sedaj – narodni radikalec Rostohar, da se more potem boriti proti temu nasprotniku. Ravno s to neskladnostjo, s to vzrastjo iz sebe, s to evolucijo je socialna demokracija po nujnih prirodnih zakonih prishla do tocke, ko zachenja zoreti za udejstovanje socialnih in politichno-drzhavnopravnih reform. Ona postaja ali je postala stranka evolucije, katero imenuje revolucijo, ona postaja godna za eno najplodovitejsih strank ustavnega zhivljenja. Parlamentarni nastop avstrijske stranke je bil ravnotako srechen, kakor nastop nemshke stranke v Reichstagu. Najlepsha, sholska primera je pa Virtembershko in pa one obchine v Nemchiji, ki stoje pod socialnodemokraticno upravo (najboljsi komunalno-upravni strokovnjaki, kakor n. pr. Lindeman, Südekum, Frank i. dr. so socialni demokrati). To je zame merodajno za presajo strank, ne pa program, ki je dober za agitacijo, ne pa za znanstveno razumevanje. Che gremo po programu, smo zhe jutri lahko klerikalci, ti nam dajo najlepshi program.

Socialna demokracija je bojujocha se stranka socializma. Vendar socializem ni nanjo navezan; socializem je univerzalen problem vsega chloveshtva in se deli sam na toliko mnozhico vprashanj, ki so vsako zase zopet problem, da je jasno enotna formulacija socializma res tezhavna. Vsakdo ga formulira tako, kakor smatra ta ali oni problem v socializmu za vazhnejshi, tako da je malo ljudi, ki bi ga ne videli kakor v vzbochenem zrcalu svojega individualnega ali interesnega naziranja. Le tako je mogoche, da so razne meshchanske stranke hote vzele na posodo cele dele socializma, in da se socialnopolitichne ideje in institucije tako shirijo med burzhoazijo. Masaryk je ravnotako socialist, kakor Bernstein, in che ni socialni demokrat, je pripisovati njemu osebno kot cheshkemu socialistichnemu, svoj socializem v meshchanski politiki udejstvujochemu naprednemu chloveku. Socializem je svetovno naziranje, ki vodi filozofa preko nerealnih Heglovih idej h Kantovi

filozofiji, k agnosticizmu, pozitivizmu, realizmu, bergsonizmu, Nietzschejevemu individualizmu; socializem je vera mase v boljsho bodochnost; je vera v preporod krshchanstva; je smer organizacije delavstva in meshchanstva, je smer narodnostne, drzhavne, socialne, trgovske, financhne, carinske politike, se udejstvuje v zadruzhnistvu, v zakonodaji, – je tako raznovrsten, da ga sploh ni mogoche opisati v monografiji, ampak v toliko monografijah, kolikor ima panog. Z eno besedo, socializem je smer napredka⁴

Problem narodnosti je ravnotako del problema socializma. Ta je ona smer, ki hoche narodno enakopravnost, in da si to naziranje vkljub nejasnim programom s silo krchi pot, dokazujejo dogodki med socialisti samimi. Teoretski pa zhe sedaj ni razlike med narodnostjo in mednarodnostjo.⁵

Pri nas: trzhashko glasovanje in debata v »Zarji«, cheshko nemshki spor, ljubljanska narodnostna resolucija, to so simptomi; treba pa je poslushati tudi razgovore in mnenja cele vrste organiziranih sodrugov-delavcev, da se spozna, da je vse »nacionaliziranje« socialne demokracije odvisno od njene nagle vzrasti do mochi in njene udelezhbe na drzhavni upravi z mandati itd. Realno zhivljenje ne pozna igranja z besedami, a vendar je ono samo najvechji revolucionar. Res, da je narod najprirodnejsha oblika socialnega zhivljenja, a je oblika, in kakor ima narod kot celota svoje interese, imajo razredi kot celote isto. Točka narodno-radikalnega programa, da se naj vsi sloji naroda enakomerno razvijajo, govori v svoji logiki za socializem; poslednji pa noche vech »razlastiti«, on hoche vzrast vseh gospodarskih in kulturnih potenc v kolektivizem. Socializem je ono, kar vi imenujete realizem: je sinteza komunizma in individualizma; znanstveni socializem je meni istoveten s socializmom, politichni realizem pa imenujem ono politichno, gospodarsko in kulturno smer, ki hoche v praktichnem, vsakdanjem delu uveljaviti ta socializem med meshchanstvom in humanizirati chloveshtvo. V tem vidim eno najkulturnejshih nalog Slovanstva sploh. Kar pa vsi pobijate pod nazivom socializma, to je stari komunizem. Iz Rostoharjevega in Sajovchevega referata pa gleda glede vsega tega velika – nejasnost.

Mogli bi mi ugovarjati, da je to vse le teorija, da je v narodnostnem vprasanju, ki je za nas najvazhnejshie, vse drugache, itd. To gre zopet proti stranki, socialni demokraciji. Izvolite si pa n. pr. ogledati glasovanje k Seligerjevemu predlogu za ustavno dograjenje §. 19. drzh. osnovnih zak. Kakshen je tedaj bil nacionalizem in kakshen socializem? Vloge so bile izpremenjene, narodnjaki so glasovali centralistichno, protinarodno, socialisti pa federalistichno, narodno.

Pa mi govorimo o slovenskem narodnem programu, o programu narodno-radikalne struje in o socializmu. Nash narodni program je samo eden: demokracija. Nash politichni program: avtonomija. Nash gospodarski program: bogastvo vsem slojem. Po sedanji poti ne pridemo nikdar niti do enega teh smotrov, dokler ne prepojimo vsega nashega mishljenja in dejanja s socializmom, t. j. z zavestno koncentracijo vsega trostrokega napredka v smeri kolektivizma, z d r u z h e n j a,

organizacije. V našem kmetijskem, obrtnem zadružnistvu, v občinski upravi, v političnem zhivljenju imamo tako torishche za izpolnjevanje svojega socializma, svojega narodnjashstva, da tega v okvirju sedanjega rodoljubja in plehkega radikalizma niti ne razumemo.

Albin Ogris mi ni bil nikdar tako simpatichen, ko takrat, ko je napisal one sarkastne stavke o simplicizmu, ki tako izpreminja vse nashe znanstvo v plitvo premlevanje fraz.⁶ Tako se je nasha publicistika navadila na te pogroshne pojme pod visokodonechimi »znanstvenimi« termini, da je vchasih zhe tezhavno pisati tako, da bi ljudje brezdvomno razumeli, kaj je hotel pisec povedati. Che pishem o socializmu kot univerzalni smeri napredka, se prigodi celo veleresnemu znanstveniku, kakor dr. Voshnjaku, da prigovarja⁷ psiholoshke tezhave pri »uvedbi« socializma in da vprashuje, kako stalishche bo imel v »bodochi socialistichni drzhavi« umetnik etc., ali pa ne bomo morda letali po svetu v cvilishnih jopah in s shtevilko na kapi. To je ona velika zmota, ki se lovi po raznih resnih in neresnih publikacijah od Eugena Richterja sem in ki she vedno ni izginila iz literature. Tudi Ogris sam razume pod besedo »socializem« navadni stari komunizem, pa je pod vplivom francoskih in drugih filozofov individualizma moral lochiti med osebnostjo in individualnostjo,⁸ chesh, da osebnost bi (ekonomski in politichno) bila v uresnichenju socializma res svobodnejsha, individualnost pa ne. Sajovic se boji istega, Rostoharju pa sta le bolj narod in stranka pri srcu. Vsi ti pomisleki privajajo razne malkontente do misli, naj se ustanovi pri nas »narodno-socialna« stranka za delavce in druge, in konec Rostoharjevega chlanka izveni tudi v ta akord, ki ga igrajo v zadnjih chasih nashi mladi »neodvisni« dnevniki. To so logichne posledico onih miselnih skokov in podmen, da je socializem mednaroden, z a t o protinaroden, da je kolektivistichen, z a t o proti individualni svobodi, da je materialistichen, z a t o proti idealizmu, da je ekonomski, z a t o proti dushevni kulturi, da je revolucionaren, z a t o proti evoluciji, in kar je drugih nesmislov vech.

Ta navidezno »znanstveni« dualizem je ponesrechen, in v kolikor je on izraz gotovega hotenja in si daje dushka v programih, je tudi shkodljiv, ker pripravlja pot liberalni reakciji, namesto da bi se izkushala umstveno pripravljati pot socialistichno izobrazheni, politichno in gospodarsko dobro izsholani inteligenci, nositeljci in stvariteljci slovenske napredne meshchanske stranke, ki bi s pridom uresnichila vse to, kar tako vroche zhelimo: industrializacijo, notranjo kolonizacijo, avtonomijo itd. Pri tein delu bi napredno meshchanstvo nashlo mochno oporo v socialistichnem delavstvu, kooperacija reformistnih socialnih demokratov s socialistichno sholanimi naprednjaki je le vprashanja chasa in razvoja, in to negirati, v nepoznanju socializma ga zametavati kot komunizem, govoriti o sintezi socializma in individualizma v realizmu, mesto o sintezi komunizma in individualizma v socializmu, se pravi le delati ovire razvoju. Narodni radikalec, ki gre iz ljubezni do naroda, iz volje do udejstvovanja, do kritike, do politichne opozicije, ali iz zhelje po radikalnejshi politiki, ali iz volje, iztrgati socialne demokrate ob meji in na meshhanem ozemlju drugim strankam, konsolidirati

jugoslovansko socialno demokracijo in jej prej dati narodni tip, – tak stori le dobro narodno delo in vsi ponesrecheni argumenti onih referatov ga ne dosežejo. Nasprotno pa smatram govorjenje o narodno-naprednem delavstvu itd. za Klofachevstvo in stojim strogo na stališču, da je le oni pravi naprednjak, ki si je stavil za nalogo skrbeti in delati za izobrazbo inteligence,⁹ njeno organizacijo, industrializiranje naše kmečke produkcije, notranjo kolonizacijo, svobodomiselnost sholsko in prosvetno politiko, narodno justično in politično samoupravo, koncentracijo združnega kapitala v svrhu produkcije, – to vse brez utopichnosti in v stoletnem drobnem organizacijskem delu – ter skupen nastop s socialno demokracijo, ki ni nič drugega, ko avantgarda napredka. Vsako igrakkanje s »civiliziranimi jopami« in »prirodnimi celotami« pa z »večnimi resnicami« itd., to je največja utopija. O takojšnjih »uvedbi«, o dekretiranju socializma seveda ni govora, a govor je o smeri dela, in če tudi 99% tega dela ni mogoče uresničiti drugače, kakor z vednim mirnim, morda večstoletnim presnavljanjem družbe, je to le revolucija, in sicer ne utopichna, marveč revolucija dejanja in razvoja. »Socialno in individualno zživljenje eksistira le v naši abstrakciji, de facto pa je le eno realno zživljenje«, pravi prav Rostohar sam. Vsak problem tega zživljenja in presnavljanja zato ni le problem ene ali druge abstrakcije, ampak je v enaki smeri problem individija, naroda, socialnosti, in vsi trije kriteriji so nam enakomerno vazhni za njih reshitev. Vsaka enostranska reshitev, bodisi samo individualistična, nacionalistična ali komunistična, je napachna, sinteza je pa v socializmu, ki skrbi v enaki meri za razmah individualnosti, družine, užitka, duševnega dela, kakor za sodelovanje vseh družbotvornih faktorjev v državi, v zasebnem in javnem gospodarstvu. Zato je socializem večno stremljenje k izboljšanju, zato je vedno v krizi, zato je primoran odpovedati se programatičnim absolutnostim in izreči: »Le pokret k smotru je vse.« Socializem, to je credo chloveshtva v boljše zživljenje na tem svetu. Tudi mi verujemo vanj.

¹ Omladina, VIII., sht. 1: »Narodni in socialni moment v našem programu« in Omladina, VIII., sht. 2. 5/6: »Socializem, demokratizem, nacionalizem in narodnoradikalni program«.

² Dr. M. Rostoharjev referat o razmerju med narodnim radikalizmom in socialno demokracijo (Omladina, VIII., sht. 7/8) in I. Sajovčev referat o socializmu in narodnem radikalizmu (Omladina, VIII., sht. 9/10).

³ Glej „Nashi Zapiski«, VI., 1909, str. 279 et seqn.

⁴ Glej: Knaflich, Socializem, III. del.

⁵ Loco cit., str. 313 et sequ.

⁶ Omladina, VIII., sht. 7/8, Henri Poincare, Uvod.

⁷ Veda, I., str. 514 et sequ.

⁸ Veda, I., str. 574, 575.

⁹ Podchrtal urednik.

SOCIALIZEM IN VEDA

Studija o problemih socializma, sociologije in politichne ekonomije.

Uchenjake, ki se bavijo chisto objektivno s socialnimi problemi, so nekoch imenovali katederske socialiste. Ta naslov ni bil brez denunciantске primesi, saj je nekoch biti socialist pomenilo toliko, kakor biti drzhavi nevaren element. Teh predsodkov she vedno nismo resheni, che tudi niso vech tako priostreni. Vendar se nam pa she vedno zdi chisto verjetno, da prematranje socialnih problemov ne more biti drugachno, kakor strankarsko pobarvano. Sociologija je mnogim she vedno znanstveni socializem, tega samega pa dele na tri dele, na socialno-demokratschnega, krshchansko socialnega in socialno-liberalnega! To je vsekakor obzhalovanja vredna zmeda pojmov, tembolj, ker trpi pod njo she druga znanost, politichna ekonomija.

Zgodovinsko razlikujemo troje ved: Najstarejshe, politichno ekonomijo ali vedo o narodnem gospodarstvu; potem utopichni socializem in znanstveni socializem in konchno najmlajsho, sociologijo. Politichna ekonomija ugotovi najprej gospodarska dejstva, t. j. vse ono, kar chlovek stori, opusti, misli in pripravlja v svrhu gospodarjenja bodisi za svojo osebo, družhino ali vechjo družhabno skupino. Taka veda o narodnem gospodarstvu opisuje ugotovljena gospodarska dejstva, njihove izpremembe in njihovo zgodovino, (to je opisovalna in primerjalna zgodovina gospodarstva) skusha prodreti v abstraktno bistvo teh gospodarskih dejstev in jih razlagati, najti zakone, po katerih se gibljejo gospodarske tvorne sile (teorija politichne ekonomije ali chista politichna ekonomija) in po najdenih zakonih iskati novih možnosti, kako (bi se dalo s spremembo bodisi tehnnichnih ali upravnih ali pravnih ali psiholoshkih ali drugih tvornih sil izpremeniti gospodarska dejstva sama in njih posledice v naprej prerachunani smeri, v smeri torej, ki rezultira na podlagi znanstvenih, t. j. eksaktnih podatkov preteklosti in sedanjosti kot najboljsha razvojna smer za bodochnost. Politichna ekonomija je torej 1. deskriptivna, 2. zgodovinska, 3. chisto teoretichna in 4. politichna znanost.

Ker je tudi politichna, t. j. ker hoche uplivati na razvoj, bodochnost, zato je sama iz sebe rodila razne politichne sisteme, ki so skushali izboljshevati to, kar je nashla deskriptivna, zgodovinska in chisto teoretichna znanost. Nekoch je pa bil temeljni, deskriptivni in zgodovinski del politichne ekonomije zelo primitiven, nekritichen in neeksakten, utopichen. Skliceval se je na domnevane gospodarske in psiholoshke tvorne sile, katerih ni nikjer bilo, ter je na tej podlagi dajal docela neeksaktne, neznanstvene, utopichne poglede v bodochnost. Zanimivo je pa, da imajo vse te teorije bodochnosti nekaj skupnega: Vse so komunistichne, to je, vse stavijo nasproti vladajochemu vech ali manj individualistichnemu družhabnemu redu za ideal red družhabne enakosti, celo uniformnosti. Chim manj eksakten je

teoretichni del politične ekonomije, tem utopichnejši je politični del. Platonova Politeja je morda manj utopichna od Cabetovega Potovanja v Ikarijo.

Zgodovina politične ekonomije nam to lahko razloži. Vkljub Tomazhu Akvincu srednji vek ni imel politične ekonomije kot eksaktne znanosti, marveč le kot filozofsko znanost, znanost domnev in podmen. Zato Morova Utopija in Campanellova Solnčna država nimata za politično ekonomijo druge vrednosti, nego literarno-zgodovinsko. S fiziokrati in merkantilisti se pa prichne prepород gospodarske znanosti. Teorija, namreč eksaktno izsledovanje, se znova prichne. Tezhavno, kakor vselej v zacetku. Tu je sedaj velika zasluga Karla Marxa, da je s svojimi deli »Kapital«, »Kritik der politischen Oekonomie« in »Theorien über den Mehrwert« odprl ekonomskemu in socioloshkemu izsledovanju mnogo novih potov in da je opozoril na dejstva in stike, ki so jih spoznavali prej chisto krivo, che so jih sploh poznali. Tudi izvensocialistichna znanost je mnogo prevzela od njega, chetudi je vedno odklanjala njegove fundamentalne nauke, vsaj v njegovi ostri formulaciji.¹ Res, da Marxove ideje, v kolikor ne spadajo v filozofijo, niso originalne, marveč jih je v jedru Marx nashel pri Thompsonu,² je bil vendar Marx tisti, ki je znal novodobno gospodarsko znanost osvezhiti in jo spraviti do tistega razvoja, ki ga ima za seboj ta veda od njegovih chasov do danes. Toda kakor se je poprej do Owena, Ricarda, Pettyja in dr. socialistichno-komunistichna utopija komaj lochila od politične ekonomije, tako je Marxova kritika politične ekonomije toliko izchistila pojme, da so se kmalu tudi pokazali temeljni nedostatki njegovega sistema samega. S to protikritiko pa je politična ekonomija postala tekom nekoliko desetletij ena osnovnih socialnih vedi.³

Obenem, ko se je znanost politične ekonomije tako razvila, se je zgodila velika izprememba s komunizmom. Spoznali so ga najprej za utopichnega. Potem so mu znanstveno preiskali obisti, in zaključek te revizije je bil: Socializem je postal znanstven. Toda kako more biti nekaj znanstveno, kar stremlji v bodochnost, kar ni eksaktno, ni empirichno? To je ravno ista znanstvenost, kakor pri politiki ekonomije. Znanstveno ugotovljena dejstva in zakoni dajejo temelj zavestnemu izboljshevanju gospodarskih dejstev v dolocheni, od sedanjih smeri se razlikujochih smeri. Znanstveni socializem pravichno ocenjuje individualnost, je ne negira, kakor komunizem, je ne malikuje, kakor klasichni liberalizem, marveč jo uposhteva. Znanstveni socializem je kolektivizem, ki se sklicuje na znanstvene ugotovitve politične ekonomije.

Kaj pa sociologija? Zlasti nemshki uchenjaki jej ne priznavajo znachaja znanosti, ki jej ga je pa treba vkljub temu priznati. Dolga leta je bila prava pastorka, saj je ni bilo vede, ki bi bila podala obenem toliko in tako nejasnega, kakor bash ona. Programov, problemov in metod sociologije kar mrgoli. Sociologija se je sklicevala na politično ekonomijo, biologijo, prirodoslovje, geografijo, na verstvo, filozofijo, – Gumplowicz jo zmerja za naslednico romantichne filozofije zgodovine, Ushenichnik pishe katolishko sociologijo, nanjo se sklicujejo zakonodajni izbori.

Najboljša klasifikacija sociologije se mi zdi ta-le:⁴

Sociologija na podlagi

I. Fizike in prirodoslovja

1. Mehanike (Carey, Spencer, Fiske, Ferre, Mismar, Winiarski, Pareto, De Marinis, Majewski in dr.)
2. Etnografije – Antropologije (Gobineau, Bagehot, Letourneau, Gumpowicz, Sergi, Vaccaro, Ripley, Lapouge, Ammon, Folkmar, Muffang in dr.)
3. Geografije (Ratzel, Tourville, Desmolins in dr.)

II. Biologije

1. Analogije (Schäffle, Bordier, Worms, Salillas in dr.)
2. Verstva – etike (Lilienfeld, Novikov, Kidd, Small, Vincent in dr.)

III. Psihologije

1. Individualne psihologije (Comte, Littrè, Serrano, Ward, Lacombe, Lestrade, Mackenzie, Stein, Carle, Abramovski, Mazel, Bascom, Xèropol, Tarde, Bourdeau in dr.)
2. Kolektivne (narodnostne, socialne in dr.) psihologije (Izoulet, Le Bon, Giddings, Baldwin, Giner, de Roberty, Fairbanks, Wundt, Barth in dr.)

IV. Socialnih znanosti

1. Politichne ekonomije (Le Play, Petten, Scherwood, Marx, Lujó Brentano in dr.)
2. Statistike (Coste in dr.)
3. Prava (Ardigò, Fouillee, De Greef in dr.)
4. Politike – etike (Comte, Durkheim, Simmel, Duprat, Bougle, Stuckenberg in dr.)

To je vsekakor tolikšna centralizacija znanosti, da moremo sociologijo smatrati za vech, nego za prichetek nove metode znanstvenega prouchevanja družhbe. Sociologijo marvech imenujemo znanost spravljati izsledke raznih znanosti v sklad ter tako preiskovati zgodovino in ustroj chloveshke družhbe z ozirom na vse njene chintelje. Tako postane sociologija kot sintetična znanost mnogo shirsha in globlja, nego bi bila svota vseh znanosti, na katere se ona opira, ali bolje, katerih se ona poslužuje. Sociologija – da se reshimo na kratko iz kaosa definicij, – ni filozofija, ni umetnost, ni tehnična uporaba posameznih znanosti, ni teorija praktičnega pokreta (n. pr. socializma, solidarizma, aristokratizma, itd.), marvech je temeljna abstraktna analitična in sintetična empirična znanost o tvornih silah chloveshke družhbe. Ena je njena glavna naloga: Najti chim eksaktneshe podatke o vseh teh tvornih silah. She le v drugi vrsti se briga sociologija za uporabo, za sklepanje, kako naj »bodočnost oblikuje svoj obraz«.

Politichna ekonomija je znanost, ki izsleduje gospodarske tvorne sile družbe in ki ishče v svojem četrtem delu, gospodarski politiki, možnosti in pota gospodarskega razvoja.

Smeri tega gospodarskega razvoja so različne po svojem namenu. Ena smer tega gospodarskega razvoja je socializem.

Sociologija pa ishče in razlaga vse – tako mnogorazlične – tvorne sile chloveshke družbe.

Ker pa je socializem smer vsega družabnega razvoja, ki je v najtesnejši zvezi z ekonomichnim razvojnim faktorjem, in ker vplivajo vsi družbotvorni faktorji drug na drugega, se socializem ne more ozirati le na ekonomijo, ampak v enaki meri na pravo, zasebno in drzhavno, na mishljenje (psihologijo m etiko), na prirodoslovje (rasa, podnebje) itd., mora se torej vedno ozirati na socioloshko znanost in njene izsledke. Je torej v tem smislu znanstven, je veda. Dosedanje razlikovanje med neznanstvenim (utopichnim) in znanstvenim (Marxovim) socializmom je zgodovinsko, ne pa, kakor prichujoče, vsebinsko. V našem smislu moremo socializem kot univerzalno smer bodočnosti, opirajočo se na znanost politichne ekonomije in splošne sociologije, definirati tako-le:

Socializem je znanstveno izsledovanje dejanskih družbotvornih chiniteljev in sistemno sestavljanje izsledkov v teorijo socialne politike v svrhu zavestnega izboljševanja narodove sedanjosti in tvorjenja njegove bodočnosti v smeri podružabljenja lastnine in gospodarstva s prerachunano in organizirano uporabo vseh gospodarskih, zasebno- in drzhavnopravnih, politichnih, bio- in psiholoshkih ter drugih družabnih in kulturnih sil, ki so ali nam morejo biti na razpolago.

Zato je tudi jasno, da ima socializem kot pokret svoj zhivljenski interes na laicizaciji in popularizaciji znanosti in na svobodni znanosti, da je torej tudi tu iskati vzroke, zakaj smatram socialista eo ipso za kulturnega bojevnika proti vsakomur, ki hoče bodisi iz verskih bodisi iz drzhavno-konservativnih vzrokov »massreglovati« znanstvenike, in jasno je, zakaj je socializem ena najvechjih izobrazhevalnih in naprednih sil.

¹ Philippovich, Grundriss der politischen Ökonomie, 9. izdaja, str. 474. Na to mesto zlasti opozarjam, ker so Marxu tudi zhe ugledni slovenci znanstveniki delali krivico. Glej dr. B. Voshnjaka referat o mojem »Socializmu«, »Veda«, I. str. 513.

² William Thompson, An inquiry into the principles of the distribution of wealth most conducive to human happiness, London, 1. 1824, in ne, kakor Marx in Engels vedno napachno citirata, 1827, Nemshki (Collmannov) prevod l. 1903.

³ Literarno zgodovino politichne ekonomije kot vede dobro podaja med dr. »Die deutsche Volkswirtschaft in XIX. Jahrh., Festgabe für Schmoller«.

⁴ Glej Fausto Squillace, Le dottrine sociologiche.

KEDAJ?

She pred pol letom sem sedel v naši tesni pisarni. Pred vratmi, na levi, ob strazhnici, je viselo obeshenih nekaj dolgočasnih chrnih tablic z belimi napisi. Pisarna je bila polna vojakov, sedečih vsak ob svoji mizi, z obrazi popolnoma enakih izrazov, kakor da so sami dvojčki. Nad glavami je kakor skupna gloriola plaval modrikasti dim smotk in cigaret. Mnogokrat je dolgobrki narednik razgrajal, seveda le v stotnikovi odsotnosti. Če si napeto sledil njegovim izvajanjem, nisi razumel, kaj pravzaprav želi. Mnogokrat so zazvenchale ostroge, mnogokrat je bilo treba sredi dolgega seshtevanja skochiti od zeleno preoblechene hrastove mize, da je stolec odletel z ropotom, ter stati v pozoru in gledati vstopivshemu vishjemu chastniku v mrki ali brezbrizhni ali pa veseljšaki obraz. Sicer nam je potekal chas v sivi enakomernosti. Baraka, menazha, pisarna, raport; ravnilo, narednik, brojenje in shteviljenje; dnevno povelje, menazha, baraka. Odmore je napolnjevala okorna vojashka shala, chasopis, vchasih smotka. Vchasih nas je sluzhbeno, ne zasebno, pobunilo kakshno posebno povelje, doshlo od nekod dalech, nerazumljivo in nepojmljivo za nas vse, ki smo zhiveli to neverjetno zhivljenje. Zdelo se nam je vsem, da posnemamo medvede v zimskem spanju in da chakamo na poletje, to je, na ono zhivljenje, koje smo zhiveli »p r e j« in ki se nam je edino zdelo vredno, da je zhivish. In da chakash, da se zopet povrne. Kedaj?

Naenkrat je zashumela nad nami nova doba, da se je sami nismo prav zavedli. Narednik je postal prijaznejshi in je mnogo govoril o zheni in otrocih. Jetichni poddesetnik Hovorká, ki je pri pregledovanju edini »odletel«, se je tishchal svoje pechi, pri kateri se je skoraj opeknel, in si ni vech, kakor doslej vedno, upal povprashevati nas, kako bi se uspeshneje priril do superarbitracije, tam da ga gotovo izpuste domov, kjer bo ozdravel ... Nekega vechera so nas pospravili v vagone ter nas odpeljali preko nochi in poljan, preko dolgih tednov, preko vedno enakih magacinov, vezhbalishch in barak. Vsi naokrog so govorili, chutili, delali, jedli, spali, upali kakor jaz. »Kedaj?« je nashe edino vprashanje. Kakor da smo vsi skupaj neizmerna mnozhica sivega graha in vsak izmed nas da velja za eno grahovo zrno, drugo drugemu popolnoma enako zunaj in znotraj.

Danes korakamo v sklenjeni shtiristopni koloni. Ne vem, kje jej je konec, ne zachetek, ne koliko nas je, ne kam gremo. Rekli so nam, da pridemo za dan ali dva ali za teden dni v ogenj, da nadomestimo druge. Na oddaljeno neprestano grmenje smo se zhe navadili. Zadaj nekje za tem hribovjem so, morda deset, morda petdeset kilometrov oddaljeni. Da jih dosezhemo, koliko rabimo? Kaj je to, ura, kaj je kilometer? Ni smisla za mere chasa in kraja, vchasih le za solnce, za zelenje, vedno za pokojnost, za tihi bozhji mir. Kedaj?

Dolga blatna razvozhena se vije cesta preko mlak. Od nikoder, nikamor. Grichi, doline, brda z bukovjem in smrechjem ob desni in levi. Vchasih vas ali dvorec, hisha, znamenje, bela breza. Vchasih pshenica, vsa polezhana v dezhevju. Potem zopet gozd. Pred nami, nizko zaveshena z raztrganimi meglami, srednje visoka

gora. Njen chudni gorski hrbet je nagosto porastel z bukovjem. Izza te gore prihaja z vetrom oni grom, ono udarjanje, kakor da kujejo Vulkanovi velikani na zvenecha nakovala. Kadar pade posebno tezhko kladivo, se spogledata dva, trije. Nikdo ne razlaga vech kalibrov, poznamo jih zhe zdavnaj po njihovih glasovih. Pesem, pogovor, shala, celo kletev je utihnila zhe zdavnaj, le neutrudljivi trobentach trga vchasih ozrachje s svojim tra-ra-rata-tra-ta-draa. Dezh shiva v gostih tenkih curkih, kaplje polze s chapkinega shchitka po obrazu, padajo pod zavihane ovratnike na vrat, siva debela uniforma postaja od hipa do hipa tezhja in se opleta rok in nog. V shkornjih zhmika. Bodalo, pushka, roke, telechnjak, vse je mokro, moker je tobak v vrechi, razmochen je kruh, razmochene so misli. Sklonjenih glav korakamo stop stop stop, v mlako, po kolotechninah, po kamenju; koder stopi noga tvojega prednika, stopish tudi ti. Ta noga je edini motor tvoje volje. Célo tvoje obzorje se omejuje na ta izrezek. Dve z blatom obdani peti, blaten in moker konec plashcha, pushkino kopito. Peti se menjata, levo, desno, levo, desno, ena, dve. Mehanichno strmish vanji in v pushkino kopito, mehanichno stopash tudi ti ena, dve, ena, dve. Pushkino kopito je rjavo, okroglo, po njegovem svetlem okovu polze kaplje, enake onim, ki polze s chapkinega shchitka na tvoj obraz, in onim, ki padajo v tenkih curkih neprestano, neprestano, levo in desno, ena, dve, ena, dve. Vsi zvoki enolichnosti, enakomernosti, sive mokrote in zholte ilovice, shum korakajochega moshtva, klokot po mlakah, na levo in desno, ena, dve, vmes pa oddaljeni grom houfnic in topov z onstran gore, z onstran sveta, vse to se ti zliva v eno samo sivo simfonijo: Kedaj, kedaj?

Je-li istina vse to? Ali ne spish morda doma na divanu in ne sanjash tega kopita, tega para pred tvojimi ochmi menjajochh se shkornjev, tega enakomernega topotanja kolone po blatu, v tenko curljajochem dezhu?

Stopamo mimo kmechkega doma; stopnice, zaprta okna, kakor da ni nikogar doma. Na dvorishchu stoji starka in gleda v nas, kakor da sanja tudi ona. Mokri lasje jej silijo v chelo. Poleg nje drzhi vojak konja. Chastnika, ki je razjahal, ne vidish. – Ni nikjer otrok, nikjer kokoshi ali vsaj vran? Nikjer! In vendar, pozdravljen, dom ob cesti, dom mirnih ljudi! Pozdravljen, pozdrav iz prejsnjih dni! Kje je, beli dom, tvoj gospodar? Morda je med nami, pred ali za menoj, v tej molchechi koloni moshtva, korakajochega v drobnem dezhu po tej dolini – ali je to dolina? – od nikoder, nikamor, z vedno enakim korakom. Morda pa lezhi na zemlji ali pod njo, in isti dezh, ki mochi nas, namaka z nepretrganimi drobnimi curki odprte grobove, pokrite mogile, onstran te gore, blizu ali dalech, kjerkoli. Morda mu curlja za vrat, kakor meni – chudna misel. Oni tam je mrtev, obdan od mokre goste ilovice, morda pokrit z apnom, in tudi njemu curlja dezh za vrat skozi vso to ilovico, on pa lezhi in se ne more braniti. A mi korakamo v istem dezhu mimo njegovega doma, strmimo brezizrazno v zaprta okna, na zapushcheno dvorishche in stopamo. Od nikoder, nikamor! Ena, dve, ena dve. Tra-ra-ta-ram-tram-ta-draa ...

Pozdravljen! Nov cutaway, slamniki nekoliko v teme, svileni ovratnico, o, kako lepa risba! Znamka »Rdeči pečat«? Ali »High life«? In rokavice! Letos nosimo svetlozholte s tremi gosenicami na vrhu. Kaj pravish, vcheraj pri Hlávi, ona zlatolaska? O shkandalu z zamorci na Riegráku si gotovo chital danes? Letos bo sokolski zlet. Kako se neki postavijo nashi? Tekma za prvenstvo bo huda. – Glej jo, kako se nastavlja, – toda chlenke ima fine in ... no, hodiva, takshnih najdesh doli na Prikopih vech. Ti in tvoja navdushenost za »linijo«! Chakaj, v Ljubljani te bo tvoja zaročenka prijela za uhlje. A propos, – Ljubljana se bo tudi kmalu »napravila«, okus se je odločno izboljshal, chetudi ... – pojdeva danes v Divadlo? Ali raje kam drugam?

Pa zgodaj domov. Jutri treba opraviti marsikaj. Vso knjizhnico si moram pregledati. Rabim materijala za nov shtudij. Nasha socialna vprashanja ... Izselyevanje ... Med klijeti v pisarni tolikrat zadenesh ob nje. Sicer pa zanimivi tipi! Civilno pravo in pravno chutenje nashega kmechkega chloveka! – Obchinske volitve ...

Kdo je ta elegantni gospod, ki mu vidish oddalech, da je porabil mnogo skrbnosti na svojo zunanost od prechke v laseh, od razumnega obraza do novih chevlyev, rokavic in palice s srebrno kljuko? Kako umerjene so kretnje njegove trenirane, ozke roke, kako primerno spremljajo te kretnje njegovo duhovito besedovanje, kako podchrtavajo vse, kar povdarja!

In o chem razpravljata, razpravljava? O gospodarskih problemih, o psihologiji mase, o umetnosti, o znanosti? Sedaj, na blatni cesti, v curljajochem dezhu, peshec v koloni, sedaj si se srechal s tem skrbno pochesanim, izbrano obutim in orokavichenim gospodom, da govorita o tisoeh in eni lepoti tvojega preteklega zhivljenja, ki je bilo, predno so te vtaknili v sive gamashe, sivi plashch, ti dali pushko in bodalo in te poslali na pot v smeri proti gromu. Zakaj ni ta elegantni gospod poshkropljen z blatom, zakaj nima ovratnika privihnjenega, zakaj ne lezhi pod apnom in ilovico, da bi tudi njemu, negibnemu, kapljala voda za vrat?

Je to Dolef? Fuimus Troes?

Ne, to ni Dolef. To je slovenski inteligent, ki se je zanimal za znanstveno pojmovanje svojega naroda, vseh njegovih prilik in neprilik, ki je chital in izdajal revije in gorel za vse, »kar srce si lepega obeta«, in ki je iskal utehe v kulturi, v kultiviranju.

Alter Ego nas vseh je to, s katerim sva se sreчала na tej blatni poti, samo da on, genijalni aforist in izgubljeni shtudent ni vech »raztrgan ves in razcapan«, marvech skrbno oblechen, ne vech zapit, nego marljiv delavec v uradu in doma, modern chlovek, ki najde med delom odmore slastnega uzhitka, – Alter Ego nas vseh me je srechal sredi te ceste, ki nas ne vodi nikamor, od nikoder, me nagovoril in mi iznova vzbudil vprashanje: Kedaj? Kedaj? Kedaj?

Blatna se vijuga ilovnata cesta pred nami. Drobno curlja dez, drobne kaplje rose s shchitka na lice, pod mokro chapko se klanja glava in tope oči se upirajo v

premikanje prednikovih pet, v njegovo pushkino kopito. Za vrat curlja, izpod noge brizgne, troblja zapoje zategli signal tra-ti-ta-taa! in kolona krene na desno, da se umakne v bobnechem diru blizhajochi se vrsti vozov, vozechih nam hrano na mesto, kjer bomo taborili sredi razmochenih travnikov.

Séde li tudi oni z nami s skodelo vojashke konserve, oni, mimo chegar doma smo stopali, oni, ki lezhi pod apnom in ilovico in si ne more zavihati ovratnika pred dezhevničimi curki?

Se li vrne k svojemu domu?

In Alter Ego?

Kedaj, kedaj, kedaj ?

Ljubljanski zvon, 1916, sht. 8 (pod psevd.: Dr. Zober)

FRAN VALENCHICH IN DRUGI

Nad hribom 144 se je zvečerilo. Nad Valonskim grichevjem so široke in neprodorne megle kazale nekaj jasnejšega soja; – dalech zadaj za njimi so nekje pokrajine, kjer sije solnce in vlada mir. Tu pa je vcheraj z nochjo tezhak in moker oblak zavil mucheno zemljo med Vrhom in Fajtim hribom z usmiljeno kopreno, da ne vidi moritve narodov, da ne slishi tuleche poshasti, ki bruha grozo in pogin nad tem koshchkom zemlje, kjer so . . .

. . . pred davnim, davnim chasom, – ali je to pravljica? – pastirchki ukali za dimko, jagodo in lisko. Kje je tisti kraj, ki je bil tu nekoch, pokojno dihajocha idila?

Tu je bruhala vcheraj tocha zhelezja. Pokalo je, grmelo, tulilo in zhvizhgalo in sikalo in prasketalo, kakor da se lomi svet. Zasule so se kaverne, izginili globoki jarki, betonirani podstavki so se razprshili, potrgale se zhice, zazijale so razpoke, drevesa so se razletela v trske, in skale so pokazale rudasto drobno, ob katerem so se plazili belozholt in sivi strupeni plini, kakor sapa tisocherih pobesnelih zmajev.

Zvečer je zaroselo iz nizkih oblakov, kakor da plache priroda nad slepoto chloveshtva, ki se kolje in unichuje nesmrtné vrednosti za nekaj, kar bo preshlo; za to, kar bo stopilo za njim na piano, se bodo klali narodi bodochnosti z najnovejšimi izumi tehnike, a z istim srdom, kakor so se klali nekoch praochetje na barju s kamenitim bodalom in lipovim kijem.

Zaroselo je in shumecha voda je namochila kotanje. Umazani potochki so pricheli curljati preko groblja in namakati pochrnela trupla, napol zarita v prah in zemljo, pokrita z ostanki kritij, orozhja in zhice, raztrgana in krvava.

V groblju se pomikajo chrne sence. Od chasa do chasa zazvenchi lopata, chujejo se pritajena povelja. Razdrapane postojanke popravljajo.

Potem zasveti curek jarke luchi po pritajenih postavah in izgine. Zasveti in izgine vnovich. Napet molk.

Med shumenjem dezolja udari na uho drug shum, pochasi se blizhajoch. Nekdo se plazi, nekaj diha v tej tmuni pred nami. Nekaj shklokotne, nekje zatrklja kamenček, z levo ostro reskne jekleni pushkin zaklop.

Potem bruhne peklo she enkrat. Nad nami razpochi nenadno solnce, da se za tri hipe okopljejo v prejasnem svitu robovi, ostanki zhice in plazechi se Lahi. Tak-tak taktaktak zaprasketajo strojne pushke, nad glavami zatulijo zmaji in planejo nekam pred nas, nesochi grozo in pogin. Nekaj krikov iz mozga, do mozga. Potem se peklo zapre nenadno, kakor se je bilo odprlo.

V zopetno chrno tishino zro odprte, podplute, steklene oči. Brezizrazno. Mrtve, zhive. Razlike ni.

Lopate zvenche iznova. Jutri bo tu nov jarek, nova zhica. Isto peklo in prokletstvo, isto mrtvashko kolo.

Le pochernelih teles bo nekaj vech. V mochi ali na solncu, v groblju ali na skali bo chrnelo njihovo meso in se belile kosti; kjer jih je ravno doletela sploshna, enaka in direktna usoda, demokrat Smrt, veliki pomirjevalec zhivih, ki so »nadaljevali politiko miru z drugimi sredstvi«.

S tega vrha smrti se ti shiroko odpira razgled celo do Svete gore. Tam nekje je nasha Gorica.

Nasha!

Bledi narednik, ki stoji vzravnan nad zhichevjem in gre z izgubljenim pogledom tja, se je nekoch, ko ni bil narednik, sprehajal pod kostanji na Korzu, hodil v pisarno in ... in chakal sreche. Sedaj stoji nad zhico. Ne slishi chetovodje, ki lezhi na trebuhu v jarku pod njim in ga nujno svari, naj se zakrije vsaj za zaslon.

– Tam! Tam sem chakal sreche. Tam ... od Jamelj do Krna me je nosil poklic. Ob Sochi in Vipavi, v pisarni in pred sodnim stolom sem iskal sreche, iskal dusho, ki chuti in razume; iskal uspeha, iskal družhice, iskal ljubezni in prijateljstva tudi she, ko sem skoraj obupal nad njima; in poslushal petje shkrjanchka in shumenje nashih rek, gledal nasha polja, nashe solnce, nashe nebo, govoril nash jezik, trden in sladak, in vchasih so zazveneले strune ...

Samo njemu in nekaterim. Ne vech vsem, kakor pred leti v »Zvonu«. Zakladi so se kopichili, chakali, da pride chas, ko bodo dvignjeni. Dozorevali so. Samo enkrat sva s pokojnim dr. Dermoto imela priliko, da nama je Fran Valenchich chital nekatere svojih sonetov, krepkih kakor Kettejevi, a dovrshenejših vsebinsko.

Potem? Kroglja je bedak; gre, kamor hoche. Drobec ene je nashel pot v chelo tihega misleca, prikritega pesnika, stoječega v kroju narednika nad zhichno oviro, zročega v izgubljeni raj. V preteklost, v bodochnost, – morda s prezirnim nasmehom na vajenih ustih.

Zvecher so se zopet priplazile sence, zazveneले so lopate. Lemuri kopljejo grob Faustu, predno je dovrshil, kar je nameraval v dushi.

Shirne poljane Prikarpatja, temna Bukovina med rudecho Galicijo, Polesjem in Volinjem, sibinjska brda, podonavska globel in srbsko gorovje, sivi Kras in snezhni Tirolji, kaj veste vi o našem jadu, ko imate dovolj svojega?

Ali na vas, na vas mislijo srca nashih mater in zhen, in ko izgovarjajo njih usta vasha imena, se ne spomni nikdo narodov, ki zhive ali so zhiveli tam, nikdo na raznobarvno konfiguracijo teh dezhel v atlantu, nikdo na vasha polja, gozde, gore in modro nebo. Le na ona polja mislimo in brda, kjer padajo nashi sinovi, ochetje, bratje, prijatelji; kjer mochi lastno in tujo grudo kri nashega roda.

Srce, lobanja in drob njihov se bodo izpremenili v prah zemlje in gruda bo namočena, oplojena.

Onim pa, ki bodo ostali, bo zazvenelo z mogočnim bronom vprasanje:

»O bratje, bratje – kako je v vas?
So li vashe njive zorane?«

Mi vsi, ves narod se bo vprashal.

Predno pojdemo na delo, mi vsi, kar nas je orachev narodove njive in kovachev njegove bodočnosti, bomo pobožno sklonili glave in se spomnili onih, ki so bili med nami in jih sedaj ni vech.

Pred dnevi je padel Fran Valenchich. Pred njim in za njim drugi. Vsa njihova moch preidi na nas, da bomo silni v delu in v osveti, ko pride nash dan!

Ljubljanski zvon, 1916, sht. 8 (pod psevd: V. K.)

VLADIMIR KNAFLICH (1888, Shmarje pri Jelshah – ?), publicist, pisatelj. Iz učitelske družine, gimnazija v Celju, shtudij prava v Gradcu in Pragi 1906-1912, promoviral 1915. Sluzhba v Gorici pri okrozhnem sodishchu (1912) in kot odvetnishki pripravnik pri Henriku Tumi (1913-1915), po vojashchini odvetn. prip. v Radechah pri Zidanem mostu (1917), od jan. 1918 slovenski urednik zagrebshkega *Glasa Slovenaca, Hrvata i Srba*, okt. 1918 do febr. 1919 tajnik slovenskega oddelka »Narodnega viječa Slovencev, Hrvatov in Srbov« v Zagrebu in eden od njegovih 28 delegatov, ki so (brez soglasja hrv. sabora) izročili t. i. »Adreso« o zdruzitvi enomesečne »prve SHS« (nepriznana Drzhava Slov., Hrv., in Srbov) z »dvojno« kraljevino Srbijo-ChG srbskemu regentu Aleksandru v Bg.; nato v Lj. glavni urednik *Slov. naroda* (1919) in chlan urednistva *Jutra*, leta 1923 odvetnishki izpit in samostojna pisarna. Med 2. sv. v. interniran v Italiji do ital. kapitulacije. Umril neznano kdaj in kje, morda konec leta 1943 na otoku Visu; okrajno sodishche v Ljubljani je leta 1946 dolochilo datum smrti 16. maj 1946 (obstaja tudi podatek, da je umrl 1949).

Zhe pred 1. sv. v. je bil eden glavnih slovenskih socialdemokratskih publicistov, ki so v svojih spisih iskali naprednejšo »tretjo pot« iz tradicije klerikalno-liberalnega mochvirja; objavljaj v glasilih: *Nasbi zapiski*, *Socha*, *Edinost*, *Slovenski narod*, *Ljub. zvon*, celjski *Narodni dnevnik* idr. Njegove knjizhne izdaje: **Socializem. Oris teorije** (Gorica, 1911), to je nekak »kontrapost« t. i. krshchanskemu socializmu (Krek: *Socijalizem*, 1901; Ushenichnik: *Sociologija*, 1910), tu Knaflich poudarja, da med (znanstvenim) socializmom in narodnostjo ni nasprotja (»Narod daje

zgodovinski okvir socializmu, ki je pri vsej svoji univerzalnosti – naroden.«); *Vseučilishche v Trstu! Spomenica slovenski javnosti* (Gorica, 1912), ta brošura je odsev koncentracije slovenske zgodovinske perspektive na Trst s strani socialdemokratskega in sploh delavskega gibanja od zach. 20. stol.; *Jugoslovansko vprashanje. Politichna razmishljanja o priliki balkanske vojne* (Ljubljana, 1912), tu je zavrnil dualizem in trializem kot ureditev Avstrije ter zahteval slovensko narodno avtonomijo in carinsko-politično zvezo z »balkansko federacijo«. Sodeloval je pri zborniku *T. G. Masaryk* (Beograd-Praga, 1927), bil urednik »za politično ekonomijo« revije *Veda: dvomesechnik za znanost in kulturo* (Gorica, 1911-5), kjer je objavljaj svoje chlanke in razprave (*Pozitivna narodnost*, 1912/2, tu se kot masarikovec zavzema za »socialni realizem«, za razvoj slov. meshchanstva so potrebne »banke ... tovarne, pot do morja«; *Nash nacionalizem*, 1914/1-2, tu pravi: »Problem malega naroda je: Postati nacija.«) ter porochila iz sociologije in politike; urednik publikacij Socialne Matice (Gorica, 1913) ter urednik in izdajatelj glasila *Njiva: revija za gospodarstvo, politiko in prosveto* (Lj., 1921-1922), kjer je pomenljiv vrstni red razvojnih dejavnikov v podnaslovu.

Tukaj je predstavljen z dvema socioloshkima razpravama in z dvema leposlovnima chrticama; ti shtirje spisi zajemajo usodno obdobje slovenske (in evropske) zgodovine od prelomnega leta zacetka balkanskih vojn do frontne smrti pesnika Frana Valenchicha, Knaflichevega odvetnishkega kolega, ko sta oba sluzhbovala v Gorici. Razpravi sta primera Knaflicheve tehtne publicistike, polne v bistvu trajno in danes, v kontekstu »fevdalnega (neo)kapitalizma« in ob novi zaostritvi evropske »stoletne vojne«, znova vse bolj aktualnih pogledov na vprashanja (ne)pravichne druzhbeno-drzhavne ureditve, ekonomije, narodne identitete, nacionalizma itd. Chrtici pa sta primera njegove proze, ki jo je nekaj malega gojil le v mlajshih letih, a je nadvse zanimiva, saj po svoje, chetudi minimalistichno, anticipira prozni (neo)modernizem 20. stoletja; ponekod je duhovita ironizacija samozadovoljnega malomeshchanstva, pri tematizaciji (prve svetovne) vojne pa mu »obichajni realizem« skozi psiholoshki razcep osebe, pogojen s shokantnimi dozhivetji, prehaja v ekspresivno vizionarnost. V sklop predstavitve Knaflicha zaradi neposredne povezanosti sodi tudi dodana predstavitev pesnika Frana Valenchicha (oba pravnika sta »literarni torzo«, oba sta tragichno zaznamovana z vojno, vsak s »svojo« svetovno).

Fran Valenchich

LA BELLA VENEZIA

V.

Riva degli Schiavoni.

Kam zopet bezhite chrez morsko plan
neshteti valovi, nemirni?

O kdaj se zazibate v sladki san,
v nemoteno spanje ob uri vecherni?

Pochitek neznan,
vekovit je vash dan,
neutrudno hitite chrez morsko ravan.

»Neutrudno hitimo do severnih skal,
do juga cvetochih, razkoshnih obal.
Mi brzi vsi, lahkokrili
smo vztok in zapad poljubili.

Nash dom je brezmejno obzorje,
nash otec, nash otec – vihar.
In majka globoko je morje,
Neptun sivolasi nash car.«

Kot sladke sanje: opojni ste,
kot misli moje: brezbrojni ste,
kot moje srce: nepokojni ste.

Ej kmalu, kmalu vihar bo vstal,
ej to bo divji bahanal!
Pa vas bo bichal, pa vas bo gnal
daleko, daleko preko lagun
vash car, sivolasi Neptun! –

VIII.

Vecher. Canal Grande.

Pozno je zhe, ej ti juzhna kri,
brez pokoja, brez prestanka!
V gondolo sediva, ti chrnolasa,
chrnooka Benechanka!

Daj, objemi me juga prelest,
name sladko se nasloni!
Glej, ah, krasoto vsepovsod,
cvetja so polni balkoni.

Glej, ah, ta jasni juga azur,
gori poglej te zvezdice zlate!
Daj, o slushaj to petje razkoshno
barkerole, mandolinate!

Kdo se ubrani ochi zmagujochih,
mehkih rochic zapeljivih siren?
Vse, ah vse plove v sladkih narochjih,
vse, ah vse klone kot cvet pokoshen!

Mandoline kipijo v zrak,
harmonije polnijo zrak.
Kmalu, dekle, te na vek zapustim.
Južna cvetka, ej Bog s teboj!
Samo nocoj sem ljubček tvoj,
jutri na sever hitim ...

IX.

Adijo.

V mehkem naročju morja stoletna oaza,
shepetajochih valov ti hčerka edina,
Adrije biser, zdravstvuj ti mesto mrtvashko,
sanje nebeshke, presladka ti ura spomina !

Zbogom ve gondole, tihi beneshki večeri,
neme lagune, zbogom, stolpi kipechi ...
Vlak zhe drevi ... ah ... en pogled she nazaj:
mesto izginilo si v gladini penechi! ...

Proch bezhe – sladke sanje – .
Kje si, kje – valov shepetanje?
Tiho je, tiho – srca valovanje ...

Tiho? – O ne! Ej morje zhivljenja,
bolj si nemirno, she bolj valovito ...
Kdo te zazna, ti chudo prikrito? –
Kratek le hip: luchka ti sreche zasije ...
kratek le hip ... in – ni je ...

Ljubljanski zvon, 1905, sht. 8

FRAN VALENCHICH (1878, Trnovo pri Ilir. Bistrici – 1916, Doberdob), pesnik, sopotnik moderne. Oče Franc, posestnik in trgovec, mati Jozhefa (r. Lichan). Gimnazija v Gorici in Ljubljani (matura 1900), shtudij prava na Dunaju, vmes odsluzhil (za shtudente skrajshano) vojashchino, dobil chin narednika, nato absolviral in (brez doktorata) sluzhboval kot odvetnishki pripravnik v Gorici. V ljub. gimnaziji chlan Zadruga (1896/7), tajne dijashke literarno-politichne org., v njej prijatelj z Ivanom Cankarjem (1897 stanoval z njim pri dijashki gosposlinji Meti Bozhich v Strelishki ul.; tudi Cankarjev brat Karlo in bratranec Izidor) in D. Kettejem. Pesmi objavljaj v *Ljub. zvonu*, *Slovanu*, trzhashki *Slovenki*; prevedel libreto Rossinijeve opere *Viljem Tell* (uprizorjena 4. mar. 1902 v Lj.). V njegovi poeziji je opazen Kettejev vpliv (verjetno sorodnika; Kettejeva mati: Ana Valenchich), delno Murnov; pisal tudi razmeroma solidne sonete. Osrednji dosezhak je popotnishki ciklus oblikovno razlichnih pesmi *La bella Venezia* (I. – IX., LZ 1905); po 1905 ni vech objavljaj, umaknil se je v zasebnost, v sluzhbi je bil natanchen in vesten, a menda je dozhivel krizo zaradi nesrečne ljubezni, Lojz Kraigher (ZD, k. 8, 1987) poroča, da se je petkrat ustrelil v glavo, vendar so ga reshili (?) ... Cankar je Valenchicha cenil kot pesnika, a je kmalu ugotovil, da ne napreduje; omenja ga v dveh chrticah v knjigi *Podobe iz sanj* (Sraka in lastovice; Konec) v zvezi s smrtjo: kot rez. shtabni narednik vojske A-O je padel 16. sept. 1916 v bojih ob Sochi pri Doberdobu (7. ital. soshka ofenziva). V glavnem gre za pozabljenega avtorja, v lit. zgodovinah je komajda zabelezhen (Jozha Mahnich meni, da je kljub Kettejevemu vplivu »slutiti samoniklo in pomembnejsho osebnost«, ZSS, V, 1964).

V leposlovlju je spomin na Valenchicha najznatnejshi v chrtici *Fran Valenchich in drugi*, ki jo je ob pesnikovi smrti objavil Vladimir Knaflich v *Ljub. zvonu* (1916); na zachetku omeni koto 144, kjer je padel (nad Jamljami, blizu Trzhich/Monfalcone); sredi teksta s posebnim poudarkom omeni »nasho Gorico« (v predhodni 6. ofenzivi so jo Italijani zavzeli), nato je omenjen »bledi narednik« (tj. Valenchich) z retrospektivnim zasukom v chas miru, ko je hodil v sluzhbo »in chakal sreche«, nakar spregovori v prvi osebi kot iskalec ljubezni in prijateljstva, cheprav je skoraj obupal nad njima; drobec zablodele krogle ga smrtno zadene v chelo. Konchna poanta je sublimacija vojne tragedije v voluntaristichno kljubovalno invokacijo mochi padlih kot spodbude za delo in mashchevanje prezhivelih »ko pride nash dan«.

Valenchich je tukaj predstavljen s tremi pesmimi iz cikla *La bella Venezia*; te tri pesmi dajejo tej sicer pretezhno lahkotno uglasheni turistichni poeziji nekaj tehtnejshih podtonov v luchu samozavedanja hipne minljivosti in prividnosti charov toposa, ki je »Adrije biser« in hkrati »mesto mrtvashko«, kjer se pesniku na t. i. Obali Slovanov (Riva degli Schiavoni) nakazuje slutnja blizhnjega (vojnega) viharja, s »chrnooko Benechanko« pa je mozhna le avantura za eno noch, kajti njemu se mudi nazaj na sever ... Gre seveda za skromnejsho varianto tradicionalne severnjashke fasciancije z Benetkami, Italijo in sploh Mediteranom (danes tudi moda Afrike), kjer se je financhno dobro podprtim (plemishkim) obiskovalcem iz razlichnih »meglenih butal« razpirala »luch sveta«, nakar so to opevali v goethejevskih (Rimske elegije, Beneshki epigrami) in mannovskih (Smrt v Benetkah) svetovljanskih afektacijah, pri tem pa so v glavnem »spregledovali«, da so Benetke sonchna razpadajoča greznica, da je v darilnem paketu »juzhne sproshchenosti« tudi npr. morbus gallicus, nekateri (Shelley, Byron) pa so pod bleshchavo juzhnega sonca dozhiveli pravo »zadnjo klofuto«.

Izbor in zapis o avtorjih Ivo Antich

Albin Prepeluh

DEMOKRACIJA, DIKTATURA, SOCIALIZEM

DEMOKRACIJA

D e m o k r a c i j a ! – je pri nas postala beseda, ki se zdi, nima vech tiste vere in privlachnosti kot nekdaj. In mnogi hochejo biti razocharani, ker niso v uveljavljajochi se demokraciji nashli tega, kar so od nje prichakovali: enostranskega zastopnika njihovih interesov in njihovih umstvenih dokazov. Srednji stanovi in burzhoazija so z demokracijo in njeno politishko vlado – kjer ta sploh zhe eksistira – ravno tako nezadovoljni, kakor skrajni druzhabni radikanci, teoretski anarhisti in delavski sindikalci. Torej nazaj – k aristokraciji, vsekakor moderni aristokraciji nekaterih novih inteligenchnih stanov.

In vendar so demokraticni druzhabni ideali gonilna sila modernega zhivljenja. Demokracija nashih dni ima lepe vzore she iz starega veka, kjer so antishke mestne drzhavice skoraj dosegle politishko enakost. Antika je posodila nashemu chasu politishki besednjak in sijajne vzglede individualne dushevne elegance in mochi. Pozneje je krshchanstvo s svojo temeljno etishko mislijo, da je sin bozhji trpel za vse, v drugi, she bolj silni in privlachni obliki serviralo chloveshtvu demokratishko misel. Neprestano se je zopet pojavljala ta misel, osvezhena posebno po raznih krshchansko-verskih komunistichnih sektah. In uporni kmetje srednjega veka, sklicujochi se na nepopacheni evangelij, so jo prvich, po padcu antike, zanesli med shiroko, bedno in tlacheno maso. Dali so ji druzhabni revolucionarni sijaj, kakrshnega ji je moglo dati le prvotno krshchanstvo. Pozneje si je francoska revolucija, ki je sprejela dushevne predpogoje in umstveno utemeljitev od francoskih enciklopedistov (Rousseau, Voltaire, Diderot im dr.), nadela nalogo, izvesti demokracijo konsekvantno do kraja. V narodu, s prebivalstvom z razlichnimi socialnimi koreninami in z zgodovinsko utrjeno razpredelbo druzhabnih razredov, je moralo provzrochiti nachelo demokracije v resnici pravo in grozovito revolucijo. Najstarejshe in najrazvitejshe tradicije so se morale podreti in s tem so se demokratishki i d e a l i izpremenili hipoma v sirov materialni mehанизem, ki ni mogel poznati nobenih ozirov in sentimentalnosti. Ko so se naposled najvechji besedniki novih, demokratishkih idealov izkazali kot ljudje s prirojenim individualnim egoizmom, ki so koncem konca iskati le sebe samega in lastnih koristi, je moral ugled ideje pasti. To pa samo za toliko chasa, dokler se ni zopet oddaljila socialna in politishka podstava druzhabnega reda od dozdevne in zheljene pravichnosti in naravnosti. Iznova se je tedaj oglasila kritika, katere pozitivna točka je vedno zopet temeljila v idealih demokracije.

Zgodovinski razvoj demokratishke misli potrjuje, da je ta misel ozko zvezana s chloveshkim rodod. Nadalje dokazuje, da se je ta misel sama na sebi in v sebi paralelno s chloveshko družbo razvijala in izpreminjala. Poraz demokratishke misli ni le dokazoval, da so zunanji pritiski bili močnejši, temveč da je ideja dostokrat trpela na svojih lastnih slabostih in momentani neizvedljivosti. Vsak poraz demokratishkih idealov je nujno rodil novo korekturo demokratishke misli. Če se v naši dobi zopet pojavlja nezadovoljnost z demokratishkimi ideali, pomenja to, da v praktishko in vsakdanje zhivljenje uvedeni demokratishki principi niso rodili zazheljenih prichakovanih uspehov.

Demokracija naše dobe se je v glavnem opirala na dva močna in silna zaveznika, ki ju ne gre podcenjevati: 1. n a n a r o d n o p r e b u d o in 2. n a s o c i a l n o v p r a s h a n j e.

Vsako narodno gibanje preteklega in sedanjega stoletja je bilo nachelno demokratishko. Narodna enakopravnost nujno temelji na demokratishki misli o enakovrednosti vseh, brez vsakih klavzul. Narodna gibanja in narodni boji so mogli dosegati uspehe samo s pomočjo najliberalnejshe demokracije, ki je razvila v masah nove dushevne mochi in dajala vsemu gibanju pechat vsaj zunanje, navidezne enotnosti. Kakor je bila demokracija silna in neprecenljiva funkcija pri ustvarjanju Enotne Nemchije in Zedinjene Italije, prav tako so demokratishki ideali zvesti zavezniki napredujochemu federalizmu v habsburshki monarhiji.

Vsako podjetje za narodno samoupravo, za napredek in razvoj narodno zavedne misli mora temeljiti v demokraciji v najidealnejšem pomenu besede.

Iz tega spoznanja povzemamo tudi misel, da mora tudi vsako narodno-obrambno delo sloneti na principih demokracije, to je po možnosti se opirati na vse stanovce, ki tvorijo narod. To spoznanje nas vede she dalje, do preprichanja, da narodno vzgojevalno ali pa narodno-obrambno delo ne sme biti privilegij kakshne posamezne politishke stranke, ali pa kakshnega posameznega družhabnega sloja. To pa zato, ker se narodno vzgojevalno ali pa narodnoobrambno delo ne more opirati le na idealistishko nacionalno navdushenje, temveč predvsem na spoznavanje socialnih temeljev zhivljenja narodne mase.

Poznavanje socialnega polozhaja ljudskih mas vede do preprichanja, da ljudstvu ne zadoshcha demokracija, ki temelji le na formalni, zunanji enakosti. Ob tem spoznanju se je demokracija poglobila, ko je nashla drugega in močnejshega zaveznika: S o c i a l n o v p r a s h a n j e k a p i t a l i s t i c h n e d o b e. Iz dosledno zamishljene demokratishke tendence se je rodila misel, da pristoji ljudstvu tudi primeren del na gmotnih dobrinah zhivljenja. Demokracija je danes temelj, na katerem slone socialne zahteve delavskega ljudstva, ki ga nacionalno-zavedni kapitalistishki sistem ubija in slabi. Na slovenski narodno-obrambni razstavi, katero so priredili in uredili letos slovenski dijaki, se je nashel poduchen

diagram, ki kaže vishino posameznih narodov v Avstriji pod in nad državnim poprečjem.

Ta diagram nam dokazuje, da je izseljevanje med nami silno narastlo in da so najkrepkejshe mochi, v starosti od 20 – 40 let, z doma, v tujini, kjer jih izsesa tuj kapital in nam jih kot brezmočne, bedne starce v starosti od 50 – 60 let, kot neporabljen material, zopet vrne. Ta diagram nam jasno dokazuje (četudi v postranskih posameznostih morda ne odgovarja, vsled nesigurne statistike, resničnemu položaju), da je materialna sila zhivljenja, ki nas tudi v narodnem pogledu slabi in unichuje. Narodno propadamo in nazadujemo, ne le vsled tega, ker smo maloshtevilni, ampak zato, ker smo socialno slabi. Razreshitev našega narodnega problema lezhi v spoznanju socialnega položaja našega delavskega ljudstva in v pravi, neprikriti obrambi njegovih socialnih postulatov.

Vsekakor to spoznanje zhe danes ni vech novo; ampak neprestano ponavljanje tega spoznanja faktichne realnosti je naša zhivljenska nujnost.

Shele sedaj, ko smo nalozhili svoje socialne terjatve demokraciji na hrbet, je le tá zadobila za nas tudi etichno vsebino. Iz te je sedaj chrpati odpor proti kapitalistishkemu nasilju.

To kapitalistishko organizirano nasilje je zgolj materielno, ki se ne more opirati na nobeno etichno vsebino. Ta etichna vsebina, ki si jo moram poiskati, nam v zvezi z demokratishkimi ideali prenovi dusho širokih mnozhic in pripravi dushevne temelje za novo razpredelbo tudi materielnih mochi v smislu demokracije. Demokracija sama na sebi je bistvena, nachelna nasprotna sila socialni krivici.

*

Spoznanje, da je socialni položaj delavskega ljudstva nevzdrzhljiv, nas sili, razmishljati o potih, po katerih nam je hoditi.

Che smo povdarjali, da so nachela demokracije tisti temelj, na katerega se moramo brezpogojno postaviti, moramo nehote misliti tudi na to, kaj so demokratishki ideali v svojih logichnih posledicah rodili. Che demokracija ni zmogla v svojem dosedanem razvoju premagati celokupnosti in se vsepovsod dosledno uveljaviti, pa je imela tem vechje uspehe pri posamezniku. Posameznika je osvobodila nekdanjih druzhabnih in verskih spon. Dala mu je svobodo. To je bil liberalizem.

Liberalizem ni nobeno stalno in gotovo svetovno naziranje. Tudi liberalizem ni povsod enak. Liberalizem poznamo od najrazlicnejshih strani. On je povsod doma, najbolj v gospodarskem zhivljenju, kjer daje lice vsemu modernemu zhivljenju. Liberalizem je skupina svobodomiselnih tendenc, ki se nanashajo na dushevno, versko, politishko, gospodarsko zhivljenje, ki hochejo vse skupaj biti

elementi svetovnega nazora, v resnici pa so postale, vsled zgodovinskega razvoja, odkar so padli ideali demokracije velike francoske revolucije kot zhivljenja nezmozhni surogati, le dogme, zastopajoče interese velikomeshchanskega sloja. Liberalizem stremi po svobodnem chloveku, navezanem le na sebe samega, ki izkorishcha svojo dushevno in gmotno last, brez ozira na kogarkoli, v svoj osebni prid. On je torej nachelni nasprotnik vsakega omejevanja v kateremkoli pogledu. Prost gospodarski, dushevni, politishki in verski razvitek posameznega individija – je vrhovno nachelo liberalizma. Drzhava in njen organizem nimata po nachelih liberalizma nobene vazhnejše naloge, kakor shchititi posameznika in posameznikovo lastnino. To nachelo je rodilo premoeh gmotnosti nad chlovekom. Liberalizem je razvil silne mochi: Produktivnost dela se je neizmerno povishala, trgovina se je razpasla, mednarodni promet je dvignil neizmerna, zakopana bogastva, s pomochjo tehnicnih ved je nastala najraznovrstnejsha industrija, in dushevne mochi ljudstva so se razvile do neprichakovanih vishin. In vendar je vse to sluzhilo le enemu sloju, ki je izkorishchal s svojo gmotno premoehjo celotno ljudstvo kot svojega mezdnege delavca, ali pa kot gospodarskega podlozhnika. Za socialna vprashanja, ki jih je rodil novi in neprichakovani gospodarski razvitek, se liberalizem ni brigal. Pohlepnost in nevednost sta bili v tem pogledu glavni napaki liberalizma. Liberalizem ni zapopadel, da njegovi gospodarski ideali ne morejo soglashati z interesi delavnega ljudstva; kakor ni imel nobenega smisla za religiozna vprashanja in je ostal indiferenten, prav tako ni imel nobenega smisla za socialna vprashanja moderne dobe. Gibanje, ki ga je med ljudstvom zapochel, je kmalu ugasnilo, zakaj rodili so se problemi, ki so med mnozhico morali zatemniti individualistishko svobodomiselnne tendence liberalizma. Ti novi problemi, ki so izshli iz shiroke mnozhice, so imeli radikalno socialne tendence, ki se niso vech krile z ideali in ubranostjo, s katerimi je konchalo 18. stoletje.

*

In demokracija je nashla zopet samo sebe, ko je prevzela socialne terjatve celotnega ljudstva na svoj hrbet. Iz demokratishke zavesti se je porodila socialistishka, ki je zastopala dobrobit celokupnosti, ne zgolj posameznika v smislu prosvitljenega liberalizma.

Program liberalizma je bil nepopolen in pomanjkljiv in zato ga je bilo treba popolniti. Kar je zachel liberalizem v zvezi z demokracijo pri individiju, je zachel socialistishki demokratizem pri celoti. Izhod iz tega pa vodi preko mrtvega nachela, da sta posest in imetek svobodna, ki imata sluzhiti zgolj posameznemu kapitalistu.

Spoznanje, da so socialne razmere ljudstva nevzdrzhljive in v svojem bistvu neeticne, je revolucionarno. Revolucionarna misel pa vodi do dejanj in nadaljnega spoznanja, da se mora s to nezadovoljno mislijo, ki jo neprenehoma osvezhuje

kapitalistishka uredba nashe družbe, seznaniti široka množica in da se morajo zbuditi njene speche duševne sile.

V tem aktivnem stanju se zopet uveljavlja demokracija nekdanjih dni in njeni ideali zadobivajo zopet nekdanjo jasnost. Politishko enakopravnost naj dokazuje splošna in enaka volilna pravica, s katero je mogoče dosežati tudi izvenpolitishke uspehe. Splošna in enaka volilna pravica je le del demokratiške ustave, je priznanje upravičenosti principov demokracije. Njeni uspehi včasih razočarajo široko množico, ker ne odgovarjajo tezhkemu pričakovanju. Tendencia te demokratiške ustanove mnogokrat izgubi svojo ost ob odporu realnih družabnih ustanov in zgodovinskih dejstev. Mnogokrat bi tudi v danashnji »demokratiški« dobi konsekventna izpeljava demokratiškega ideala izzvala takojshnjo nasilno materielno in duševno revolucijo. Demokracija je revolucionaren element.

She bolj kot demokratiško izvedene politishke pravice morajo na demokratiških idealih sloneche socialne zahteve delavskega ljudstva, v kapitalistishki družbi, ustvarjati razkol med posedujochim in revnim ljudstvom. Poznanje kapitalistishkega izsesavanja, z vsemi ostalimi vspreddnimi prikaznimi, more nezadovoljni in revolucionarni ideji dati le novega podzhiga. Poljudno razlozhena Marxova teorija o nadvrednosti je silno sredstvo socialistishke propagande; ta teorija, popularizirana, pripravi trdni temelj duševni revoluciji med množico in utrdi med njo preprihanje o pravilnosti in upravičenosti demokracije.

Ko demokracija konchno zmaga nad posameznim individijem in nad celoto, ustvari pogoje za novo svetovno nachelo. Lassalle je to nachelo prav lepo razlozhil tako-le (Hermann Oncken: Lassalle):

Novi svetovni princip mora imeti moch 1.) iz sebe ustvariti novo družbo, 2.) politishko obliko smatrati le kot njegovo formalno konsekvenco in 3.) dati temelj novi etiki.

Nujni in neobhodni princip modernega chloveshtva, osvezhen po spoznanju faktichne realnosti od nezadovoljnosti, je demokracija, glavni steber v stavbi bodoche družbe.

Nashi zapiski (socialna revija), v Gorici, 1912, leto IX., sht. 11

DEMOKRACIJA ALI DIKTATURA?

Tako zvani »znanstveno dognani« socializem, ki se je zachel z Marxom in Engelsom, je vedno poudarjal potrebo in princip demokracije. Na demokratičnih principih je vedno slonelo tudi politichno in organizatorichno delo socialne

demokracije. Do svetovne vojne je shel politični boj proletarskega sloja za ciljem, da se dosežejo demokratično urejene in upravljane države, razen v Rusiji. Tam organiziran in javen politični boj delavskega razreda ni bil mogoch zaradi brezobzirnega caristichnega absolutizma. Te države kapitalistichna burzhoazija ni nikoli vladala samostojno in samolastno kakor nekatere druge zapadne države, n. pr. Francosko in Angleshko. V Rusiji je vladala absolutno rodbina Romanov s svojimi generali, plemichi-veleposestniki, birokrati in z armado. Car edini je vladal; vsi drugi so bili njegovi hlapci. Kapitalistichna burzhoazija je pod tem absolutistichnim sistemom imela po l. 1861. zgolj svobodo zbirati v svojih rokah kapital pod pogoji, ki jih je določevala sama. Zato je bila vzgoja ljudstva v demokraciji nemogocha. Odpor proti temu absolutistichnemu sistemu v državi ni mogel biti drugachen nego zarotnishki, teroristichen in nasilen. Neomejena in brezobzirna diktatura od zgoraj je morala izvajati misel na diktaturo od spodaj. Vprasanje je bilo torej stavljeno tako-le: Ali bo vladala diktatorichno rodbina Romanov, ali burzhoazija, ali proletariat? V takshnem materialnem in dushevnm razpolozhenju je demokracija odvech, ker nima nobene prave realne vrednosti.

Demokratična država pa je tista, kjer se oblast naslanja izključno le na socialne sile in je vsaka nasilna razporedba drzhavne oblasti – n. pr. s pomočjo armade – izključena. V demokratični državi soodlochajo pri odobritvi oblasti vse socialne skupine. O razporedbi vpliva na drzhavno vodstvo in upravo odlocha vsakdo svobodno ob volitvah v zakonodajne in upravne korporacije. Tu gre predvsem za shtevilo. Chim shtevilnejši je sloj, ki se bojuje za oblast v državi, tem bolj je vpliven. Poleg shtevila slojnih pripadnikov se uposhteva zlasti she organizacija in njena notranja moch in zmognost. Nadaljni socialni faktorji so tudi: moch bojujochega se sloja v gospodarskem zhivljenju in vpliv na produkcijo v obche; politični interes in bojna gibchnost; stanje civilizacije in kulture; atrakcijska zmognost ideologije itd. Moch proletarskega sloja v kapitalistichno organizirani družbi raste neprestano. Kapitalistichni razvoj povechuje shtevilo proletarcev, sili jih k organizatorichnemu delu, budi njihovo razredno zavest, dviga jih kulturno. Kjer je proletarski sloj v manjšini, tam demokratična država sluzhi posedujochemu sloju. V tem primeru je politichen sistem rmeshchansko-demokratischen. Mogoch je tudi kmetski demokratizem, ako se zbude in politično ter gospodarsko organizirajo kmetske mnozhice. Che pa je delavski sloj shtevilchno najmochnejši, je dobro organiziran in dushevno dovolj jak, postane demokracija instrument delavskega ljudstva. V tem primeru zavlada v državi proletarska demokracija. Demokracija torej v politichnem zhivljenju menjuje svojo obliko po socialnih faktorjih, ki prevladujejo. Vsak sloj, ki prihaja do politichne mochi, uporablja demokracijo v svoj prid, v svoje socialne namene. V državah, kjer je na krmilu meshchanska demokracija, se radi kapitalistichnega razvoja družbe, ki jo njeni notranji gospodarski zakoni nujno zhenejo do dozorelosti, pripravljajo tla proletarski demokraciji.

Vsaka država se vzdržuje z nasiljem, to je z armado. Toda v demokratičnih državah se armada porablja zgolj za to, da shčiti drzhavljanske zakone, ki so nastali po volji socialnih faktorjev v državi. Ta pot razvoja vodi koncem konca do odprave razredov sploh, torej v resnično socialistično družbo.

V vseh drugih državah sluzhi armada vsem drugim ciljem, navadno zgolj vladajochemu sloju, ne glede na to, je li ta sloj prebivalstva vechina ali pa manjšina. Predvsem v monarhičnih državah je armada tudi orodje posameznih vladarskih rodbin. Tudi sovjetska diktatura se mora naslanjati na dovolj močno armado, ki je orodje enega samega sloja, v tem primeru proletariata. Z nasilstvom oborožene mochi uveljavlja v državi en sam sloj svojo voljo, ne glede na to, ali je v vechini ali ne. Takshna, na oboroženi mochi slonecha slojna drzhavna oblast, pa bodi to v absolutnih monarhijah, kapitalističnih republikah ali v proletarskih diktaturah, je pa vedno odvisna od dejanskih socialnih sil družbe, njihovih gospodarskih razporedbah, njihovega razpolozhenja in njihove zmozhnosti za uveljavljanje.

Socialne sile družbe se z oboroženo mochjo sicer lahko mimogrede tudi podjarmijo, ako se radi tega ne izzovejo prevelika nasprotja med pravno in družhabno razdelitvijo mochi v državi. V Rusiji se je mogla slojna diktatura proletariata uveljaviti le tako, da je izzvala meshchansko vojno, v kateri je bila burzhoazija, ekonomsko in shtevilčno slaba, porazhena. Druga socialna sila, to je kmetsko ljudstvo, stoji kulturno tako nizko, da se ne more upreti diktaturi. Nasprotstvo med pravno in družhabno razdelitvijo mochi v drzhavnem vodstvu ni takshno, da bi se ta slojna diktatura ne mogla vzdržati za dogledno dobo. Le che se enkrat dvigne kulturni nivo ruskega kmetskega ljudstva, se utegnejo zbuditi tudi nove socialne mochi, ki bodo odstranile sedanjo slojno diktaturo.

Marxistični socializem se je vedno opiral na demokracijo. Potom nje je hotel dosechi oblast v državi. Zato so se socialistične stranke potegovale za splošno in enako volilno pravico in se je polagala takshna velika vazhnost na volitve v zakonodajne in upravne korporacije. Socialistične stranke streme she danes po tej d i k t a t u r i d e m o k r a c i j e. Ta diktatura pa se močno razlikuje od tako zvane boljshevishe diktature, ki se sicer imenuje tudi diktatura proletariata, toda to dejansko ni. Ruski socializem, kakor ga danes spoznavamo, je d e s p o t i č n i s o c i a l i z e m, ki ni nastal radi naravnega razvoja družbe, iz dozorelosti kapitalizma, temvech chisto sluchajno, iz poloma Rusije v svetovni vojni. Oslanja se na močno armado. Manjkajo mu pa ekonomski predpogoji, zato je sedaj v dezveli zavladala velika gmotna beda namesto ljudskega bogastva.

Ne gre za zunanjo obliko proletarske diktature, temvech za njeno s o c i a l n o v s e b i n o. Diktatura kot trajna oblika slojnega gospodstva proletariata je sicer politična moch; ne more pa z nasilstvom in papirnatimi dekreti v gospodarskem zhivljenju ustvariti tistih nujnih predpogojev, ki so potrebni za trdno družhabno

organizacijo. Ta politična moč se lahko zruši, zlasti ako armada razpade ali pa se upre. V tem sluhaju bivši slojni diktaturi ne more slediti nih drugega kot diktatura ali buržoazije, ali kmetov, ali kakšne vladarske rodbine. Taki družabno-politični sistemi so mogoči tudi le v kulturno in ekonomsko zaostalejših deželah ali drzhavah, niso pa mogoči v deželah, kjer je ekonomsko zhivljenje razvitejshe in torej tudi neprimerno bolj komplicirano. Zato srednja in zapadna Evropa odklanja ruski despotični socializem ter se oprijemlje demokratičnega socializma. Letá stremi vzporedno z ekonomskim razvojem kapitalistične družbe po takšni družabni organizaciji, ki bo potrebna vsem ali vsaj večini, ki torej ne bo potrebovala niti armade niti njenega nasilja.

Nashi zapiski (socialistična revija), XII. letnik, 1920, sht. 4-5-6 (izd. Slovenska Socialna Matica, Ljubljana)

ALBIN PREPELUH (Ljubljana, 1881-1937), politik, publicist, založnik, objavljaj pod vech psevdonimi (Abditus, Pavel Mihalek, A. P. Rushich); v zacetku tudi zanimiv pisatelj socialnokritične, realistično-naturalistične smeri (zbirka kratke proze *Iz nizhnih zhivljenja*, 1903; roman *Mina*, 1910). Slov. in nem. ljudska shola in shola za lesno obrt v Ljubljani, nato uradnik na sodishchu. Zhe kot sholar se je pridruzhil socialdemokratskemu gibanju in je eden od ustanoviteljev revije *Nashi zapiski* (1902-1922). Kot socialist blizu masarikovstva, pristash Bernsteinovega revizionizma, ministerializma, nasprotnik radikalizma (komunizma); posebej se zavzema za polozhaj slovenskih kmetov (deloma po zgledu Radicheve hrv. kmechke stranke) in za avtonomno Slovenijo v svoji zamisli federativne Jugoslavije. Poleg shtevilnih objav v periodiki objavil tudi vech knjig o ključnih socialno-političnih problemih; v njegovi publicistiki je nemalo pogledov, ki so she danes ne le retrospektivno, temvech znova (v danashnji »prevratni dobi«) neposredno aktualni in zato vredni ponovne pozornosti, kot nakazujejo zhe knjizhni naslovi: *Socialni problemi* (1912), *Problemi malega naroda* (1918), *Idejni predhodniki danashnjega socializma in komunizma* (1925), *V boju za zemljo in drzhavo* (1928), *Pripombe k nashi prevratni dobi* (1938). Znachilno je tudi, da je prevedel Machiavellijevega *Vladarja* in zraven prispeval zgodovinski uvod (1920).

Izbor in opomba Ivo Antich

Vprashalnica

*Jolka Milich*ODPRTO PISMO DAVIDU BANDLJU, GORISHKEMU
PESNIKU IN SHE MARIKAJ

*Cinca Marinca, ta zhe ni ta prav,
za poedinca ne delamo ustav,
pardon, sprav, oziroma spravnih
ponovitev.*

Predragi David,

ne zameri mi, da se shele danes, 3. decembra 2014 odzivam na tvoje *Prispevke za narodno spravo*, ki si jih objavil v Primorskem dnevniku v rubriki *Zharishche* zhe 21. novembra, to se pravi zhe pred trinajstimi dnevi in mi od takrat delajo družhbo tu na delovni mizi. Nisem se oglasila takoj, ker sem dala – zaradi vishje sile – prednost drugim, bolj nujnim, da ne rechem neodlozhljivim opravkom. Popravljala sem namrech tretje krtachne odtise dvojezichne pesniskhe antologije na – pishi in beri – 500 straneh, izshla bo predvidoma januarja prihodnje leto, in se v mislih mamila, komu vse naj naslovim proshnjo, da mi kot mikeni sponzorji – po 50 ali 100 evrov »na bot« pomagajo kriti zadnjih 500 evrov, ki jih she potrebujemo, da krijemo vse tiskarske stroshke. Brzh ko sem te zagledala na fotki v *Primorcu*, sem si rekla: Davida bom prosila, saj je fant od fare, pravshen, da mi pomaga poiskati kakega radodarnezha. Spomnila sem se na tvoje pismo s konca septembra letos, kjer si mi povedal, da me bosh predlagal za Preshernovo nagrado iz sklada in me obenem prosil, naj ti poshljem seznam vseh mojih doslej prevedenih knjig, – odgovor na pamet: priblizhno 70 – da utemeljish svoj nagrajevalski predlog. Odpisala sem ti, da se ne ukvarjaj s takimi – v bistvu nichevostmi iz kategorije nechimrnost chez nechimrnost, vse je nechimrnost; tebi sem ta biblijski izrek iz Koheleta ali Pridigarja ali Ekleziasta (1, 2) napisala po latinsko (*vanitas vanitatum et omnia vanitas*). No, ker očitno se ti ne bi smilil chas, ki bi ga zabil, da me predlagash za nagrado in pledirash zame, te tokrat prav na kolenih prosim, da ga zabijesh – in najbrzh tudi zgubish – z iskanjem kakshnega ... tezhko ulovljivega sponzorchka, ker pri nas Slovencih je zhe pregovorno, da se pri denarju vse neha, a vseeno potrkaj na moshnjichek kakshnega domnevnega petichnezha ali nesebichnezha na vashem koncu in z vso sapo navijaj za antologijo. Reci mu: kdorkoli poshlje sponzorski obolus, alias stotak ali petdesetak in she manj, v Sezhanu za antologijo, bo dobil ob izidu v dar

en izvod knjige in njegova velikodushnost bo deležna mojega ne samo večnega, marveč prav vekotrajnega spomina, ker sem notorichno hvalezhne sorte. Prosim te tudi, da poizvesh za naslov tistega super radodarnega podjetnika in mecena iz Gorishkih brd – Nedjana Bratashevca, ki je tudi chastni konzul za republiko Poljsko v Sloveniji, da mu nemudoma poshljem proshnjo, da antologijo sponzorsko podpre, recimo s ... stotakom ali samo z dvajsetakom – pod geslom: mal polozhim dar na stranski pesnishi oltar Jolkine dvojezichne antologije. Brez strahu, da ga zavrnem in s tem osramotim, marveč nasprotno, da mu nekako povrnem prvotni sijaj, ki mu ga je okrnila, da ne rechem totalno ochrnila, najbrzh po pomoti in iz skrajne nevednosti, letoshnja Jenkova nagrajenka pesnica Anja Golob, ki je – kot je povedela – iz »higienichnih razlogov« zavrnila denarno nagrado. Ker se ni doslej, kolikor je meni znano, dovolj konkretno opredelila, kaj ji je pravzaprav branilo sprejeti denarni del nagrade – ne pa obratno, odkloniti – po mnenju nekaternikov zelo vprashljivo diplomo in skoraj nich sporni denar – saj se je ogradila precej nedorecheno in megleno z dokaj neoprijemljivo formulo, sklicujoch se na zgolj osebne »nachelne razloge osnovne higienes«, jo imam nekako na sumu, da se ji je zdelo 3.500 evrov za smrkavo (si dice per dire) zbirschico iz 30 pesmic v prosti verzifikaciji – ki so sicer tudi meni, z njo vred, she kar vshech, v kot perce lahki in kot zhafran dragi nakladici Mladinske knjige – 250 izvodov, 1 izvod 25 evrov, minus 6 centov – odlochno prevech v teh kriznih chasih, ko veliko ljudi tu pri nas v matichni domovini in tudi izven nje tako visoko – in vechkrat tudi prepapadno nizko vsoto v primerjavi z mesechnimi prejemi parlamentarcev in posebnih uslužbencev slabih bank, da se omejim le na dve bolj vidni kategoriji – dobi za ... 8 ali 9 ali celo 10 mesecev dela. Ali kot celoletno pokojnino. In naj novodobni siromaki zhivijo, che morejo – in morajo! – s to peshchico drobizha in kar jim da za ubogo ime Rdech krizh ali Karitas. Bravo, Anja, che je bil zlasti ta motiv za zavrnitev »umazanega« denarja. Ne pa kaj drugega ... zdalech bolj zakompleksiranega in poniglavlega, iz katerega so cajtengi napihnilhi shkandal, o chemer bi pa bilo treba javno spregovoriti in nedvoumno diskutirati in si priti do zadnje pichice na jasno.

Ti, David, ki s svojimi prispevki za narodno spravo – hochesh nochesh – kazhesh nekakshno veselje ali nagnjenost do mediatorstva – bi se lahko shel she prej za posrednika in moderatorja pri tej kochljivi literarni aferi v zvezi z Jenkovo nagrado. Verjetno si bral v *Primorskem dnevniku* z dne 25. oktobra 2014 chlanchich v zvezi z letoshnjo dobitnico te nagrade. Kot iztochnico bi si lahko vzel njeno trditev, kaj sploh razume kot osnovno higieno, ker po njenem ...

»preprichanju stanovske nagrade za dosezhke na podrochju kulture ne morejo biti financirane iz zasebnih sredstev.« Moja opomba: Zakaj ne? »Ni denarja?« nadaljuje pesnica in pristavi: »Chast mi je dovolj.« In nato pove za navrh: »Gre za shirshi problem koncepta kulture kot nechesa, kar je prepushcheno benevolenci privatnih sponzorjev. Seveda je umazan ves denar. Je pa treba nekje potegniti mejo.«

Moj nasvet: Skrajni chas je, da potegnemo omenjeno mejo in razvozlamo nesporazum. Ne zamudi te enkratne prilozhnosti in s kakšno kolegico ali kolegom z univerze pripravite simpozij ali okroglo mizo na to she kako pekocho in (ne)hvalezhno temo, kjer bosh prav gotovo naletel na elemente ... sprave in nesprave, na vernike, dvomljivce, cinike in protestante, in ne bo samo dveh razlicnih chрно-belih pogledov ali struj, marvech jih bo cel niz, in prav pisanih, da o (ne)predvidljivih zasukih in zapletih niti ne govorim. A gre navsezadnje za tematiko iz najinega oz. nashega ozhjega podrochja, ki bi jo lahko, vsaj v glavnem bolj konkretno definirali, jo skratka enkrat za vselej tudi srečno izpeljali do konca in izchrpali. Jo tako rekoč opremili z repom in glavo, z elementoma, ki ju pri nas velikokrat prav krvavo pogresham. Ker vsak svojo trobi, ne da bi drug drugemu prisluhnili. Da bi potlej točno vedeli – tudi v zvezi z denarnimi nagradami – kdo in kdaj, pa kako in kam in zakaj tako in ne ali nich drugache. Kot cheshnjico na torti bi potem, spokornishko posuti s pepelom, lahko shli ali poslali malo delegacijo k po nemarnem oklevetanemu mecenu v Gorishka brda in se mu za vse chasninarske chenche in kikse, pesnishke napachne domneve in insinuacije pa nerodnosti in ... vchasih tudi za odvečne zagovednosti ... oprostili, kot se spodobi. Se ti ne zdi, da nam literatom s kulturniki vred od chasa do chasa ne bi shkodila mrvica samokritične ponizhnosti? Zazhelen je odgovor. Premisli in mi sporoči. Mislish zagrabití bika za roge ali kakor noj udobno vtakniti glavo v pesek in mizhe vzklikniti: nich ne vidim in ne vem, naj gre kdo drug namesto mene po kostanj v zherjavico. Jaz stokrat rajshi na glas premlevam staro in zhe dokaj prezhvečeno vizho o narodni sprtosti in spravi in ponujam slovenski srenji – zhe spet? ja, zhe spet! – malce zhe postane ali skoraj svezhe prispevke, kako jo slednjih srečno udejanjiti in se poslej imeti – ringa ringa raja – brez vsakršnega zadržhka neizmerno radi. Aleluja. Dosechi pach ... enoumje (zhe spet?) narodne lepo polikane in poshtirkane, pa na precho pochesane in ... poSPRAVIjeNE ljubezni. Raj na zemlji. Pa she brez kache in usodnega jabolka, ki bi nam meshala in mrshila shtreno. Le z dobrohotno brado gospoda boga (z malo zachetnico za nevernike) in Boga (z majuskulo za vernike), in smo ... nespravno zhe spet tam, samopashni in svoje glavi, kot smo, da se vsak hip spoprímemo in drug drugemu s kolom v roki dokazhemo, katera oblika je edino prava in zvelichavna in katera samo zgreshena. Drugache bo aufbiks, chreva na plot!

Naj poklicem na tvojo pomoch dobrodushnega samooklicanega in silno prizadevnega ... nashega nacionalnega spravnezha ali spravitelja, zhal, zhe odhajajočega amerishkega ambasadorja Josepha Mussomelija – tistega, ki je celo na svoje stroshke (to, to! *Incredibile ma vero!*) pritrđil spravno tablo na ograjo amerishkega veleposlanishtva v Ljubljani, ne da bi nas sploh vprashal, ali smo za ali proti, chisto nedemokratsko in izrazito kolonialistichno, kot da bi bili kakšno afrishko culukafersko pleme izpred 100–200 let. Jaz bi vseeno, preden odide, zelo natančno pregledala vsak njegov nam izstavljene rachun, da nam ni stroshkov tiste zhe znamenite table le zarachunal z obrestmi vred. Na tem svetu je

vse mogoče. Zihér je zihér. Ali se bosh sam zatekel kar k njegovemu nasledniku, kariernemu amerishkemu diplomatu, veleposlaniku Brentu Robertu Hartleyu, ki bo prevzel od predhodnika shtafetno palico, da nas do zadnjega ... po-eno-umi, skratka nas en bloc spreobrne v edino pravo politichno vero, do obisti naklonjeno oz. kar zagledano v ZDA, drugache povedano: brez rozhnatih ochal na nosu jih ne bomo smeli vech gledati, kaj shele na glas ocenjevati, očitno ne sodi med zagovornike svobodnega mishljenja in govora, marvech med pristashé eno–ne–um–ne ideologije, ki zahteva: drzhavljani na sonchni strani Alp, jezík za zobe, sicer bo joj! Povedano she bolj transparentno in prosto po novinarju Aliju Zherdinu (Delo, sob. priloga, 22. nov. 2014): vplival bo za izboljšhanje javne podobe ZDA v slovenskih javnih glasilih. Moj komentar: se ne bo pa – spravno nadahnjen – sploh vtikal, che se bodo nashi odnosi, recimo z Rusijo in podobnimi negativci, poslabshali ali celo do srzhi skazili. Vsak zase naj moli svojega boga in skrbi za svoj imidzh. Adijo opevana zahodna demokracija z neomejenim shtevilom svoboshchin, vkljuchno z onimi govornimi. Le na papirju je doma ta izrazito retorichna kreacija, ki se sesuje v prah ob najrahlejshem stiku z realnostjo. Mogochniki – ne glede, kaj zares mislijo in kaj menijo o svetu in drug o drugem – she najrajshi vse tisto, kar jim ni po volji, zbrcajo s poti, in vse tiste, ki jim po mochi niso kos, (s)tlachijo iz ... enega enoumja v drugo, ti pa pleshi, kot oni godejo ali se pa zhivciraj in se, che se ti da, vnaprejšnji zgubach, ruvaj z njimi. A povrniva se k tvoji malce zapozneli spravi, ki nam jo v prispevkih dokaj prostodushno predlagash.

Glej, David, da smo se Slovenci uradno in javno narodno spravili zhe 8. julija 1990, beri in pishi pred 24 leti, ko si bil ti star, che se ne motim, 12 let in si she trgal hlache na osnovnosholskih klopeh in o kakshnih narodnih razprtijah, ki nas razdvajajo, se ti najbrzh ni niti od dalech sanjalo. Morda si kaj slishal o njih, zamahnil z najstnishko rochico in si zabrundal: marnje odraslih, ki se le njih tichejo, mene ne. *Storie dei padri* – smo pravili tudi mi, nekaj generacij starejsi od tebe, in jo kam popihali, brzh ko so nashi ochetje in sorodniki zacheli pripovedovati o grozotah prve svetovne vojne. Tiste vojne, ki smo se je shele po sto letih zares primerno spomnili, pochastili mrtve na tej in oni strani, naredili velikanski mednarodni shov in rompomom, she novega papezha smo povabili na slovesnost, in tako dalje in tako naprej, eccetera et caetera – in jo ... slednjih srechno absolvirali z vsemi potrebnimi chastmi in skoraj neoporechnim cerimonialom. Mrtvi so z nami vred dodobra potesheni, zdaj lahko v miru pochivajo, zbogani z usodo, in chakajo na sodni dan ali pa nich ne chakajo, ker niso bili verni, in so se zhe davno, kot so nam radi razlagali, spremenili v plodno prst, spojeni z domacho zemljico, kjer so jih zagrebli, ali oblezhali pod tujo enako varno ali ne-varno rusho. Ni vech strahu, da bi nas prishel kdo strashit kot do malo prej, ko jih nismo she spravili med sabo, in kakshen ravs in kavs, che bi med njimi nastal, ne bi bil nich nenavadnega, prej predvidljivega. Ponovim, eno stoletje je trajalo, da smo vse mrtve – zhrtve in klavce – ki so si vloge kar naprej

izmenjavali – enkrat so klali, drugih so bili zaklani, in spet v obratni smeri so klavci postali zhrtve in zhrtve klavci in bili kmalu nato ubiti, spet in spet in kar nonstop izmenichno so se shli tisti malo bolj prizadevni, kot bi dandanes rekli, vojne zlochince in narodne heroje itd. do konca vojne. Zdesetkani zmagovalci so bili zdalech bolj glasni od zdesetkanih porazhencev, a tudi porazheni so svoje povedali, cheprav bolj »in sordina« in z vidno zamudo. Zgodovine se rade ponavljajo. Vsaj meni se zdi, da je tako. Najvechja razlika med prvo in drugo svetovno vojno, povedano simplificirano in gledano le z enega zornega kota, je bila pravzaprav v tem, da sta si bili chasovno preblizu, tako rekoeh brez prave distance med sabo, in da so o drugi, ker je bila bolj svezha in s shtevilnimi mladimi zhivimi protagonisti in prichevalci, ki so veliko bolj govorili, se junachili in postavljali, vchasih tudi gobezdali o njej, kot pa zhe malce postarani veterani iz prve o svoji epopeji. Nekateri iz prve so se izkazali tudi v drugi, pa so se rajshi o drugi bolj na shiroko razgovorili. Tudi zato, ker so bili v drugi zmagovalci, v prvi pa premaganci, in nato she postavljeni na milost in nemilost fashistov, vsi tisti vsaj, ki so zhiveli v nashih krajih. Povedano bolj na kratko in poenostavljeno, borci druge svetovne vojne so pach preglasili one iz prve. In prvi svetovni vojni se je zgodilo to, le v obratni chasovni smeri, kar je doletelo nekega mrlicha iz pesnishke zbirke *Razglednice od mrtvih* (Cartoline dai morti) italijanskega pesnika Franca Arminia, ki je izshla pri zalozhbi Nottetempo v Rimu leta 2010. Gre za kratke pesmice, kjer mrlichi malobesedno in jedrnato povejo, kako so umrli. Zelo zanimiva in bridka zbirka z rahlo obeshenjashkim humorjem. David, da bosh razumel, za kaj sploh gre, ti bom nekaj najkrajshih pesmic prepisala vodoravno, da ne bodo zavzele prevech prostora, in shele nato dodala ono v zvezi s prvo svetovno vojno. Prisluhni:

- * Umril sem ob sedmih zjutraj. Eden od nachinov pach kako zacheti dan.
- * Obolel sem za sladkorno. Najprej mi je pozhrla stopalo in potem vse ostalo.
- * Stanovala sem v Zürichu. V osmrtnico so napisali, da sem poletela v hisho ochetovo. Resnica pa je, da sem se vrgla iz petega nadstropja.
- * Umril sem pet minut kasneje, kot so me zakopali.
- * Jaz sicer nisem she umrl, vendar sem si vseeno dal na nagrobni kamen fotografijo zraven zhenine.
- * Moj mozg me je vrgel v shtirno. Pobesnel je in me zagrabil s tako mochjo, o kateri dotlej nisem niti vedela. Krichala sem, ko me je vlekel, a ni bilo nikogar, samo lastovke so se spreletavale gor pa dol, ko so si pletle gnezdo pod streho najine hishe.
- * Pred mano je umrlo zhe osemdeset milijard oseb.

No, zdaj pa she obljubljeni pesmico, ki je v tesni zvezi s prvo svetovno vojno, saj je bila tudi ona nesrečne sorte, le pri njej je chasovno vrstni red obrnjen na glavo:

Bil sem vedno chlovek nesrečne sorte. Na dan
mojega pogreba so se pogovarjali o pogrebu
lekarnarjeve hchere, ki je umrla dan poprej.

Druga svetovna vojna je sicer metaforichno umrla oziroma konchala dan kasneje od prve, in ker je bila bolj svezha, so se na njenem pogrebu pogovarjali le o njej, saj je spomin na prvo za marsikoga malce zbledel. Zgubashev se vrh tega redko kdo (rad) spominja. Se rajshi pridruzhi zmagovalcem.

Po sto letih potrpezhljivega chakanja je prva svetovna vojna tudi pri nas le dozhivela svojo apoteozo in s tem satisfakcijo, da so se o njej konchno na dolgo in široko le razpisali. V stilu: *chi più ne ha, più ne metta*. Tudi nakladanje je dobrodošlo. In zgodilo se je brez metanja v fris temu ali onemu, da je bil bolj krvolochen, bolj zverinski, bolj zlochinski ali bolj svet in zaslužhen od onih drugih. Sami angelchki. Chisto miroljubno in spravno, David. Tako, kot je tebi najbrzh vshech.

O klavcih bolj malo govora, in dokaj posplošenega, skoraj abstraktnega, neopredeljivega. Veliko besed o klavnici, ki prej kot ljudi, ki koljejo in one za zakol, prikliche v nasho zavest samo ubogo klavno zhivino, ki brez vsake krivde in alternativne mozhnosti koncha pod ... izuchenim in spretnim mesarjevim nozhem in nato v mesnice kot slatno meso za mesojede kupce.

Nobene zahteve, da se, recimo, v Italiji – kot nedavno pri nas Titova, Kardeljeva, Kidricheva in she druge – preimenujejo vse ulice Cadorna, Diaz itd. in podobno vse ostale enako sporne drugje, nobene zahteve, da med najvechje krivce proglasijo tudi ... Franca Jozhefa, in naj se – krvoloka, ki je za namechek s to krvavo vojno spravil na kant tudi cesarstvo – zlepa ali zgrda vrzhe ven iz kapucinske grobnice, kjer sladko pochivajo njegovi posmrtni ostanki ob ljubljeni zheni Elizabeti (imenovani ljubkovalno Sissi), tik zraven sina Rudolfa, in vsi trije uzhivajo v blazhenem miru samo cesarske in vrhunske chasti, zhiv krst se ne zgrazha nad pokojnim Habsburzhanom, in mu ne ochita: Ti si zlasti kriv! Brez tvoje zaslepljenosti, nerazsodnosti, mashchevalnosti in prenagljene komande velike vojne sploh ne bi bilo, in niti milijona mrtvakov ... Nobene omembe z negativnim predznakom ali prizvokom, kdo so bili she ostali dejanski krivci in povzrochitelji te grozotne in chisto nesmiselne morije, le nashtevanje njihovih visokih funkcij in zvenechih imen in pogostno navajanje strashljivo visokega shtevila mrlichev, ranjencev, pohabljenecv. Ko da bi shlo za naravno ujmo in katastrofo, ki je zhiv chlovek ni zagreshil. Padla je tako rekoch z neba kot strela z jasnega in razdejala zlasti srednjo Evropo. Tudi ti se verjetno kot jaz spominjash pokojnega avstro-ogrskega cesarja bolj v zvezi z ljubezensko zgodbo z mlado zheno in nadvse

zhivahno nevesto, kot je bila Sissi prikazana v posladkanem filmu – kot pa, da bi videl v njem glavnega in najbolj odgovornega povzročitelja nesreče brez primere, imenovane prva svetovna vojna, ki je hochesh nochesh pogojevala in posledično povzročila tudi drugo.

Konec digresije, to je odmika od glavne teme, da se lahko povrneva k spravi, ki ti je očitno tako prirasla k srcu, da si jo s svojimi prispevki tudi nam predlagal, mi pa smo jo, kot zhe recheno zgoraj – najbrzh ne da bi ti vedel za ta dogodek – zhe celebrirali pred skoraj chetrt stoletja. In ne nameravamo – vsaj jaz ne – stopiti spet k spravnemu kamnu in se iti ponovni krst ali birmo. Oziroma ... ne mislim spravno premiero razveljaviti na diktat tega ali onega in jo zamenjati s kakshno na novo zrezhirano in prirejeno reprizo kot v teatru samo zato, ker se je nekaternikom, bolj zahtevnim ali kapricioznim ali bolj nadutim in veljavnim kot pa spravnim, zdel tisti obred pomanjkljiv, nezadosten, defekten, premalo po njihovi meri, skratka neveljaven. Ali ker jim je sprava le vechni izgovor, da kalijo medsebojne odnose in napeljujejo vodo le na svoj mlin. Saj poznash znani izrek Napoleona Bonaparta, v katerem bom jaz na zacetku spremenila le prvo besedo: Marsikdo (namesto ljudje) se za svoje koristi bojuje veliko bolj zagrizeno kot za svoje pravice. (Da o tujih pravicah, za katere se redkokdo poteguje, niti ne govorimo.) No, jaz med Napoleonove »ljudi« ne sodim, zato se z narodnimi spravami po tem ali onem novem ritualu, predpisanem narochilu in okusu ne mislim vech ubadati. Niti s tvojimi simpatichnimi prispevki z nekoliko naivnimi recepti, kako to gre najlzhje od rok in kako naj poskusim instant spravni postopek. Osebno sem opravila ta obred zhe takoj po konchani vojni, ker po mojem mnenju nas je premalo, da bi si lahko privoshchili luksus vechnih nasprotnikov tudi v mirnem chasu, kolektivno pa pred slabimi 25 leti, ko je bila spravna slovesnost v Kochevskem Rogu v navzochnosti nadshkofa in metropolita Alojzija Shushtarja pa Milana Kuchana in drugih takratnih znanih politikov in kulturnikov in kar velikanskega shtevila ljudi. Nadvse velichastna manifestacija v naravi. Pa she vreme je bilo zlato. In zhidano. Prelestno. Ko utegnesh, si oglej vse dokumentarce, ki so pri nas prav gotovo kje na razpolago, ne bo ti zhal ne chasa ne truda.

Ti pa se pojdi rajshi – che lahko tudi jaz kaj malega svetujem – navijacha od tu naprej. Predlagaj – konkretno, brez vsake retorike – kakshen spodoben spominski kraj in obelezhe, lahko v mnozhini – za nepokopane mrtvece, vkljuchno z mojim stricem Marijem, veteranom iz Galicije v prvi svetovni vojni, ki so ga Nemci med drugo svetovno vojno nekega dne, po ovadbi domachina, aretirali doma v Senozhechah, menda samo zato, ker je bil porochen z Rusinjo, teto Ano, in ni navijal za Hitlerja, rekla bi prej za nasprotno stran, a ne ravno pretirano, odpeljali so ga, ne vemo točno, kam, vemo le, da so ga potem skurili v enem od njihovih shtevilnih lagerskih pechi in da se ni vrnil nikoli vech nazaj, niti kot pepel. Ti, ki si trenutno, che se ne motim, she vedno brez redne sluzhbe na univerzi, zachni kar tu doma, da se izognesh pretiranim potnim in drugim stroshkom, moj stric lahko pochaka, njemu se pach ne mudi, da pride na vrsto. Ti pa se lahko ogrejesh z

mano vred – ni obvezno – za sugestijo arhitekta Janeza Suhadolca, ki je nadvse stvarno zhe predlagal spomenik v zvezi z rovom Barbara, to je s Hudo jamo, v neki sobotni prilogi *Dela*, meni se je zdel in se she vedno zdi chudovit nachrt, zelo primeren za izvedbo tudi v dandanashnjih chasih, imenovanih kriznih, in je vreden ne samo resnega in treznega premisleka, pach pa tudi chimprejšnje obdelave in izvedbe. Svetujem ti, da si ga vzamesh za iztochnico, menda so se zanj ogrevali tudi drugi in nekateri predlagali celo muzej, – che odkrijesh kaj boljshenga, stroshkovno bolj prikladnega za narodne zhepe, se zavzemi za tisto boljsho in cenejshe, samo po sebi umevno, saj se s Suhadolcem et co nisi porochil in jim nisi obljubil vechne zvestobe – in z njo (sva spet pri iztochnici) skushaj premakniti z mrtve tohke vse tiste she ne spravljene dezurne mogochnezhe, najrazlichnejshe politichne provenience, ki se radi oklicujejo za odlochujoche faktorje, in prevechkrat tudi so, jih je pa she bolj pogosto skoraj nemogoche premakniti z zasedenega mesta, imenovanega po domache mrtvilo, za marsikatero zdravo pobudo, vkljuchno s post-spravnimi dolzhnostmi in ukrepi, ker se jim za marsikaj she najbolj splacha imobilizem in status quo ali celo umetno poglobljanje spravnihs razdorov ali problematiziranje in podiranje zhe davno dosezhениh sprav. Skratka, kaljenje narodnih odnosov za lastne interese ali za uveljavitev novega enoumja z zamenjavo starih in zhe prezhivetih vlog. Skratka, zavihaj rokave, in che nisi she spravljen, recimo z – domobranci ali s partizani ali celo z obojimi – se pach spravi, kaj she chakash. Che mislish, da si enemu ali drugemu ali obema naredil kakshno grdobijo, pojdi najpoprej v Kanoso po odpushchanje in shele nato v kamnolom po primeren kamen za pozabljene, razzhaljene, ubite, dostojno she ne pokopane. Sam presodi, kaj si jim dolzhnan, in pravzaprav komu vsem. Potem ti bomo dali eno roko vsi tisti, ki ne chakamo od narodnih sprav novega, le drugache obarvanega enoumja. Anti se ne bosh shel prav ti za na vrh misijonarja in od mene terjaj, da zahnem misliti kot ti, saj jaz od tebe ne zahtevam, da sva enakih mislihs. Nasprotno, me sploh ne motijo mishljenjske divergence, zdi se mi pravzaprav nekaj naravnega, da nismo vsi enih in istih misli. Prej smo vsak po drugachnem, recimo kar neserijskem – skoraj enkratnem butichnem kopitu. Vendar ne zameri mi, David, a niti che si na nos nataknem naochnike in v roke vzamem za namechek she povechevalno steklo, ne vidim, kar menda vidish ti, in sicer, navajam te skrajshano in prosto, da so idejne in ideoloshke razmere in zamere, do katerih smo v slovenski družbi prishli, postale naravnost nevzdrzhne.

Najpoprej mi povej, kaj pomeni zate: nevzdrzhne razmere? In kaj je po tvojem mnenju tako nevzdrzhnega v zvezi – recheno poenostavljeno – z domobranci in partizani oziroma med njimi in njihovimi somishljeniki? Se mar med sabo tepejo in koljejo? Si mechejo polena pod noge ali kako drugache nagajajo in shkodujejo? Veliko bolj – che sploh – kot se nepartizanski in nedomobranski sosedi med sabo? Da kar izstopajo po ... nevzdrzhnem obnashanju in manirah? Ali samo tu pa tam zhivahno med sabo polemizirajo, ko nanese prilozhnost? Jaz zhivim v Sezhani in nisem opazila, da bi ... kaj posebno izpadali iz norme, imam prej obchutek, kot da

jih ni. Kaj je z njimi tako narobe na Gorishkem, da se mladenichu tvojih let (36) »vchasih zdi, ko(t) bi zhivel petdeset let nazaj.« Moja opomba: Kaj pa ti vesh, kako so ljudje zhiveli 14 let pred tvojim rojstvom, da se nanje tako suvereno sklicujesh ali se nad njimi skoraj znashash z minus predznakom? Redno prebiram nashe (maticno) in vashe (zamejsko) chasopisje, s chrno kroniko vred. Kar nekaj jih je shlo te dni na oni svet. Med njimi je bila prav gotovo kakshna zamera, a niti zdalech ne partizanska ali domobraska, le tako rekoeh neideoloshke narave, a zdi se, da so take zamere zate »vzdrzhne«, saj nad njimi ne povzdigujesh glasu. In nikogar ne vabish k narodni spravi, ne nas ne nashih italijanskih sosedov. Brala sem med drugim, da je 33-letni, baje neuravnoveseni sin ubil pred leti mater in zdaj she ocheta, pa da so si dijaki neke mariborske srednje shole, skupaj z ljubljanskim rumenim tiskom tako pobalinsko privoshchili sholskega ravnatelja, da se je ta od sramote v tiski usamomoril. Tudi pri vas si je nekdo, brez vsake sumnje in na sploshno zelo priljubljen, vzel zhivljenje, ko je postalo ochito neko njegovo dolgo le zamolchano in prikrito, vse prej kot chastno dejanje. Shlo je brzkhone za spozabo in zlorabo – kdor je brez greha, naj prvi vrzhe kamen! A je z njo veliko lazhje, se zdi, shajal, ko sta vedela o njej le on, predmet zlorabe in njegov bog, tako rekoeh trije domnevni mutci. Shele ko je shel glas o tem skozi vas, mu je postalo nevzdrzhno. Zaradi izgube ugleda? Iz strahu, da bo odslej manj priljubljen? Da se ga bodo izogibali? Da bo ob kariero in poklic? Iz silnega obzhalovanja, da je nekoga, pa cheprav nekoch davno, gnan od sle, prizadel? Pot ugibanj je neskonchna in razvejana, a brez odgovora, saj pri golih ugibanjih bo tudi ostalo. She najbolj je, da obrnemo stran, prezheti s sochustvovanjem, da se je zaradi mladostne spozabe tako zhalostno konchalo eno zhivljenje, drugo pa nich krivo, le neizbrisno zaznamovano od prvega, bilo dodatno in ponovno otezheno. Brala sem tudi o neki zhenski srednjih let, ki jo je skupina malopridnezhev ugrabila in tako nechloveshko premikastila, da bi jim povedala, kam je njen partner skril ukradeni denar, da je podlegla batinam. Odvrgli so jo v neki vasi kot kup odpadkov in odshli, preprihani, da jih ne bodo nashli. Precej grozljivo in nevzdrzhno, a niti besedice, da bi shlo za kakshen partizansko-domobranski obrachun. Brala sem tudi o davchni utaji v Sesljanu, pa o morilcu taksista Giraldija, in o mladenichu, ki je povozil dekle in je pobegnil s kraja nesreche, dekle pa je chez chas umrlo. Televizijske in chasnikarske govorance o korupcijah po svetu in doma niti ne omenjam, ker so nasha zhe vsakdanja hrana. Z njo nas prav bashejo do presitosti vsepovsod; da pa bi jo dejansko, ne le verbalno in leporechno, skushali odpraviti, jim ne pride niti na misel. Same zoprne in zares nevzdrzhne zadeve, ki pa tebe posebno ne vznemirjajo, kaj shele ganejo, se zdi, saj se nad njimi ne pritozhujesh, kaj shele da bi se shel paladina in sprebrachevalca koruptivnih osebkov, ker si se morda prevech zagrizel in osredotochil na od pretezhne vechine napol pozabljene zgodovinske vojne peripetije. Tu pri nas se bolj hishni sosedi prepirajo in spopadajo med sabo kot recimo partizani z domobranci, cufajo se bolj sorodniki s sorodniki, zakonci med sabo, sestre z brati, najbolj pogosto zavoljo

kakshne dedishchine, she sodni mediatorji jih ne morejo pomiriti, kaj shele spraviti med sabo in razdeliti tisto vchasih prav bedno imovino, od katere imajo she najvech odvetniki.

Tu bi bil prav idealen teren za koga, ki ga kot tebe preveva tezhnja po spravnem posrednistvu in bi rad chimprej vzpostavil med skreganimi rojaki blazheno harmonijo. Neki moj znanec, zhe vech kot osem let v primezhu sodishcha v zvezi z dedishchinsko razpravo, cenilcev, sodnih mediatorjev in naravnost nepomirljive sestre, ki hoche vse in ne pristane na nobeno delitev, ne tako ne drugachno ... bi te bogato nagradil, che bi se zavzel zanj in razreshil njegov problem, zavozlan s stotimi druzhinskimi zamerami, vechkrat se zdi prav nerazvezljive narave.

Med pisanjem te zgodbe o jari kachi in steklem polzhu, tok tok tok, se je oglasila poshtar'ca in mi med drugim izrochila dopisnico, kjer mi znanka iz Kopra daje na izbiro dve knjigi kot bozhichno darilo, in sicer, naj ji sporochim, katero od obeh si zhelim: *Pesmi in zapise* Alojza Kocjanchicha, ki so izshli zhe lani v Kubeđu ob 100-letnici rojstva avtorja, ali zvezek spominov primorskega duhovnika Dushana Jakomina *Od petrolejke do iPada*, ki jih je nedavno izdala zalozhba Ognjishche v Kopru. Izberi. Odpisala sem ji poshtnoobratno: Ker Kocjanchicha zhe imam, poshlji mi Jakomina, ti pa dobish od mene shele januarja, ker prej ne bo izshla, dvojezichno pesnishko antologijo, in za navrh she dve drobteni knjizhici kot globo in plachilo zamudnih obresti.

In ker teche beseda o dveh sorodnih piscih in istrskih duhovnikih, se sprashujem, David, ali vesh, kaj je napisal zhe napol trzhashki Jakomin v zgoraj omenjeno Kocjanchichevo kubejsko knjigo? Naj ti prepishem in osvezhim spomin?

»Chim bolj se chasovno oddaljujemo od njega, tem bolj blesti, se kristalizirajo njegova osebnost, pomen, bogastvo njegove dushe. Lahko ga sprejmemo kot edinstven in svojevrsten primer slovenske istrske zemlje. Svetla tocbka za istrskega chloveka, na katero se bo naslanjal tudi v prihodnjih generacijah.«

Zdaj pa she eno »spravno« proshnjo oziroma cenen nasvetek. Drugi in zadnji iz mojih ust – ki nerada delijo komurkoli nasvete, jih rajshi shparajo zase, da jim ne zmanjkajo v sili in potrebi – in po mojem mnenju najtezhje dosegljiva spravna misija. Bolj tezhkega kalibra od narodne sprave, a z njo nekako v zhlahiti, nekakshen njen daljni sorodnik.

Verjetno ti je znano, da so Istrani pred leti na pobudo pisatelja Marjana Tomshicha ustanovili nagrado Alojza Kocjanchicha. Podeljujejo jo tri obchine – Piran, Izola in Koper – za posebne dosezhke pri oblikovanju podobe slovenske Istre. Do leta 2007 so jih podelili zhe desetim zasluzhnikom, med drugimi tudi Jakominu (oglej si na spletu stran koprskega *Kulturnega kluba*, kateremu menda she vedno predseduje zelo prizadevni Ladislav Jelen). Leta 2010 jo je prejela tudi ljubljanska igralka in pesnica Sasha Pavchek, cheprav ni Istranka, vendar ker je kot igralka v Tomshichevi enodejanki *Buzhev on, bushca jaz*, pa v *Krbmarici Mirandolini* in v *Gospe ministrici*, nato v svojem lastnem delu *Al' en al' dva* nadvse uspeshno

promovirala podobo Slovenske Istre. Nato leta 2011 nagrajen Shtudijski krozhhek *Beseda Slovenske Istre*. Vse manjkajoče podatke o nagrajencih za leto 2008, 2009, 2012, 2013 in 2014 pa si bosh moral poiskati sam, se mi zdi, da niso povsem azhurirani, tudi zato, ker dvema dobitnikoma, ne kandidatoma za nagrado, in sicer publicistu Milanu Gregorichu in nato pesniku in pisatelju Bertu Pribcu je niso iz brzchhas politichnih motivov in morda she drugih bolj zastrtih razlogov dovolili podeliti. Brez vsake argumentirane, beri zares utemeljene obrazložitve, le zaradi (smo brali v chasopisju) za lase privlechenih ... obchinsko obarvanih izgovorov, v stilu (primer navajam prosto): dokler bom jaz lahko odlochal, je prvi dobitnik ne bo dobil nikoli. Drugi pa – nich kriv in nich dolzhen, le zelo zaslužhen, dodajam jaz, bo nastradal zaradi zamere med prvim in odlochujochim obchinarjem. Pa she Alojz Kocjanchich, po katerem nosi ime nekoch slovita nagrada, bo kar nonstop na nekakshni natezalnici (temu ja, onemu ne, ker ne sodi v nasho stajo). Nich kaj zavidljiva situacija ... v zvezi z lepimi soseskimi odnosi. In skoraj vsa kulturna Istra z repkom med nogami le molchi. Ni za, ni proti, ne zavzema stalishcha; kdor je zadevshchino zapletel, naj jo she razplete in nato pove, kako naprej, nam je vseeno, ne vmeshavamo se v tuje »fate« (zadeve). Bravo!

David, ne prosim te, da spravish nespravljivce, ker so povechinoma tezhji od svinca (Jolka dixit!), ti pa bolj nezehne konstitucije, neprimeren za take podvige, saj bi dobil she kilo, tudi mozhgansko. Prosim te le, da kulturnike pobarash (ti bom poslala seznam) z dopisnico (povrnila ti bom poshtne stroshke), meni nacheloma ne odgovarjajo, nimajo namrech nobenega tehtnega izgovora, vejo pa, da me s publicami ne odpravijo!) naslednje: Koliko chasa she mislijo nekaterniki v Istri drzhati v karanteni ali »agli arresti domiciliari« v zvezi z Gregorichem in Pribcem Kocjanchicha alias njegovo nagrado? Za vse vechne chase? So si mar dolochili rok? In po chigavi komandi? Kdo pravzaprav vihti dirigentsko palico v Istri? Je upanje, da za nagrado oropana ali prikrajshana avtorja jo bosta prejela ... za zhiva? Ali se bo to zgodilo shele post mortem, v blamazho tudi molcheche vechine istrskih literatov, prosvetarjev in kulturnikov, ki pohlevno pristajajo na to nezaslishano obliko enoumja in jo s svojim abstiniranjem celo omogochajo? Zazhelen je kot vedno odgovor. A tudi molk bo zelo zgovoren.

Prisrchno te pozdravlja

jolka (milich)

Shele v nedeljo, 14. decembra 2014, ko je tej dolgi epistoli postavila zadnjo piko.

Dokumenti

Dokument 1

Rajko Shushtarshich

PROGRAM RESNICHNO NEODVISNE REVIJE SRP (2013-2022)

Program Revije SRP za desetletje 2013-2022 obsega: 20 dvojnih sštevilke Revije SRP (4 dvojne sht. so že izšle, 1 je v pripravi); in 10 sštevilke revije LiVeS Journal (dve sht. sta že izšli, 1 je v pripravi).

To je le predvideni program (v določenem smislu: anti-program ali ne-program) za naslednje, tj. tretje desetletje v neupogljivo vztrajnem kulturnem delovanju zavoda Revija SRP. Dejansko pa bosta obe reviji v svojem tretjem desetletju izhajali kot »občasnika« (po ena oz. dve dvojni sštevilki letno, kako leto lahko tudi nobena). Drugache recheno: reviji sta nacheloma obchasnika; izshli bosta, ko bosta; in bosta, dokler bosta. To bo toliko, kolikor bo – predvsem »stara garda« – nabrala prispevkov za objavo in morebiti pridobila she kakega novega sodelavca pesnika ali pisca. Glej dokumenta:

<http://www.revijasrp.si/knrevsrp/revsrp115/dokum115/1-2dok115.htm>

<http://www.revijasrp.si/knrevsrp/revsrp117/dokum117/1dok117.htm>

Glede vsebine oz. vrednotnega razmerja do sistema glej npr. dokumenta:

Rajko Shushtarshich, Nashe razmerje s sistemom – Neodvisni SRP, Revija SRP 103/104, 142

<http://www.revijasrp.si/knrevsrp/revsrp103/rajsh103/razme103.htm>

Matjazh Jarc, Pravica ostati zunaj, Revija SRP 119/120, 68

<http://www.revijasrp.si/knrevsrp/revsrp119/matja119/pravi119.htm>

Vse od ustanovitve *Revije SRP* na Radioteleviziji Slovenija, tj. leta 1993, je (oblastnishki) sistem revijo ukinjal. Najprej jo je ukinjala institucija Radiotelevizija Slovenija, potem pa je ukinjanje prevzelo Ministrstvo za kulturo RS. Na javnem razpisu v letu 2003 jo je Ministrstvo za kulturo RS zavrglo (»utemeljitev«: nepopolnost prijave). S pravnomočno sodbo v imenu ljudstva, septembra 2009, je to potrdilo Vrhovno sodishche RS.

Za sistem nas torej ni vech, smo zavrzheni – ukinjeni. Za zgodovinski spomin pa vseeno smo!

S to obsodbo smo lahko postali resnichno neodvisna revija!

(Glej: *Dokumenti urednistva v Revijah SRP*: http://www.revijasrp.si/knrevsrp/avtkaz/z_dokumenti.htm)

Elektronska knjiga: *Zhigosana ustvarjalnost; Rajko Shushtarshich, Franci Zagorichnik, Matjazh Hanzhek*:

<http://www.revijasrp.si/knrevsrp/pogum2003-3/zhigo.htm>

Sodba v imenu ljudstva: <http://www.revijasrp.si/knrevsrp/pogum2003-3/VSRSsodba.htm>

Opombe urednika k sodbi v imenu ljudstva VS RS:

http://www.revijasrp.si/knrevsrp/pogum2003-3/VSRS_op_ur.htm)

Ponudba Ministrstva za kulturo, v letu 2007:

<http://www.revijasrp.si/knrevsrp/revsrp87/dokum87/2dok87.htm>

Potrebno je torej še enkrat strnjeno pojasniti: kaj pomeni Program *resnično neodvisne revije*. To smo sicer zhe velikokrat pojasnjevali v dokumentih in drugih prispevkih v reviji (tudi v zgoraj navedenih), predvsem pa v omenjeni e-knjigi *Zbigosana ustvarjalnost*.

A pomembno je le eno: namrech to, kar smo, kolikor smo, do zdaj zhe v 23-tih letih (tj. od oktobra leta 1993) v svojih prispevkih v obeh nashih revijah (*Revija SRP* in kasneje dodana dvojezichna – slov. in angl. – *Lives Journal*) pokazali, dokazali. Toda kdo le naj bi se nashel, ki bi bil za ustrezen odgovor pripravljen pregledati toliko objavljenih shtevilk revij? Gotovo nihche, zato je moja naloga, da skusham strnjeno predstaviti: kaj je za nas resnično *neodvisna revija*. Morda bi se moral she bolj omejiti in rechi: kaj je resnično neodvisna revija zame, ker v *Reviji SRP* se ne prichakuje isto-miselnost v pomembnih recheh. Gre vendarle za revijo individuumov.

Morda bom zbudil nekaj zanimanja s trditvijo: da je to – kolikor je meni znano – za zdaj *edina resnično neodvisna revija pri nas* (*Revija SRP* – poleg *Lives Journala* – edina tudi v shirshi okolici).

Sprva, ko smo zacheli (recimo v prvem desetletju izhajanja), nam polna neodvisnost ni bila povsem dosegljiva, cheprav smo jo zheleli od vsega zachtetka. Resnično neodvisnost smo lahko dosegli shele, ko nas je zavrgel sistem. Lahko bi kdo rekel, da smo to pravzaprav sami hoteli – sami sprovcirali. Morda ... A mi smo hoteli dosechi predvsem svojo resnično neodvisnost. In smo jo!

In kako je to mogoche dosechi?

Najprej tako, da se dosezhe financhna neodvisnost. Povej mi, kdo te financira, in povem ti, od koga si odvisen!

Neodvisna revija nima sponzorjev ne drugih pokroviteljev. Neodvisno revijo lahko torej financirajo samo sodelavci (to pishe zhe na prvi strani *Revije SRP* – v kolofonu), tako je odvisna le sama od sebe – to bi lahko bila definicija neodvisnosti. Pri tem se razume, da ne objavlja reklam, da nikogar ne propagira. A to je she najlzhje dosechi.

Ponudbo Ministrstva za kultudo, v letu 2007 (MzK, Direktorat za medije, gen. dir. g. Igor Prodnik), da se lahko prijavimo na razpis za odvisne medije, smo gladko zavrnili: »Tega seveda ne bomo storili, raje smo she naprej neodvisni medij.« (Op. ur.: Ljubljana, 19. maja 2008).

Taka revija ne more biti odvisna niti od bralcev. Ker revija ni blago, ne nastopa na trgu blaga in storitev! Tudi kot internetni medij revija ne tezhi k chim vechjemu shtevilu bralcev ali obiskovalcev strani. Prej ravno nasprotno: manj ko je bralcev, manj bo nesporazumov! Zazheleno pa je, da so ti redki bralci – kritichni bralci.

Po vrednotni orientaciji je *Revija SRP/LJ* svojska (ta svojskot je izrecno navedena v opombi na koncu vsake shtevilke).

Revija ima izrazito slovensko identiteto, pisana je v izvirnem slovenskem chrkopisu (tj. v posodobljeni bohorichici). Utemeljitev chrkopisa je objavljena v treh, posebej izdanih tematskih *Zbornikih*:

BOHORICHICA I – Zbornik Revije SRP 2001; BOHORICHICA II – Zbornik Revije SRP 2003; BOHORICHICA III – Zbornik Revije SRP 2006.

<http://www.revijasrp.si/kenrevsrp/zbornik1/bobor1.htm>;

<http://www.revijasrp.si/kenrevsrp/zbornik2/bobor2.htm>

<http://www.revijasrp.si/kenrevsrp/zbornik3/bobor3.htm>

Druga pomembna svojskost tako *Revije SRP* kot *Lives Journala* je njuna maksimalna dostopnost. Dostopni sta na internetu – na dveh lastnih domenah: revijasrp.si in livesjournal.eu. Njuna celotna vsebinska knjizhnica je dostopna tudi na USB ključih (poprej na CD-jih). Prav tako sta natisnjeni v knjizhni obliki. Vsaka shtevilka obeh je poslana Narodni in univerzitetni knjizhnici v Ljubljani (16 »obveznih« izvodov, NUK pa potem posreduje 12 izvodov v osrednje knjizhnice v Sloveniji), s Slovansko knjizhnico imamo dogovor o izposoji revij na dom, v prodaji sta v Mladinski knjigi Konzorcij (morebitnih prodanih izvodov ne obrachunavamo). Z NUK imamo tudi dogovor o vkljuchitvi *Revije SRP* in *Lives Journal* v t. i. Digitalno knjizhnico Slovenije.

Zato bom zopet smelo trdil: da sta *Revija SRP* in *Lives Journal* – kolikor je meni znano – *najbolj dostopni reviji pri nas* (in tudi v shirshi okolici).

Nashe dosedanje ustvarjalno delo je, vsaj zdi se tako, dokaj dobro zavarovano zoper morebitni izbris s strani sistema. Vendar to she vedno ni dovolj. Najpomembneje je, da bi zagotovili trajanje obeh revij – da bi se ohranili za nash zgodovinski spomin. Za slovenski rod, dokler bo ta obstajal, in morda she za koga, ki bi ga zanimalo, kaj je o sistemu imela rechi neka resnichno neodvisna revija.

Papir razpade, tisk zbledi; stavimo na svobodni internet. Je pa she vprashanje, ki ostaja brez odgovora: *Kako zagotoviti trajnost nashih dveh domen?*

Vsaj zdaj vse tako kazhe, da ima pri tem zadnjo besedo vendarle sistem, vendar ne nash, slovenski, ampak globalni suprasistem.

V Ljubljani, oktobra 2014

Rajko Shushrshich

Svojskost Revije SRP

Vodilo Revije SRP so
tri vrednotne orientacije individua,
tega ne nepomembnega drobca v sistemu institucij.

Te vrednote so: Svoboda, Resnica, Pogum.
Pomembne so, vsaka od njih posebej,
pomembno je prezhemanje teh vrednot.

Tak namen ima tudi uredništvo Revije SRP,
ki izhaja v posodobljenem prvotnem slovenskem chrkopisu bohorichici,
katere utemeljitev predstavlja *Zbornik 2001 Bohorichica*.

Sama ustvarjalnost in avtonomija,
njuna utemeljenost v raziskovanju,
nachelno in splošno nista vprashljivi,
nihche, skoraj nihche ne bo nasprotoval
takim usmeritvam. Problem se pojavlja
shele na konkretnem nivoju, kot tak je
nerazviden in skrit ali zhe prikrit
in s tem tezhko reshljiv.

Problem ukinjanja ustvarjalnosti
(in avtonomije) se kazhe v shtevilnih,
a na videz nepomembnih malenkostih.
Lahko jih ne vidimo ali pa se moramo
spustiti na nivo konkretnosti, to je
na nivo ukvarjanja z malenkostmi
in postati malenkostni.

Institucija brez spomina je
kakor podjetje brez knjigovodstva,
mochni in mogochni v njej
pochno, kar jih je volja,
ker vse, kar pochno, utone
v pozabljivi zavesti chasa.

...

a ne gre za chas, ampak za dejstva zavesti,
kjer chasa ni, je samo trajanje,
obche vrednote so neposredna dejstva zavesti,
vsakomur dojemljive, preverljive,
nihche jih chloveku ne more ne dati ne vzeti,
ne sistem ne institucija ne propaganda, tudi kulturna ne,
samo che to sam hoche, jih bo nashel
le v sebi, sebstvu svojem.

»Torej vsako bitje, ki občuti svojo eksistenco,
občuti zločin pokorjenosti in težji k svobodi;
che se she zhivali, ki so udomachene za sluzhenje chloveku,
lahko podrede shele potem, ko jim zatro nasprotno zheljo,
kakshna nesrecha je to lahko za chloveka,
ki je edini resnichno rojen zato,
da zhivi svobodno.

Napravila ga je nenaravnega do te mere,
da je izgubil praspomin na svoje prvobitno stanje,
in na zheljo, da ga ponovno ozhivi ...
Vedno pa se najdejo eni, srečnejši od drugih,
ti, ki so rojeni pod srečno zvezdo,
ki občutijo težho jarma in ne morejo vzdržati,
da bi ga ne stresli, ti, ki se nikoli ne navadijo na jarem ...

*Ko bi bila svoboda povsem izgubljena,
zunaj tega sveta,
bi jo ti ljudje ozhivili v svoji predstavi,
občutili bi jo v **svojem duhu** in jo she vedno uzhivali.*

Suzhenjstvo nikakor ni po njihovem okusu,
celo ko je to okrasheno, ne! ...«

Étienne de La Boétie